

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Beşir Ayvazoğlu
Defterimde
Kırk Sûret

BEŞİR AYVAZOĞLU

Defterimde
40
Suret

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 336
KÜLTÜR SERİSİ: 110

1. Basım: Kasım 1996
2. Basım: Şubat 1997

ISBN 975-437-193-8

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cad. Ankara Han 99/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212)251 03 50 • Faks: (0212)251 00 12
İnternet adresi: www.otuken.com.tr

Kapak Düzeni: Özkul Eren
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Dizgi-Tertip: Ötüken
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul - 1999

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen

İÇİNDEKİLER

1

OSMANLI'NIN YÂDİGÂRLARI

Necmeddin Okyay	15
Nezahet Nureddin Ege.....	21
Malik Aksel	26
Necip Fazıl	30
Münevver Ayaşlı	33
Nuri Arlasez	37
Fuat Bayramoğlu	42
Perihan Arıburun.....	47
Ahmet Yakupoğlu	52
Turgut Cansever	56

2

YENİ DEVİR YENİ YÜZLER

Ahmet Kabaklı.....	63
Sedat Umran	68
Alaeddin Yavaşca	73
Tosun Bayrak	78
Turgut Özal	84
Ziya Nur Aksun	89
Çelik Gülersoy	94
Orhan Okay.....	98
Erol Akyavaş	102
Halit Refiğ.....	106
Hilmi Yavuz	111

Yavuz Bülent Bâkiler	116
Erol Güngör	121
Hüsrev Hatemi.....	127
Cinuçen Tanrıkorur	132
Ayşe Şasa	137
Saadettin Ökten.....	142
Ekmeleddin İhsanoğlu	147
Sevinç Çokum	152

3

46 SONRASI

Aydın Menderes	159
Mustafa Kutlu	164
Ali Birinci	169
İlhan Kesici.....	175
Mustafa Çalık	180
Ahmet Turan Alkan	185
İsmail Kara	190
Mustafa Ruhi Şirin	196

4

ONLAR DA BİZDEN

Annemarie Schimmel.....	203
Cengiz Aytmatov	208
Kenize Murad	213

ÖNSÖZ

Eskiler, insan için *âlem-i sugra*, yani *küçük âlem* derlermiş, ne kadar doğru. Bana sorarsanız, her insan ayrı bir âleme açılan bir kapı; o kapıdan içeri girdikten sonra labirentlerinde kaybolmak işten bile değil; Freud'ların mroydların başlarına gelen nedir? Sıradan zannettiğimiz insanların bile uçsuz bucaksız iç dünyaları varsa, bilim, sanat ve hareket adamlarının dünyaları ne kadar büyüktür, varın siz hesap edin. Doğru söylüyorum, onları derinliğine anlamaya çalışmak, galaksiler arası yolculuğa çıkmak gibi bir şey olmalı. Ben mi? Ben sadece kapıları korka korka aralayıp *hoşça baktım*, gözlerim kamaştı.

1994'ün ortalarıydı; o günlerde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı için hazırladığım *Şeyh Galib Günleri* projesiyle meşguldüm. Büyük şairin *Divanı ve Hüsn ü Aşk'ı* elimden, ünlü beyti de dilimden düşüyordu:

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekuân olan âdemsin sen*

Yıl sonuna doğru çıkarılması planlanan *Aksiyon* dergisine yazar olarak katkıda bulunma teklifini tam o günlerde aldım ve prensip olarak kabul ettim. Ama ne tür yazılar yazacağıma karar veremiyordum; birgün yine Şeyh Galib'in beytini kendi kendime mırıldanırken birden aklıma tanıdığım insan-

ları yazmak geldi; yıllardır gazeteci ve yazar olarak ortalıkta dolaşıyordum ve çok sayıda değerli insan tanımıştım; okuyucularım için onlara daha yakından bakabilir, kurduğum dostlukları o insanları tanıma şansı bulamayanlarla paylaşabilirdim. Bunlar halen hayattaki insanlar olmalıydı ve genç yaşlı ayrımı yapmadan yazmalıyım.

İnsanların değerlerini sadece onları kaybettikten sonra sayıp dökmek ne kötü bir alışkanlık!

* * *

Peki, kiminle başlayacaktım? Düşündüm, uzun zamandır tanıdığım ve o günlerde *Şeyh Galib Günleri* projesi dolayısıyla sık sık görüştüğüm ressam Erol Akyavaş iyi bir başlangıç olabilirdi; oturdum, yazdım. Ancak bu ilk yazıyı hafızama ve arşivime güvenerek kendisiyle görüşmeden yazmıştım. Ortaya hatıraların, kanaatlerin, tasvir ve tahlillerin birbirine karıştığı bir yazı çıktı; ilk okuyanlar sıcak diye nitelendirdiler. Sonraki birkaç yazıyı da aynı metodla yazdım; ancak bu metodu kullanarak bilinenleri farklı bir üslûpla tekrarlamamın ötesine geçemeyeceğimi çabuk anlamıştım. Yazmadan önce mutlaka görüşmeliydim.

Ve görüşerek yazmaya başladım. Benim için son derece heyecan verici bir keşif yolculuğu başlamıştı. Yazacak güzel bir şeyler söyletmek için sordukça, insanlar ister istemez çocukluklarına dönüyorlardı, âh güzel çocukluk! Hani şair "*Bir insanı al, onu çöz çöz çocuk olsun!*" diyor ya, işte öyle! Ben insanları çözdükçe karşıma çocuklukları çıkıyordu. Sonunda anladım ki, her şey insanın çocukluğunda olup bitiyor. Temel, çocukluk. Sonrası hep bu temel üzerinde yükseliyor. Temel sağlamsa, korkmayın!

Böylece portrelerimde, kahramanlarımın çocukluk dönemleri ağırlık kazanmaya başladı. Hatta dergideki yerim sınırlı olduğu için bazan sadece çocukluklarını yazabiliyor, daha sonraki dönemlerini bir iki paragrafta özetleyip yazıyı noktalıyordum. Bu metod sayesinde, birçok değerli insanın en yakınları tarafından bile bilinmeyen bazı taraflarını ilk defa ben yazdım. "*Filancayı yıllardır tanırım, bu tarafını ilk defa*

duyuyorum!" diyen okuyucularım oldu. Bu bakımdan *Yakın Plan* yazıları, yazdığım şahsiyetler hakkında ilerde araştırma yapacak olanlar için vazgeçilmez kaynaklardır.

* * *

Yazdığım isimler çoğaldıkça bir şeyin farkına vardım; ben bir çeşit tarih yazıyordum, bir iç tarih, bizim gizli tarihimiz. Tarihçilerin, hatta sosyal bilimcilerin kolay kolay yakalayamayacakları bir damardan girmiş, başka bir deyişle, fertten yola çıkarak toplumun kılcal damarlarına ulaşmanın mümkün olduğunu görmüştüm. Ferde "yakın plan"dan baktığınız zaman, onu hâlâ besleyen, toplumu dönüştürmek isteyenlerin ulaşamadıkları için kesemedikleri damarları görebiliyor, daha da önemlisi, hiç bir gücün bu damarları bütünüyle kesmesinin mümkün olmadığını anlıyorsunuz.

Ve bir şey daha öğrendim: Güzel adamların hepsi güzel atlara binip gitmemişler; çoğu hâlâ aramızda yaşıyor. Ne şanslıyım, onların çoğunu tanıyorum.

* * *

Bu önsözü yazdığım tarihte, *Aksiyon*'da çıkan *Yakın Plan* yazılarının sayısı kırk beşe ulaşmıştı. Elinizdeki kitaba bu yazıların otuz altı tanesini aldım. Dört yazı da (Nezahet Nuredin Ege, Malik Aksel, Necip Fazıl, Annemarie Schimmel) muhtelif tarihlerde muhtelif gazete ve dergilerde çıkmıştı. Aslında aynı minval üzere yazmaya devam ediyorum ve galiba dergim "Yeter" deyinceye kadar yazacağım. *Defterimde Kırk Suret* adına bakarak kırkta kalacağımı zannetmeyin; bu adı verirken, kırk kelimesinin aynı zamanda belirsiz bir çokluğu ifade ettiğini göz önünde tuttum. Yani *Defterimde Kırk Suret II*'nin çıkması da uzak bir ihtimal değildir.

Portreleri, yazılış tarihlerine göre değil, bu portrelere konu olan kişilerin doğum tarihlerini esas alarak dört bölüm halinde tasnif ettim. Birinci bölümdeki on kişi Cumhuriyet'in ilanından önce, ikinci bölümdeki on dokuz kişi Tek Parti devrinde, yani 1923-1946 tarihleri arasında, üçüncü bö-

lümdeki sekiz kişi de çok partili dönemde doğmuşlardır. Dördüncü bölümdekiler ise Türkiye dışından üç isim: Annemarie Schimmel, Cengiz Aytmatov ve Kenize Murad.

Son olarak, şunu söylemek istiyorum: Elinizdeki kitaptaki yazılarda anlatılan şahsiyetlerden sadece merhum Necmeddin Okyay'la Annemarie Schimmel'i şahsen tanımadım. Malik Aksel, Nezahet Nureddin Ege, Necip Fazıl ve Turgut Özal hakkındaki yazılar, ölümlerinden sonra yazılmış yazıların geliştirilmiş biçimleridir. Aydın Menderes'i ise geçirdiği trafik kazasının ardından, arşiv bilgilerine dayanarak ve onu yakından tanıyanlarla görüşerek yazdım. Eğer o meş'um kazayı geçirmeseydi kendisiyle görüşerek yazacaktım.

Bu vesile ile, bu yazıları yazmama vesile olan Aksiyon dergisine ve kitabımın en güzel şekilde basılması için özel bir gayret gösteren Ötüken Neşriyat yetkililerine teşekkür ediyor, değerli okuyucularımı saygıyla selamlıyorum.

Beşir Ayvazoğlu
İstanbul, 16 Eylül 1996

1

OSMANLI'NIN YÂDİGÂRLARI

Kendi Gök Kubbemizde
Bir Kuyruklu Yıldız

NECMEDDİN OKYAY

Hâtıralarının sonsuza kadar yaşatılması gerektiğine inandığım "aziz ölümler" vardır; Hezarfen Necmeddin Okyay gibi. Akıllamaz incelikteki Osmanlı zevkinin ve estetiğin imbiğinden geçmiş o hârikulâde adam nasıl unutulabilir!

Üsküdar'ın Toygartepesi'nde, tek katlı, bahçeli güzel bir Türk evinde masal gibi başlayan ve yer yer kâbuslarla kararsa da rüya gibi devam eden doksan üç yıllık uzun bir ömür. Masal gibi başlayan dedim; Mehmed Âkif'in en güzel manzumelerinden birinin de kahramanı olan "mecâzib-i ilâhiye"den Said Paşa İmamı, birgün hiç âdeti olmadığı halde komşusu Nebi Efendi'nin kapısını çalar ve "Bir oğlun olacak, adını Necmeddin koy!" deyip uzaklaşır¹. Yeni Valide Camii İmamı ve Mahkeme-i Şer'iyye Başkâtibi Mehmed Abdünnebi Efendi o gece rüyasında odasının penceresine bir kuyruklu yıldızın konduğunu görecektir ve bu hadiseden dört ay sonra doğan (29 Ocak 1883) oğluna Necmeddin adını verecektir².

¹ Asıl adı Rıza olan Said Paşa İmamı, Âkif'in şiirinden de anlaşılacağı üzere aynı zamanda benzersiz bir sese sahip bir mevlidhandır.

² Necmeddin "dinin yıldızı" demektir.

Mütevazı ahşap evleri, avlu duvarlarından aşır sokağa sarkan ağaçları, çiçekleri, gölgeli sokakları, çeşmeleri, kahveleri, sevimli mescidleri ve munis Karacaahmed'yle Hoca Ali Rıza'nın nefis yağlıboya ve suluboyalarında hâlâ soluk alıp veren o eski "fakir Üsküdar"ın manevî ikliminde millî hayatın bütün ameliyelerinden geçen küçük Necmeddin'in âmin alayı ile başladığı Karargâzi mahalle mektebinde neler yaşadığını tahmin etmek için o günleri yaşamış olanların hâtıralarını okumak yeter. Mahalle mektebinde başladığı hıfzını Ravza-i Terakki Rüşdiyesi'nde tamamlayan Necmeddin, burada yazı hocası Hasan Tal'at Bey'in dikkatini hemen çeker. Bu ilginç adam, en kabiliyetli öğrencisine, hezaren çubukla ellerine vura vura Rik'a, Dîvânî ve Celî Dîvânî meşk ettirip icazet verir. Hezaren çubuk darbelerine dair açıklamasına gelince, çok hoştur: "Bir kuyumcunun eline yontulmamış bir elmas geçerse onu kıymetlendirmek için yontup düzeltir. Kaldırım taşına emek versen ne olur, vermesen ne olur?"

Tal'at Bey, kendisinin özenle yontup şekillendirdiği elması daha fazla değer kazanması için elinden tutup Sülüs ve Nesih'de üstad olan Filibeli Bakkal Ârif Efendi'ye götürür (18 Şubat 1902). Necmeddin, Ârif Efendi'nin Nuruosmaniye Medresesi vakıf odasında salı günleri verdiği derslere katılabilmek için o sırada devam etmekte olduğu Üsküdar İdadisi'nin yönetiminden istediği izni koparamayınca hiç tereddütsüz Sülüs ve Nesih'i tercih etmiştir. İs mürekkebinin kokusu ve kâğıt kalemin âharlı kâğıt üzerinde kayarken çıkardığı cızırtı... Onun için yaşamak budur ve artık bol vakti vardır. O halde yazıyla yetinmemeli, bu sanatla ilgili bütün yan bilgileri vakit geçirmeden edinmelidir. Nitekim Konyalı Vehbi Efendi'den eski usulde is mürekkebi imal etmesini öğrenir, devrin en renkli şahsiyetlerinden biri olan Şeyh Hezarfen Edhem Efendi'den de ebrû ve âhar öğrenmek için Üsküdar Özbekler Tekkesi'ne gidip gelmeye başlar. Bu arada cami derslerine devam ederek ilmiye icazetnamesi almayı da ihmal etmemiştir.

Hezarfen Edhem Efendi bir başka âlemdir; doğramacılık, marangozluk, hakkâklık, mühürçülük, dökmecilik, tornacılık, demircilik, tesviyecilik gibi bir yığın zanaatte "üs-

tâd-ı bî-nazîr" olan şeyh efendinin makinelere düşkünlüğü ve bizzat imal ettiği üç beygir gücündeki buhar makinesini bir sandala monte ederek Balaban İskelesi'nden Paşalimanı'na kadar gidip gelişi meşhurdur. Ebu'l-İz, Hezarfen Ahmed Efendi ve Lâgari Hasan Çelebi fasilesinden cins bir mucit olan Edhem Efendi, günümüzde şaşırtıcı bir canlılık kazanan ebrû sanatının da o günlerde yegâne temsilcisidir. Bu sanatı ondan devralıp günümüze ulaştıran Necmeddin, komşuları ressam Hoca Ali Rıza Bey'den de renklerin birbiriyle imtizacı hususunda dersler almış ve ebrûda "eslâf"ın hiç denemediği yeni bir tarza vücut vermiştir; karanfiller, sünbüller, lâleler, hercayî menekşeler, fulyalar, gelincikler ilk defa onun teknesinde açarlar. Yazılı ebrûyu da ilk defa o denemiştir. Çiçekli ve yazılı ebrûya bunun için *Necmeddin Ebrûsu* denilmektedir.

Öğrendikçe iştiağı azalacak yerde artan Necmeddin'in gözü şimdi Ta'lik'dedir ve bu yazıda devrin en büyük ustası Hattat Sâmi Efendi'dir. O sıralarda kızını kaybettiği için üzüntüsünden derslerine ara veren üstada nüfuz etmenin yollarını arayan Necmeddin'e "Sultan Hamid irade etse bile göstermez; reddedemeyeceği tek kişi Özbek Şeyhi Edhem Efendi'dir!" derler. Denilen doğru çıkar, arkadaşı Abdülkadir'i de alıp ebrû ve âhar hocası Edhem Efendi'yle birlikte gittikleri Sâmi Efendi tarafından şeyhin hatırına kabul edilir ve hemen derse başlarlar. Ertesi hafta gittiklerinde Abdülkadir'in meşkine bakıp sevimli bir öfkeyle "Bir daha böyle gelersen kendimi evde yok dedirtirim" diye tehdit eden üstad, beti benzi atmış bir halde önüne bakan Necmeddin'i de "Al bir çocuk oyuncağı daha!" diye haşlayıverir. Dünya o anda genç hâfızın başına yakılmıştır, fakat bu tekdir onu kamçılacak ve bütün dikkatini vererek çalışmaya devam edecektir. Nitekim ertesi hafta meşke şöyle bir bakan Sâmi Efendi "Hımm, der, işte bizim takdirin büyük faydası!"

Bütün hocalarını son demlerinde yakalamayı başaran Necmeddin, elini çabuk tutması gerektiğini hissetmiş gibidir. Hezarfen Edhem Efendi 1904'te, Bakkal Hacı Ârif Efendi 1909'da, Sami Efendi de 1912'de "dâr-ı beka"ya intikal ederler. Sâmi Efendi'ye vefatına kadar tam on yıl devam eden genç sanatkâr, bu büyük üstaddan ne kadar mümkünse o kadar faydalanmıştır. Babasını da 1907 yılında kaybe-

den Necmeddin, onun yerine Üsküdar Yeni Valide Camii imam ve hatipliğine tayin edilecek ve bu görevi tam kırk yıl sürdürecektir.

Necmeddin'in bu arada okçuluğa merak saldıgını ve Sultan Abdülaziz'in Sultantepe'de oturan okçubasisi Seyfeddin Bey'e devam ederek eski Türk okçuluğunu öğendiğini unutmamak gerekir. Ancak kabza (icazet) alabilmek için en az 800 gez atmak gerekmektedir; en fazla 680 gez atabilen Necmeddin kabza alamaz, fakat bu alandaki çalışmalarını da mutadı olduğu üzre genişleterek devam ettirir. Nasıl mı? Klasik tarzda son derece zarif ok ve yaylar imal ederek ve Okmeydanı'nı satmaya kalkışan Evkaf İdaresi'ne karşı kararlı bir mücadeleyle... Fatih tarafından vakfedilen ve spor tarihimiz açısından da çok büyük bir önem taşıyan Okmeydanı'nın satılmasına 1922 ve 1940 yıllarında olmak üzere iki defa mani olan Necmeddin Efendi, hayatının en büyük üzüntülerinden birini bu meydan elden çıkınca yaşamıştır. Soyadı kanunu çıktığında Okyay'ı tercih etmesi onun her şeyden önce bir sanat olarak gördüğü okçuluk sporuna düşkünlüğünü gösterir.

Genç sanatkârı, daha sonra hat ve süsleme sanatlarını disiplin altına almak amacıyla kurulan ve açılışı 18 Ağustos 1915'te yapılan Medresetü'l-Hattatin'de Tuğrakeş İsmail Hakkı(Altunbezer)'nın dizi dibinde Celî Sülûs meşkederken ve Tuğra çekerken, çok geçmeden de aynı medresede ebru ve âhar dersleri verirken görürüz. Aynı yıllarda hocası ve dostu Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'in ve Gülcü Şükrü Baba'nın teşvikiyle, Toygartepesi'ndeki baba evinin geniş bahçesinde gül ve lâle yetiştirmeye başlar. El attığı bütün sanatlarda olduğu gibi, gülcülükte de çok geçmeden amatörlüğü aşarak Latince ilmî isimlerini bile bildiği dört yüz çeşit gül yetiştirmeyi, hatta yeni varyeteler elde ederek Avrupa çiçekçilerinin kataloglarına girmeyi başarır ve katıldığı sergilerde önemli dereceler kazanır. Ne yazık ki üstadın evi ve bahçesi henüz o hayatteyken elden çıkarılıp dünyası daraltılacaktır.

Necmeddin Okyay, ebrû ve âhar hocalığına Medresetü'l-Hattatin'in 1925'te diğer medreselerle birlikte lağvı üzerine açılan Hattat Mektebi'nde devam eder. Cilt sanatı-

na da o sıralarda ilgi duymuş ve 1926 yılında Köşklü Mehmed adında bir mücellidin kalıplarını alarak mücellitliğe soyunup oğlu Sâmî'yle birlikte klasik cildin en güzel örneklerini vermeye başlamıştır. Harf inkılabının hemen ardından Hattat Mektebi kapatılacak ve Necmeddin Efendi, görevine bu mektebin yerine açılan, ancak artık hat sanatının öğretilmediği Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi'nde devam edecektir (1929). Bir hattat olarak, kendisi için yaşama tarzı haline gelmiş alfabeyi bu alfabe etrafında bin yılda oluşmuş benzersiz bir sanatı birden hayatın bütün alanlarından kovan harf inkılabının Necmeddin Efendi'yi nasıl etkilediğini tahmin etmek zor değildir. Birkaç yıl sonra da (1933) oğlu Sâmî'yi kaybedince kapıldığı derin üzüntü ve ümitsizlikten gül bahçesi, Mevlevî hoşgörüsü ve Melâmet neş'esi sayesinde kurtulduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz. Önceleri belki de Hezarfen Edhem Efendi'nin etkisiyle Nakşî olan Necmeddin Efendi, gördüğü bir rüya üzerine Kulekapısı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celaleddin Dede'ye intisab etmiş, "ağabey" dediği Eşref Efendi'den de Melâmet neş'esine ermiştir.

Necmeddin Okyay'ın yaşadığı en büyük üzüntülerden biri de, genç yaşında ellerine gelen titreme yüzünden ince bir yazı çeşidi olan Nesih'de eser veremez olmasıdır. Bu hastalığı yenmek için ümitsiz bir mücadeleye giren üstad, bir dostuna duygularını şöyle anlatmıştır: "Sol elimle sağ elimi tutup yazmaya çalışıyorum, yazamayınca da ağlamaya başlıyorum!".

Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi kapatıldıktan sonra Güzel Sanatlar Akademisi Tezyinî Sanatlar Bölümü'nde ebru, âhar ve Eski Türk Ciltciligi dersleri veren Necmeddin Okyay, 1948 yılında yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Akademide devrin genel havasının bütün ağırlığıyla hissedildiği ve Tezyinî Sanatlar Bölümü hoca ve öğrencilerinin kendilerini dışlanmış hissettikleri muhakkaktır. Nitekim bir süre sonra adı Türk Süsleme Bölümü olarak değiştirilen bölüm, çok geçmeden Dekoratif Sanatlar Bölümü'yle birleştirilerek fonksiyonunu icra edemez hale getirilir. Bununla beraber, çoğu göreve Medresetü'l-Hattatin döneminde başlamış eski üstadların, sanat güçleri, kadim Osmanlı irfanından gelen vekar ve tevazularıyla Akademi'nin yerli ve yabancı hocala-

rında derin bir saygı hissi uyandırdıklarını, mesela ressam Şefik Bursalı'nın Necmeddin Okyay'dan yazı dersleri aldığını biliyoruz. Cevat Dereli'nin ise üstadın zekasını ve dinamizmini başarıyla yansıtan bir portre çalışması vardır.

Necmeddin Okyay, emekli olduktan sonra da yaşamasını istediği kitap sanatlarını talep eden herkese öğretmiş, Niya-zi Sayın, Ali Alpaslan, Uğur Derman, oğlu Sacid Okyay ve yeğeni Mustafa Düzgünman gibi seçkin sanatkârlar yetiştirmiştir.

Yazıyla ilgilenmeye başladığı tarihten itibaren toplama-ya başladığı eserlerle zengin bir hat koleksiyonu vücuda getiren ve imzasız yazıların kime ait olduğunu tereddütsüz söyleyebilen, hatta Râkım, Şevki, Yesârîzâde gibi çok sevdiği bazı hattatların yazılarının hangi yıl yazıldıklarını bile kestirebilen Necmeddin Okyay, tarih düşürmede ve şive taklidinde de mahirmiş. Uğur Derman, Sahhaf Raif Yelkenci'nin birgün kendisine "Senin hocan kisvesi müsait olsa muhakkak ortaoyununa çıkardı" dediğini anlatır.

Necmeddin Okyay, 5 Ocak 1976'da dünyaya gözlerini kapadığında sönen gerçekten bir kuyruklu yıldız ve göçen-herhangi bir fert değil- bir âlem-di. Çünkü Osmanlı irfanı, zevki, estetiği ve medeniyetimizin direniş gücü onun şahsında özetlenmiş gibiydi.

Büyük Düşünmesini
Bilen Bir Osmanlı Hanımefendisi

NEZAHET NUREDDİN EGE

Harvard Üniversitesi'nden iki profesör, William A. Graham ve Roy Parviz Mottahedeh, dört yıl kadar önce, görev yaptıkları üniversitede bir Osmanlı Tarihi ve Türklük Araştırmaları Kürsüsü kurmak için madî ve mânevî destek aramak üzere İstanbul'a gelmişlerdi. İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Genel Direktörü Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yıldız Sarayı Çit Kasrı'nda verdiği, aynı üniversiteden Prof. Dr. Cemal Kafadar ile Prof. Dr. Nur Yalman'ın da katıldıkları yemekte, bu iki değerli profesör, Harvard'da Osmanlı Tarihi ve Türklük Araştırmaları Kürsüsü'nün kurulması için yıllardır mücadele ettiklerini ve sonuç alamadıklarını, son zamanlarda böyle bir kürsüye yeşil ışık yakılmasının dünyada değişen şartlarla ilgili olduğunu belirterek özetle şunları söylemişlerdi:

"Körfez Krizi'nden sonra Türkiye'nin bölgede çok önemli bir ülke ve bir istikrar adası olduğunun anlaşılması Amerika Birleşik Devletleri'nde Türkiye lehine bir havanın esmesine yol açmıştır. Bu bakımdan, şu anda Türkiye lehine değişen şartların iyi değerlendirilmesi gerekir. Siyasî konjonktürün değişmesi halinde bu şansı yitirebiliriz; bir daha yakalamak da çok zor olabilir."

Ahşap bir evde, bir öğretmenle öğretime başladığı 1638 yılından beri faaliyet gösteren Harvard, Amerika Birleşik Devletleri'nin en eski ve en önemli üniversitelerinden biridir. Mezunları arasında altı ABD başkanının bulunduğunu, diğer üniversitelerdeki kalburüstü öğretim üyelerinden çoğunun da Harvard mezunu olduğunu söylersem, bu üniversitenin önemi daha iyi anlaşılır sanıyorum. Doğrusu, böyle bir üniversitede Osmanlı Tarihi ve Türklük Araştırmaları Kürsüsü'nün bulunması Türkiye için büyük bir prestij kaynağı olacaktı ve bunun için gereken para sadece üç milyon dolardı.

Prof. Graham ve Mottahedeh, o tarihte yaklaşık on milyar Türk lirasına tekabül eden bu paranın yarısını ABD'de kendi imkânlarıyla temin edeceklerdi; Türkiye de bir buçuk milyon dolarla katılabilirse, kürsüyü çok kısa bir sürede faaliyete geçirmenin mümkün olabileceğini söylüyorlardı. Aynı günlerde büyük bir şirketin tanıtım maksadıyla Pavarotti'yi Türkiye'ye davet ederek aşağı yukarı aynı miktarda bir para ödediğini hatırlatmak isterim. Yani bırakalım devleti, birkaç büyük şirket küçük fedakârlıklarla bu kürsünün kurulmasını sağlayabilir, hem Türkiye'ye, hem kendilerine hiçbir zaman unutulmayacak bir prestij kazandırabilirlerdi. Bunun için Ekmeleddin Bey'in bazı işadamlarını aradığını, ancak netice alamadığını, Kültür Bakanlığı'nın -sapık ilişkilerin anlatıldığı sözüm ona "sanatsal" filmlere milyarlar ödenirken- bu meseleyi gündemine bile almadığını, biliyorum.

Çit Kasrı'ndaki yemekten sonra, *Türkiye* gazetesindeki köşemde "Harvard'a Osmanlı Tarihi Kürsüsü" (22 Haziran 1992) başlıklı bir yazı yazmış ve "Eğer, bizim için gerçekten prestij sağlayacak ve Türk tarihiyle, kültürüyle, sanatıyla ilgili araştırmalara hız kazandıracak bir kürsü için gereken on milyar Türkiye'den temin edilmezse, elimizden 'Yazıklar olsun!' demekten başka bir şey gelmez" demiştim. Bu yazıyı Erenköy'de doksanlık bir hanımefendinin kesip sakladığını nereden bilebilirdim?

Yaklaşık on ay kadar sonra, gazetedeki telefonum çaldı; sesinden çok yaşlı olduğu anlaşılan bir hanımefendi, nefis bir İstanbul Türkçesi'yle "Harvard'a Osmanlı Tarihi Kürsü-

sü" başlıklı yazımı okuduğunu, kurulması düşünülen bu kürsü için on bin dolar bağışlamak istediğini söyledi; on bin dolar... Arayan, adını çok duyduğum ve tanışmak şerefine ulaşamadığım Nezahet Nureddin Ege'ydi; meselenin ciddiyetini hemen kavrayarak heyecanlanmış ve imkânlarını zorlayarak bir araya getirdiği on bin doları, bir başlangıç olmak üzere bankaya yatırmıştı. Dünya çapında bir kimya profesörü olan kızı Seyhan Ege Harvard mezunuydu. Daha da önemlisi, doksan iki yaşındaki bu İstanbul hanımefendisi hakiki bir Osmanlı'ydı, yani büyük düşünmesini biliyordu.

Erenköy Özel Güneş Lisesi'nin kurucusu, sahibesi, müdiresi, kısacası herşeyi olan Nezahet Nureddin Ege, bu asrın hemen başında doğmuş (1901) ve Prens Sabahaddin'in öğrencisi olmuştur. Son ânına kadar hocasının fikirlerine sadık kalan ve kurduğu liseyle eğitime dair orijinal görüşlerini uygulamaya çalışan Nezahet Hanım, hattat, şair, musikişinas ve mutasavvıf bir babanın, Mustafa Nazmi Efendi'nin kızıdır, yani Osmanlı-Türk kültürünün bütün incelikleriyle ve derinliğine yaşandığı bir aile çevresinde yetişmiştir.

Yaklaşık üç bin metrekarelik bir araziye bağışlayarak, kendi ifadesiyle "merhum ve mağfur pederinin ruh-ı azizini şâd etmek için" zarif bir cami ve kütüphane yaptıran hanımefendinin bence İstanbul'a en büyük hizmetlerinden biri de Erenköy'de sahibi olduğu otuz üç dönümlük araziye betonun istilasından korumuş olmasıdır. Son nefesine kadar oturduğu köşkün ve okulun bulunduğu bu arazi şimdi, cecim ağaçları, çiçek ve sebze bahçeleriyle, Erenköy-Kazas-ker-Göztepe bölgesinin akciğeri gibidir. Nezahet Hanım, sahibi olduğu güzellikleri yaşadığı sürece korumakla yetinmemiş, büyük bir uzak görüşlülükle, kendisinden sonra da korunması için birinci derecede tarihî eser olarak tescil ettirmiştir. Onun hakkındaki ilk yazımda, "Ne olurdu" diye yazmıştım, "Birçok nezih İstanbul hanımefendisi, Nezahet Nureddin Ege gibi uzun yaşasalar da, sahip oldukları arazileri, köşkleri, bahçeleri, aç kurtlar gibi saldıran müteahhitlerin hışmından korusalardı"

Türk Ocakları kurulduktan hemen sonra ilk kadın üyelerden biri olarak faaliyetlere katılan Nezahet Nureddin Ege, sadece okuluyla değil, makaleleri ve kitaplarıyla da

Türk irfanına hizmet etmek için çırpınmış idealist bir kadındır. *Prens Sabahaddin/ Hayatı ve İlmi Müdafaaaları* (1977) ve *Ziraat Âleminde Büyük Terakkiler ve Bu Muvaffakiyetlerden Alınacak Dersler* (1980) adlı eserlerinin yanı sıra çocuklara yönelik kitapları da vardır.

Nezahet Hanım'ın telefonundan sonra gidip kendisiyle görüşmüş ve ardından "Erenköy'de Bir Osmanlı Hanımefendisi" (10 Mayıs 1993) başlıklı bir fıkra yazmıştım. Güneş Lisesi'nin müdürü Veli Şirin, bu yazının hanımefendiye âdeta ilaç gibi geldiğini ve yüzlerce fotokopisini yaptırarak bütün çevresine dağıttığını söyledi. Aynı yazı, Emekli Sandığı Etiler Dinlenme ve Bakımevi'nde kalan emekli avukat Ali Haydar Ocakçıoğlu'nu da heyecanlandırmıştı. Kendisinden aldığım uzun mektup son derece mânidardır:

"Osmanlı Türkleri'ni tanıtan teşebbüslere hayranım. Bilhassa Amerika'da bu olursa pek çok sevinmek ve koşarak yardım etmek görevimiz olmalıdır. Bu işte çalışanlara naçizâne tebriklerimi ulaştırmanızı bilhassa arz ve rica ederim (...) Benim sizin işe bir yardımım olamaz, ancak sevincim ve göznurum yeter. Eğer kabul olunursa üç yüz dolarım var, onu takdim ederim. Bir de 1.9.1993'te alacağım emekli maaşından bir o kadar takdim edebilirim".

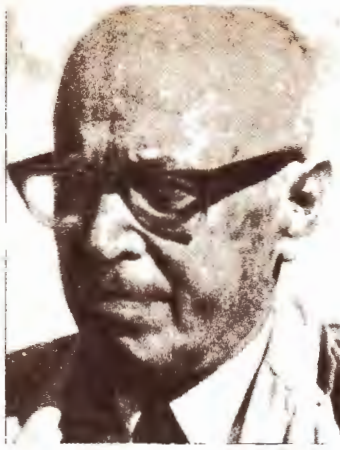
Çok duyulandım ve Ocakçıoğlu beyefendinin zengin gönüllülüğünü de başka bir yazımda anlattım. Nezahet Hanım, bu yazıdan sonraki telefonlarında da, kendisinin bağışladığı on bin dolarla Ocakçıoğlu'nun üç yüz doları üzerine yeni bir bağışın ilave edilip edilmediğini sorup durdu. Bu arada Amerika'daki kızları vasıtasıyla William A. Graham'la temasa geçmeyi başarmıştı. Prof. Graham, Nezahet Hanım'ın bana da fotokopisini gönderdiği cevabî mektubunda, bu harika bağış haberinin kendilerini son derece sevindirdiğini belirttikten sonra şunları yazıyordu:

"Prof. Ekmeleddin İhsanoğlu ile, bildiğiniz gibi, 1987 yılından beri Harvard'da Türklük Araştırmaları için Türkiye'de bir milyon dolarlık bir tahsisat araştırması yapıyorduk. Bu fonun gayesi, Türklük Araştırmaları sahasındaki faaliyetlerimizin devamını sağlayacak kürsüyü tesis etmektir. Şimdiye kadar hükümetten bir cevap alamadık. Bu işin yarım kalmasından endişe etmeye başladık. Sizin bu bağışınız

bugüne kadarki çalışmalarımızın devamını temin edecektir. Harvard'ın 10 Haziran'da tertip edilecek olan an'anevî merasiminde bu teberruunuzu resmî olarak duyuracağız. Bu tarih, eşiniz Ragıp Nureddin Ege'nin 1933 yılında Amerika'da ilk Türk Kültür Ateşesi olarak Türk-Amerikan öğrenci programını hazırlamasının 60. yıldönümünden bir gün önceye rastlıyor".

Temmuz 1994'te kaybettiğimiz Nezahet Nureddin Ege, -bunu övünerek söylüyorum- sadık bir okuyucumdur; pazar-tesi günleri yayımlanan yazılarımı okuduktan sonra mutlaka arar, sözü dönüp dolaştırıp Harvard meselesine getirerek yeni bağışlar olup olmadığını sorardı. Olmadığını söyleyince ne kadar üzüldüğünü sesinden anlardım. Mutad sorudan sonra ülke meselelerinden söz etmeye başladır; şaşırtıcı bir hafızaya sahipti ve doksanını devirdiği halde hiç ölmeyecekmiş gibi ülke meseleleri üzerine kafa yormaya devam ediyordu.

Her faniye nasip olamayacak uzun bir ömrü dolu dolu yaşayan Nezahet Nureddin Ege öldü ama, kurduğı okul ve betonlaşmasına izin vermediği büyük arazideki ağaclar ve çiçekler -eminim- daha çok yaşayacak. Bir de Harvard'a Osmanlı Tarihi ve Türklük Araştırmaları Kürsüsü'nün kurulduğunu görebilseydi ...

Anadolu'nun
Sanat Kapılarında Bir Ressam

MALİK AKSEL

Tercüman'da kültür servisini yönetiyordum; 16 Şubat 1987 sabahı günlük gazeteleri karıştırırken gözüme iç sayfalardan birinde bir köşeye sıkıştırılmış "Ressam Malik Akçelik öldü" başlıklı kısa bir haber ilişti. Adını hiç duymadığım bu ressamı doğrusu merak etmiştim. Haberi okuyunca, sadece iyi bir ressam değil, aynı zamanda çok seviyeli bir kültür adamı olan Malik Aksel'den söz edildiğini anladım ve sarsıldım. Çalıştığım gazete de dahil olmak üzere, birçok gazete, gece gelen haberi Anadolu Ajansı'nın hatasını tekrarlayarak aynı şekilde vermişti. Kültür ve sanat adamlarımızı ne kadar tanıdığımızı, onlara ne kadar değer verdiğimizizi göstermesi bakımından ibret verici bir hadisedir bu.

Öyle anlaşıyor ki, kültür ve sanat adamları, Türkiye'de, hiç olmazsa öldükten sonra adlarının yahut soyadlarının yanlış yazılmaması için bazı tedbirler almak zorundadırlar. Çünkü cilt cilt kitaplar yazarak memleketin kültürüne hizmet etmek yetmiyor. Malik Aksel ki, tercümeden geçilme-yen güzel sanatlar alanında, her bakımdan yüzümüzü ağırtacak kitaplar yazmış adamdır. *Sanat Hayatı/Resim Sergisinde Otuz Gün* ve *Sanat ve Folklor* adlı kitaplarından aldığım

lezzeti çok az kitaptan almışımıdır. Onun için, TRT’de çalıştığım yıllarda yaptığım bir program vesilesiyle tanışma şansını da elde ettiğim bu çalışan, zeki, hassas ve mütevazı adamın unutulmasına gönlüm hiç razı olmamıştır.

1903 yılında Selanik’e bağlı Katerin’de doğan ve Serrez’de başladığı tahsil hayatına Balkan harbi sırasında geldikleri İstanbul’da devam eden Malik Aksel, resim sanatına daha mahalle mektebindeyken ilgi duymaya başlar. 1921 yılında bitirdiği Dârülmuaallimîn’de, koyu bir akademik olan ve cami resimleri ile tanınan Şevket Dağ’ın talebesi olur. Maarif Vekâleti tarafından 1932 yılında gönderildiği Berlin’de resim ve resim pedagojisi öğrenimi gören sanatçı, Ankara Gazi ve İstanbul Çapa Eğitim Enstitülerinde resim öğretmenliği yapar. Berlin’den döndükten sonra yaptığı ilk resimlerde, atölyelerinde çalıştığı hocaları Lovis Corinth ve Max Libermann’ın etkileri görülmektedir. Fakat zamanla folklor çalışmalarına paralel olarak tamamen kendine has bir üslup geliştirecek ve "yerli" bir ressam olmayı başaracaktır.

Malik Aksel’in folklor ve halk resmine duyduğu ilginin temelinde, ilk eserlerini verdiği yıllarda bütün sanatkârların yaşadığı, Cumhuriyet’le birlikte doğan Anadolu romantizmi vardır. O yıllarda Anadolu yeni yeni keşfediliyor ve bu keşfin heyecanı ile taşından çorak toprağına, kerpiç damlarından çıplak dağlarına kadar her şeyiyle idealize ediliyordu. Faruk Nafiz’in ünlü *Sanat* şiiri, bir bakıma bu romantizmin programını vermektedir:

*Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu’muz*

1937 yılından itibaren çok sayıda ressam bu yazılmamış destanı renk ve çizgilerle yazıp bâkir güzellikleri keşfetmeleri için Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından Anadolu’nun çeşitli şehirlerine gönderilmişlerdir. İki eğitimcinin, Nâfi Atuf ile Rıdvan Nâfiz Bey’lerin kotardıkları bu geziler için o zamana göre hatırı sayılır bir para ayrılır ve görev verilen bütün resamlara yol parası olarak 150’şer lira ödenir. Üstelik tamamlanan eserler değerlendirilerek dereceye girenlere para ödülleri verilmektedir.

Bu ressam­lar ara­sın­da bu­lu­nan Ma­lik Ak­sel, "Zey­rek'ten baş­ka yo­kuş, sinek­ten baş­ka kuş bil­me­yen İstan­bul­lu için Anado­lu sanat ka­pı­ları ar­dına ka­dar açıl­mış­tı" diyor ve şöyle devam ediyor: "Gebze'den ileri gitmeyen, İstanbul'dan başka yer gör­me­yen ve se­ne­de bir Galatasaray'da ser­giler açan bu ressam­lar ka­fi­lesi, yeni iklimler, yeni manzaralarla karşı karşıya gel­me­nin heyecanını duyacaklardı."

Ressam­ların yak­laşık sekiz yıl süren bu sanat gezileri so­nun­da, büt­ün Anado­lu'yu, ta­biatı, mi­ma­ri mi­ra­sı, folkloru ve töreleriyle yansıtan 675 resim­lik bir koleksiyon doğar. Ne var ki, ressam­lar Anado­lu'da demir asâ, demir çarık dolaşıp dururken Ankara'da baş­ka rüz­gârlar esmektedir. Millî Şef devri baş­lamış ve onun Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel ma­rifetiyle uygulanan kültür siyaseti, geminin rotasını Gre­ko-Latin kültürüne çevirmiştir. Sanat dünyasında ise kü­bizm fırtınası esmekte, sadece ressam­lar değil, mimarlar bile her şeyi küp, koni ve silindirler şeklinde görmektedirler.

Bu toz duman arasında, Anado­lu'ya gönderilen ressam­ların Ankara Atatürk Lisesi konferans salonunun bitiş­ğin­deki odaya üst üste gelişi­güzel yığılan resimleri de unutulur. Bir ara, o yıllarda Halk Partisi Genel Sekreteri olan Tahsin Banguoğlu bu resimleri Maarif Vekâleti'ne satmak ister. Üç kişilik bir komisyon kurulur. Ancak temizlenip listesi çıkarıldığı halde para bulunamadığı için satın alınamayan resimler, bu sefer Evkaf Apartmanı'nda, Tatbikat Sahnesi'nin üzerindeki daracık odaya tıkabasa doldurulacaktır. Bir süre sonra tiyatro idaresi burayı aksesuar odası olarak kullanmaya karar verir. Sonunda Halkevi'nin çatısına taşınan resimler, akan yağmur suları altında kalarak tanınmaz hale gelirler. Nakiller sırasındaki yağma da içler acısıdır. Sağ­lam ka­lan resimler, şimdi kimdedir, hangi evlerin duvarlarını süslemektedir, Allah bilir!

Tuhaftır, Anado­lu'yu karış karış gezerek güzel eserlerle dönen ressam­ların çoğu esen rüz­gârlara kapılarak binbir emekle ortaya koydukları resimleri bir daha arayıp sormamışlardır. Sivas ve Denizli'de nefis etüdler yapan Malik Ak­sel'in çırpınışları da kâr etmez. Yalnız o, modaların tuzağına düşmemiş, Anado­lu'da gezerken tanıdığı güzelliklerin ve zenginliklerin peşini bir daha bırakmamış, resimlerinde her

zaman Anadolu'yu ve kültürünü yansıttığı gibi, ömrünün sonuna kadar bu kültürün yılmaz bir araştırmacısı olmuştur. Taşbaskısı kitap resimlerinden yazı-resimlere, camaltı resimlerinden kuşevlerine kadar, el değmemiş bir yığın konuyu ilk defa inceleyen odur.

Malik Aksel, çığır açan olağanüstü bir sanatkâr değildi; fakat kelimenin tam mânâsıyla iyi ve kendine has bir ressamdı. Türk insanını bütün karakteristik çizgileriyle yansıttığı nefis yağlıboyalarında uzaktan uzağa Gauguin havası sezilir. Sıcak bir palet, rahat bir desen, özellikle kotarıldığı izlenimi veren sevimli naiflik.. Suluboyada da büyük bir başarı kazanmıştır ve bu başarının sırrı, Sezer Tansuğ'un dediği gibi, "gözlemlerini sür'atle biçimlendirme ihtiyacında saklıdır". Fırçasını hiç bir zaman zorlamamış, büyük yollar açmak için fantezist denemelere girmek yerine, yapabildiğini yapmış ve başarılı olmuş bir ressamdı. Türk-İslam kültürünün estetik tarafına büyük bir vukufu vardı ve bir karınca çalışkanlığıyla biriktirdiklerini, tıpkı resmi gibi, kendiliğinden oluşmuş tatlı üslûbuyla sürekli yazardı.

Yeniden basılmalarını o kadar arzu ettiğim kitaplarını¹ böyle yazmış, mütevacı hayatını, hiç bir zaman koleksiyoncu iştihasına kapılmadan, çok sevdiği Anadolu'nun göz nurlarıyla zenginleştirmişti. Alâyişsiz bir hayatı vardı. Büyük işlerin büyük yaygaralar koparılmadan da yapılabileceğini gösteren müstesna bir sanatkâr ve seçkin bir kültür adamıydı.

Âh, onun gibiler artık ne zor yetişiyor!

¹ *Sanat Hayatı/Resim Sergisinde Otuz Gün* (1943), *İstanbul Mimarisinde Kuşevleri* (1959), *Anadolu Halk Resimleri* (1960), *Türklerde Dinî Resimler* (1967), *Sanat ve Folklor* (1971), *İstanbul'un Ortası* (1977)

Tek Başına Bir Nesil

NECİP FAZIL

Necip Fazıl, bütün dâhîler gibi, anlaşılması ve anlatılması son derece zor bir sanatkârdır. İnanılmaz zekâsı ve muhayyilesi, fikrin cangıllarla dolu öyle bölgelerinde gezinir ki, yetişemezsiniz; öyle tehlikeli uçlarda öyle hassas dengeler kurar ki, yüreğiniz ağzınıza gelir. Necip Fazıl gibiler hakkında yazılabilecek her cilt, onları ancak bir taraflarıyla yakalayabilir. Bütünüyle kavramak, ruh ve zekâ portrelerini eksiksiz çizmek imkânsızdır.

Necip Fazıl, sıradan insanlardan öylesine farklıydı, öylesine fertti ki, devamlı kendi kendisiyle didiği şâhâne yalnızlığında, rüzgârın önünde sürüklenen iradesiz ve tepkisiz kalabalıkları hep cüce toplulukları gibi gördü. Kalabalıkların yitirdiği hayatîyetin tamamı onda toplanmıştı sanki. Başka bir deyişle, kendisini kalabalıkların kaybedilmiş şuuru gibi hissetti. Onların yerine de başkaldırdı ve "Durun kalabalıklar!" diye haykırdı.

En yüksek perdeden konuşan ve bazen kesafetten çatlayacak raddelere gelen müthiş "ben"i, önce durdurup sonra başka tarafa sevk etmek istediği kalabalıkları bile -onu sözcüleri olarak gördükleri halde- zaman zaman rahatsız etmiş, ferdiyetinin çeşitli tezahürleri mütenakız gibi görülmüştür.

Aşırı tutarlılık, sıradan aydınlara has bir meziyettir. Necip Fazıl, hiç bir zaman bu mânâda tutarlı olmadı. Büyük zekâlar, ancak büyük fikir sistemleri kurarak tutarlı olabilmişlerdir. Fakat bu tutarlılıklar bile sistemin kendi içinde geçerlidir. Dehası, Necip Fazıl'ın bir akıl ve mantık insanına doğru sivrilmesine izin vermemiştir denebilir. Yani o, "fikri kendi tahlilci yürüyüşüne bırakan" bir akıl ve mantık insanı değil, vecd adamıydı. Kendisini bütün varlığı kuşatan ilâhî sistemin bir sözcüsü kabul eden ve fikri "zaman ve mekân kayıtlarının üstüne doğru iten" bir şair olarak, hakikati çok farklı bir çehresiyle terennüm etmeye çalışmıştı.

Necip Fazıl'ı sınırlı küçüklükler değil, sınırsız büyüklükler ilgilendiriyordu. Bunun için bütün meselelerimize "mutlak olan"ın adesesinden baktı. Beyni "zonk zonk sızlayan" bir mistikti; varlığı parçalayarak anlamaya çalışan bir filozof değil, yekpâre olarak kavramaya çalışan bir şairdi. Ve gözlerini bir imparatorluk coğrafyasında açıp şuuru aydınlığa kavuştuğunda kendini eskisine göre çok küçük bir ülkenin vatanı olarak bulan trajik bir neslin beyni yaralı bir ferdiydi. Bir dünyanın, bir hayat tarzının, bir kültürün toptan inkâr edildiğini gördü, kökten kopuşun, gitgide küçülüşün acılarını yaşadı.

Aslına bakılırsa, Necip Fazıl, bu büyük trajedinin farkına varabilen birkaç kişiden biriydi, belki de tekti. Bunun için, bütün eserlerinde, yitirilmiş bir büyüklüğe mersiye söyler gibidir. Devlet-i Aliyye'nin sınırları kadar geniş muhayyilesi ve metafizik buruntuları, yaşadığı çerçeveye bunun için sığmadı ve bu yüzden pek anlaşılmadı. Ona göre, üzerimizden bir sam yeli estirilmişti ve bu yel, bütün millî kabiliyetlerimizi kavurmuş, sonunda bizi zaman ve mekân dışına iterek her şeyi bir çıkartma kâğıdı taklitçiliğine bırakmıştı.

Necip Fazıl'ın müthiş "ben" duygusunu körükleyen biraz da cemiyetin büyük bir kısmını istila eden aşağılık taklitçiliği. Onun için hiç bir zaman riyakârca bir mahviyetin, tevaazuun arkasına gizlenmedi; bütün düşündüklerini hiç kimse den çekinmeksizin, dosdoğru ve en yüksek perdeden söyleme cesaretini gösterdi. Yine de o, başkalarına rağmen, başkaları için var olmaya çalıştı. Fakat hiç bir zaman başkalarının normlarına uymadı. Bu yüzden hangi gruptan yüz çevir-

diyse, asıl şahsiyetini yapan tarafları zaaf gibi görölmüş, hangi tarafa geçtiyse, zaafıları bile meziyet olarak kabul edilmiştir. Peşinden sürüklediği fertler ve gruplar onu hep kendilerinden olduğı ölçüde kabul etmişlerdir. Halbuki o kendini, yani hakikati arıyordu.

Batılı bütün çağdaşlarıyla eşit seviyede, hatta daha yüksek perdeden konuşurdu. Hiç bir zaman bir üçüncü dünyalı gibi "mazlum" edası takınmadı, büyük bir imparatorluğun ve büyük bir kültürün mirasçısı, daha da önemlisi, büyük bir dinin mensubu olduğunun şuurundaydı, bunun için mağrur ve kendinden emindi. Şiiri de, aynı şekilde erkek sesli, yani yakınan değil meydan okuyan bir şiirdi. Türk şiiri, ne yazık ki, Necip Fazıl'dan sonra bu kendinden emin sesini kaybetmiş, modern görünüşlü, fakat sürekli bir şeylerden yakınan, kendisine acındıran, epeyce geveze bir "üçüncü dünyalı şiiri" haline gelmiştir. Türk şiiri Necip Fazıl'dan sonra tıkanan şiir damarını yeniden keşfetmek zorundadır. Devâsâ şiir birikimimizin kalbine ancak o damardan ulaşılabilir.

Şurası bir gerçektir ki, Necip Fazıl tek başına bir nesildi. Sanat ve fikir dünyamız onsuz yoksuldur.

Boğaziçi'nde Bir Güzel "Haminne"¹

MÜNEVVER AYAŞLI

Yaşlıların gözlerine bakarken, hep, onların gördüğü, benim göremediğim geçmiş zamanlardan kalma ışıltılar ararım. Haminnenin gözlerindeki ışıltılarda eski Rumeli vardır, desem inanır mısınız? Yakından bir bakarsanız, eminim, nazlı Tuna'nın suladığı topraklarda yaşanmış eski güzel hayatlardan canlı sahneleri bir film şeridi gibi seyredebilirsiniz.

Haminne, 1906 yılında Avrupa-i Osmanî şehirlerinden Selanik'te doğduğunu söylerken eklemeyi hiç bir zaman ihmal etmez: "Fekat umûmî mânâda anlaşıldığı gibi Selanikli değil, Türk'üm". Selanik, Osmanlı devrinde dönmeleleriyle ünlüdür ve İstanbul'da Selanikli birinin dönme olmadığına çevresini inandırabilmesi için epeyce gayret göstermesi gerekir. Bunun için babası Cafer Tayyar Bey'in Evlâd-ı Fâtihan'dan olduğunu her defasında üzerine basa basa söyleyen haminnenin annesi de Çerkes Abdi Paşa'nın kızı Hayriye Şerife Hanım'dır.

Selanik, âh Selanik! İstanbul'u ilk defa üç yaşındayken gören haminneye "İstanbul güzel mi?" diye sormuşlar, meş-

¹ Haminne, İstanbul Türkçesi'nde "hanım nine"nin kısaca söylenişidir.

hur Rumeli kibriyle “Eh, fena değil!” demiş. Çocukluğunda İstanbul’u bile küçümsemesine yol açan bu derin Selanik ve Rumeli sevgisi haminnenin kalbinden hiç bir zaman silinmeyecek, aksine gitgide artarak derin bir hicran ve tahassüre dönüşecektir. Asker babasının görevleri dolayısıyla Devlet-i Aliyye’nin başka bölgelerinde, mesela Halep’te de yaşayan ve her biri için kalbinde sıcak köşeler ayıran haminnenin Rumeli sevgisi bir başkadır ve bu sevgiyi “irreel bir rüya ve hülya şehri” diye tarif ettiği İstanbul’un süzgecinden geçirerek zarif bir Osmanlılık şuuru haline getirmiştir. Zaten Osmanlı, biraz da Rumeli demek değil midir?

Selanikli haminnenin Ayaşlılığı, Ankara’da, Hariciye Vekaleti’nde memur olarak çalışırken tanışıp evlendiği (1930) Sadullah Paşazâde Nusret Ayaşlı’dan kalan aziz bir mirastır. Cumhuriyet’ten önce ve sonra sefir olarak önemli görevlerde bulunan “merhûm ve mağfûr zevci”nin Bünyamin-i Ayâşî hazretlerinin soyundan geldiğini her vesileyle hatırlatan haminne, asalete çok önem verdiğini açıkça değilse bile, her haliyle hissettiren bir aristokrattır; ama bunu Avrupaî mânâsında bir asalet saplantısı olarak görmemelisiniz.

Haminnenin anladığı asalet, Osmanlı coğrafyasının derinliklerine dal budak salmış ve bu topraklarda yeşerip İstanbul’un imbiğinden geçen yüksek kültürü temessül etmiş olmaktır. Bir de suyun öteki yakasındansanız, alıyyülâlâ. Görüşmelerimizden birinde nereli olduğumu sormuştu da, “Sivashlıyım” deyince -galiba hemşehrim Nurettin Sözen beyefendiyi düşünerek- yüzünü ekşitmişti. Esasen belediye başkanları, haminnenin yüzünü her zaman ekşitmiştir; çünkü ona göre İstanbul’un başında öteden beri üç bela vardır: Zelzele, yangın ve belediye başkanları.

Hamine evlendikten kısa bir süre sonra İstanbul’a “nakl-i hâne” ederek kocasının Çengelköy’deki muhteşem yalısına yerleşir, Sadullah Paşa Yalısı’na. Bir rüya sarayına benzeyen yalıda su ve elektrik yok, fakat Nusret Bey’in ilk eşi olan prensesin hatırasını yaşatarak yeni gelinin hayatını büsbütün karartmaya kararlı iki hanım vardır. Bir de ortalıkta gezinen güzel güzel kediler..

Nusret Bey’in niyeti yalıya iyiden iyiye yerleşmektir, fa-

kat haminne istemez. Çünkü 1881 yılında mahkeme kararıyla Ayaşlı Esad Muhlis Paşa'ya geçen ve oğlu Sadullah Paşa'nın adıyla anılmaya başlanan yalının beddualı olduğuna ve aileye hiç iyi gelmediğine inanmıştır: Birinci Abdülhamid devrinde mevcut olduğu bilinen ve belki de Boğaziçi'nin en eski yapısı olan bu benzersiz yalıda, sefir olarak Avrupa'ya gönderildiği için oturma fırsatı bulamayan Sadullah Paşa, Viyana'da geçirdiği bir buhran sonunda intihar eder. Sonraları büyük oğlu Âsaf Bey de intihar edecek, küçük oğlu ise Almanya'da bir akıl hastanesine yatırılacaktır. Yalıda oturan haremi "asil ve kibar" Necibe Hanım'sa hastalıktan hiç kurtulamaz; kızı Nazlı Hanım'ın dört çocuğu vardır, dördü de hasta.

Sonunda haminnenin dediği olur, Teşvikiye'de geniş bir apartman dairesi tutup taşınırlar. Artık işi antikacıları ve eski mobilya satan dükkanları dolaşmaktır. "Aman Yarabbi" diyor haminne, "Neler yoktu, neler yoktu İstanbul'da! 1930'larda Osmanlı zenginliği henüz tükenmemişti! Bugün birşeycikler yok, tekne kazıntısından başka!" Bu arada Osmanlı'dan artakalmış seçkin ailelerle tanıştığı gibi hânedan mensuplarıyla da yakın ilişkiler kuran haminnenin o muhteşem aileye hâlâ devam eden bağlılığı gerçekten göz yaşartıcı bir sadakat örneğidir.

Edebiyata ve plastik sanatlara ilgisi, alafranga Teşvikiye yıllarında haminneye kültür ve sanat çevrelerinden de önemli dostlar kazandırmıştır. Abdülhak Hâmid'den Yahya Kemal'e, Necip Fazıl'dan Âsaf Halet'e, İsmail Hami Danişmend'den Midhat Cemal'e, Burhan Toprak'tan Namık İsmail'e kadar birçok şair, yazar ve ressamı çok yakından tanır. Bu bakımdan *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim* (1973) adıyla yayımlanan hâtıratı, kültür ve edebiyat tarihimiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Teşvikiye, haminnenin sosyal hayatı bakımından son derece verimliyse de, Boğaziçi'nin tadını almış İstanbullu bir aristokrat hanımefendinin "*som zümrüt ortasında akıp giden firuze nehir*"den fazla uzak kalması düşünülemez. Nitekim 1936 yılında, yüksek devlet görevlerinde bulunmuş Talat Bey'in Beylerbeyi İskele Caddesi'ndeki harap yahşını satın alır ve devrin büyük mimarlarından Sedad Hakkı Eldem'e bir proje çizdirerek yeniden inşa ettirirler. Sadullah Paşa

Yalısı ise uzak akrabadan Ahmed Ferit Tek'e satılmış, ondan da kızı Emel Esin'e geçmiştir.

Haminne, Nusret Ayaşlı'yı 1944'te kaybedince yapayalnız kalır. İstanbul kibarının -kendi tabiriyle- tenhayı, tenhalığı hiç sevmediği (Abdülhak Hâmid, "Kırk odalı ve her odasından başka bir çehrenin görüldüğü bir konakta oturmak isterim" dermiş) düşünülecek olursa, onun nasıl bir boşluğun içine yuvarlandığını tahmin etmek kolaylaşır. Ancak haminne kendini tez toparlayıp hayatını yazarak doldurmaya başlamıştır. Yazarlık ve *Yeni İstanbul*'daki gazetecilik hayatı ona yepyeni bir çevre, yepyeni dostlar kazandırır.

Haminnenin en takdir edilecek taraflarından biri, hiç şüphesiz, gördüklerini, bildiklerini, yaşadıklarını kendine saklamayıp yazmış olmasıdır. Koskoca bir imparatorluğun gürül gürül çöküşüne, yeni bir devlet doğarken, bir kültürün, bir hayat tarzının, bir estetiğin, bir terbiyenin de yok oluşuna, her ânını derinden yaşayarak şahit olmuş son Osmanlılardan biridir ve hâlâ yazacak ne çok şeyi vardır! *Der-saadet* adlı eserinde, bizim artık bir masal gibi dinlediğimiz, fakat kendisinin yaşadığı İstanbul'u ve Boğaziçi medeniyetini anlatır. *Avrupa-i Osmanî ve Muhteşem İstanbul* (1990)'da ise kaybettiğimiz Rumeli'ye döktüğü gözyaşlarının acılığını hissedersiniz.

Bir zamanlar mektep kitaplarında Avrupa-i Osmanî diye zikredilen, bugün vizesiz giremediğimiz toprakların, çok değil, bu asrın başlarına kadar birer Türk ülkesi olduğunu ve vahşi Balkan kavimlerinin Türk izlerini sile sile bitiremediklerini yeni nesillere anlatmak ne zordur.

İşte haminne, bugün bizim hayal bile edemediğimiz o zamanların içinden çıkıp gelmiştir.

Bir Medeniyeti
Çöplüklerden Toplayan Adam

NURİ ARLASEZ

Bazı adamlar vardır, şöhretten bucak bucak kaçarlar; çünkü şöhretin âfet olduğuna dair peygamber kelâmındaki derin hikmeti çok erken kavramışlardır. Kendi şöhretlerinin ve servetlerinin esiri olmadıkları için, gerçek hürriyeti onlar yaşarlar. İnsanlığa asıl büyük hizmeti verenler de onlardır; Nuri Arlasez gibi. Bu adı duyanların parmakla sayılacak kadar az olduğunu biliyorum. Çünkü başkaları şöhret ve servet ü sâ mân peşinde koşarken, o, kendi kendini gerçekleştirmek için didinmiş ve inkâr edilen değerlerin gönüllü bekçiliğine soyunmuştur.

1910 yılında, İstanbul'da, devrin en ünlü ceza avukatlarından Hüsnü Selim Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen kahramanımız, aslında istese, kendisini paraya ve şöhrete zahmetsizce kavuşturacak imkânlara sahiptir. Galatasaray'da okur ve babasının ısrarıyla Mekteb-i Hukuk'a yazılır. Bitirdiği an yazıhane ve şöhret hazırdır. Fakat onun tek istediği -ne şöhret, ne para- istediklerini yapabilmek için bol vakittir! Asgarî maddî imkân ve bol vakit! Nuri Bey'e göre, zannedilenin aksine, hürriyetin en büyük düşmanı paradır, çünkü sizi -kendi şartlarını benimseterek- esirleştirir.

Aynı düşüncelerle ömrü boyunca evliliğe de yanaşmayan Nuri Bey, ihtiyaç duyduğu bol vakti, Hukuk'tan ayrılarak el-

de eder ve Şişli'deki baba evinde, okumaya ve kendi içine gömülerek bir çeşit murakabe halini yaşamaya başlar. Bir-gün bahçede oturmuş, bir arkadaşının gelmesini beklerken sokakta şezlong satan bir satıcının sesini duyar ve laf olsun diye çağırır. Yeterli parası olmadığı için pantolonlarından birini vererek aldığı şezlonga uzanıp bulutları seyretmeye başlar. Annesi Yegâne Hanım'ı telaşlandıran bu hal, Nuri Bey'in içinde bir huzur başlangıcıdır. Ve gece! Yıldızlar görünmeye başlar. O hâlâ yerinden kımlıdamamıştır. "İçimde inanılmaz bir rahatlık hissediyordum" diyor Nuri Bey, "Hayatımda ilk defa o gün kendime ait meseleleri berrak bir biçimde görmeye başladım. Eskiden körüklü fotoğraf makineleri vardı, metrajını yapınca buzlu camında görüntü berrak bir biçimde belirirdi, işte öyle! Benim asıl doğum günüm, o gündür!"

Nuri Bey, o gün yaşadığı halin bir çeşit meditasyon olduğunu Hint felsefesiyle uğraşmaya başladıktan sonra anlar. Kader onu âdeta bu felsefeye doğru sürüklemektedir. Bir-gün Haşet Kitabevi'nde gözüne, Romain Rolland'ın büyük Hint düşünürlerinden Ramakrishna ve onun yetiştirdiği Swami Vive Kananda hakkındaki kitabı ilişir. İçinde birden bu kitaba sahip olmak için dayanılmaz bir arzu uyanmıştır. Fakat o kadar parası yoktur. Her zaman yaptığı gibi, başkası görüp almasın diye raflardaki diğer kitapların arkasında saklar ve eline para geçer geçmez gidip satın alır. Bu yolla gözüne kestirdiği bütün kitaplara sahip olan Nuri Bey, kendisinde iyi kitabı ve değerli insanı bir bakışta anlama hassasının çok erken geliştiğini söylüyor. Zaten Arlasez, soyadı kanunu çıktığında, dayızâdesi tarafından bu iki özelliğini ifade etmesi için, o devrin havasında, sanat mânâsına gelen "Ar"la sezmek fiilinden "sez" birleştirilerek elde edilmiştir.

Romain Rolland'ın harikulâde bir Fransızca'yla yazılmış, üstelik Hint felsefesinin en önemli metinlerini ihtiva eden kitabı, genç Nuri'nin önünde yepyeni ufuklar açar. Pozitivizmin kol gezdiği ve Batılılaşmanın şedid bir devlet politikası olarak uygulandığı bu devirde, Doğu'ya ve mistisizme yönelen Nuri Bey, bazan bir kitabı elde etmek için üç dört sene uğraşmayı göze alarak Hint felsefesiyle ilgili çok sayıda nâide kitaba sahip olacaktır. "Gerçi Hindistan'a hiç

gidemedim” diyor. “Ama o bana geldi. Hindistan’da sene-lerce kalıp da hiç bir şey almayanlar var”.

Nuri Arlasez, babasını 1930, annesini de 1940 yılında kaybeder ve Şişli’de, ablasıyla kendisine miras olarak intikal eden on dört odalı ahşap evin ısıtabildiği tek odasında, tam elli yıl, Hint felsefesine dair kitaplar okuyarak ve asgarî maddî imkânla, el yazmaları, fermanlar, vakfiyeler, levhalar, işlemeler toplayarak tek başına yaşamıştır. Bu arada İngilizce de öğrenir. Almanca’yı ise, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yalova’daki askerliği sırasında alışkanlık haline getirdiği uzun yürüyüşler sırasında kendi kendine öğrenmiştir. Ve yıl 1962. Bir kış günü kitaplarını masasında yaymış çalışmaktadır. Derken kapı çalınır:

“Kalkıp açtım, baktım Fethi Bey’in oğlu Osman Okyar, yanında da bir İngiliz. Adını söyledi ama, anlayamadım. Odaya buyur ettim. İngiliz beyefendisi masanın üzerindeki Hint felsefesiyle ilgili kitapları görünce müthiş ilgilendi, oturdu ve incelemeye başladı. İlk defa geldiği bir evde, arkadaşını da, ev sahibini de unutmuş, harıl harıl not alıyordu.”

Bu olaydan sonra, birlikte çıktıkları, bir haftalık “rüya gibi” bir Bursa seyahatı sırasında, Arnold Toynbee olduğunu anladığı İngiliz beyefendisinin yakın dostluğunu kazanan Nuri Bey, her ziyaretinde Türkiye’yi gezdirdiği bu büyük tarihçiyle yıllarca mektuplaşmıştır. Toynbee’nin yazdığı yaklaşık yetmiş mektup şu anda IRCICA Arşivi’nde muhafaza ediliyor ve kitap olarak yayımlanmak üzere Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından hazırlanmış bulunuyor. Sadece Toynbee ile değil, yakın dostlarından ünlü teorik fizikçi Heisenberg’le de uzun süre mektuplaşan Arlasez, Avrupa ve Amerika’da şaşırtıcı bir şöhrete sahiptir. Uzakdoğu ve Osmanlı kültürüne ilgi duyan yabancıların İstanbul’a yolları düştüğünde ilk aradıkları kişilerden biri odur. Hatta Joan Flemin adlı bir yazarın konusu İstanbul’da geçen ve 1967 yılında Amerika’da bast seller olan *When I Grow Rich* adlı polisiye romanında olaylar, Filozof Nuri Bey diye söz edilen Nuri Arlasez’in etrafında cereyan etmektedir.

Yabancılar, Nuri Bey’in sadece bilgeliğine değil, aynı zamanda, eski İstanbul hakkındaki benzersiz bilgisine ve ola-

ğanüstü zenginlikteki koleksiyonlarına tutulmuşlardır. Nuri Bey her zaman bu koleksiyonları Cumhuriyet devrinin çöplüklerinden topladığı eserlerle meydana getirdiğini söyler. Harf inkılabı yıllarıdır ve ortalıkta kol gezen dehşet havasındadır, eski harfli sayısız yazma ve basma eser ya yakılır, ya top-rağa gömülür. Bir o kadarı da kaldırımlara dökülmüş, yok pahasına satılmaktadır. Nuri Bey, birgün Beyazıt'taki bir kitap sergisinde güzel bir yazı görüp alır. Bu, Sultan II. Beyazıt'ın bir vakfiyesidir ve hattı Şeyh Hamdullah'a aittir.

“Dehşete düştüm ve misyonumu o gün farkettim” diye devam ediyor Nuri Bey, “Kurtarabildiğim kadarını kurtaracaktım. Ve yemek bile yemeyip mini minnacık bütçemle bunları satın almaya başladım. Şimdi bir tanesi bile insanı milyarder eder. Kendi kendime dedim ki, ‘Bu bir emr-i hayr olacak, aç kalsan açıkta kalsan bile, zinhar satmak yok!’” Geçim başka yoldan. Böyle böyle, paha biçilemez cinsten sayısız eser topladım. Elyazması kitaplar, fermanlar, vakfiyeler, levhalar, işlemeler.. Altı yüz elli yıllık irfan meş’alesini ellerinde tutan, kırvat takmadıkları ve bağdaş kurup oturdukları için bu nadide eserlerle birlikte âdeta çöplüğe atılan adamlar, bu eserleri toplayıp yok olmaktan kurtardığıma inandıkları için benimle ilgilendiler. Mesela Sahhaf Raif Yelkenci merhum.. Osmanlı hars ve irfanının son meş’ale taşıyıcılarından.. O küçücek dükkanında ecdattan veraset tariki ile intikal eden maddi ve manevi mameleğimizizin henüz düşürülmemiş, mütevazı ve o nisbette de muhteşem son kal’alarından biri”.

Nuri Bey, elli yıl boyunca, hiç birini elden çıkaramamacasına topladığı elyazması kitapları, fermanları, vakfiyeleri ve levhaları Süleymaniye Kütüphanesi’ne, zengin işleme koleksiyonunu Topkapı Sarayı Müzesi’ne, matbu kitaplarını, mektuplarını ve bizzat çektiği yedi bin civarındaki İstanbul fotoğrafını da IRCICA’ya bağışlamıştır. Yok olan İstanbul’un belgelendiği fotoğraflar, Nuri Bey’in aynı zamanda büyük bir fotoğraf ustası olduğunu göstermektedir.

Nuri Arlasez, Süleymaniye Kütüphanesi’ne bağış yaparken, ceylan derisine kûfi hatla yazılmış bin iki yüz yıllık bir Kur’an-ı Kerim’i ayırır ve “Yalnız bunu emanet olarak veriyorum!” der. Bir an, bu yaşlılık günlerinde muhtaç duruma

düşmekten endişe etmiştir. Ve hemen o gün “Eğer böyle yaparsan, teslimiyet iddian edebiyattan öteye geçemez!” diye kendi kendisiyle sıkı bir hesaplaşmaya girerek ertesi gün onu da bağışlar. Bununla da yetinmeyecek, olmayan parasıyla Süleymaniye ve Bağlı Kütüphaneleri Geliştirme Vakfı’nı kuracaktır. Kendisini dinleyelim.

“Ön masraflar yapıldıktan sonra, avukatım elli milyon liraya daha ihtiyaç olduğunu söyledi. Bende o kadar para ne geçer? Çaresiz kalınca, ömrümde ilk defa elyazması bir Kur’an-ı Kerim’i sattım, o da Kültür Bakanlığı’na, yani devlete. Aslında yüz milyondan fazla ederdi. Elli milyon verdiler. “Tamam” dedim, “Zaten benim ihtiyacım o kadar!” Para adıma bankaya yatırıldı. Fakat içimde bir huzursuzluk var. Süleymaniye Kütüphanesi’nin Müdürü Muammer Ülker Beyefendi’ye dedim ki, ‘Yazma bir Kur’an-ı Kerim’i satmış olmaktan rahatsızlık duyuyorum. Bu paraya dokunursam murdar olacakmış gibi geliyor. Bir adamını ver, ben imzalayayım, o alsın parayı!’ Öyle yaptık, yani paraya elimi sürmedim. İki dairemi de bu vakfa bağışladım”.

Nuri Bey, şimdi, kurduğu vakfa bağışladığı bomboş dairelerden birinde tek başına yaşıyor. Yaşlı vücudunda bir gram bile et yok. Sıhhati yerinde görünüyor, fakat “mübarek” diye nitelendirdiği ölümle dost. Çünkü ona göre hayatla ölüm bir elmanın iki yarısı, yani bir küll. Vasiyetine gelince, İslamî kaidelere tamamen uygun, fakat çok az insanın katıldığı bir cenaze töreniyle gömülmek. Ve isimsiz bir mezartaş!

Diplomat Bir Rubai Şairi

FUAT BAYRAMOĞLU

Kandilli'deki lebiderya yalısında, raflara itina ile yerleştirilmiş ve hemen hepsi özel olarak ciltlenmiş nadide kitaplar, antikalar, duvarları bezeyen hüsnühat levhaları ve tablolar arasında sohbet ederken, yüzündeki çizgilere, "Muhtemelen bu çizgilerden biri, bir zamanlar -kimbilir hangi derin mânâyı ifade etmek üzere- Hacı Bayram Veli'nin çehresinde de mutad kavsini çiziyordu" diye düşünerek bakıyordum. Karşımdaki herhangi bir monşer değil, beş asır önce

*Nâgehan ol şara vardım ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş u toprak arasında*

mısralarıyla bu toprakların vatan oluşundaki sırrı mucizevî bir belâgatla ifade etmiş bir velinin on altıncı kuşaktan torunuydu.

Bu ülkeye Başbakanlık Özel Kalem Müdürü, konsolos, ortaelçi, büyükelçi, Dışişleri Yüksek Müşaviri ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olarak yıllarca hizmet etmiş bir şairden, Fuat Bayramoğlu'ndan söz ediyorum. Seksen üç yaşında olmasına rağmen, yaşadığı zengin hayatı daha dün-

müş gibi bütün teferruatıyla hatırlayan, hâlâ canlı ilgilere sahip emekli bir diplomat.

Bir Osmanlı vatandaşı ve Hacı Bayram dergâhı postnişi-ni Şeyh Tayyib Efendi'nin oğlu olarak 1912 yılında dünyaya gelen Fuat Bayramoğlu, çocukluğunu Anadolu'da bir ölüm kalım savaşının verildiği Milli Mücadele yıllarının yoksul Ankara'sında ve tekke atmosferinde yaşamıştır. Şeyh Tayyib Efendi'nin odası Birinci Meclis'teki sarıklıların toplandığı mekânlardan biridir ve bir keresinde Mevlânâ Âsitanesi şeyhi Abdülhalim Çelebi'nin başkanlığında son derece önemli bir toplantı bu odada yapılmıştır. Ancak Şeyh Tayyib Efendi 20 Mayıs 1920'de, Ramazan'ın ilk gecesi sahurdan sonra yattığı yatakta, uykudayken geçirdiği bir kalp sektesi sonucu vefat edecek ve küçük Fuat, henüz sekiz yaşındayken yetim kalacaktır.

Tayyib Efendi'nin ölümünden sonra Hacı Bayram postuna Fuat Bayramoğlu'nun ağabeyi Şemseddin Efendi oturur. Neler olup bittiğini pek anlamayan ve o günlerde mahalle mektebine devam etmekte olan Fuat, kısa bir süre Darülmuallimin Mektebi'nin uygulama okulu olan Tatbikat Mektebi'ne devam eder. Daha sonra Menba-ı Füyûzât Mektebi'nin ikinci sınıfına, 1921 yılında da Ankara Sultanîsi Kısım-ı İbtidâîsi üçüncü sınıfına yazdırılır. O yıllarda Taş Mektep diye tanınan bu okulda Fuat'ın en yakın arkadaşı, sonraları Dıranas soyadıyla Türk şiirinin güçlü seslerinden biri haline gelecek olan Ahmet Muhip'dir.

Fuat Bayramoğlu, ilkokul diplomasını, küçük ağabeyi Reşat'ın Hukuk Fakültesi'ne yazılması üzerine evlerini İstanbul'a naklettikleri için Pertevniyal Valide Sultan İlk mektebinden almış, altıncı ve yedinci sınıfları ise Davut Paşa orta mektebinde okumuştur. Sekizinci sınıfa geçtiği yıl Reşat Bey Hukuk Fakültesi'ni bitirir ve aile Ankara'ya, baba ocağına döner. Ankara Lisesi'nde ilkokul arkadaşı Ahmet Muhip'le tekrar buluşan Fuat, lise yıllarında iyiden iyiye şiirle uğraşmaya başlamıştır. *Bizim Gazete* adıyla çıkardıkları sınıf gazetesinde ikisinin şiirleri de sık sık yer almaktadır. Hatta Fuat, Derviş takma adıyla şiirler yazan Ahmet Muhib'e, Nedim'in kâfir redifli ünlü gazelinin örnek olarak yazdığı şiirde şöyle hitap eder:

*Cihân-ı nesri yıktın sâhib-i irfan mısın Derviş
Gazeller tarh eden bir Bâkî-i devran mısın Derviş*

Şiire öylesine tutkundur ki, sekizinci sınıfta bir divan ter-tip etmeye bile kalkışmıştır: *Dîvân-ı Fuad Bayrâmîzâde*. Bu divanda gazellerinin yanısıra, bir münacaat, bir na't, bir ter-kibibend, hatta bir de "Fuzûlî-yi şehîr"e bir "nazîre-i âcizî" vardır. O yıllarda Ankara Lisesi'nde Ahmet Hamdi Tanpınar, Emin Âli Çavlı, Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin gibi güçlü fikir ve edebiyat adamlarının öğretmen olarak görev yaptıkları düşünülürse, Fuat Bayramoğlu ve arkadaşlarının ne kadar şanslı oldukları daha iyi anlaşılır.

İnanılmaz bir titizliğe sahip olan Fuat Bey, bunları anlatırken belgesini hemen önünüze koyuveriyor. Fotoğraflar, diplomalar, ilk yazı ve şiirlerin kesikleri, el yazması divançe-si, çıkardığı dergiler... İşte 1932 yılında çıkardığı *Kor* dergisi-nin ilk ve tek sayısı! N'olurdu, bütün bu sanatçılar, yazarlar, devlet adamları ve diplomatlar, birgün biyografisini yazacak şanslı yazarın ihtiyaç duyacağı bütün malzemeyi hazırlayan bu titiz ve zarif diplomatın gösterdiği hassasiyetin hiç de-ğil-se onda birini göstermiş olsalardı!

Fuat Bayramoğlu'nu liseden sonra tekrar İstanbul'da gö-rüyoruz; henüz Ankara'ya taşınmamış olan Mülkiye'de, en yakın arkadaşlarından biri -ki aynı sırayı paylaşırlar- yine şa-irdir: Cahit Sıtkı. Ve adaşı değerli bir hoca: Ali Fuad Başgil. Fuat'ın doktora tezi hazırlarcasına titizlik gösterdiği bitirme tezini Ali Fuad Hoca kabul etmiştir.

Genç Fuad, Mülkiye'yi bitirdikten sonra, hemen bir işe girmek yerine askerliği aradan çıkarmayı tercih eder. Hede-fi önündeki engelleri kaldırdıktan sonra Hariciye'ye intisap etmek, oradan gazeteciliğe geçmek ve sonra politikaya atıl-maktır. Bunun için kendini en iyi şekilde yetiştirmeye karar verir. Yedek subaylığını Söke'de tamamladıktan sonra, ba-badan kalma evi satarak Fransızca'sını ilerletinek, ayrıca bilgi ve görgüsünü artırmak üzere Paris'e gider. Ancak kay-dını yaptırdığı Science Politique'in seviyesi kendisini tatmin etmediği için kısa bir süre sonra Belçika'ya geçerek Liege Üniversitesi'nin Science Politique kısmına kaydını yaptırır.

Fuat Bey, Liege Üniversite'sini bitirip -kendi tabiriyle- kapı gibi diplomasını almış, doktora bile başlamıştır. Ya-

zık ki, birinci kısmını tamamladığı *Türk Milliyetçiliği Üzerine Bir Deneme* konulu tezinin ikinci kısmını hazırlamak üzere Türkiye'ye geldiği sırada İkinci Dünya Savaşa patladığı için Liege'e dönemez ve bu yüzden doktorası yarım kalır.

1972'ye kadar devam edecek olan Hariciye yılları, dünyanın birden ısındığı o sancılı günlerde başlamıştır. Aynı günlerde Cevat Dursunoğlu, Bedrettin Tuncel, Suut Kemal Yetkin, İsmail Habib Sevük, Ahmet Hamdi Tanpınar, Şemsettin Sirer ve Ahmet Kutsi Tecer gibi edebiyat ve kültür adamlarının Çarşamba Sofrası'na dahil olur. Önceleri Abdullah Efendi, daha sonra da Turan Lokantası'nda çarşamba günleri toplanarak derin şiir, edebiyat ve politika sohbetlerine dalan bu aydınların çoğu daha sonra politikaya da gireceklerdir. Fuat Bayramoğlu, Avrupa yıllarında uzak kaldığı şiiri, çoğu şair olan bu aydınlar arasında tekrar kesif bir biçimde yaşamaya başlar. Esasen bir okuyucu olarak şiirle bağlarını hiç bir zaman koparmamış, özellikle hayran olduğu Yahya Kemal'i adım adım takip ederek bütün şiirlerini kırmızı maroken kaplı zarif bir deftere yazmıştır.

Ve yıl 1945. Fuat Bey, birgün bir arkadaşıyla birlikte Ankara Palas'a yemeğe gider; kendisine verilen masa, tesadüfen Yahya Kemal'in bir dostuyla yemek yediği masanın hemen yanındadır. Arkadaşına yüksek sesle şiirlerini okuyan büyük şair, bazı beyitleri hatırlayamadığı için sık sık duraklamaktadır. Fuat Bayramoğlu dayanamaz, onun her duraklayışında, unuttuğu beyti ezberden okumaya başlar. Bir süre sessiz kalan Yahya Kemal, sonunda dönüp hayretle sorar: "Beyefendi, siz kimsiniz?"

Fuat Bey, Hariciye'de memur olduğunu ve bütün şiirlerini ezbere bildiğini, hatta sürekli yanında taşıdığını söyleyip kırmızı maroken kaplı şiir defterini gösterince son derece duygulanan Yahya Kemal'in gözlerinden birkaç damla yaş süzülür. O gün, yalnızca üç damla gözyaşının perçinlediği sıkı bir dostluğun başlangıcı değil, aynı zamanda Fuat Bayramoğlu'nun bir rubai şairi olarak doğum günüdür. Çünkü bu tanışma, Yahya Kemal'in hummalı bir biçimde rubai yazdığı ve devamlı rubaiden, rubai şairlerinden söz ettiği sıralara rastlar. Hatta Pakistan elçiliğinin gündemde olduğu günlerde Ankara'ya uğrayınca, iki ay birlikte rubai çalışmışlardır.

"Bu yıl (1995)" diyor Fuat Bayramoğlu, "Benim rubaide el-linci yılımdır!"

Bayramoğlu'nun Yahya Kemal'le hâlâ devam eden dostluğu, büyük şairin kendisine armağan ettiği bir rubai ve "gönül gönüle" redifli gazelle ebedileşmiştir.

Diplomatlığının ve şairliğinin yanısıra, ince zevkli bir kültür adamı, seçkin bir araştırmacı ve çok bilgili bir koleksiyoncu olan Fuat Bayramoğlu, özellikle Türk cam sanatında dünya çapında bir uzman olarak kabul edilmiş ve literatüre geçmiş, bu özelliğinden dolayı Hacettepe Üniversitesi tarafından "Sanatta Onursal Doktora"yla ödüllendirilmiştir. *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri* (1974) adlı eseri, hâlâ sahasında tektir.

Daha da önemlisi, Fuat Bey, Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan iki ciltlik *Hacı Bayram-ı Veli* (1989) adlı büyük eseriyle hayru'l-halef olduğunu göstermiş ve milletin gönlünde yerini almıştır.¹

¹ Fuat Bayramoğlu, 30 Haziran 1996 Pazar günü öldü ve ertesi gün Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Yassıada'da
Yargılanan Bir Paşa Kızı

PERİHAN ARIBURUN

Yıl 1877. Manastır zâimlerinden Halil Paşa, bütün varını yoğunu harcadığı gibi, bir hayli de borçlanarak bütün masraflarını karşıladığı bir gönüllü birliğiyle 93 Harbi'ne katılır ve canla başla savaşır. Ancak savaştan sonra devletten vaadedilen yardımı göremeyince son derece müşkül bir vaziyete düşer ve borçlu kalmayı gururuna yediremediği için kalbine bir kurşun sıkarak intihar eder.

Naci Paşa'nın o zaman bir buçuk yaşında olduğunu söyleyen Perihan anne "Sevgili babacığımın babasıyla ilgili hiç bir hatırası yoktu" diyor. Gencecik annesiyle anneannesi tarafından büyütülen ve hafızların Kur'an okuduğu, kurbanlı, dualı bir törenle mektebe başlatılan küçük Naci için Manastır'da, Drahor Irmağı'nın kenarındaki evlerinin bahçe kapısına bitişik küçük bir de selamlık yapılmış. Oraya kapanıp hocası Bursalı Tâhir Bey'in tavsiye ettiği kitapları okur, okurmuş.

Perihan Arıburun, yaşı sekseni çoktan aştığı halde hâlâ çok dinç ve son derece zarif bir hanımefendi. Yaşadığı her şeyi dünmüş gibi hatırlıyor ve babasından söz ederken, gözleri derin bir Rumeli daüssılasıyla parlıyor. Naci Paşa, bütün gerçek Rumelililer gibi, o güzel vatan parçasını kaybet-

tiğimiz için çok üzülmüş; 1897 yılında Çanakkale Kabatepe’de görev yaparken uzunca bir Rumeli mersiyesi de yazmış; Perihan anne okumaya başlıyor:

*Seni ben kendi elimle kime verdim Rumelim
Seni vermekle bu dünyada kırıldı emelim.*

Harbiye’den mezun olduktan sonra lisan tahsili için Almanya’ya gönderilen ve bir yıl kadar Alman Ordusu’nda üstteğmen olarak görev yapan Naci Bey’in 1897’de henüz çiçeği burnunda bir yüzbaşıyken “muallim” olarak tayin edildiği Harbiye’deki talebelerinden biri de Mustafa Kemal’miş. Babası hakkında *Atatürk’ün Öğretmeni* (1994) adlı bir de kitap yazan Perihan anne, bundan büyük bir gururla bahsediyor ve Naci Paşa’nın 1918 yılında Sultan Vahdeddin’in seryâveri olmasından söz ederken de, “Babam” diyor, “Sultan Vahdeddin’i de çok sever, onun fevkalâde iyi ve vatansever bir insan olduğunu söylerdi.”

Şişli’de, Şair Nigâr Sokağı’ndaki evlerinde 23 Ocak 1913’te doğan Perihan Arıburun’un zihninde babasıyla ilgili ilk imajlardan biri, onun saraydan eve gösterişli atların çektiği güzel arabalarla gelişidir. Ne var ki küçük Perihan, önce Mekatib-i Askeriye Umumi Müfettişi olarak görevlendirilen, daha sonra Anadolu’daki Milli Mücadele’ye aktif olarak katılan babasını çok seyrek görebilecektir. “Kırk yılda bir gelir, birkaç saatliğine otururdu. O Anadolu’dayken biz dedem Kâmil Paşa’nın Fatih’teki konağına sığınmıştık. Bir keresinde, çok iyi hatırlıyorum, babamın kırmızı çuha kaplı bir masası vardı, üzerine çıkmış, dertop olup oturmuştum. Onun büyük bir mandalinayı itina ile soyduğunu hatırlıyorum. Tek bir mandalina, öyle bir devir. Bir dilim anneme verdi, bir dilim kendisi yedi. Kalanını bana yedirdi. Hâlâ gözlerimin önündedir o manzara.”

Perihan Hanım’ın annesi Makbule Hanım, birkaç defa sadrazam olan ünlü Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa’nın kızıdır. Bu arada Ürdün Kralı Hüseyin ile Perihan annenin kardeş torunları olduğunu hatırlatmalıyım. Zeynüşşeref Hanım, yani Kral Hüseyin’in annesi, Sadrazam Mehmed Kâmil Paşa’nın kardeşi Udî Şâkir Paşa’nın torunudur.

Çanakkale muharebeleri süresince, Dr. Besim Ömer Pa-

şa'nın yanında gönüllü ameliyathane hemşiresi olarak çalışan Makbule Hanım, ilk kızını iki yaşındayken kaybetmiş. Perihan Hanım, annesinin önceleri kendisine pek ısınmadığını, hatta nedense okula da göndermek istemediğini söylüyor. “Halbuki Fatih’teki Taş Mekteb’e gitmeyi ne kadar istiyordum.” Ancak bir süre sonra Makbule Hanım kızının üzerine fazlaca düşmeye başlar, özel hocalar tutulur. Büyük bir hızla okuma yazmayı öğrenen küçük Perihan daha sonra Dame de Sion’a verilir. Ancak Naci Paşa 1924 yılında 5. Kolordu Kumandan Vekili olarak Konya’ya tayin edilince buradan ayrılmak zorunda kalacaktır. Hafızasında kırmızı kadifeli kompartmanı ile özel bir yer tutan bir trene binip Konya’ya yollanırlar.

Konya’da eğitimine “iki sör’ün fi tarihinden kalmış mektebi”nde devam eden Perihan Hanım, Konyalılar’ın her cuma Aziziye Camii’ne giden babasını çok sevdiklerini söylüyor. Bir ara, 2. Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa bu camii yıktırıp yerine park yaptırmak ister. Tabii Konyalılar’ın aklına ilk gelen, cuma namazlarını Aziziye’de kılan Naci Paşa’dır. Fahrettin Paşa, Naci Paşa’nın araya girmesi üzerine camii yıktırmaktan vazgeçer ama, etrafındaki on üçüncü yüzyıldan kalma Selçuklu kabirlerinin altını üstüne getirir:

Bu olaydan son derece etkilenen ve kısa bir süre sonra emekliliğini isteyerek ordudan ayrılan Naci Paşa’yı daha sonra Cebel-i Bereket milletvekili olarak Meclis’te görürüz. Perihan Hanım’ın Ankara yılları böylece başlar. Çıkrıkçılar Yokuşu’nda “sefertası gibi maskara bir ev.” İlk defa bu evde bir odası olur. Sevinçten uçacaktır neredeyse. Ankara Kız Lisesi ve edebiyat hocası Faruk Nafiz Çamlıbel. Son derece aktif bir öğrenci olan Perihan, “Şair Nigâr Sokağı’nda doğduğu için mi nedir”, şiire özel bir ilgi duyar. En sevdiği şair Fuzulî’dir ve başlıca zevklerinden biri paşa babasıyla karşılaşklı Fuzuliyâne konuşmaktır. Bunları anlatırken hemen Fuzulî’den bir gazeli hakkını vererek okumaya başlıyor. Liseli Perihan’ın ikinci büyük aşkı ise tiyatrodur. Ankara Kız Lisesi’nde okul temsillerinin hemen hepsinde rol alır. “Hâlâ tiyatroya büyük aşkım var, mesela şimdi büyükanne rolünü çok iyi oynayacağımı sanıyorum, böyle bir teklif gelse kabul

de ederim.” Sonra gülererek ekliyor: “Ama bakın, kaynana rolü istemem!”

Ankara Kız Lisesi’nden sonra iki yıl gecikmeyle Ankara Hukuk Fakültesi’ne giren ve 1931 yılında mezun olan Perihan Hanım, Türkiye’nin ilk hanım avukatlarından biridir, ama bu işi yapmaya pek fırsat bulamaz; sadece iki dâvâya girebilmiştir, birini kazanır, diğerini kaybeder. O yıllarda Ankara’da iki lisan bilen nâdir hanımlardan biri olduğu için yabancı elçi hanımlarının da davetli olduğu toplantıların gözdesidir. Perihan anne, kültürümüzü tanıtmak için bir fırsat olarak kabul ettiği bu toplantılarda bazan saraylı bir ak-rabalarının kendine armağan ettiği onsekizinci yüzyıldan kalma üç etekliyi giydiğini söylüyor. Eski elbiselere, işlemlere ve Anadolu giyim kuşamına merakı o günlerden beri hiç eksilmemiş. “Hem zaten, diyor, ben köylü sütü emdim, sütannem bir Yoncalı kızıydı.”

Perihan annenin diğer aşkları da Mevlânâ ve Nasreddin Hoca. Gerçek eğitimin sırlarının bu iki büyük adamda olduğunu söylüyor: “Çocuklarımı Hoca’nın hikâyeleriyle uyuturdum. Hatta, inanır mısınız, bir keresinde rüyama girdi. Dış-leri inci gibiydi, tatlı siyah gözleri vardı. İşlişe benzer, eski, fakat tertemiz bir gömleği...”

Ve evlilik... Perihan Eldeniz 1940 yılında genç bir hava subayı ile hayatını birleştirir; Çanakkale’de son ferdine kadar şehit düşen ünlü 57. Alay’ın şehit kumandanı Hüseyin Avni Bey’in oğlu Tekin Arıburun’la. Üç yıl önce kaybettiği sevgili eşini “Tayyarecim” diye anarken gözlerinde öylesine derin bir sevgi ve hasret ifadesi beliriyor ki, sizin yapacağınız tek şey saygıyla susmak! Bu büyük sevgide herhalde onun da babası Naci Eldeniz gibi yetim büyümüş olmasının büyük payı var. Hüseyin Avni Bey şehit olduğunda Tekin henüz on yaşındaymış.

Perihan Arıburun’un hayatındaki en büyük dönemeç, şüphesiz, 1957 seçimlerinde İzmir millervekili olarak parlamentoya girmesidir. Ardından 27 Mayıs darbesi ve dehşet dolu günler. Uzun Yassıada çilesini anlatırken “Zalim Taşol’un ‘Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor’ deyişi hâlâ kullaklarımda” diyor. Salim Başol’a aralarında Zalim Taşol derlermiş. Perihan Arıburun tam dört yıl iki ay mahkûm

edilecek ve Kayseri Cezaevi'nde eşiyle birlikte yaklaşık iki yıl yatacaktır. Tek suçu Demokrat Parti milletvekili olmak. Cezaevindeki tek karı-koca Arıburun'lardır ve Perihan Hanım, mahkum olan yedi kadından biridir. Sonra iki kadın daha gelir. Ferdane Polat'la Zeytinburnu muhtarı Kadriye Caymaz. İkisi de koyu "demirkırat" olan bu kadınlar protesto gösterisi yapmaya kalkışınca tutuklanıp apartopar mahkemeye sevk edilmiş ve İsmet Paşa'ya suikast hazırlığı suçuyla mahkum edilerek Kayseri Cezaevi'ne gönderilmişlerdir.

1963 yılında tahliye edildikten sonra, Tekin Arıburun, Adalet Partisi saflarında politikaya atılacak, senatör seçilecek ve yıllarca Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı yapacaktır. Perihan Hanım ise kendisini körlere vakfeder. Körlere Işık Derneği'nin kurucuları arasında yer aldığı gibi, onbeş yıl süreyle Ankara Körlere Ortaokulu'nda haftada bir gün kitap okur ve bir Yabancı Dil Laboratuvarı kurulmasını sağlar. Perihan anne, körlere duyduğu bu ilgiyi dedesi Sadrazam Mehmed Kâmil Paşa'ya bağlıyor: "İstanbul'da körler için ilk defa okul açan dedemdir. Pembe Hanım adında gözleri görmeyen bir kızkardeşi varmış, çok severmiş. Ona duyduğu sevgi bütün körlere yönelmiş ve daha sonra kızlar için bir bölüm de ilave ettirdiği körler okulunu açmış."

Perihan anne şimdi Ankara'da, paşa babasının ve sevgili tayyarecisinin hatıralarıyla dolu evinde, oğlu Bintuğ'la birlikte sakin bir hayat sürüyor.

Hezarfenlerin Sonuncusu:

AHMET YAKUPOĞLU

Kendini Kütahya'ya adanmış bir adam. Şöhretten bu-
cak bucağı kaçan güçlü bir yağlıboya ressamı, mer-
hum A.Süheyl Ünver'den el almış bir nakkaş ve mü-
zehhib, Halil Dikmen'den meşketmiş bir neyzen ve nihayet
tek başına büyük işler başarmış hakiki bir çevre korumacı.
Yani bir hezarfen, hezarfenlerin sonuncusu... İç göğün in-
san malzemesini kırk elli yıldır harmanladığı, yerlilik kavra-
mının anlamını âdeta unutmuş şehirlerde, onun gibilerin
nesli ya tükenmiştir, ya tükenmek üzeredir.

Türkiye'de şehirler betonarmenin hızla istila ettiği
“kent”ler haline gelirken yerlilerini de kaybederek kendile-
rine her gün biraz daha yabancılaşıyorlar. Her zaman söyle-
rim, bir şehrin yerlisi kalmamışsa, o şehrin kendine has çeh-
resini ve hususiyetlerini koruyacak ve savunacak kimse de
kalmamış demektir. Ne yazık ki, şehirlerimizde asıl mânâ-
sında yerlilerin sayısı büyük bir hızla azalmakta ve kalanla-
rın çok azı, doğup büyüdüğü şehrin kimliğini koruma yo-
lunda mücadeleyi göze almaktadır.

Ahmet Yakupoğlu işte bu az sayıdaki “has” adamlardan
biridir. “Göz açıp gördüğü gönül verip sevdiği” Kütahya'nın
kimliğini göz göre göre kaybedip kentleşmesine razı olma-

yan, çılginca tahribattan ne kurtarabilirse kâr sayan “nev’i şahsına münhasır” bir adam. Bakmış ki, bütün Türkiye’de olduğu gibi, Kütahya’yı Kütahya yapan güzellikler de büyük bir hızla yok oluyor, sarılmış boyaya ve fırçaya, bu güzellikleri yok olmadan önce tuvaline aktarabilmek için zamanla amansız bir yarışa girmiş. Bunun için sanatta yeni eğilimleri, yeni arayışları bir çeşit lüks sayarak, modern resim akımlarından hiç birine iltifat etmemiş, Kütahya’yı bıkip usanmadan resimlemiş; bir fotoğraf makinesi sadakatiyle, fakat bütün sevgisini, heyecanını ve samimiyetini renkçi paletinde yoğurarak elde ettiği eşsiz lirizmi tuvallerine aktararak, tam kırk yıl...

Yakupoğlu, 1940’ların sonlarında başladığı ve hâlâ devam ettiği bu büyük çalışmayla, Kütahya’nın şimdi büyük bir kısmı tarihe karışmış olan sokaklarını, camilerini, evlerini, çeşmelerini, hanlarını, hamamlarını, ağaçlarını, dağlarını, derelerini ve tabii insanlarını yağlıboya tablolar halinde süre ırmağından çekip alarak ebedileştirmiştir. Yahya Kemal’in

*Gönül isterdi ki mâzîni diriltten san’at
Sana tarihini her lahza hayâl ettirsin*

mısralarındaki temenni, Ahmet Yakupoğlu tarafından Kütahya için hayata geçirilmiş ve şanslı Kütahyalılar, şehirlerinin “kent”leşmeden önceki halini yansıtan nefis bir koleksiyona sahip olmuşlardır. Bu zengin koleksiyondan seçme eserler, Ahmet Aydın Bolak beyefendinin himmetiyle Türk Petrol Vakfı tarafından nefis bir albüm halinde yayımlanmıştır¹.

Yakupoğlu’nun yağlıboyalarında gülümseyen Kütahya’da tek bir motorlu vasıta bile yok, beton yok, gürültü yok! Sanatın dünyasında zamanın pençesinden kurtarılmış bir âsûde şehir; zarif ahşap evler, ağaçlar, çiçekler, dağlar,

¹ Kuşe kağıda basılan bez ciltli bu nefis albüm *Rengarenk Kütahya* (İstanbul 1991) adını taşımaktadır. Başında da Yakupoğlu’nun Kütahya hakkında yazdığı uzun bir metin yer almaktadır. Boğaziçi resimlerinden bir kısmı da yine Türk Petrol Vakfı tarafından bir albüm halinde yayımlanmıştır: *Ahmet Yakupoğlu’nun Fırçasından Boğaziçi / Anadolu Yakası* (İstanbul 1983).

çağıl çağıl akan sular, hele sular, hele sular! Nazlı nazlı akan dereleri, gürül gürül çeşmeleri, küçük çağlayanların coşkun dökülüştünü ve köpürmüş yeşillikleri (yeşilin her tonunu) büyük bir ustalıklı tuvaline aktaran Yakupoğlu, hemen hiç birini elden çıkarmadığı, çalışma odasının dört duvarını tavana kadar dolduran resimlere bakarken, yüzlerce pencereden Kütahya'nın geçmişine bakar gibidir.

Ahmet Yakupoğlu kimdir, bilenler bilir! Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra memleketi Kütahya'ya dönerek kendine has bir dünya kuran ve resimlerine neredeyse imza atmaktan bile çekinen, bildiğiniz sanatçı kalıplarından hiç birinin içine sığdıramayacağınız, nesli tükenmiş bir sanatkâr. Kütahyalı bir Hoca Ali Rıza, derviş-meşrep bir ressam, bir sûfi, gönül ehli bir musikişinas...

Bu hoşsohbet Germiyanoglu, bu ivazsız Türkmen kocası, 1920 yılında Kütahya'da doğmuştur. Kendini bildiğinden beri resme meraklıdır. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi diye bir mektep bulunduğunu Kütahya Lisesi'nde resim hocasından öğrenir. Aynı lisede görev yapan ünlü ressam Ahmet Doğer'in de dikkatini çekmiştir. Liseyi bitirdikten sonra, İstanbul'a giderek adını duyduğu günden beri hayallerini süsleyen Akademi'ye girebilmek için bazı kapıları zorlamış, ancak bozguna uğramıştır. Şansı, 1941 yılında Kütahya'ya gelen ve bir süre Vâhit Paşa Kütüphanesi'ndeki yazmalar üzerinde çalışan merhum A.Süheyl Ünver'le tanışınca açılır. Onun delaletiyle Güzel Sanatlar Akademisi'ne girer ve Feyhaman Duran Atelyesi'nden mezun olur. Bu arada A.Süheyl Ünver hocadan tezhib ve minyatür dersleri alırken, aynı zamanda büyük bir neyzen olan ressam Halil Dikmen'den de ney meşkedecektir. Niyazi Sayın'ın da hocası olan Halil Dikmen, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* adlı romanının kahramanlarından olan Neyzen Emin (Yazıcı) Dede'nin talebesidir..

Yakupoğlu, Akademi'den mezun olduktan sonra soluğu Avrupa'da değil, köklerinin bağlı olduğu Kütahya'da almış, bir yandan hocası Feyhaman Duran'ın tavsiyesiyle talebeliğinde başladığı Kütahya resimlerine devam ederken, diğer yandan çok sayıda neyzen yetiştirerek bu çini beldesini âdetâ bir "neyzenler beldesi" haline getirmiştir. Gayesi Kütah-

ya'yı sadece görüntü olarak kurtarmak değil, bütün hüviyetiyle geleceğe aktarmaktır. Nitekim Demirkapı diye bilinen Vacidiye Medresesi'nin müze olarak düzenlenmesini sağlamış ve bu müzede dört yıl görev yapmıştır. Yelice dağı eteklerindeki yirmi bin dönümden fazla arazinin çam korusu haline getirilmesi için verdiği örnek mücadeleyi de unutmamak gerekir.

Yakupoglu'nun evi ve tasarimini kendisinin yaptığı camii, Kütahya'ya hakim bir tepede yükseliyor. Dışını Sümerbank, içini ise Kütahya çinileriyle kapladığı bu biblo gibi zarif cami, Beylikler devri mimarisinin derin çizgilerini taşımaktadır. Evi ise betonarme, fakat Türk üslubunda. Başarısız bir evlilikten sonra, şimdi bu müzeye benzer evde tek başına yaşayan, bir yandan resim, minyatür ve musiki ile uğraşırken, diğer yandan da caminin eksiklerini gidermeye çalışan Yakupoglu, kurduğu vakıfla bütün tablolarını, kütüphanesini ve evini Türk kültürüne armağan etmiştir.

Yakupoglu'nun aşklarından biri de Boğaziçi'dir. Boğaziçi'nin şiirini çok az insan onun gibi derinliğine yaşamıştır dersem, abartmış olmam. Her yıl birkaç ay İstanbul'a gelecek bu fîrûze nehrin benzersiz güzelliklerini realistçe, fakat realizmini musikiden ve minyatür estetiğinden gelen bir şiir duygusuyla yumuşatarak tuvallerine aktarır.

Kütahya resimlerinde olduğu gibi, Boğaziçi peyzajlarında da günümüze has çirkinlikleri yok ederek tarih ve tabiatın sentezindeki saf güzelliği elde etmeye çalışan derviş ressam, bugünü tarihin süzgecinden geçirerek yaşanır kılmanın sırrına ermiş bir sanatkârdır.

Ahmet Yakupoglu, Kütahya'nın gönüllü ev sahibidir. Yolu bu güzel şehre düşen kültür ve sanat adamları ona uğramadan geçmezler. Sizin de birgün yolunuz düşerse ona uğrayın ve bizden selam söyleyin. İkram edecek bir bardak demli çayı mutlaka bulunur.

Bilge Bir Mimar İçin
Bir Portre Denemesi

TURGUT CANSEVER

Beni derinden etkileyen ve uzun uzun düşündüröen nefis bir söz: "Cahil kafalarda bütün esrârını kaybeden İslam, entelektüel bir kafada ne kadar güzeldir."

Bu sözün ifade ettiğı hakikati, onu tanıdıktan sonra daha iyi anlamışımıdır. Mimardır ve mesela Ankara'da Türk Tarih Kurumu binası onun eseridir, dersem, kültüre, sanata biraz aşinalığı olanlar, kimden bahsettiğimi şıp diye anlarlar. O bir İstanbul efendisi, katıksız bir entelektüel, halis bir sanatkâr ve benzersiz bir mümindir. Bir konuşmaya başladı mı, çok değil, birkaç dakika içinde bir düşünce solosu dinlemeye başladığınızı hisseder ve bir süre sonra ardarda sıraladığı, bilgi ve düşünce yoğunluğundan adeta çatlayacak reddelelere gelen cümleleri takip edemez olursunuz; çünkü zihniniz yorulmaya başlamıştır. Fakat hoca yorulmaz; her düşünce, onun zihnini biraz daha açmakta, biraz daha parlatmaktadır.

Bilim ve sanat adamlarından çoğunun kendilerini ihtisas sahalarına hapsedmek için kullandıkları kavram ve terimler, onun dilinde tarihe, felsefeye, estetiğe, sosyoloji ve antropolojiye, tasavvufa ve metafiziğe, kısaca, bilginin ve düşünce-nin uçsuz bucaksızlığına açılan ışıklı kapılara dönüşmüştür.

Lao Tse ile Yunus, İbn Arabî ile Nietzsche; Gazzâli ile Heidegger, Mevlânâ ile Max Scheler, o ışıklı dünyada, Sinan'la, La Corbusier ile, Van der Rohe ile buluşur ve onun diliyle söylerler. Çeşitli şekillerde dayatılan bir yığın yanlış görüş, sakat iddia, peşin hüküm, hocayla bir saat konuştuktan sonra yerlerini şaşırtıcı doğrulara bırakır. Artık ortaçağa, Rönesans'a, Selçuklu'ya, Osmanlı'ya başka bir gözle bakmaya başlar, daha da önemlisi, ortalıkta kültür ve sanat adamı diye dolaşıp yaygaracılık yapan birtakım adamların zavallı medya şarlatanları olmaktan öte bir değer taşımadıklarını hayretle farkedersiniz.

Hoca, daha yaşlı olduğu genç cumhuriyetimizin bütün birikimini tevârüs ettiği gibi, Osmanlı irfanını temsil eden son kuşakları yakından tanıma şansına da kavuşmuş; çok iyi bildiği ve tahlil ettiği Batı karşısında bir üçüncü dünyalı gibi değil, muhteşem bir medeniyetin mağrur çocuklarından biri olarak başını dimdik tutmayı başaran, hatta Batı'da yapılanların dışında durmak şartıyla, birçok alanda Batı'nın önüne bile geçilebileceğine, özellikle mimaride yeni yönelişlerin bundan böyle ancak Türkiye'de olabileceğine inanan; inanan değil, bunu bizzat gösteren bir bilge/ mimardır ¹.

Evet, hoca katıksız bir entelektüel, asıl mânâsında bir mütefekkidir; fakat mimarlık mesleği onu sürekli pratiğin içinde bulunmaya zorladığı için yazmaya pek fazla vakit bulabildiği söylenemez ².

Bugün yetmiş üç yaşındadır ve mimar olarak hayata atıldığı günkü heyecanından zerrece kaybetmeksizin hayal ettiği mimarinin peşinde koşmaya devam etmektedir. Yani hâlâ pratiğin içindedir; esasen bu durumdan pek şikayetçi olduğu söylenemez, çünkü o Osmanlı'dır, yaparak düşünür.

Türk Ocakları kurucularından Dr. Hasan Ferit Cansever'in oğlu olan hoca, Antalya'da doğmuş olmakla beraber (1921), şuurunun teşekkül ettiği çocukluk dönemini Bur-

¹ Birçok milletlerarası yarışmada önemli dereceleri bulunan hoca, Türk Tarih Kurumu binası, Bodrum'daki Ertegün Evi ve Demir Turizm Kompleksi'yle üç defa Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür.

² Hocanın *Thoughts and Architecture* (Ankara 1981) adlı İngilizce bir kitabı vardır. Yazıları ve kendisiyle yapılmış bazı röportajlar da *Şehir ve Mimari* (İstanbul 1992) ve *Ev ve Şehir* (İstanbul 1994) adlarıyla kitaplaştırılmıştır.

sa'da yaşamış ve yaşanacak bir şehrin nasıl olması gerektiğine dair ilk fotoğraflar, zihnine Hisar sokaklarında koşup oynarken yerleşmiştir. Mimar ve şehirci olarak felsefesine temel teşkil eden nefis fotoğraflar ve şaşırtıcı ses kayıtları.. Mesela Bursalı hanımların aralarında zaman zaman şöyle konuştuklarını berrak bir şekilde hatırlamaktadır:

“Bey diyor ki, ‘Şu bizim evin çivit rengi artık benim canımı sıkmaya başladı hanım. Bu sokakta, şu bey filanca sarıyı koydu. O sarının yanında bizim çivit rengi iyi düşmüyor, onu kaldıralım da, beyaza boyayalım’ diyor. Ben de diyorum ki, ‘Eğer evin dışını beyaza boyarsak o zaman içini ne yapacağız?’ Öbür hanım ‘Ama sizin sokakta şuraya ışık düşer, o ışık o kadar güzeldir ki, mavi renkle beraber, beyaza boyarsanız kaybolacak.’”

Bu, müthiş bir çevre şuurudur. Gösterişi, komşularına baskın çıkmayı, onlarla yarışı değil, çevreyle uyum içinde olmayı, onu güzelleştirmeyi gözetten bir anlayış. Ev yaparken yahut duvarlarını boyarken yapılar arası ilişkileri, komşuluk ilişkilerini öncelikli olarak düşünen bir insan tipi. Hoca, Türk insanının işte bu şuurunu kaybettiğini düşünmektedir. Batıda olduğu gibi bizde de insanın insan olarak güzel bir dünyada yaşaması ve varlıktaki bütünlüğün şuuruna varması amaç olmaktan çıkmıştır. İnsan, artık teknolojinin, politik ve ekonomik güçlerin hakir bir hizmetkârıdır. Mimariye de yansıyan bu korkunç yanılgı, teknolojiye ve ekonomik çıkarlara öncelik veren, insanı küçülten, ezen, seçme ve karar verme yeteneklerini kısıtlayan dev ölçülerin ve gayri insanî bir çevrenin ortaya çıkmasına, dolayısıyla fizikî, ruhî ve kültürel alanlarda kirliliğe yol açmıştır.

Hocaya göre insanın temel görevlerinden biri, hadis-i şerifte de ifade edildiği üzere, dünyayı güzelleştirmektir ve bunun en kestirme yolu mimariden geçer. Ancak mimariyi vücuda getirirken her an varlığın bütünlüğünü göz önünde tutmak şarttır. Varlığın güçlerinin ve yasalarının toplamından başka bir şey olan bu bütünlük daha büyük ve yücedir. İslamî yaşama düzeninin ve kültürünün temel niteliklerini belirleyen, bu yüce varlığın himayesine mazhar olunduğunun şuuruna varmış olmaktır. Huzurlu, neş’e ve ümit dolu, ışıklı, renkli ve güzel dünya, bir zamanlar bu şuurla var ol-

muştur ve bundan sonra da ancak bu şuurun bir sonucu olarak var olabilecektir.

Osmanlı şehircilik tecrübesi, hocaya göre, bu mânâda insanlık tarihinin en yüksek çözümlemesiydi; ne yazık ki, onu da kendi ellerimizle yok ederek gelecek nesillere karşı büyük bir suç işlemişizdir. Tahribatın en yüksek noktasına ulaştığı devirleri yaşayan ve tek başına büyük bir mücadeleden içine giren hoca, siyasi otoritelere “Siz şehircilikte bizi bile geçtiniz!” diye yaltaklanan sözde şehirci mimarların imar adına işledikleri cinayetlere her zaman isyan etmiş ve felaketi önleyememenin acısını yaşamıştır.

Böyle büyük bir suçun farkına ve çevreyi güzelleştirme bilincine varmış olanlar, gelecek nesillere ve insanlığa borçlarını ödeyebilmek için o güzel ve insanî çevreyi yeniden kurmakla görevlidirler. Hoca bir mimar ve şehirci olarak işte bu aslı görevinin adamıdır. Gayesi, şuuru biçimler dünyasına yansıtmak; sosyal, iktisadî, biyolojik, psikolojik ve psişik varlık alanlarının da bütün gereklerini dikkatle yerine getirerek maddî varlık tabakasını teşkil eden teknolojiyi ve inşaat malzemesini, fikir ve inanç dünyamızın transandantal çerçevesine yerleştirmektir.

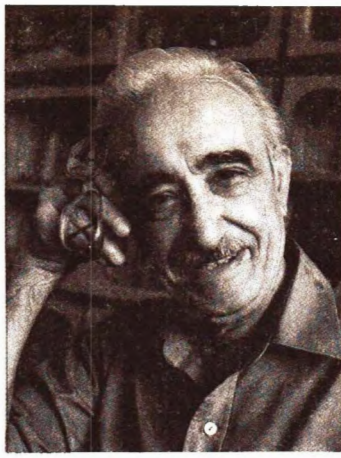
Hocanın bu muhteşem vizyonunda insanlığın mimarlık macerasından süzülüp gelmiş engin bir tecrübenin ve bütün bir felsefenin, daha da önemlisi bugün Türkiye’de ve dünyada şehir diye inşa edilen cehennemlere ve insanı hiçe sayan lenduha mimariye ne kadar şiddetli bir reddiye yattığını, onun lügatini ezbere bilmeyenlere anlatmak çok zordur.

2

YENİ DEVİR YENİ YÜZLER

Göllübağ'dan Köşe Yazarlığına
Yürüyen Yetim

AHMET KABAKLI

Benim neslimin muhafazakâr kanadı *Tercüman* okuyarak büyümüştür. O yıllarda *Tercüman* demek, biraz da Ahmet Kabaklı demekti. Yazılarını okuyarak heyecanlandığımız, öfkелendiğimiz, rahatladığımız, sevindiğimiz Ahmet Kabaklı. Edebiyat hocalarımız sınıfa onun üç ciltlik edebiyat tarihiyle girer, onun yönetiminde çıkan *Türk Edebiyatı* dergisini tavsiye ederlerdi.

Ay başlarında yürek çarpıntılılarıyla beklediğim *Türk Edebiyatı* benim ilk göz ağrımdır. Gerçi mahallî gazetelerle *Hisar* ve *Defne* gibi dergilerde birkaç parça şiirim yayımlanmıştı, fakat aracısız olarak gönderdiğim ilk şiir, ilk gençlik yıllarımın koyu Turancılığını yansıtan iriyarı bir müstear adla *Türk Edebiyatı*'nın -yanılmıyorsam- on birinci sayısında çıktı.

Kabaklı Hoca'yı ilk defa 1974 yılında *Tercüman*'ın Çağaloğlu'ndaki binasında, merhum Tarık Buğra'yla paylaştığı odada görmüştüm. (Yıllar sonra yakın dostluğunu kazanacağım Tarık Buğra'yı ilk defa o gün gördüğümü bu yazıyı yazarken hatırladım). *Türk Edebiyatı*'nın yazı işleri müdürlüğünü yapan Turgut Güler'le birlikte gitmiştik. Yanımda yeni bir şiirim vardı; aruzla yazdığım, baştan sona ç sesleri-

nin çınladığı bir şiir: *Çintemani*. Hoca okumaya başladı, heyecandan kalbim duracak gibiydi. Şiiri okuyup bitirdikten sonra, bir kağıda biyografimi yazmamı istedi. Yirmi yaşındaki bir şiir heveslisinin biyografisi, üç satır..

Yanından ayrıldıktan sonra, Turgut, hocanın beni yeni baskısını hazırladığı *Türk Edebiyatı* kitabının üçüncü cildine alacağını söylemez mi? Sevinçten öleyazdım. Gerçekten de üçüncü cildin üçüncü baskısında üç satırlık biyografim *Çintemani* şiiriyle birlikte yer almıştı, yani edebiyat tarihine geçmiştim. Olacak şey değildi! Belki de yazı hayatında ısrar etmiş olmaklığım, Kabaklı hocanın o benzersiz iltifatı sayesindedir. Başka dergilere de yazmakla beraber, ilk göz ağrımı, *Türk Edebiyatı* dergisini -zaman zaman ihmal ettimse de- hiç terketmedim.

Hocayla yollarımız *Tercüman*'da birleşti. Yıllarca okuyucusu olduğum gazetenin inkıraz döneminde kültür ve sanat sayfasını yönetirken en büyük desteği ondan gördüğümü söylemeliyim. Sonra *Türkiye* gazetesinde buluştuk. Ve iki yıl kadar önce birlikte bir Elazığ seyahatimiz oldu. Harput ve civarını, yani hocanın çocukluğunun geçtiği yerleri birlikte gezdik. Göllübağ'ı bana uzaktan göstererek çocukluk yıllarından söz ederken gözlerinin nasıl hülyalı bir hasretle parladığını gördüm.

Göllübağ, Harput'a beş kilometre kadar uzakta, Daşlıbağ, Tundura Bağları, Sareyip (Sarı Eyüp) Bağı gibi, bir derenin sıyrıp geçtiği, ceviz ağaçlarınca gölgelenen iki göletle bezenmiş bir çeşit sayfiye yeri. Harput civarında bu bağlarda oturanlara bağmancı denirmiş. Yörenin çok bilinen türkülerinden birinde bu dereden ve bu bağlardan söz edilmektedir:

*Bu dere baştan başa cevizli bağ
Cevizler şık şık eder dön geri bak.*

Ahmet, dedeleri Daşlıbağ'da meyve, sebze ve özellikle kabak yetiştirdiği için Kabaklılar denilen aileden Ömer Efendi'nin oğlu ve yedi kardeşten üçüncüsü olarak 1924 yılında dünyaya gelmiştir. Zihnindeki ilk ve en belirgin imaj, Göllübağ'da, göller üzerine uzanan gölgeli ceviz ağaçları ve şık şık eden cevizlerdir. Harput Saray Hatun Camii'nde mü-

ezzinlik eden babası Ömer Efendi'yi henüz üç yaşındayken kaybeden ve onunla ilgili hiç bir hatırası bulunmayan küçük Ahmet'in şahsiyeti, annesinin tesiri altında şekillenir. Âdeta bir masal ve efsane hazinesi olan ve masallarını çok defa kendince besteleyerek anlatan bülbül sesli Münire Hanım, sabahları erkenden türküde geçen cevizli bağa gidip maya söyleyerek bülbüllerle atışmış.

Ahmet Kabaklı, Göllübağ'da annesinden mayalar, masallar dinleyip yörenin efsaneleriyle beslenerek ve geceleri arkadaşlarıyla Ay Tutmaca oynayarak geçirdiği -koyu yok-sulluğa rağmen güzel- çocukluk günlerini, yıllar sonra, çocuklar için yazdığı ilk ve tek kitap olan *Ejderha Taşı*'nda anlatacaktır. Aile Elaziz'e indiğinde aşağı yukarı okul çağındadır. İlkokulu Nümune Mektebi'nde bitirir ve aynı binada faaliyete geçen ortaokula devam eder. Hayatındaki ikinci önemli kadın, Türkçe öğretmeni Cemile Hanım'dır; güzel, heyecanlı ve güçlü millî duygulara sahip genç bir kadın.. Elaziz Lisesi'nde ise, Cahit Okurer, Cemil Meriç ve Vehbi Güney gibi, öğrencilerini kuvvetli şahsiyetleri, derin bilgileri, heyecanları ve dürüstlükleriyle etkileyen seçkin öğretmenler.. Fransızca öğretmeni Cemil Meriç'e, o çok okuyan, çok konuşan ve öğrencilerine en yakın arkadaşlarıymış gibi samimi davranan müthiş öğretmene, etrafta komünist olduğuna dair rivayetler dolaşmasına rağmen hayranlık duyan Ahmet Kabaklı, "Kendisini üniversite yıllarımda da zaman zaman ziyaret ettim" diyor, "Sonra aradan yıllar geçti, 1959 veya 60'tı, birgün Sahhaflar'da karşılaştık. Tanımadı beni, neredeyse bütün görme hassasını kaybetmişti. Ne kadar üzüldüğümü tahmin edemezsiniz. *Tercüman*'da yazmaya başladığım günlerdi; yazılarımı okuduğunu ve fikirlerimi paylaştığını söyledi."

Kabaklı Hoca, Cemil Meriç'le irtibatını koparmamak için hususi bir gayret göstermiş, hatta 1967 yılında, onu *Hind ve Batı* başlıklı yazılarını Mehmet Çınarlı'ya gönderip *Hisar*'da yayımlanmasını sağlayarak yeni okuyucu kesimiyle tanıştırmıştır. Yani düşünce hayatımızda "Cemil Meriç Çağı"nı başlatan Ahmet Kabaklı'dır.

Ahmet Kabaklı'nın yazı hayatı, parasız yatılı imtihanını kazanarak girdiği İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki

öğrenciliği sırasında başlar. Abdülbaki Gölpınarlı'yı Yunus Emre hakkındaki yanlış görüşleri dolayısıyla eleştirdiği ilk yazısı *Son Saat* gazetesinde çıkmıştır (1947). Aynı yıl Nurettin Topçu'nun çıkardığı *Hareket* dergisinde *Aydın Hercümerci* başlığı altında polemik yazıları yazar. Hatta Şemseddin Yeşil'i bobstil bir şeyh olmakla eleştirdiği yazısı dâvâ konusu olmuş ve daha sonra öğretmen maaşından tıkr tıkr ödediği yüklüce bir tazminata mahkum edilmiştir. O günlerde epeyce gürültü koparan bu dâvâ, Ahmet Kabaklı'nın hayatında, aleyhine açılan ilk dâvâ olması ve adının duyulmasını sağlama bakımından önemli bir dönüm noktasıdır.

Aynı yıllarda *Bizim Türkiye*, *İstanbul* ve *Hisar* gibi dergilerde de imzasına rastladığımız Kabaklı, Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nden 1948 yılında mezun olur ve Diyarbakır Lisesi'ne tayin edilir. Burada kendisine teslim edilen *Karacadağ* dergisine -Halkevi'nin dergisi olmasına rağmen- yepyeni bir kimlik kazandıran genç edebiyat öğretmeni, bir yandan da Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp gibi ünlü Diyarbakırlılar için geceler düzenlemiştir. Aylar süren bir hazırlık sonunda gerçekleştirdiği Divan Edebiyatı Gecesi'ni hâlâ lezzetle hatırlayan Diyarbakırlıların bulunduğunu biliyorum. İki yıl kaldığı bu kadim şehirde ummadığı bir kültür çevresiyle karşılaşan ve çok şey öğrenen Kabaklı Hoca, Divan şiirini kendisine hissettirmeden öğreten bir Mustafa Bey'den söz ediyor ve daüssıralı bir sesle "Neler vardı o günlerin Diyarbakır'ında, neler!" diyor.

Sonra Manisa'da askerlik, ardından Aydın Ticaret Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği. Hayatını burada tanıştığı matematik öğretmeni Meşkûre Hanım'la birleştiren ve bir yandan da talebesi olduğu Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirebilmek için kalın hukuk kitaplarıyla boğuşan Kabaklı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderildiği Paris'te de bir yıl staj yapacak ve dönüşte Çapa Eğitim Enstitüsü'ne tayin edilecektir. Hukuk'tan 1960 yılında mezun olur.

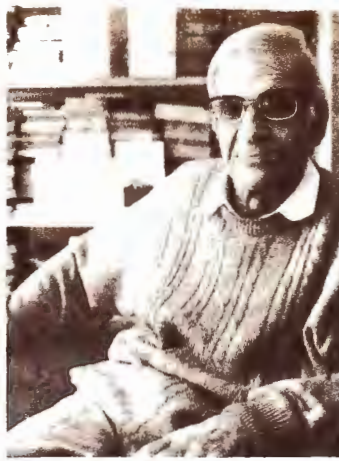
Kabaklı Hoca'nın hayatındaki en önemli dönüm noktası, şüphesiz, *Tercüman* gazetesinin 1955 yılında açtığı fıkra yarışmasında Emil Galip Sandalcı ve Hakkı Gülmen'le birlikte kazandığı birinciliktir. Üç birinci önce münavebeli olarak yazarlar. Hakkı Gülmen'in bir süre sonra çekilmesi üzerine, köşe Sandalcı ile Kabaklı'ya kalır. Paris'teki stajı sırasında

da *Tercüman*'ı ihmal etmeyen ve haftada bir *Paris Mektubu* yazan genç yazar, bir gazetede devamlı yazmayı büyük bir ihtirasla istemektedir; çünkü yazmak yaşamaktır. Yurt dışında kaldığı sürece, *Tercüman*'da devre dışı bırakılmaktan büyük endişe duyduğunu samimiyetle ifade ediyor. Ancak korktuğu olmayacak, 1961'e kadar aralıklarla -ve genellikle para almadan- yazdığı *Tercüman*'da, 1961'den sonra *Gün Işığında* başlığı altında sürekli yazmaya başlayacaktır.

Bana öyle geliyor ki, Kabaklı Hoca'nın şiirden uzak durmasını gazetecilik ve köşe yazarlığı sevdasına bağlamak mümkündür. Kendisine sorarsanız, büyük bir alçakgönüllülikle, Yahya Kemal ve Tanpınar gibi şairleri kavrayınca şiirde bir yere varamayacağını anladığını söyleyecektir. Halbuki bildiğimiz birkaç şiiri, onun 1950'lerde büyük şairliğe aday olduğunu gösteriyor. Nurullah Ataç, *Okuruma Mektuplar*'da yer alan bir yazısını Ahmet Kabaklı'nın bir şiirine ayırmıştır. Bu yazıdan kısa bir bölüm aktarmak istiyorum:

“Güzel bir şiir benim bugün size okuyacağım şiir, belli ki, vergili bir şairin elinden çıkmış. Eskilerden değil, yenilerden birinin, bir gencin, daha ilk şiirini yazan bir gencin. Ahmet Kabaklı'nın, belki duymamışsınızdır adını. Ben de duymamıştım. Kendini de görmedim, tanımiyorum, bu şiiri okuduktan sonra bir mektup yazdım, cevap verdi. Bütün dostluğumuz, ahabplığımız işte bu kadar. Karşılaştık belki de sevmeyiz birbirimizi. Kendi de söylüyor: Okurmuş benim yazılarımı ama düşüncelerim arasında, kullandığım kelimeler arasında hoşlanmadıkları varmış. Kızıyordur onlara (...) Ahmet Kabaklı ile geçinmeğe niyetim yok. Ama inanın bana, iyi şair.”

Kabaklı Hoca'nın mektubunda Nurullah Ataç'a neler yazdığını bilmiyorum; ama yazdıklarının bugüne kadar savunduklarının bir özeti olduğundan eminim. *Son Saat*'te çıkan ilk yazısından itibaren, Ataç'ın ve benzerlerinin temsil ettiği zihniyetle, efendilik sınırlarını aşmaksızın mücadele eden Kabaklı Hoca, bağrından kopup geldiği Anadolu'nun sesi olmuştur. İnanmazsanız, yazılarını dikkatlice okuyun, içinizde bir yerde Münire Hanım'ın maya'larını duyacaksınız.

Bütün ömrünü
Şiire Adayan Adam

SEDAT UMRAN

1970'lerin ba larıydı; hiç unutmam, Marmara Kiraathanesi'nde nasılsa tanıştık ve kendimi birden onunla aynı masada derin bir şiir sohbetine dalmı  buldum. Tabii  iir adına ücra bir köşede yaprak kımıldasa kuşların yemeyip i meyip haberi onun kulaklarına fısıldadığını henüz bilmiyordum. Hele benim gibi bir yenyetmenin şiirlerini okumuş olabileceğine hiç ihtimal veremezdim. *Me 'aleler*'in ve *Leke*'nin şairi, i i gücü yok da, adı duyulmamı  birinin şiir diye karaladıklarını okuyacak! Ama okumu tu, i te kar ımdaydı, sohbet ediyorduk. Üstelik kara çantasından kara kaplı bir *Leke*  ıkarıp imzalamı tı. Bana  iir kitabını imzalayan ikinci  airdi Sedat Umr n.

O gün ona *Türk Edebiyatı*'nın son sayısında çıkan gazeli-mi heyecanlı bir sesle okumuştum. Yanımızda  iirle ilgili biri daha vardı; kim olduğunu ne yazık ki hatırlamadığım bu zat, gazelin ilk mısrasındaki kıpkızıl kelimesine takıldı. Kıp-kızıl, kapkara, simsiyah gibi l fların kendisine "o kapkara siyah gözler"  arkısını hatırlattığını ve şiire yakı madığını söylüyordu. Bu itiraz  zerine Sedat Umr n'ın söyledikleri beni çok etkilemiştir. Kelimesi kelimesine hatırlamıyorum, ama mealen demişti ki; "Eğer dil, kızilla yetinmemi , kızılık du-

rumunu daha güçlü bir biçimde ifade etmenin imkânlarını da hazırlamışsa, şairin yapacağı bu imkânları kullanmaktır. Kıp kızıl varsa, dil ona ihtiyaç duyduğu için vardır!”

Adıma imzalanmış *Leke* günlerce elimden düşmedi; gözlerinde gözyaşından ipliklerle hüznlerini düğmelere dolaayan *iğnelerin*, dost bildiği ilik tarafından boğulan *düğmelerin*, içine kapanıp dünyayı unutan *kutuların*, konuşması yapıştırmak olan, bu yüzden ağızlarını hiç açmayan *zamkların*, sıkıldı mı hüngür hüngür ağlayan *süngerlerin*, aşkının dağılan parçalarını üşüyen vücudunun her noktasında toplayan *mıknatısların* vb. acayip dünyasında bir süre şaşkın bir halde gezindiğimi hatırlıyorum... O güne kadar okuduklarıma hiç benzemeyen bir şair; konuşan o değil, sanki eşyanın kendisiydi.

Sedat Umran’la ikinci defa, tam on beş yıl sonra karşılaştık; ama Marmara Kıraathanesi’nde daha dün beraber mişiz gibi tanıyorduk birbirimizi. *Tercüman*’daki köşemde şiir hakkında yazdığı yazıları yayımladım. Aramızdaki, büyük yaş farkına rağmen sürekli ilerleyen bir dostluktu. Doğrusu, biraraya geldiğimizde şiirden başka bir şey konuşmadığımız ve renkli kağıtlara özenle daktilo ettiği yeni şiirlerini okuduğumuz Sedat Umran’a gıpta ediyordum; ancak böyle şair olunabilirdi. Bana öyle geliyor ki, yeryüzünde Sedat Umran cinsinden çok az şair kalmıştır.

“Sadece şiir düşünen, hayata sadece şiirin penceresinden bakan şairler, neredesiniz?” diye bir çağrı yapılsa, ilk ses verecek şair, herhalde yetmişlik Sedat Umran olurdu. Yetmişlik dedim ya; Mart 1996’nın onun yetmişinci doğum yıldönümü olduğunu bu cümleyi yazarken farkettim.

1926 Mart’ında Kumkapı’da doğan ve babası İslahiyeli Mehmet Kâzım Öcal kendilerini terkedip sırra kadem basınca, üç yaşında yetim kalan Sedat Umran, çocukluğunu, annesi Emine Sadiye Hanım’ın yakın akrabalarından Mene-menli Said Paşa’nın Erenköy’deki muhteşem köşkünde, büyükbabası, büyükannesi, annesi, iki teyzesi ve iki teyze kızıyla birlikte yaşar. Ne var ki bu kalabalık aile çevresine rağmen, babasızlık, onda sürekli ve derin bir yalnızlıktır. “Yalnızlık, diyor Sedat Umran, şiirlerimdeki eşya sevgisinin de kaynağıdır, çünkü eşya ihanet etmez insana.”

Kalabalık ortasında yaşadığı yalnızlık, küçük Sedat'ın muhayyilesini de derinden etkilemiştir; akıl almaz masallar uydurup teyze kızlarına o kadar ciddi eda ile anlatırmış ki, inanırlarmış. Okuduğu masallar da uydurduğu masallara karışarak sadece kendisinin yaşadığı bir çeşit şiir iklimine dönüşürmüş. Ve masallar ona şiirin kapılarını açmış.

İlkokul birinci sınıftan başlayarak ders kitaplarındaki bütün şiirleri ezberleyen Sedat, henüz on dört yaşında bir ortaokul öğrencisiyken, birgün Cağaloğlu'na gider ve dayısının verdiği harçlıkla Semih Lütfi Kitabevi'nden *Ahmet Haşim'in Şiirleri*'ni alır. Gece Erenköy'e dönerken trende okuyup bitirdiği *Piyale* ve *Göl Saatleri*'ndeki yakutlar, mercan dallar, zümrütler, alev dallar, kızıl havalar ve yârin dudağından getirilmiş karanfillerle büyülenmiş, tuhaf bir kıskançlık duygusuyla "Hah, demiştir içinden, işte benim istediğim şiir!" Kendi dünyasının şiirini bulmuştur ve köşke vardığında artık şairdir. O heyecanla bütün duvarları şiirlerle donatmaya başlar. Evdekiler çıldırma raddelerine gelirler. Öylesine bir tutkudur ki bu, "şimdikiyle mukayese bile edilemez!" Yazılan şiirler özenle temize çekilip dikkatle zarflanarak dergilere gönderilmektedir. Devrin en gözde dergisi *Yedigün*'dür ve her sayısı yürek çarpıntılılarıyla beklenmektedir, bir, üç, beş.. Ve peşpeşe hayal kırıklıkları...

Yıl 1943! Sedat Umran'ın hayatında önemli bir dönüm noktası; Erenköy'deki köşkte yangın çıkar ve mecburen Kumkapı'daki babadan kalma eski eve taşınırlar. Lise o yıl biter ve İktisat Fakültesi'ne kayıt yaptırılır. Ve yine o yıl, *Yedigün*'e bir şiiri kabul edilir, sayı 564, şiirin adı *Akşam!* Sedat Umran, "Gözlerime inanamadım, diyor, sevinçten çıldırabilirdim. Yazdıkları notu bile hatırlıyorum: Hissinizin ve hayalinizin güzel şeyleri seçip bulma kabiliyeti yerinde. Şiirinizi sütunlarımızda göreceksiniz."

Bu not, Sedat Umran'ın şairliğinin tescili mânâsına gelmektedir. Artık o şairdir ve iktisat umurunda bile değildir. Nitekim başarısız olur ve ikinci yıl evrakını alıp Edebiyat Fakültesi'nin o yıllarda Dolmabahçe Sarayı'nda öğretim yapan Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne geçer. Bu yüzden, eski bir mutasarrıf olan ve emekli maaşıyla bütün aileyi geçindiren büyükbabası çok kızacak ve Sedat'la tam bir yıl konuşmayacaktır.

Şiirle yatıp kalkan Sedat'ın aslında filolojiyi bitireceği de şüphelidir; ancak imdadına Alman şairleri yetişir. Sırf onları okumak için Almanca'ya bütün gücüyle asılan genç şair, N. Lenau, Eduar Moricke, Goethe, Schiller, Rilke gibi büyük Alman şairlerini yutarcasına okumaya başlar. Birgün Filoloji kütüphanesinde Rilke'nin *Buch der Bilder* (İmajlar Kitabı)'ini okur ve o kadar beğenir ki, dayanamaz, çocukça bir hevesle üzerine imzasını atıverir. Bu, fakültede büyük bir hadise olacak, hakkında tahkikat bile açılacaktır. Filolojiden hocası olan Fuch, Behçet Necatigil'in Titze ile birlikte çevirdiği *Malte Lauridis Brigge'nin Notları*'na yazdığı önsözde bu hadiseden söz etmiş, "Şair ruhlu biri imzalarsa affedilir" diye yazmıştır.

Üniversiteden 1948 yılında mezun olan ve mezuniyetinin hemen ardından askere giden Sedat Umran, Ankara Levazım Okulu'nda Haluk Nihat Pepeyi'nin yeğeniyle tanışır. Pepeyi, o sıralarda İçişleri Bakanlığı müsteşarıdır. Yeğenin kendisine getirdiği Sedat Umran'ın şiirlerine ilk okuyuşta tutulur ve hemen hiç para harcatmadan İstanbul'daki Kardeşler Matbaası'nda basılmasını sağlar. *Meş'aleler* (1949) eline geldiğinde şairimiz Kayseri Zencidere Gedikli Erbaş Okulu'nda levazım subayıdır; o anda nasıl bir sevinç ve heyecan yaşadığını, ancak aynı duyguları yaşayan şairler tahmin edebilir. Âh o ilk kitaplar! Âh o yeni basılmış kitapların büyüğü kokusu!

Sedat Umran'ın terhis sonrası hayatı, inanılmaz bir şairâneliktir. Memur olarak girdiği Merkez Bankası'nda, her zaman olduğu gibi, işiyle değil şiirle daha çok ilgilendiği için herkes terfi ederken o yerinde sayar. Ve üç yıllık mukavelesi biter bitmez, allahaismarladık! Ardından Maliye Enstitüsü. Orada da bir buçuk yıl dayanabilecektir. Birgün bir ilan görür, Kayseri Anadolu Tekstil Fabrikası'na mütercim aranmaktadır. Müracaat eder, kazanır, fakat işe başlamak için şartları vardır: "Ben kahvede oturur, kitabımı okur, şiirimi yazarım. Herhangi bir evrak geldiğinde, gönderirsiniz tercüme ederim". Kabul ederler, çünkü fabrikada Almanca bilen adama ihtiyaç vardır. "Ne var ki, diyor Sedat Umran, Kayseri'de deniz meniz yok, şiir yazılacak gibi değil. Altı ay zor dayandım!"

Daha sonra Mannesman-Sümerbank İzmit Boru Fabrikası'nda mütercimlik, kısa bir süre sonra istifa, İstanbul'a dönüş, işsizlik, aynı fabrikada yeniden işe başlayış, yeniden istifa, çeşitli işlere giriş çıkışlar, ve kahve köşelerinde şiir ülkesine uzun yolculuklar... Sedat Umran, hemen bütün şiirlerini kahvelerde yazmıştır.

Son ve en uzun süren işi yine İzmit Boru Fabrikası'ndadır. Orada çalışırken evlenir ama, evlenirken "Salı ve cuma günleri evde yokum. Hiç karışmayacaksınız!" diye şart koşar. Ancak şairimiz, pek uzun sürmeyen bu mutsuz evliliğe emekli olur olmaz son verecektir (1974). Kuşlar gibi hürdür artık; cebinde hatırı sayılır bir emekli ikramiyesi. Moda'da, lüks bir otele yerleşir. Böylece tam yedi yıl sürecektir bir otel hayatı başlamıştır. Lokantalarda yemek, kahvelerde şiir, otellerde uyku... Gerçi şimdi Erenköy'de, teyze kızlarının yardımıyla edindiği dairede yaşıyor ama, otel alışkanlıklarını terketmiş değil. Onun asıl evi şiirdir ve şiirle muşakası eksilmeksizin devam etmektedir. Ve kahveler hâlâ vazgeçemediği mekânlar!

Birgün herhangi bir kahvede, uzun boylu, esmer yüzünde derin çizgiler belirmiş, gümüş saçları dağınık ve kalın gözlüklü bir adamı, önündeki renkli kağıtlara gömülmüş halde görürseniz, bilin ki o Sedat Umran'dır ve eğer tercüme yapmıyorsa, büyük ihtimalle uzatmalı Gül'üne şiir yazmaktadır.

Sakın dokunmayın.

Sesinde ve Tavrında
Bütün Bir Geçmişi Yaşatan Sanatkâr

ALAEDDİN YAVAŞCA

Kilis'te, üçü kız, üçü erkek altı kardeşin en küçüğü olarak 1 Mart 1926'da dünyaya gelen Alaeddin öyle bir ağlamak tutturur ki, susturmak ne mümkün! Bizar olan ailenin ne gecesi kalmıştır, ne gündüzü. Bir musiki meraklısı olan Yavaşcazâde Cemil Bey, tam o günlerde bir gramafon ve Tanburî Cemil Bey'in bazı taş plaklarını satın alarak eve getirir. "Tekne kazıntısı", her zamanki gibi viyaklamaktadır; çıldıracak raddelere gelen zavallı adam, gürültüyü bastırmak için gramofona bir plak koyar. Birden musikiyle birlikte derin bir sessizlik başlamıştır. Cemil Bey kulaklarına inanamaz, denemek için gramafonu susturunca küçük Alaeddin yeniden feryadı basar. "Gramofon başlıyor ben susuyorum" diyor. Alaeddin Yavaşca, "Ben başlıyorum, gramofona hemen yeni bir plak konuluyor!"

Gramofon, o yıllarda ulaşım imkanları son derece kıt bir hudut kasabası olan Kilis'e ancak ulaşabilmiş ve Cemil Bey'i, adaşının benzersiz mızrabından dökülen büyülu nağmelerle dayanılmaz bir işkenceden kurtarmıştır. Yavaşcazâdeler Kilis'in köklü ailelerinden biridir; divan sahibi şair bir babanın, Mehmed Sezâî Efendi'nin oğlu olan Cemil Bey, zi-

raatle uğraşmakla beraber kültürlü, musikiye meraklı ve dindar bir adamdır.

Âsûde bir ev, yasemin ve üzüm asmalarıyla bezenmiş bir bahçe ve kuş sesleri. Cemil Bey, sabah namazlarını genellikle evde kılar ve daha sonra güzel sesiyle Kur'an okurmuş. Alaeddin Yavaşca, kuşluk vakitlerinde babasının güzel sesi-ne karışan kuş cıvıltılarını hiç unutamadığını, ruhunda derin izler bırakan bu musikinin kendisinde güzel sese ve güzel nağmelere karşı benzersiz bir iştiaak uyandırdığını söylüyor.

Musikiye kabiliyetli olarak doğup Tanburî Cemil Bey'i dinleyerek büyüyen ve bir eseri iki dinleyişte ezberine alabilen Alaeddin'in büyük şanslarından biri de babasının dostlarından Zihni Çelikalp'tir. Kısa boylu, şehlâlığını gizlemek için siyah gözlük takan, sinirli ve çok kültürlü bir müzik öğretmeni. Batı müziği eğitimi almıştır, sıkı bir Batıcıdır ama, Türk musikisini de aynı derecede sever, öğrencilerine mesela sık sık Sedat Öztoprak'la Fahri Kopuz'un birlikte besteledikleri Suzidil Saz Semâîsi'ni dinletirmiş.

Birgün yeni gelen plakları sormak için evlerine gelen Zihni Bey, çok saygı duyduğu Yavaşcazâde Cemil Bey'in ricası üzerine, henüz sekiz yaşındaki Alaeddin'i dinler. Bacaksız, Münir Nureddin'in yeni 78'lik taş plaklarından birindeki yürük semâîyi, III. Selim'in "*Âb u tâb ile bu şeb hâneme cânân geliyor*" güfteli Suzidilârâ yürük semâîsini ve Şevki Bey'in "*Gülzâre nazar kıldım*" güfteli uşşak şarkısını eksiksiz okumuştur. Zihni Bey, hiç tepki göstermez, fikrini de söylemez. Fakat ertesi gün elinde iki kemanla çıkagelir.

Beraberinde bir de portatif sehpa getirmiştir. Ve çantasından bir metod kitabı çıkarıp "Haydi bakalım, derse başlıyoruz" deyiverir. Zihni Çelikalp'ten bir yıldan fazla bir süreyle Batı müziği keman dersi alan küçük Alaeddin, o yıl sonunda Halkevi ekibinde çalarsa da, kısa bir süre sonra hocası başka bir yere tayin edildiği için kemanla ünsiyeti orada kalacaktır.

İlk ve ortaokulu Kilis'te okuyan Alaeddin, lise öğrenimine 1941 yılında Konya Lisesi'nde yatılı olarak başlar, ancak şartların zorluğu yüzünden zatürreeye yakalanınca o yılı kaybeder. Ertesi yıl ailece İstanbul'a taşınır, Divanyolu'nda, Firuzâğa Camii'nin karşısındaki ahşap konağın en üst katına yerleşirler. Lise öğrenimine İstanbul Erkek Lisesi'nde

devam ederken bir yandan da Artaki Candan'dan kanun dersleri almaya başlayan Alaeddin'in hayatındaki ikinci önemli öğretmen de, renkli ve zengin dersleriyle tanınan Hakkı Süha Gezgin'dir. Sadece değerli bir edip değil, aynı zamanda iyi bir musikişinas olan bu iriyarı ve sevimli edebiyat öğretmeni, Alaeddin'i keşfedince evinde her hafta iki gece yapılan fasıllara davet eder.

Hakkı Süha Bey sayesinde, kendini birden musiki hayatının ortasında bulan Alaeddin Yavaşca, İbnülemin'in Beyazıt'taki konağında yapılan meşhur pazartesi toplantılarına ve Dr. Çerçöp Sami Bey'in evindeki fasıllara da devam etmiş, bu evlerde, sadece ileri gelen musiki üstadlarını değil, musikiye meraklı bütün kalburüstü bilim adamlarını, bürokratları ve devlet adamlarını tanıma imkanını bulmuştur. Türk musikisi, o yıllarda yasak gevşemiş olmakla beraber, Tek Parti kültür politikasının kaçınılmaz bir sonucu olarak hâlâ horlanmakta ve eğitim kurumlarına sokulmamaktadır. Bu yüzden evlere sığınan Türk musikisi, hayatiyetini bütün olumsuz şartlara rağmen şaşırtıcı bir biçimde devam ettirmektedir.

Yavaşca, İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne girmiş, bu arada Ercüment Berker tarafından 1942 yılında kurulmuş bulunan Üniversite Korosu'na devama başlamıştır (1945) İstanbul Belediyesi Konservatuarı'nda Türk musikisi enstrümanları eğitimi yapılmadığı için, üniversite korosu çalışmalarını, bu eksikliği gidermek maksadıyla, Marmara Sineması'nın altındaki lokalde, konservatuvar düzeniyle yürütmektedir. Fikret Kuluğ kanun, Laika Karabey tanbur, Hüseyin Sadeddin Arel nazarıyat, Salih Murat Uzdilek de ses fiziği dersleri vermektedirler. Genç Alaeddin, Artaki Candan'la başladığı kanun derslerine Fikret Kuluğ'la devam eder.

Üniversite Korosu, Ercüment Berker askere gidince dağılma tehlikesi geçirir. Esasen Alaeddin doktora sınıfı sayılan üçüncü sınıfa geçmiştir; dersler çok ağır olduğu için musikiyi bırakmak zorunda kalır. Bir süre sonra karşısına arkadaşlarından Şükran Güngör çıkar; koro Nevzad Atlığ yönetiminde yeniden çalışmalara başlamıştır, yakında bir konser vereceklerdir ve soliste ihtiyaçları vardır. Alaeddin, dersleri-

nin ağırlığını öne sürerek kabul etmek istemezse de, Şükran Güngör'ün aşırı ısrarına dayanamaz ve koroya dönerek Nevzad Atlığ'la tanışır. Ardından Tepebaşı Komedi Tiyatrosu'nda başarılı bir konser! Yavaşca, bu konserde De-de'nin ilk eseri olan "*Zülfündedir benim baht-ı siyahım*" güfteli Buselik şarkısını okumuştur. Konseri dinleyen Burhannettin Ökte o kadar duygulanmıştır ki, kulise dalıp gözyaşları dökerek Alaeddin'i öper.

İstanbul Radyosu, deneme yayınına o sıralarda başlamıştır (1949). Ankara Radyosu'nda kısa bir süre önce verdiği konser geniş yankı uyandırdığı için İstanbul Radyosu'nda, çeşitli çevrelerin muhalefetine rağmen girmekte zorlanmayan Üniversite Korosu'na ayda iki gün, kırkar dakikalık yayın verilir. Programın yirmi beş dakikasını koro, son on beş dakikasını ise Alaeddin Yavaşca'nın solosu doldurmaktadır. Bu konserlerin beklenmedik bir ilgi görmesi üzerine, radyonun müzik yayınları şefi Cevdet Çağla, Alaeddin'i çağırarak yakında açılacak imtihana girmesini tavsiye eder. Bu tavsiyeye uyarak girdiği imtihanı başarıyla veren genç sanatkar artık radyoda muntazam program alan bir solisttir. Bir yandan da son sınıfa geçtiği için Haseki Hastahanesi'nde, Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil'in başında bulunduğu klinikte kadın doğum stajı yapmaktadır. Yani nefes alacak zamanı yoktur. Yine de Nevzad Atlığ'la birlikte İbnülemin'in evindeki pazartesi toplantılarını hiç kaçırmaz.

Bir pazartesi gecesi, radyodaki dostlarından Cevdet Çağla, Süleyman Erguner, Haluk Recai ve Hüsnü Coşar'ı peşine takıp İbnülemin'in Bakırcılar'daki konağına damlar. O gece İbnülemin'in çok önemli misafirleri vardır. Mükrimin Halil Yinanç, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hasan-Âli Yücel, Kâzım İsmail Gürkan, Fahrettin Kerim Gökay, Muzaffer Esat Güçhan... ve klinikte yanına yaklaşmaya bile cesaret edemediği Tevfik Remzi Kazancıgil. Şimdi bu önemli zevatın şanına yaraşır bir fasıl yapılmalıdır. Hemen aralarında anlaşır Bayati Faslı'na başlarlar. "Bir yandan da kritik ediyorum" diyor Alaeddin Yavaşca, "Kâzım İsmail keyifleniyor, zaman zaman iştirak ediyor, fakat Tevfik Remzi Bey ilgisiz. Sanki uyuyor, araya başını kaldırıp gözlüğünün üzerinden bakıyor, ama mânâsız bakışlar. Çok üzüldüm. Halbuki musikiyi ve edebiyatı çok sevdiğini

söylerler. Neyse, fasıl bitti, temenna edip çıkıyoruz. Tam kapıda bileğime bir el yapıştı. "Gel bakalım, sen neredesin?"

Bu soru, Alaeddin Yavaşca'nın önünü açacak, Tevfik Remzi Kazancıgil gibi son derece etkili bir şahsiyetin kanatları altında, bir yandan kadın doğum ihtisası yaparken, bir yandan musiki faaliyetlerine, özellikle radyodaki çalışmalarına devam edecektir. Hatta bir keresinde Tabibler Odası'nın rektörlüğe onun hakkında yaptığı şikayeti, Tevfik Remzi Bey göğüslemiştir. Yavaşca, İbnülemin'in evinde o gece Dede'den okuduğu Bayati şarkının meğerse Tevfik Remzi'de değerli bir hatırasının bulunduğunu, bunun için ilgisini çektiğini belirterek, "Dede'nin ruhaniyeti, diyor, geleceğimle ilgili olarak kara kara düşündüğüm bir dönemde, en büyük hocayı karşıma çıkardı."

Alaeddin Yavaşca, Mesut Cemil döneminde, İstanbul Radyosu'nun sözleşmeli sanatçıları arasına katılacak, böylece maddî problemlerini hallederek jinekoloji ihtisasını başlarıyla -fakat birbirinden tamamen farklı iki iş arasında bölündüğü için olağanüstü bir çaba göstermek suretiyle- tamamlayacaktır. Özellikle radyonun canlı yayın döneminde görev yaptığı için son derece ilgi çekici ve heyecanlı bir meslek hayatı yaşayan Yavaşca, sesinin benzersiz rengi, icracılığı ve bestekârlığının yanı sıra, kanaryaları ve -bir koltukta birkaç karpuzu birden taşıması yüzünden- dalgınlığı ile de meşhurdur.

Zeki Akif Ataergin, Münir Nureddin Selçuk, Saadeddin Kaynak gibi önemli müzik adamlarından meşk eden ve özellikle son yıllarında Sadeddin Kaynak'ın çok yakınında bulunan Alaeddin Yavaşca'nın meşk silsilesi, bir koldan Dede Efendi'ye, bir koldan Kazasker Mustafa İzzet'e, bir başka koldan da Enderunî Ali Bey'e kadar uzanmaktadır. Yani Alaeddin Yavaşca, bir eseri icra etmeye başladığı zaman, seçkin tavrında, bütün bir geçmiş, derinden derine ses vererek içimizi titretir.

Evlenme fırsatını ancak 1980 yılında bulan ve şimdi sevgili eşi Ayten hanımla sakin bir emeklilik hayatı yaşayan Alaeddin Bey, bir ömürlük musiki birikimini İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'ndaki öğrencileriyle paylaşıyor.

Anarşist Ressamlıktan Dervişliğe

TOSUN BAYRAK

Rahmetli Muzaffer (Ozak) Efendi'nin Amerika'da da halifelerinin ve onlar vasıtasıyla yaptığı ciddi "irşad" faaliyetlerinin bulunduğunu bilirdim, fakat bu halifelerin kimler oldukları, nerede yaşadıkları, neler yaptıkları hakkında hemen hiç bilgim yoktu. Doğrusu Tosun Baba'nın adını da ne ressam, ne de Muzaffer Efendi'nin halifesi olarak duymuştum. Bana ondan ilk söz eden ressam Erol Ak-
yavaş oldu. 1970'lerde Amerika'da bir çeşit happening niteliği taşıyan Shock Art akımıyla, tabir caizse, ortalığı nasıl birbirine kattığını Erol Bey'den dinledim ve müthiş bir merakla kapıldım. Tanışmalı ve yazmalıydım Tosun Baba'yı...

Aslında bu yazıyı geçen yıl (1995) yazacaktım; *Bosna İçin İnsanlık Girişimi*'nde onun da yer aldığını duyunca, bu uzun yolculuk sırasında nasıl olsa tanışır, konuşur ve dönüşte yazarım diye hesaplamıştım. Ancak grubun hareket tarihi zorunlu olarak birkaç defa ertelenince, Tosun Baba'nın kendi imkânlarıyla yola çıktığını duydum. Bizim Bosna'ya girdiğimiz gün, o temaslarını tamamlamış dönüyordu; haberini aldık, fakat karşılaşmak nasip olmadı. Bir dahaki yazı beklemekten başka çare yoktu.

Tosun Baba, neredeyse yarım asırdır Amerika'da yaşıyor. Fakat onu yazları iki ay boyunca Kanlıca sırtlarındaki kahverengi boyalı ahşap evinde ziyaret etmek mümkün. Hayat'ta oturup Mihrâbâd ormanının yeşillikleri arasından Boğaz'ı seyrederek -ve Cemile Hanım'ın güzel çaylarını yudumlaya yudumlaya- sanata, estetiğe ve tasavvufa dair derin bir sohbete dalmanın güzelliğini okuyucularımın muhayyilesine tevdi ediyorum. Çünkü Tosun Baba sadece eski bir anarşist ressam ve post sahibi bir sufi değil, aynı zamanda Amerikan üniversitelerinde sanat tarihi ve İslam sanatı okutmuş bir hoca. Ama sizinle son derece mütevazı bir dermiş edasıyla konuşuyor ve "Aman, diyor, yazdıklarınızda gurur ve enâniyet zehabı uyandıracak bir üslûp bulunmasın!" Ve hiç ben demiyor, biz yahut geleneğe uyarak fakir diyor, yaptık, gittik, ettik.. diyor. Hele mangırdan söz etmek zorunda kalınca ses tonunda beliren istihfaf çok şaşırtıcı. Evet evet, Tosun Baba halis bir Osmanlı.. ve bir uçbeyi.

Adı da Osmanlı'yı çağırıştırıyor mu? Fotoğraflarını gördüğüm zaman bende balta kesmez cinsinden palabıyıklarla Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden (*Ferman* hikâyesinin kahramanı Tosun Bey değil miydi?) çıkıp gelmiş bir sipahi hayâli uyandırmıştı. Babası Tursun Bey'in kendisine niçin bu adı verdiğini bilmiyor; belki de bir tosuncuk olarak doğduğu için (21 Ocak 1926). Tosun Bey, artık eski kilosuna değil ama, gençliğinde yüz otuz kiloya ulaşan bir dev adammış. Robert College'de okuduğu sıralarda, eski Güreş Federasyonu başkanlarından Vehbi Bey (babasının yakın arkadaşmış) Tosun'u greko-romen stilde Londra Olimpiyatlarına ciddi bir biçimde hazırlamış. Güreşte İstanbul takımına giren, hatta İstanbul şampiyonu da olan Tosun Bey, bir keresinde Çoban Mehmet'i sayıyla nasıl yendiğini de anlatmıştı.

Tosun Bey, annesi Afife Hanım'ın Kanlıcalı olduğunu bir türlü kabul etmeyen ve Şişli, Maçka gibi semtlerde oturmak isteyen "alafranga"lığa hevesli bir hanım olduğunu söylüyor. Bu yüzden kendisinin pehlivanlık merakına da fena halde içerler, Sipahi Ocağı'nda tenis oynamasını arzularmış. Oğlunun Çoban Mehmet'le güreşeceğini duyunca yüreğine

ineyazmış. "Güreş günü geldi çattı- diye gülerek anlatmaya devam ediyor Tosun Bey- Tepebaşı'nda kapıştık Çoban Mehmet'le, derken beni köprüye getirdi, tam o sırada bir çığlık: 'Bırak evladımı!' Annemin orada olduğunu bilmiyordum. Çoban çığlığı duyunca şaşırıp bocaladı, ben de fırsatı kaçırmadım, hop diye sıyrılıp kurtuldum köprüden. Sayıyla yendim. Annem kurtardı beni. Allah rahmet eylesin burada (Kanlıca'da) yatar".

Ziyad Ebuzziya, Necip Fazıl gibi idealist ve entellektüel hocaların ders verdiği yıllarda Robert College'de (Bülent Ecevit'le aynı dönemde) okuyan Tosun Bey, 1945 yılında mezun olur ve Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'ne girerek Bedri Rahmi atölyesine devam etmeye başlar. Fakat babası onun mimar olmasını ve yurt dışında eğitim görmesini istemektedir. Tam resme ısınmışken kendini California Üniversitesi'nde mimarlık öğrencisi olarak bulan Tosun Bey, güreşe bir süre Amerika'da da devam ederse de 130 kiloda olimpiyatlara katılarak dünya şampiyonu olma hayallerine veda etmek zorunda kalır. Sosyalizme kırmızı kravatlarının işaret olarak kullanıldığı o yıllarda bulaşmış, Amerika'da da iyiden iyiye ısınmıştır. Savaş sonrasıdır ve Sovyetler Birliği müttefik olduğu için sosyalizm ABD'de henüz "out" değildir.

California Üniversitesi'nde sıkıntılı iki yıl.. Çünkü Tosun Bey'in gözü hâlâ ressamlıktadır. Bu arada Hint kültürüne ilgi duymaya başlar, hatta hayran olduğu Rabindranath Tagore'un Şantiniketan'daki mektebinde okumayı aklına koyar. Ancak bu hevesten babasının müdahalesiyle vazgeçerek Paris'e gidecek, orada kısa bir süre kaldıktan sonra Ege Vapur'uyla Türkiye'ye dönüp Pan Amerikan'da çalışmaya başlayacaktır. Daha sonra babasının ısrarıyla tahsilini tamamlamak üzere Londra'ya giden Tosun Bey, sanat tarihi eğitimi görmek üzere Londra Üniversitesi'ne bağlı Courtauld Institute'e girer. O yıllarda Bülent Ecevit, Can Yücel ve Ali Neyzi gibi bugünün ünlü isimleri hep Londra'da okumaktadırlar, daha doğrusu okudukları sanılmaktadır. Tosun Bey, "Mektebe kimsenin uğradığı yoktu, diyor, Lingfield diye bir köye taşındık hepimiz, orada oturuyoruz, Bülent, Can, Ali..

BBC'de filan çalıştık bir ara, mangır yapmak için. Sonra ben Paris'e gittim".

Yıl 1949'dur ve Tosun Bey, hayatının seyrini tamamen değiştirecek bir karar vermiş, Paris'te tanıştığı Çekoslovak asıllı bir ressam hanımla evlenip -kendi tabiriyle- başını belaya sokmuştur. Lingfield yârânı aynı yıl Türkiye'ye döner; Bülent Ecevit, CHP'nin yayın organı olan *Ulus*'a, Ali Neyzi ile Tosun Bey de Basın-Yayın'da işe girerler. Bu arada resim yapmaya devam eden ve çeşitli karma sergilere katılan Tosun Bey, bir süre sonra fabrikalarında hazır elbise üreten kayınpederinin işlerine yardım etmek üzere Casablanca'ya gitmek zorunda kalır.

Türkiye Demokrat Parti iktidarına hazırlanırken Tosun Bey'in de Casablanca'da on yıl sürecek serüveni başlamıştır; kayınpederi ölünce işler bütünüyle onun üzerinde kalır ve sevdiği şeylerle, özellikle resimle istediği gibi ilgilenemez. Bununla beraber resimden hiç kopmamış, her yıl iki üç defa gittiği Paris'te önemli Salon d'Automme ve Salon Printemps'e resim sokmayı başarmıştır. Orada yaşayan Fikret Mualla, Abidin Dino, Avni Arbaş gibi Türk ressamları yakın dostlarıdır. Bu arada bir ticaret adamı olarak Casablanca'da adamakıllı zenginleşir, hatta Fas'ın politik hayatında söz sahibi olacak kadar büyük bir güç kazanarak İstiklal Partisi saflarında ihtilal hazırlıklarına karışır. O sıralarda Türk gazetecilerinin Cezayir yoluyla Fas'a gayriresmî olarak girmesini sağlayıp evinde misafir ederek İstiklal Partisi liderleriyle tanıştırmış, hatta aradaki kısa bağımsızlık döneminde Adnan Menderes tarafından Türkiye'nin fahrî konsolosu olarak görevlendirilmiştir. Ne var ki çok geçmeden parti yöneticileri Fransızlarla anlaşacak ve sultan geri dönmünce Tosun Bayrak istenmeyen adam olacaktır.

' . Casablanca'da bir süre gözaltında tutulduktan sonra bir yolunu bularak Amerika'ya giden Tosun Bayrak, çıkardığı parayla Toronto'da elli daireli bir apartman satın alır; çalışmayacak, kiralarla geçinerek sadece resim yapacaktır. Ancak Yahudi menajerinin başına çorap ördüğünün farkında değildir; bir süre sonra yepyeni apartmanın geliri giderini karşılamaz olur; sonunda da Tosun Bey'e inanılmaz bir ver-

gi borcu çıkarılarak apartmanına el konulacaktır. Bütün bunlar olurken 1951 yılında Resident Artist olarak girdiği Fairleigh Dickinson Üniversitesi'nde hoca olarak görev yapmaya başlayan Tosun Bey, bu üniversitede Sanat Bölümü'nü kurmuş, ayrıca International Seminar adıyla yedi yıl devam eden büyük bir organizasyonu gerçekleştirmiştir. "Dünyanın her tarafında ressam arkadaşlar var, şunları toplayalım da güzel bir yaz geçirelim dedik, ilk seminere Türkiye'den Bedri'yle karısı Eren'i de davet ettik" diyor Tosun Bey, bu seminerlerin sonuncusunda ikinci eşi Jean (Cemile)'le tanışır ve ilk karısıyla boşandıktan sonra bu "melâlike"yle evlenir (1968). Bunları anlatırken gülümseyerek bizi dinleyen Cemile Hanım'ı işaret ediyor ve "Öyle süklüm püklüm durduğuna bakmayın, meşhur heykeltraştır" diyor.

Fransa'da ve Amerika'daki ilk yıllarında *expressionizm* ve *post-impressionizm* etkisinde resimler yapan Tosun Bayrak, 1950'lerde Amerika'da çok etkili olan abstract expressionizm'i benimserse de, 1970'lerde halkın büyük ilgisini çeken yol tiyatroları ve happening furyasından nasibini alır; etle, kanla, bağırsakla vb. heykeller yapmaya başlar. Tosun Bey, sanat eleştirmenlerinin Shocak Art adını verdikleri bu sanatı kiminin "protest" ve harp aleyhtarı sanat olarak, kiminin de tasavvufî mânâda yorumladığını söylüyor ve "Halbuki, diyor, bizim maksadımız, insanlara, dışardan bakınca bir şeye benziyoruz, ama içimizde neler var; damarlar, kan, irin, et, kemik, bağırsak.. Bakın da ne mal olduğunuzu anlayın, gururu bırakın' demektir".

Anarşist bir yaklaşımla kelimenin asıl mânâsında "şok" edici bir yığın gösteri gerçekleştirerek materyalist ve emperyalist Batı'ya gerçek yüzünü göstermeye çalışan Tosun Bayrak, o yıllarda Gurjieff'çilerle de temastadır. Ne var ki, Gurjieff'in doktrini onu ve eşini tatmin etmekten uzak olduğu için büyük bir arayış içine girerler. 1968 yılında Türkiye'ye yaptıkları ziyaret sırasında Konya'ya giderken tanıştıkları Münevver Ayaşlı onlara Muzaffer Efendi'den söz eder. İki yıl sonra yine Münevver Hanım vasıtasıyla Karagümrük'e giden Tosun Bey'in hayatında artık yeni bir safha başlamıştır. Hilafet aldıktan sonra New York'ta kendi dergâhını ku-

ran ve ressamlık dönemiyle ilgili bütün dökümanları, slaytları (ve sanatkârlık enaniyetini) ünlü koleksiyoncu Yahşı Baraz'a teslim ederek sanat hayatını noktalayan Tosun Bey, New York'a kırk beş dakika mesafedeki Chestnut Ridge kasabasında, yeşillikler içindeki dergâhında, çoğu ihtida etmiş Amerikalı entellektüeller olan dervişleriyle özlediği huzuru yaşıyor ve misyonu icra ediyor. O artık *Shaykh Tosun Bayrak al-Jerrahi al-Halveti*. Bir eli Şili ve Arjantin'de, bir eli Bosna'da..

Gönlü ve dergâhı ise herkese açık.

Bir Cumhurbaşkanının
İçimizden Biri Olarak Portresi

TURGUT ÖZAL

*M*imiklerinden jestlerine, sakallarından bıyıklarına, bakışlarından kullandıkları kelimelere kadar, her şeyleriyle âdeta “Ben sizden değilim!” diye haykıran ve her nasılsa, her devirde bir şekilde iktidarda kalmayı başaran adamlar vardır; aramızda hep bir yabancı gibi dolaşır, toplum olarak bize asıl kimliğimizi kazandıran ve çeşitli tezahürleriyle günlük hayatımızın ayrılmaz parçaları olan değerlerden veba görmüş gibi kaçarlar. Turgut Özal onlardan değil, “yerli” ve sempatik bir şişmandı; tatlı dili, tavırları ve yüz çizgileriyle, kahvede yârenlik ettiğimiz, camide aynı safta namaz kıldığımız, mahallede selâm verip saygı gösterdiğimiz adamlara benziyordu, yani bizden biriydi. 1983’te kendisine geçit vermemeye kararlı güçlere rağmen kazanmasının sırrını önce şahsiyetinin bu hususi renginde ve çizgilerinde aramak gerekir.

Turgut Özal, aslında -bürokrasi kademelerinde birlikte çalıştığı, kendisine yürekten inanmakla beraber hiç politika tecrübesi bulunmayan çekirdek kadroyu saymazsanız- etrafındaki büyük kalabalığa rağmen yalnız bir adamdı. Başaracağına inanmayan eski “kurt”lardan hiç birini yanına çeke-

mediği için, herhangi bir tecrübesi ve beklentisi bulunmayan, belki de sadece şanslarını denemek niyetindeki insanlarla birlikte politikaya atılarak girdiği ilk seçimden, dehşetle açılmış gözler önünde başbakan olarak çıkmış, üstelik kendilerini birden iktidarda bulup neye uğradıklarını şaşırarak yol arkadaşlarını ustaca yönlendirerek Türkiye'nin çehresini değiştirmişti. Ve sonunda, cuma namazına gitmekten çekinmeyen ve “tabu”lara savaş açan ilk cumhurbaşkanı oldu. Kim ne derse desin, Turgut Özal, Cumhuriyet tarihimizin en cesur ve en akıllı devlet adamlarından biriydi; en büyük arzusu, Türkiye'yi bölgede tarihindeki büyüklüğüne yaraşır bir gücün ve misyonun sahibi olarak görmektir. Ufku son derece geniştir; uzaklara bakabiliyordu. Kurduğu partinin şimdiki haline bakarak hüküm vermek gerekirse, kendisine ayak uydurabilecek kıvamda bir kadroya hiç bir zaman sahip olamadığı da söylenebilir.

Turgut Özal'ın yaptığı, kendi ifadesiyle “çağın temel dinamiklerini doğru okuyarak” dünyanın nereye yöneldiğini farketmek ve Türkiye'yi dünyadan tecrit eden duvarları büyük ölçüde kaldırarak ferdî teşebbüse dayalı ve serbest rekabete açık bir piyasa ekonomisine geçmektir. Bu girişim sonucunda, Türkiye'nin çehresi değişirken değerler sisteminde yaşanan ânî çözülme ve yaygınlaşan “köşe dönücülük”, sadece Turgut Özal'a ve serbest piyasa ekonomisine bağlanamayacak çok yönlü bir hadisedir. Şehirlerdeki nüfusun sosyolojik mânâda köylüleşmesinden, eğitim sistemi kullanılarak gerçekleştirilmek istenen sekülerleştirme sürecinde dinî değerlerden boşalan yere yeni ahlâkî değerlerin konulamamış olmasına kadar bir yığın faktör, serbest piyasa ekonomisiyle birlikte, “yağma düzeni” izlenimi veren çılgınlığın yaşanmasına da yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, Turgut Özal, 1980'lerde, Türkiye'nin tıkanan kanallarını büyük bir iyi niyetle açmaya çalışırken Pandora'nın kutusunu da açacaktır. Gerçi durumun farkındadır, fakat zamanla taşların yerlerini bulacağını ümid ederek hamlelerine devam eder. Bu çarpıklıkta yıllardır iktidarda bulunan muhafazakâr mühendisler neslinin meselelere sadece mühendis olarak bakmalarının da küçümsenemeyecek bir paya sahip olduğu inkâr edilemez.

Özal, Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan gibi önemli isimlerin de mensup olduğu, Türkiye'nin çehresini büyük bir hızla değiştiren muhafazakâr mühendisler neslin-dendir. İdeolojik bir dönüşümü ve zihniyet devrimini hedeflediği için sanayileşme ve ekonomik kalkınma meselelerini bütünüyle rafa kaldıran ve sadece kültüre abananı Tek Parti despotizmine tepki duyarak Demokrat Parti'nin hazırladığı zeminde işe koyulan bu mühendisler, ne yazık ki kültürü ihmal edecek ve bu sahada ciddi hiç bir adım atmayacaklardır. Muhafazakâr mühendislerin iyi saatte olsunları ürkütmemek için resmî ideolojiyle özdeşleşmiş kültürel kurumlara ilişmek istemeyişlerini ve bu kurumları CHP'li kadrolara terketmiş olmalarını (yani kültürel iktidara da sahip olmak için özel bir gayret göstermemelerini) anlamak mümkündür. Ne var ki 'muhafaza' edilmesi mümkün kültür mirası karşısındaki duyarsızlıkları çok şaşırtıcıdır ve bu, ancak yetiştirme şartları itibarıyla kültürel ve estetik altyapılarının zayıf kalmış olmasına bağlanarak açıklanabilir. Cumhurbaşkanı olarak Makedonya'ya yaptığı ziyarette Osmanlı'dan günümüze ulaşmış bir tekkeyi ziyaret etmekten çekinmeyen Turgut Özal'ın, muhtevası Milli Şef devrinde belirlenmiş "hümanist" kültür ve tarih görüşünün savunulduğu, 1986 yılında Fransızca olarak yayımlanan *La Turquie en Europe*'a imza atmış olması üzerinde önemle durulması gereken tuhaf bir çelişkidir.

Kültürel altyapısının yetersizliği yüzünden, Özal'ın danışmanlar kadrosunu iyi seçmediği, dolayısıyla iyi "enfor-me" edilmediği düşünülebilir. Kitlelere açılmaya çalışırken zaman zaman popülizme kayması, mesela "sanatçı" deyince aklına nedense popüler müzik mensuplarından başkasının gelmemesi, öte yandan eşini ve çocuklarını kontrol edememesi yüzünden -moda tabirle- imaj kaybına uğraması, daha da mühimmi, Amerika'ya pek fazla güvenerek politikalarını bu devlete endekslemesi vb. Özal'ın olumsuzluklar hanesine kaydedilebilecek taraflarıdır.

Türkiye'de politika, ne yazık ki, büyük ölçüde, çok parası olan ve "ayak oyunları"nı iyi yapabilen insanların mesleği haline gelmiştir. Kötü paranın iyi parayı kovması gibi, kötü politikacının da iyi politikacıyı kovduğunu söylerler. Bu

“kötü” kavramının içine cehaleti, dar görüşlülüğü ve korkaklığı da koyabilirsiniz. Dar görüşlülüklerine rağmen, ihtirasları ve kurtluklarıyla temayüz etmiş politikacılar, başarcığını anladıktan sonra Özal’ın çevresinde yerlerini yavaş yavaş almışlardır. Ancak Özal yaman bir adam sarrafıydı ve kimin ne olduğunu çok iyi biliyor, hatta karşısında el ovuşturup “Efendim maaile sağlığınıza duacıyız, sizin gibisi dünyaya gelmemiştir” diye laflar edip de, bırakın uzaklara bakabilmeyi, burnunun dibini göremeyen politikacıları harcamaktan da çekinmiyordu. Çünkü işine yaramadıkları gibi, ayakbağı da oluyorlardı. Son zamanlarda biraz parıltı gördüğü insanlara nasıl sarıldığını biliyorum.

Özal’ın en önemli hususiyetlerinden biri de, Cumhuriyet dönemine has korkuları ve “küçük devlet” olma kompleksini yenebilmiş olmasıydı. Cesurdu, arasıra söylenmemesi gereken şeyleri söylerdi ama, hiç bir zaman hiç bir konuda aczini ilan etmedi. Kendisini Osmanlı’nın varisi olarak hissedenden adamdı, onun için gözlerini Osmanlı mirasının hâlâ bütün canlılığıyla yaşadığı geniş ve zengin coğrafyaya dikmişti. Bu, şüphesiz fütihat hevesi değil, tarihteki misyonumuzun ve konjonktürün bizi getirip bıraktığı noktadaki sorumluluklarımızın şuurunda olmaktı.

Ve Turgut Özal, gerçekten Türkiye’de dört, hatta daha fazla eğilimi birleştirmiş hakiki bir liderdi. Cenaze törenini hatırlayalım: Yedisinden yetmişine, din adamından pop şarkıcısına, kara çarşafısından blucinlisine, sağcısından solcusuna, Türk’ünden Kürd’üne kadar, her yaştan, her görüşten, her kesimden yüzbinlerce insanı biraraya getirebilmek, kolay kolay ulaşılabilecek bir büyüklük değildir. Özal’ın cenaze törenindeki manzara, Türk toplumunun son on yıl içinde aldığı büyük mesafeyi göstermesi bakımından ayrı bir önem taşıyordu. Karşımızda dinî, fikrî ve etnik farklılıkları zenginlik olarak kabul eden, olgun, hoşgörülü, belli noktalarda mutabakata varmış, en azından bu yolda önemli adımlar atmış bir toplum vardı ve bu toplumun hem devleti, hem de aydınları aştığı açıkça görülüyordu. Asıl birlik ve beraberliğin ve asıl mânâsında millet oluşun, farklı fikirlerin, farklı inançların, farklı kültürlerin bir arada, birbirine saygı duyarak, birbirine tahammül ederek yaşaması olduğunu anlamış,

kimsenin kendi doğrularını zorla başkalarına kabul ettirmeye hakkı bulunmadığını öğrenmiş bir toplum...

Aslında Türk toplumunun “çoğulculuk”, daha geniş anlamında sivil toplum pratiği vardır. Çünkü farklı ırklara, dinlere ve mezheplere mensup toplulukları asırlarca birarada yaşatmayı başarmış, dahası, zorda kalanlara da kapılarını hiç tereddüt etmeden ardına kadar açmış büyük bir devletin mirasçısıdır. Denebilir ki, Turgut Özal, büyük Osmanlı’nın bu önemli mirasının farkına varıp sürekli vurgulayarak gerçekleştirmek istediği değişimin sosyal zeminini hazırlamıştı. Dört eğilimi birleştirdiği iddiası, aydınlar tarafından ciddiye alınmamıştı; ama cenaze töreni, bu iddianın toplum tarafından ciddiye alındığını ve benimsendiğini çok açık bir biçimde gösteriyordu.

Turgut Özal’ın Türkiye’de gerçekleştirdiği asıl inkılap budur. Ve beklenmedik bir zamanda ölecek, âdeta toplumun aldığı mesafenin farkına varamayan çevreleri “şok” tesiriyle uyarmak ve uyandırmak istemişti. Başka hiç bir liderin, hayatı boyunca mücadele ettiği tabulardan bir kısmını da ölecek yıktığı görülmemiştir.

Türk toplumunun Turgut Özal’a layık gördüğü cenaze töreni, kaybettiği zannedilen hafızasının yerinde durduğunu gösterdiği gibi, yepyeni bir dönemin başlangıcı ve yepyeni bir geleceğe atılan güçlü bir adım olmuştur. Belki biraz da bunun için şölen havasına bürünen bu muhteşem uğurlayış, Türk toplumunun medya teröründen ve baskısından sıyrılarak kendisini ve sevgisini hür bir biçimde, bir tuğyan halinde ifade edişi ve hürriyetin tadını çıkarışıydı. Kendisiyle ve geçmişiyle barışmasıydı. Ama ne zamana kadar?

Özal’ın en büyük talihsizliği halefsizlikti!

Fetih Devirlerinden
Kopup Gelmiş Bir Adam

ZİYA NUR AKSUN

Ne inhitat devri Osmanlı aydınlarına benzerdi, ne Cumhuriyet aydınlarına. Konuşmaya başladığı zaman fütihat devirlerinden çıkıp gelen su katılmamış bir Osmanlı'nın konuştuğunu zannederdiniz. Adı Ziya Nur'du; asıl soyadını pek kimse bilmez, Nur'u soyadı zannederlerdi.

Onu 1970'lerin başında tanıdım, fakat sanki asırlardan beri tanışıyorduk. Galiba sıcak bir sonbahar akşamıydı ve Marmara Kıraathanesi'nde, Yahya Kemal'in bir gazeline yazdığım tahmisi benim titrek sesimden dinlerken yüzünde memnuniyet ifade eden hoş bir tebessüm geziniyordu¹. Sohbetin daha sonra nerelere kaydığını hatırlamıyorum. İstanbul'a yeni düşmüş çocuk yaştaki taşralı, hasretini çektiği bir ortamda, uyanır uyanmaz unutacağı bir rüyada gibiydi.

Kimdi Ziya Nur? 1930 yılının 29 Mayıs'ında, yani fethin 477. yıldönümünde Konya'da doğan ve geleneklere bağlı bir aile çevresinde derin bir İslamî hassasiyetle yetişen bir Anadolu çocuğu. Onu Ziya Nur yapan, ders kitaplarındaki tari-

¹ Sözünü ettiğim tahmisi, o gün Yahya Kemal Enstitüsü'nde merhum Nihat Sami Banarlı'ya da okumuş ve samimi bir aferin almıştım.

hin gerçekleri yansıtmadığını daha ilkokulda farketmiş olmasıdır. Birgün bir ayakkabı tamircisinde halktan adamların, okulda Kızıl Sultan diye öğretilen Sultan Abdülhamid'den büyük bir saygıyla "Abdülhamid efendimiz" diye söz ettiklerini görünce hayretler içinde kalır ve şaşırtıcı tecessüsü o günden sonra tarihe yönelir.

İlkokul ve ortaokulda hocalarını alışmadıkları sorularla bunaltan Ziya'nın lise yıllarında arkadaşları arasındaki adı Tarihçi'dir. Aynı yıllarda tasavvufu da ilgilenen ve Filibeli Ahmet Hilmi'nin *Âmâk-ı Hayâl*'ine, elli lira gibi, o zamana göre hatırı sayılır bir parayı hiç düşünmeden ödeyen Ziya, gariptir, liseden sonra tarih değil, hukuk tahsilini tercih eder. Bununla beraber, çevresinde hukukçuluğu ile değil, mütebahhiresiyle, yani derin din, tasavvuf ve tarih bilgisiyle öne çıkacaktır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuduğu yıllarda sık sık ziyaret ettiği Bediüzzaman'la yakınlığı ise onun az bilinen bir tarafıdır. Yaz tatillerinde Emirdağ'da Risâle çoğaltmak suretiyle sıkı bir disiplinden geçen Ziya'nın ismindeki Nur, soyadı değil, çok yakınında bulunduğu Bediüzzaman'a bağlılığını gösteren bir nişânedir.

Ziya Nur, tereddütsüz diyebilirim ki, Yahya Kemal, Mükrimin Halil Yınanç ve Emin Âli Çavlı cinsinden hakiki bir sohbet adamı ve frenklerin érudit dedikleri cinsten benzersiz bir mütebahhirdi; Marmara Kıraathanesi'ndeki o güzel sohbetlerin -ne yazık ki- çok azına katılabilmişimdir. 1960'larda ve 70'lerin başlarında, Beyazıt'ta, bir bakıma Küllük'ün yerini alan Marmara Kıraathanesi'ne yolları düşenler, akşamları, çoğunlukla meydana bakan camın önünde, birleştirilmiş birkaç masada, bazı aydınları koyu bir sohbetе gömülmüş halde görebilirlerdi. Çeşitli fakültelerden üniversite öğrencileri de iliştikleri sandalyelerde, uzaktan, sohbetin daima merkezinde yer alan Ziya Nur'un duyulur duyulmaz bir sesle anlattıklarını dinlemeye çalışırlardı. İkisi de beklenmedik bir biçimde aramızdan ayrılan Dünder Taşer ve Erol Güngör'ün bulunduğu günlerde Marmara sohbetleri ayrı bir revnak kazanır ve geç vakitlere kadar devam ederdi.

Çaylar ve sigaralar sürekli tazelenirken, günün meselelerini enine boyuna tahlil eden Ziya Nur ve arkadaşları her meseleye tarihî arka planını açarak bakar, tarihin mucizesi olarak gördükleri Osmanlı'ya her vesileyle atıfta bulunurlardı. Hiç bir izahı alışılmış izahlara benzemez, yaptıkları her tahlil, beyninizin bir köşesine yerleşmiş resmî doğrulardan birini mutlaka yıkardı. Saatler ilerledikçe genişleyen sohbet halkası, Ziya Bey âdeta fısıltıyla konuştuğu için -neler konuşulduğunu anlamak isteyenlerin sıkıştırması yüzünden- aynı zamanda daralırdı. Marmara sohbetleri, üniversite öğrencileri için ikinci bir üniversiteydi.

Ziya Bey, Marmara sohbetlerinden başka, her yıl Ertuğrul Gazi şenliklerine katılmak üzere Söğüt'e gitmeyi de bir gelenek haline getirmişti. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına derin bir romantizmle bağlıydı; Söğüt'e ilk ziyaretlerini yakın dostlarından Prof. Dr. Saadettin Ökten, bir yazısında çok güzel anlatmıştır. Ancak Ziya Bey, kuruluş yıllarına ne kadar derin bir romantizmle bağlıysa, inhitat ve inkıraz yıllarını da o kadar gerçekçi bir biçimde tahlil ederdi.

Ben 1970'lerin başlarında Bursa'da bulunuyordum. Bu yüzden ancak İstanbul'a yolum düştükçe koştüğüm Marmara sohbetleri, yazık ki son demlerini yaşıyordu. Bulabildiğim bir sandalyeye ilişip bütün dikkatimi toplayarak Ziya Bey'i dinlemeye ve anlamaya çalışırdım. Ne var ki hiç bir zaman tam bir marmaratör olamadım.

Marmara sohbetlerinin müdavimlerine "marmaratör" deniyordu. Zaman zaman şimşek gibi çakan esprilerle tadına doyum olmaz bir revnak kazanan sohbetler, müdavimlerine her meseleye Osmanlı tarihinin adesesinden bakabilme ve Osmanlı tarihini bir Osmanlı gibi görüp değerlendirme alışkanlığı kazandırmıştı.

Dündar Taşer de Ziya Bey'in yakın dostu ve Marmara'nın müdavimlerindendi; eşi az bulunur zekâsı ve erüdisyonuyla Osmanlı tarihine çok farklı yorumlar getirirdi. Onun genelgeçer görüşleri altüst eden yorumları, daha sonra Ziya Nur tarafından yazılmış ve *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si* (1974) adıyla yayımlanmıştır. Aslında 27 Mayıs'ın genç ve ünlü binbaşıyla Ziya Nur'un dostlukları, görüşleri

arasındaki büyük mutabakattan kaynaklanıyordu. Bu bakımdan sözkonusu kitapta Ziya Nur, Dündar Taşer'i konuşturarak kendi görüşlerini anlatmıştır denebilir. Esasen Ziya Nur'un büyük bir *Osmanlı Tarihi* yazmakta olduğu bilinir, fakat o, titizliği ve müşkülpesentliği yüzünden bu tarihi günışığına çıkarmak istemez, İbn Haldun'un *Mukaddime*'si gibi şümüllü bir giriş yazmak istediğini söylerdi. Niyeti, bir bakıma Osmanlı tarihinin felsefesini yapmaktı.

Ziya Nur'un yazmak isteyip de yazamadığı Giriş'in Türk irfanı için ne büyük kayıp olduğunu, ancak onu yakından tanıyanlar bilebilirler. Bir tesellimiz var; elyazısıyla yaklaşık üç bin sayfa tutan asıl metin, değerli dost Erol Kılınç tarafından yayına hazırlanmış ve Ötüken Yayınları arasında Osmanlı Tarihi adıyla çıkmıştır¹. Ziya Nur'un İslam ve Osmanlı tarihine vukufu, lise yıllarında *Âmâk-ı Hayâl*'ini okuyarak tanıdığı Filibeli Ahmet Hilmi'nin yine Ötüken tarafından 1974 yılında yayımlanan *İslam Tarihi*'ne yazdığı "istidrat"lar ve notlardan da açıkça anlaşılmaktadır.

Marmara'da ilk acı rüzgâr, Dündar Taşer'in şüpheli bir trafik kazası sonucu ölümüyle esmiştir. Marmaratörler bu ölümün Ziya Bey'i son derece sarstığını söylerler. Ondan sonraki sohbetlerde haftalarca sadece Dündar Taşer konuşulur. Esasen o günlerde Marmara'nın eski havası da pek kalmamıştır. Sohbetler bir süre Karaköy'de, Ziya Bey'in ortaklarından olduğu, Fakülteler Matbaası'nda devam eder. Yine hiç beklenmedik bir zamanda, sağ tarafına inen ağır bir felçle onun da aradan çekilmesi, seyrek de olsa devam eden sohbetlerin sonu olur (1976). Marmaratörler değişik kahvelerde mekân tutulmaya çalışırlarsa da, artık Dündar Taşer'siz ve Ziya Nur'suz sohbetin tadı mı olur?

Ziya Nur, tam on dokuz yıldır, yazmaktan, okumaktan, sohbet etmekten, yani en sevdiği şeylerden mahrum bir halde, derin bir yalnızlığı yaşıyor. Fakat denediği yeni bir dil var: Resim. Duygularını, düşüncelerini, daha önce hiç kullanmadığı sol eliyle resim diline aktararak paylaşmaya çalışıyor. Sarının hakim olduğu, uzaktan uzağa Van Gogh'u ha-

¹ Ziya Nur Aksun: *Osmanlı Tarihi I-VI* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995

tırlatan sıcak renkler, içindeki ateşi dışarı vurmak için özellikle seçilmiş gibi. İlk resimlerindeki koyu ve soğuk renklerin zamanla yerlerini bu sıcak renklere bırakmış olması, şüphesiz, onun inanılmaz direncini ve yaşama azmini gösteriyor.

Evet, tarihçi, hukukçu, matbaacı, yayıncı ve sohbet adamı Ziya Nur'un şimdi konuşabildiği tek dil, resim dili. Ve onunla da Osmanlı'yı anlatıyor.

İstanbul'da
Bir Masalı Yaşayan Adam:

ÇELİK GÜLERSOY

Masal kelimesini en olumlu mânâsında kullanarak diyebilirim ki, Çelik Gülersoy'un *İstanbul Estetiği* (1983), okuduğum en güzel masal kitaplarından biridir. Daha sonra genellikle "Aziz.. İçin Bir Hatıra" diye imzalayıp gönderdiği, yahut satın alarak okuduğum öteki kitaplarında da aynı masalın başka bölümlerini anlattığını gördüm, İstanbul masalının. Bir varmış, bir yokmuş.

Yaşadığı şehrin geçmişine onun kadar bağlı adam az bulunur. Hele Türkiye gibi, devletin geçmişi unutturmak için özel politikalar uyguladığı, bir dönemde de yanlış şehirleşme ve sanayileşme politikaları yüzünden hızla köylüleşen nüfusun -özel politikalara gerek kalmaksızın- geçmişten kalan izleri bilinçsizce yok ettiği bir ülkede, onun tipinde adamları mumla ararsanız bulamazsınız. Nüfusu on milyonu çoktan aşmış bulunan İstanbul'da, bazı tarih ve tabiat parçalarını, yanlış imar planlarıyla önlerine sonsuz imkânlar açılan rant yağmacılarının elinden kurtarmak için verdiği mücadele, yaptığı işin niteliği ne olursa olsun, ona saygı gösterilmesi için yeterli sebeptir.

1930 yılında, babasının Jandarma Kumandanı olarak şark hizmeti yaptığı kuş uçmaz kervan geçmez Hakkari'de dünyaya gelen Çelik Gülersoy'un şuuru, üç yaşındayken İstanbul'da, Fatih semtinde uyanmaya başlar. Oturdıkları konağın üçüncü kat balkonundan baktığı zaman gördüğü Fatih-Sultanselim, yemyeşil bahçeler ve bostanlar içine gömülmüş şirin, mütevazı evleri, daha da önemlisi, benzersiz sü-kûnetiyle hâlâ gözlerinin önündedir. Sadece Fatih mi? İstanbul, 1930'larda bahçe-şehir kimliğini henüz büyük ölçüde korumaktadır. Nitekim bir süre sonra taşınacakları Yıldız da, alafranga mimari dokusuna rağmen, tabii dokunun şehrin genel estetiğine bağlayıp onun bir parçası haline getirdiği, diğer bütün İstanbul semtleri gibi manav nedir bilmeyen gözde bir semttir.

Manav nedir bilmeyen bir semt. Çünkü her evin bahçesinde birkaç çeşit meyve ağacı bulunduğu gibi, hangi yöne doğru iki sokak yürünse mutlaka etrafı meyve ağaçlarıyla çevrilmiş bir bostanla karşılaşılır. Çocukların birkaç çeşidini tanıdığı erik meyveden bile sayılmaz. İncir, dut ve şeftali istemediğiniz kadar. Ve çiçekler, çiçekler...

Gülersoy, işte bu inanılmaz çevrede yaşadığı çocukluğunu içinde sürekli korumuş adamdır. Başka bir deyişle, bugün altmış beş yaşında olmasına rağmen, İstanbul'a bakarken hâlâ bahçe ve bostanlarında taze erik, şeftali ve salatalık yiyen, hâlâ Fatih'teki konağın üçüncü kat balkonunda yeşilin, kavruk ahşap rengi ve kiremit kırmızısıyla izdivacından doğmuş, masal güzelliğindeki benzersiz şehir dokusunu seyreden çocuktur.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nu yöneten, aslında bu çocuktan başkası değildi. Eski İstanbul 1940'lardan itibaren imar adı altında işlenen cinayetlerle yok edilirken, her yıkılan evle birlikte yıkılan, her sökülen taşla birlikte sökülen bir duygulu çocuk.

Bu çocuk, büyük bir şans eseri olarak, Turing'in genel müdürü Reşit Saffet Atabinen'in komşusu ve çocuklarının arkadaşı olmuştur. Onun delaletiyle henüz lise öğrencisiyken çalışmaya başladığı TTOK'da, Abdülhak Şinasi Hisar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Henri Prost gibi önemli

adamlarla tanışır ve ilk olarak turizmin bir yatırım meselesi olmaktan çok, bir kültür meselesi olduğunu öğrenir.

Ve yıl 1949. Çelik Gülersoy'un bir Turing mensubu olarak şahit olduğu İlk Genel Kurul. Şimdi yerinde Sheraton Oteli'nin bulunduğu Belediye Gazinosu'nda yapılan toplantıya, devrin valisi ve belediye başkanı Dr. Lütfi Kırdar da fraklarını çekip gelmiştir.

İstanbul'da büyük çapta ilk yıkımları gerçekleştiren Dr. Kırdar, günlük kıyafetleriyle toplantıya katılanlar arasında, iri cüssesi, giydiği frak, tepesine geçirdiği silindir şapka ve içi parlak kırmızı atlastan kara peleriniyle bir tehdit gibi oturmakta ve Tek Parti zihniyetini kusursuz bir biçimde temsil etmektedir. Nitekim yıllık raporda, imar hareketleri sırasında bir daha yerine konulamayacak güzel evlerin, zarif çeşme ve sebillerin de kazmaya kurban gittiği dile getirilince, bütün heybetiyle ayağa kalkıp, "İstanbul'un Avrupalı bir manzaraya kavuşması ve halkın asrileşmesi ihtiyacı"ndan söz ederek gerekirse bu toplantıyı feshedebileceği tehdidini savurur.

Dudakları o gün korku ve şaşkınlıktan uçuklayayazan Çelik Gülersoy, Lütfi Kırdar'ın fikirlerinin sonraki dönemlerde de çeşitli vesilelerle karşısına çıktığını söylüyor. Hem de sık sık! Değişen sadece kavramın karşılığıdır. Yani artık asrileşme yerine "çağdaşlaşma" kelimesi kullanılmaktadır. O kadar!

Zamanla genel müdür yardımcılığına kadar yükselen Çelik Gülersoy, Reşit Saffet Atabinen'in 1965'te ölümü üzerine genel müdür olmuş ve kuruma daha dinamik bir yapı ve yeni fonksiyonlar kazandırmıştır. Bu çalışmaları sırasında büyük engellerle karşılaşacaktır. Ancak ona göre, "Bu Gülersoy, yalnız bir adam. Biz buna çullanırsak, kimse ona sahip çıkmaz. Mason değil, Mülkiyeli değil, Galatasaraylı değil" diye düşünerek üzerine gelenler, kuruma vakit kaybettirmek dışında kayda değer bir başarı kazanamamışlardır.

Gülersoy'un devraldığı, Asmalımescit Sokağı'ndaki bir hanın ikinci katında üç memurla çalışan küçük TTOK, 1980'lere gelindiğinde Şişli'de büyük bir binanın tamamına yerleşmiş, 789 çalışanı, on iki taşra bürosu ve on altı turistik tesisleriyle, Türkiye'nin millî ve amatör en büyük kuruluşudur.

Şimdi sıra, Gülersoy'un içindeki çocuktur, eski İstanbul'u bütün güzellikleriyle yaşamış çocukta... Ve Malta Köşküyle başlayan hummalı bir restorasyon faaliyeti. Sonra Çamlıca'da canlandırılan on sekizinci yüzyıl atmosferi. Ardından Beyaz Köşk ve Hıdiv Kasrı. Derken Kariye, Soğukçeşme Sokağı, Yeşil Ev ve bitişindeki medrese. Ve İstanbul konulu kitaplar ve İstanbul Kitaplığı...

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çok kullandığı bir ifadeyle, "onun bir masalı vardır", ve eskilerin tabiriyle "fenâ fi'l-İstanbul" olmuş bir çeşit mistiktir Çelik Gülersoy; yaptıklarını ister mimar gözüyle bakıp beğenmeyin, ister restoratör gözüyle bakıp kıyasıya eleştirin, ister bir çevreci olarak binbir kusur bulun...

Hakkı olabilirsiniz, ama, onun, birtakım mekânları zamanın elinden ve kurtların pençesinden çekip aldığını ve belki garibanların giremediği, ama başka türlü ayakta kalması mümkün olmayan, en azından çiçekleriyle, temiz ve bakımlı görünüşleriyle göz zevkimizi okşayan, betonarme kaosu ortasında biraz nefes alabildiğimiz "postmodern güzellikler"e dönüştürdüğünü inkar edemezsiniz. Ben kendi hesabıma o çocuğa büyük saygı duyuyorum.

Ah, o içimizdeki çocuk!

Erzurum'un "İstanbul Hoca"sı:

ORHAN OKAY

Dergâh'ta eski İstanbul yangınlarıyla ilgili yazılarım çıkarken bir mektup almıştım; Orhan Okay Hoca, Erzurum'dan gönderdiği bu hoş mektupta, Şeyh Galib'in üzerlerine her gâh ateşler yağan ve kıvılcım taneleri ekip parça parça kalpler biçen Beni Muhabbet Kabilesi ile semenderler gibi ateşle içiçe yaşamayı neredeyse bir hayat tarzı haline getirmiş eski İstanbul halkı arasında kurduğum ilişkiyi isabetli bulduğunu belirttikten sonra, zarif bir üslupla, ilki Zeynep Hanım Konağı'nı kül yığınınına çeviren yangın olmak üzere, şahit olduğu birkaç büyük İstanbul yangının-dan söz ediyordu.

Orhan Okay'ın aslında bir İstanbullu olduğunu o gün daha farklı bir biçimde, biraz da kendimi onun yerine koyarak düşündüm. Meslek hayatının tamamını taşrada geçirdiği halde, zarafeti, çelebiliği ve Türkçe'siyle İstanbullu kalmayı başaran, nesli tükenmiş bir ideal adamı, hakiki bir hoca..

1931 yılında, üç kuşaktan beri İstanbul'da yaşayan bir ailenin çocuğu olarak, Salmatomruk'ta, üç katlı bir evde dünyaya gelen Orhan Okay'ın çocukluğu, Edirnekapı civarında, Arnavut'u, Rum'u, Yahudi'si, Ermeni'si, Giritli'siyle İmparatorluğun çok uluslu yapısını yansıtan son derece

renkli bir semtte geçer. Babası polis olduğu için çocukluğunun iki yılını da Ankara'nın eski semtlerinden Samanpazarı'nda yaşayan Orhan'ın şahsiyeti, hiç şüphesiz, tarihi ve tabii dokusuyla, nüfus yapısıyla, terbiyesiyle hâlâ Osmanlı karakteri gösteren 1930'ların İstanbul'unda şekillenmiştir.

Kitabı, kitapçı dükkanlarını ve daha da önemlisi Sahhaf- lar Çarşısı'nı ortaokul yıllarında keşfeden Orhan Okay'ın Vefa Lisesi'nde geçen üç yılı, kitaplarla dostluğunun kitap kurtluğuna dönüştüğü yıllardır. Yine bu yıllarda iki önemli insanı tanır; Nurettin Topçu ve Nakşi halifesi Abdülaziz Bekkine Efendi.

Liseli Orhan, önceleri Kapalıçarşı'daki küçük bir mescitte cuma günleri karşılaştığı ve daha sonra tanıştırıldığı Nurettin Topçu'nun bu tanışıklıktan birkaç ay sonra çıkarmaya başladığı *Hareket* dergisinde hasbî olarak tashiî işlerine bakacak, lise son sınıfta ise öğrencisi olacaktır. Vefa yıllarında tanıdığı bir başka önemli insan da, Tahirü'l-Mevlevî'dir. Merhumun Fatih Camii'nde verdiği Mesnevi derslerine devam eden meraklı çocuk, artık resmî kültüre rağmen kendine kanallar açarak inanılmaz bir yaşama savaşı veren klasik kültürün kuşatıcı iklimindedir ve kafası, mevcut eğitim sisteminin standartları dışında, çok farklı bir biçimde teşekkül etmektedir.

Lise yıllarını çok partili sistemin emekleme döneminde yaşayan Orhan Okay'ın üniversite hayatı, Demorat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında başlamıştır. O yıllarda lise bitirme ve olgunluk derecelerine göre istenilen fakültelere kolayca girilebildiği halde, Edebiyat Fakültesi'nin Türkiye'de her zaman az tercih edilen Felsefe Bölümü'ne kaydını yaptırır. Bir yıl sonra, hocalarının tavsiyesiyle mezun olduğunda öğretmen olarak görev alabilmek için, Yüksek Öğretmen Okulu'na geçen Orhan Okay'ın en büyük şansı, Tanpınar, Ali Nihat Tarlan, Reşit Rahmeti, Ahmet Ateş ve Mehmet Kaplan gibi büyük hocaların talebesi olmaktır. Yine de fakülte'deki eğitimle yetinmeyecek, Celal Hoca diye meşhur olan Celaledin Ökten'den Arapça dersleri aldığı gibi, sah-haf Raif Yelkenci'nin bir kartvizitiyle gittiği Hattat Halim Özyazıcı'dan da uzun bir süre hüsnühat meşkedecektir.

Orhan Okay, Yüksek Öğretmen Okulu ile Edebiyat Fa-

költesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden 1955 Şubat'ında mezun olduktan sonra, İslam Tedkikleri Enstitüsü'nde açılan asistanlık imtihanını kazandığı halde, mecburi hizmetle yükümlü olduğu için kendini edebiyat öğretmeni olarak Artvin'de bulur, çünkü bakanlıktan muvafakat alamamıştır. İstanbul'dan çıkış o çıkış...

1940'ların, 50'lerin Anadolu'suna, özellikle Doğu Anadolu'ya gitmek, bir bakıma dünya ile irtibatı koparmak mânâsına gelmektedir. Ancak Reşat Nuri'nin *Çalkışu* ve *Anadolu Notları*'na ilaveten Grigori Petrof'un *Ak Zambaklar Ülkesinde* ve *Mefkûreci Muallim*'inin okunduğu yıllardır. Anadolu'da hizmet vererek "milletin ma'kûs taliini yenmek" isteyen genç ve idealist öğretmenler, bugünkülerin aksine, tayinleri doğu şehirlerine çıktığı zaman sevinmektedirler.

Milliyetçiliğini "Anadolu" fikri etrafında tarif eden Nurettin Topçu'nun talebesi olduğu için çok daha farklı duygularla âdeta koşa koşa Artvin'e giden Orhan Okay, orada bütün imkansızlıklara rağmen, "Ne desem, ben orada *Senfoni Pastoral*'i mi, yoksa *Pan*'ı mı yaşadım?" diye tarif ettiği ve hiç unutmadığı bir yıl geçirir. Sonra Merzifon'da yedek subaylık, ardından Diyarbakır'a tayin.. Ve Diyarbakır'da, en fazla bunaldığı günlerden birinde, hocası Mehmet Kaplan'dan bir mektup..

Erzurum'da bir üniversite kurulmuştur, Atatürk Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi'ne dekan olan Prof. Dr. Mehmet Kaplan, mektubunda, eski öğrencisinden açılan asistanlık imtihanı için müracaat etmesini istemektedir. Orhan Okay Hoca'nın otuz beş yıl sürecek Erzurum macerası böylece başlar. 31 Ağustos 1959 günü, bir aylık evli olarak Erzurum'a gelip yerleşen çiçeği burnunda asistan, aslında, hocası Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'inden tanıdığı bu şehre pek yabancı sayılmaz, çünkü anneannesi Erzurumludur.

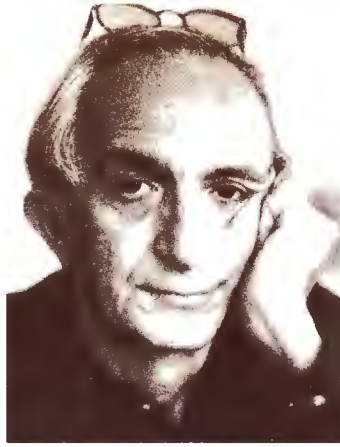
Mehmet Kaplan'ın keşfettiği ve diğer hocaları alıstırdığı Erzincankapı'daki Âşıklar Kahvesi, Orhan Okay'ın ilk defa asistanlık imtihanı için Erzurum'da bulunduğu günlerde götürüldüğü ve sonraki yıllarda bir bakıma Erzurumluluk talim ettiği otantik mekanlardan biridir. Kör kandil gibi yanan ışığı, peykeleri, hasır iskemleleriyle asırlardır hiç değişmemiş benzeyen kahveye hocalar bir bir damladıkça hikâyesi-

ni kesip irticalen hoşgeldin manzumeleri okuyan Meddah Behçet Efendi, Orhan Okay'ın yakından tanıdığı ilk Erzurumludur denilebilir; katıksız bir Erzurumlu, bir prototip...

Orhan Okay'ın doktora konusu da ilginçtir; şahsiyeti Nurettin Topçu, Abdülaziz Bekkine, Tahirü'l-Mevlevi, Hatat Halim, Celaleddin Ökten gibi ruh adamlarının manevi ikliminde teşekkül eden ve 1950'lerin Erzurum'u gibi kelimenin tam mânâsıyla "şark" hüviyetindeki bir şehirde, kendisine doktora konusu olarak, hayatına intihar etmek suretiye son veren ilk Türk pozitivistini, Beşir Fuad'ı seçer. Dünya görüşü bakımından hiçbir yakınlık hissetmediği bu ilginç adamı sevgiyle ve büyük bir sabırla araştırarak âdeta bir kuyunun dibinden çekip gün ışığına çıkarır. *Beşir Fuad/İlk Türk Pozitivisti ve Natüralisti* (1969), Orhan Okay Hoca'nın henüz aşılamamış eseridir. Daha birçok eser, yüzlerce makale ve *Dergâh*'ta parça parça yayımladığı, tamamlanmasını dört gözle beklediğimiz nefis Ahmet Hamdi Tanpınar monografisi..

Bir hoca, bir estetikçi, bir kültür adamı olarak tam otuz beş yıl Erzurum'da bir cazibe merkezi olarak yaşayan ve yüzlerce talebe yetiştiren Orhan Okay, 1950'lerden itibaren önce büyük merkezlerde başlayan ve bir süre sonra küçük merkezlere de sıçrayan değişmeyi, Erzurum'da, dikkatle -ve acı duyarak- izlemiş, Erzurumlular Erzurum'u terkederken, o, İstanbullu kalarak Erzurum'da yaşamakta ısrar etmiştir. Çünkü Erzurum'u ve Erzurumlular'ı, "güven duyduklarına açıldıkları zaman duru ve berrak kalplerini âdeta gözlerinizle görebildiğiniz" bu güzel insanları hep sevmiştir.

Orhan Hoca'nın otuz beş yıllık Erzurum macerası 1995'te sona erdi. Yeni görev yeri Sakarya Üniversitesi'ye de artık İstanbul'da oturuyor ve Şehir Tiyatroları'nda Repertuar Kurulu üyeliği yapıyor. Ancak Orhan Okay ve Erzurum adları birbirine o kadar bağlıdır ki, onsuz Erzurum kışları herhalde daha soğuktur.

Putkırıncı Bir Ressam

EROL AKYAVAŞ

Altı yıl kadar önce Galeri Nev’de sergilenen *Miraçnâme* konulu litografi dizisini hayranlıkla seyrederken müthiş bir meraka kapıldığımı hatırlıyorum: Kimdi bu Erol Akyavaş?

Adını sık sık duyar, New York’ta yaşayan, eserleri modern sanat müzelerine kabul edilmiş önemli bir ressam olduğunu bilirdim. Fakat itiraf etmeliyim, ne kendisi, ne de eserleri hakkında bir fikrim vardı.

Doğrusu, Galeri Nev’deki sergiyi gezinceye kadar, “miraç” konusuyla ilgilenebilecek modern bir Türk ressamı tasavvur edemezdim. Bizde ressam deyince, bir nicedir, içinden çıktığı toplumun değerlerine karşı fena halde kıskırtılmış, kafa yapısı, kılığı kıyafeti, şekli şemai, kısaca her şeyi ile “yabancı” adamlar akla gelir. Erol Akyavaş da onlardan biri miydi? Acaba Miraç veya Kerbela olaylarını işler, Matrakçı Nasuh’ların çizgi ve renk dünyasında seyahat ederken bir oryantalist havasında mıydı, yoksa içinde, derinlerde bir yerde bir kıpırtı, bir sancı hissediyor muydu? Geçmiş onun için sadece bir etnografik malzeme deposu muydu, yoksa oradan birşeyler alıp bugüne taşıyarak yaşıyor muydu?

Tercüman gazetesinde Kültür Sanat Servisi müdürü olarak görev yaparken Galeri Nev'den gönderilen *Miraçname* sergisiyle ilgili basın dosyasındaki fotoğrafları okuyarak Akyavaş'ın kişiliği hakkında herhangi bir ipucu elde etmeye çalışmış, az çok başarmıştım da. Fotoğraflardan biri -ki bu fotoğrafı Dergâh'ta yayımlanan röportajımda kullanmıştım- çok hoştu. Uzun, ince ve metruş bir yüz, bu yüze epeyce yakışan ince bir burun, uzun ve ağarmış saçlar, biri başının üzerine çekilmiş, diğeri burnunun ucunda iki gözlük, *Miraç-nâme* sayfalarından birinin üzerine eğilmiş, bir elyazmasını (burçname mi, falname mi, kimbilir nedir?) inceliyor. Yüzün sol tarafını kaplayan gölgenin âdeta bir büyücüye benzettiği bir sanatçı, bir çizgi ve renk büyücüsü...

Sanırım bir yıl kadar sonraydı, gazetede telefonum çaldı; Rauf Tamer, Erol Akyavaş'ın yanında olduğunu, istersem kendisiyle röportaj yapabileceğimi söylüyordu. Hemen yurkariya, Rauf Bey'in odasına koştum; baktım, ufak tefek, zayıf, sakallı bir adam.. Ama sakalı ne entel taifesinin arapsaçına dönmüş sakallarına, ne de karikatürlerde ressam taifesinin alâmet-i farikası olarak çizilen çene sakalına benziyordu. Basbayağı Müslüman sakalıydı bu, herhangi bir Anadolu şehrinde veya kasabasında yürürken sık sık gözünüze çarpabilecek türden, yani sahibini toplumdan tecrit etmeyen, mübalağasız, sıradan bir sakal. Halbuki "sanatçı" ve "yazar"ların sakallarında çoğunlukla, topluma yönelik bir istihfaf ve meydan okuma vardır.

Evet, *Miraçnâme* dizisi kadar, ressamının daha sonra kestiği sakalı da şaşırtmıştı beni. Yirmibeş yıldır New York'ta yaşayan modern bir ressam, fakat hâlâ bizden, içimizden biri... Olacak şey değil! Birbirimizi o kadar çabuk anladık ki, bu, ancak aynı kültürü, aynı iklimi, aynı duyarlılığı paylaşan insanlar arasında mümkün olabilir.

Konuşmaya başlayınca Akyavaş'ın bizdenliği daha açık bir biçimde belirdi. Üç beş yıl Avrupa'da veya Amerika'da yaşadktan sonra Türkçe'yi unutmuş numarası yaparak alınca ne kadar çağdaşlaştıklarını isbat eden kıyırık heriflere hiç mi hiç benzemiyordu. Etrafında bir bakışta gördüğü çarpıklıklarla ve daha çok da kendisiyle tatlı tatlı dalga geçen

bir adam; Türkiye’den hiç ayrılmamışcasına güzel konuştuğu, esprili, zengin, “lan”lı, “hıyar”lı, “hırt”lı hafif bir argo ve edep sınırlarını aşmayan bir dizi küfürle renklendirilmiş seller sular gibi bir Türkçe...

1932 yılında ahşap bir İstanbul evinde doğan bu mütevacı, fakat tevacıyı rüyaya dönüştürmemiş, düşündüklerini hatır gönül dinlemeden söyleyiveren sanatçı İstanbul ve Floransa Güzel Sanatlar Akademileri’ndeki eğitiminden sonra Paris’te Andre Lhote ve Fernand Leger ile çalışmış, ABD’de Illinois Institute of Technology’de ise mimarlık eğitimi görmüştür. Ünlü Eero Saarinen’in mimarlık bürosunda çalışarak bazı önemli projelere katkıda bulunan genç mimar, bir süre sonra mimarlıktan sıkılarak ilk göz ağrısına, resme döncek New York’ta 1957 yılında açtığı ilk sergisiyle Modern Sanatlar Müzesi’nin sürekli koleksiyonuna girmeyi başardığı gibi, aynı müzenin 1963 yılında hazırladığı, çeşitli sanat merkezlerinde tekrarlanan *Modern Resmin Tarihi* sergisinde de temsil edilecektir.

Erol Akyavaş, o gün bugündür hiç bıkmadan resim yapıyor; ancak mimarlık nosyonu, resimlerinde bir iç disiplin olarak kendini sürekli hissettirmektedir. Bu resimlerde hemen hissedilen bir başka şey de, mistik/trajik gerilim ve görünenlerin ardındaki görünmeyeni arama cehdidir. Kendi sanatını ve sanat anlayışını tarif ederken *Gülşen-i Raz* gibi tasavvuf klasiklerine atıflarda bulunan sanatçıya, yaz aylarında herhangi bir gün, Karagömrük’teki Cerrahi tekkesinde rastlarsanız, hiç şaşırmanızdır.

Akyavaş’ın Paris’te, Michel Casse litografi atölyesinde gerçekleştirdiği, özel Velin Arches kâğıdına yüz nüsha çoğaltılan ve sekiz orijinal litografiden oluşan *Miraçname* dizisi, Picasso’nun *Lysistrata* ve Dalí’nin *İlahi Komedi*’sı gibi, ünlü ressamların klasik temaları işledikleri orijinal baskı dizileri cinsinden bir çalışmadır. Daha önce *Kimya-yı Saadet* ve *Hallac-ı Mansur’un Pasyonu* temaları üzerinde çalışan ve klasik temaları işlemeye 1989 yılında İstanbul Bienali çerçevesinde Aya İrini’de sergilediği ve Mevlânâ’nın ünlü eserinden ilhamla *Fihri Mafih* adını verdiği enstelasyonla devam eden sanatçı, ilk olarak Leningrad’daki Benois Palace’da sergilediği *İkonoklastlar İçin İkonlar* dizisiyle sanatının zir-

velerinde dolaşmaya başlamıştır. Lamine edilmiş saydam bloklar üzerinde duran antik sikke diaları, üstüste harfler ve gizemli şekiller, sıcak renklerle elde edilen ısıtılı bir dünyada erirken seyredenlere önemli mesajlar da ileten on dokuz parçalık müthiş bir dizi...

Sözkonusu dizide para temasını ele alan ve bir yandan antik sikkelerde beliren suretleriyle putlaştırılmış tiranları (dolayısıyla tiranlığı, totalitarizmi) yargılayan Erol Akyavaş, diğer yandan para mythe'i etrafında maddeciliği ve maddeci batı dünyasını sorgulamıştır.

İkonoklast "putkırıcı" anlamına gelir. O halde *İkonoklastlar İçin İkonlar* dizisi, aynı zamanda, Erol Akyavaş'ın sanatına dair son derece önemli ipuçları taşımaktadır ve -ben- ce- sanat eserine kutsallık atfederek onu âdeta putlaştıran ve farkına varmadan sanatı dinin yerine ikame eden sanatçılara verilmiş bir cevaptır.

Erol Akyavaş'ın modernizmle postmodernizm arasında bir sarkaca benzeyen sanatında, kadim geleneklerin yeni bir biçim kazanarak verdiği asil bir cevap..

Kediler ve
Kuşlar ve Vapurlar ve Sinema

HALİT REFİĞ

E ihangir'deki evlerinin "Dikkat kedi var!" çıkartması yapıştırılmış kapısını çalarsanız, sizi sadece zarif, güler yüzlü Gülper Hanım'la sevgili eşi Halit Refiğ değil, kediler de karşılar; ya bir pamuk yığınınına benzeyen Can, ya iyice semirmiş Adalı, ya da Yastık..¹ Ve tam adımımızı atarken içeriden "Merhaba" diye çatlak bir ses gelirse, bilin ki, Refiğ'lerin Gümüştü y adını verdikleri iri ve gri Afrika papağanı tarafından istikbal edilmektesiniz.

Halit Refiğ bir sinema yönetmeni, Gülper Refiğ ise piyanist ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde müzik tarihi doçentidir. Yirmi yıl önce evlenmişler. Dünya görüşleri, müzik zevkleri ve hayvan sevgileri arasında mükemmel bir uyum var. İkisi de âdeta antenlerini dikmiş, Türkiye'de ve dünyada olup bitenleri olanca dikkatleriyle takip ediyor, vatandaş olma şuuruyla gerektiği zaman tepkilerini herhangi bir şekilde ifade etmekten çekinmiyorlar. Hayatları hakşinaslık üzerine kurulmuştur dersem, sanırım, Refiğ ailesini iyi tarif etmiş olurum. Halit Bey ve Gülper Hanım, belli konularda-

¹ Gülper Refiğ, kedilerini ve onlarla ilişkilerini *Kediciklerim* (1990) adlı zarif kitabında anlatmıştır.

ki temel görüşlerinden hiç taviz vermez, fakat mesela Refah Partili Recep Tayyip Erdoğan başarılı bir belediye başkanıysa, onun için en yakın dostlarıyla bile kavga etmekten -dolayısıyla yalnız kalmaktan- çekinmezler.

Halit Refiğ, ailesinin bir iş dolayısıyla üç aylığına gittiği İzmir'de doğarsa da (5 Mart 1934), gözlerini Nişantaşı'nda açar; yani doğma (değil ama) büyüme İstanbullu'dur. Babası Cemil Bey, tekstil sanayiini Selanik'ten Türkiye'ye getirmiş sanayici/tüccar bir aileler birliğinin üyesidir; bu bakımdan Halit Refiğ'in Türkiye'nin ilk burjuva ailelerinden birine mensup olduğunu söylemek yanlış olmaz. Annesi İsmet Hanım da Selanikli'dir, fakat daha mütevazı bir aileden gelir.

Dokuz on yaşlarına kadar otoriter bir adam olan büyük-babanın gölgesi altında düzenli bir aile hayatı ve mutlu bir çocukluk yaşayan Halit Refiğ, Burgaz Adası'ndaki ahşap konakta bütün ailenin biraraya gelişlerini, kaptanları ¹, Boğaz vapurlarını ve vapur yolculuklarını hiç unutmayacaktır. Dedenin ölümü, büyüyü bozar; aile içinde, mal varlığı paylaşılırken çıkan kavganın kendi evlerine yansıyış biçimi, özellikle çok yumuşak bir adam olan ve haksızlıklara kolayca boyun eğen babası Cemil Bey'in bu kavgada âdeta uflanması, hayatı yeni yeni anlamaya başlayan küçük Halit'i derinden yaralamış, ailesinden ruhen kopardığı gibi paradan nefretine ve hakkı olan mirası -ileride- reddetmesine yol açmıştır.

Halit Refiğ, ilkokuldan beri okuduğu Şişli Terakki Lisesi'nden mezun olduktan sonra, Robert Kolej'in Mühendislik Bölümü'ne girer; ancak kafasına çocukluk yıllarında seyrettiği, belki de çok çabuk kaybettiği mutlulukla özdeşleşen sinema sevgisi, onu bu alana doğru itmektedir. Nitekim Necip Erses'in Tünel'deki ses stüdyosunda bir süre ücretsiz çalışarak sinemanın altyapısı hakkında bir çeşit staj görecektir. Ardından iki yılını gözden çıkararak Robert Kolej'den ayrılır. Artık kesin olarak sinemacı olmaya karar vermiştir; bunun için sinema eğitimi görmek üzere çekip Londra'ya,

¹ Halit Refiğ, sinemacı olmaya karar vermeden önce kaptan olmayı hayal edermiş. *Hanım* adlı nefis filminde, onun ilk çocukluk rüyalarına dair ipuçları bulmak mümkündür.

BBC Türkçe Yayınlar'da çalışan amcaoğlu Mehmet Refiğ'in yanına gider (1953). Ancak o yıllarda sinema eğitimi Avrupa'da da birtakım teknik kurslardan ibarettir.

Dört ay kadar kaldığı İngiltere'den sinema tarihi, teorisi ve teknolojiyle ilgili temel kitaplarla dönen Halit Refiğ'in şimdi tek istediği, askerliği aradan çıkararak sinemaya rahat bir şekilde başlamaktır. Topçu Okulu'ndaki askerliği sırasında, İngilizce bilenlere Kore'ye gitmek isteyip istemedikleri sorulunca, aile içinde yeni bir krize yol açan kararını verir ve gönüllü olur. Uzakdoğu'yu görüp yaşamak için bulunmaz bir fırsattır bu (1954). Ne var ki o Kore'ye gidip birliğine katıldığında ateşkes sağlanmış ve mütareke imzalanmıştır.

Çekik gözlüler ülkesinde savaşı yaşamadan askerlik yapan ve bu arada bir amatör kamera satın alarak ilk belgesel filmlerini Kore ve Japonya'da çeken Halit Refiğ, bir ara Budizm, Konfüçyanizm ve Taoizm gibi uzakdoğu felsefeleriyle ilgilenirse de, Amerikan askerlerinin "dünyanın efendisi" (!) olduklarını ihsas ettiren tavırlarına tepki duyarak yavaş yavaş sosyalizme kayacaktır. Kore'ye gidinceye kadar herhangi bir siyasi düşüncesi bulunmayan Halit Refiğ, döndüğünde sosyalizan fikirlere sahiptir; bu yüzden koyu Demokrat Partili ailesinden büsbütün uzaklaşır. Gerçi hiç bir zaman işçi sınıfının diktatoryasına inanmamıştır, ama sosyalizmi samimiyetle benimser ve -1965 yılından sonra, sosyalizmin öncüsü olarak ortalıkta gezinen adamların aslında birer madrabaz olduklarını farkedinceye kadar- sosyalist solun her rengini barındıran çevrelere girip çıkar. Bir yandan da Marksist literatürü ciddi bir biçimde takip etmektedir. *Das Kapital*'in İngilizce tercümesini edindiğinde yıl 1956'dır.

Askerden döndükten sonra, sinemaya ilgisini ve birikimini bilen dostları, Halit Refiğ'i Ankara'da Metin Toker'le tanıştırlar. Böylece ailesinin nefret ettiği İsmet Paşa'nın damadı tarafından çıkarılan *Akis*'te sinema yazarlığına başlayan, daha sonra İstanbul'a dönerek aynı işe *Yeni Sabah*'ta devam eden Refiğ, bu sayede Metin Erksan, Ömer Lütfi Akad ve Atıf Yılmaz gibi ustalarla tanışır. Bir yıl sonra Atıf Yılmaz'dan senaryo yazarlığı ve rejisör yardımcılığı teklifi alır. O sıralarda yakın dostu Nijat Özön'ün tavsiyesiyle daha

önce adını hiç duymadığı Kemal Tahir'in *Körduman*'ını ve diğer eserlerini okumuştur. Çok geçmeden bu büyük yazarla Baylan Pastahanesi'nde tesadüfen karşılaşır ve tanışırlar. Dokuz on yaşlarındayken kaybettiği güçlü baba imajını yeniden bulmuş gibidir.

Halit Refiğ, o günlerde Atıf Yılmaz'la birlikte *Yaşamak Hakkımdır* adlı filmde çalışmaktadır. Çekimler sırasında ahbab olduğu Alman kameramana kafasındaki bir hikâyeyi anlatır ve birkaç ay sonra Almanya'dan bir mektup alır. Kameraman bu zabıta hikâyesini bir Alman prodüktöre anlatmış, o da filmi çekmeye karar vermiştir, üstelik Halit Refiğ'in yönetmesini istemektedir. Teklifi kabul eden genç yönetmen, senaryo konusunda Kemal Tahir'den beklemediği ölçüde yardım görecektir. Büyük yazarın bu senaryo vesilesiyle kendisine dram konusunda verdiği temel bilgilerin bugün bile işine yaradığını söyleyen Halit Refiğ, söz konusu filmi, tam çekimlere başlanacağı sırada, Alman prodüktör tarafından senaryoda Türkiye'yi yanlış aksettirecek değişiklikler yapmaya zorlandığı için bırakmıştır.

Halit Refiğ, bu tecrübe sayesinde önemli bir gerçeğin farkına varır; Türkiye'nin gerçekleri Batılılar'ın umurunda bile değildir. Onlar için önemli olan, kendi seyircilerinin hoşuna gidecek olaylar ve görüntülerdir. Ancak Batıcılığın ve Batıcı aydınların tam karşısında yer alışı daha sonradır. 1960 yılında ilk filmini yapar. Halit Refiğ ve Metin Erksan isimleri, 1960'ların başında sosyal gerçekçi sinemayla özdeşleşmiştir. Metin Erksan, *Susuz Yaz* filmiyle Berlin Film Festivali'nde Büyük Ödül'ü kazanarak Türk sinemasının milletlerarası ilk başarısına imzasını atar (1964).

Halit Refiğ, bu ödülü kazanan bütün yönetmenlerin ve filmlerin milletlerarası alanda büyük bir şöhrete kavuştuklarını, sadece Metin Erksan'ın başarısının çok anlamlı bir sükküla karşılandığını söylüyor. Aynı yıl Kıbrıs konusunda ABD Başkanı Johnson'un İsmet Paşa'ya yazdığı, bir ültimatona niteliği taşıyan ünlü mektup da Türkiye'yi Batı dünyasının samimiyeti konusunda ilk defa ciddi bir tereddüde düşürmüştür. Bütün bu olayların kendisini Batı konusunda yeniden düşünmeye sevkettiğini anlatan Halit Refiğ, "Birgün, diyor, Kemal Tahir'le Şaşkınbakkal'da hem yürüyor, hem

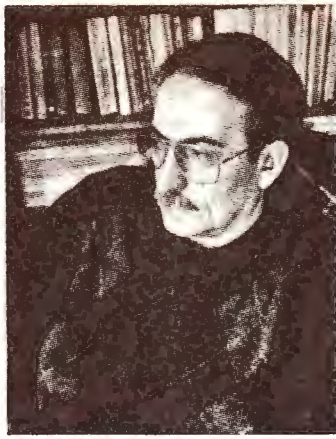
de konuşuyorduk. Ne konuştuğumuzu şimdi hiç hatırlamıyorum. Tek hatırladığım onun şu sözü: ‘İşte bu, Batılılaşmanın bizdeki fiyaskosudur’. Sanki bu cümleyi bekliyormuşum; içimde, bu fikri hemen benimsememi sağlayacak öyle bir birikim oluşmuş ki, ‘evet, dedim, fiyasko!’

Kemal Tahir’in o gün söylediği cümle Halit Refiğ’i ateşleyecek, böylece Batıcılıkla ve Batıcılarla, *Devlet Ana*’nın yazılmasından tutun, *Yorgun Savaşçı*’nın yakılmasına kadar, bir dizi olumlu ve olumsuz hadiseye zemin hazırlayan mücadeleye başlayacaktır. Ancak içten içe gelişen kavga, 27 Temmuz 1966’da Sinematek Derneği tarafından düzenlenen “Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Geleceği” konulu açık oturumda su yüzüne çıkar. Halit Refiğ ve Duygu Sağıroğlu’nun terkettikleri bu açık oturum, Türk sinemacılarına “primitif bir hakaret âyini” halini almıştır. Sinematek çevresine hakim olan, Halit Refiğ ve arkadaşlarının karşı olduğu fikirler kısaca şöyle özetlenebilir: Sinema evrensel bir sanattır, o halde değerlendirme Batı’nın ölçüleriyle yapılmalıdır. Batı sineması seviyesine ulaşmadıkça, Türk sinemasıyla ilgilenmek anlamsızdır.

Bu görüşlere karşı hem filmleriyle, hem de yazılarıyla “Ulusal Sinema”nın öncülüğünü yapan Halit Refiğ’in yazıları, ilginçtir, kitap olarak Hareket Yayınları arasında çıkar: *Ulusal Sinema Kavgası* (1971). Nurettin Topçu çevresinden aydınların kitaplarını yayımlayan bu yayınevi bünyesinde o sıralarda *Hareket* adlı bir de dergi çıkmaktadır ve *Hareket* Kemal Tahir’e yakın ilgi göstermektedir.

Ulusal Sinema’nın teorik temelleri ve ürünleri şüphesiz tartışabilir; ancak Batıcılarla ve Batıcı Marksistlerle “ulusallık” adına kavga veren, daha da ötesi, Osmanlı’yı savunan Kemal Tahir, Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi “solcu” şair, yazar ve sinemacıların, iki kesim arasında birtakım kanalların açılmasını sağladıkları su götürmez bir gerçektir.

Ve biz o zaman anlamışızdır ki bütün solcular “hâin” değil!

Nam-ı Diğer "İrfan Külyutmaz"

HİLMİ YAVUZ

1973 yılıydı; *Yeni A* dergisinin tesadüfen elime geçen bir sayısındaki *Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi* başlıklı yazıyı, o günlerde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* üzerine bir ödev hazırladığım için ilgiyle okuduğumu hatırlıyorum. Bu, yazar Hilmi Yavuz'dan okuduğum ilk yazıdır. *Yeni Ortam* gazetesinde çıkan *Tanpınar Üzerine Notlar*'ında Huzur yazarının solcu olduğunu iddia ettiği için Selahattin Hilav'ı adamakıllı hırpalayan Yavuz, kendisi de solcu olduğu halde "Hayır, Tanpınar solcu molcu değil!" diyordu. Rahatlamıştım; doğrusu hayran olduğum yazarı solculara kaptırsaydım çok üzülecektim.

Şair Hilmi Yavuz'u ise *Bedrettin Üzerine Şiirler*'den tanıdım. Gerçi Şeyh Bedreddin etrafında oluşturulan sol "romantizm" bana tipik bir anakronizm gibi geliyordu, fakat Hilmi Yavuz'un şiirindeki sestten hayli etkilenmiştim. Sonra yazılarından bir kısmını topladığı *Felsefe ve Ulusal Kültür*'ü okudum. Bu kitapta Marksist bir Türk aydınınının benim de ilgilendiğim konulara bakış tarzı, mesela geçmiş kültürün nasıl "güncel"leştirilebileceğine, nasıl yaşanır kılınabileceğine dair sorulara verdiği cevaplar vardı.

İstanbul'a geldikten sonra, Hilmi Yavuz'u tanıyan bir dostum onun benim *Aşk Estetiği* ve *Eve Dönen Adam* adlı kitaplarımı okuduğunu ve övgüyle söz ettiğini söyledi. Tam o günlerde bir yazısında *Eve Dönen Adam*'dan bir alıntı yaptığını gördüm. Ve (1986 veya 1987 olmalı) TÜYAP Kitap Fuarı'ndaki bir imza gününde tanıştık. Tanışıklığımız, ilgi duyduğumuz konuların şaşırtıcı benzerliği dolayısıyla, aramızdaki yaş farkına rağmen, sıkı bir dostluğa doğru ilerledi. Birbirimizin dilinden anlıyorduk.

Türkiye'de ilk solcular, alafrangalaşmış Tanzimat aristokrasisinin çocuklarıdır; çünkü Avrupa'ya gidip yabancı diller öğrenen, dolayısıyla yeni fikirlerle ilk karşılaşan onlar oldu. Hilmi Yavuz'un farkı, köklerine bağlı Siirtli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesi, tasavvuftan, Kelam'dan, İmam-ı Şafi'den, Gazâlî'den, Eş'arî'den söz edilen Müslüman bir Türk evinin atmosferini yaşamış olmasıdır. Baba Yahya Hikmet Bey -ki Sezai Karakoç'un babasının arkaşısıdır ve aynı tekkeye devam ederler- iki had arasında sıkışıp kalmış Tanpınar tiplerine benzer; hem sıkı bir Atatürkçü, hem de hafız-ı Kur'an'dır. Birgün elinden tutup Kocamustafapaşa'ya götürdüğü küçük Hilmi'ye söylediği şu sözler, onun iç dünyasına dair önemli ipuçları taşımaktadır: "Sümbül Efendi Hazretleri'nin manevi huzurundayız, evlat. Allah muhabbetinin kokusunu duyuyor musun?" Hilmi Yavuz, "Birden çok tuhaf bir şey oldu" diyor, "birden her yeri yanık ve kesif bir sümbül kokusu kuşattı. Duyuyordum, işte avluyu Baki Efendi'nin deyişiyle 'gömgök tere batmış' bir sümbül kokusu doldurmuştu".

14 Nisan 1936 tarihinde, İstanbul'da, Alman Hastahanesi'nde sabaha karşı dünyaya gelen Hilmi Yavuz, çevresini şuurlu olarak ilk defa babasının kaymakam olarak görev yaptığı Orhangazi'de idrak eder. 1940'lar, yani savaş ve yoksulluk yılları. Gaz lambası ışığında okunan kitaplar, karartma gecelerinde pencereleri sıkı sıkıya kapatılmış odalarda titrek ışığın duvarlardaki esrarlı gölge oyunları... *Âşık Garip*'ler, *Şah İsmail*'ler, *Kan Kalesi Cenkleri*... Ve tren yolculukları.. Babasının sık sık tayini çıktığı için Kurtalan'a kadar bütün istasyonların adlarını bir çırpıda sayabilen küçük Hilmi, "bir şehrin yerlisi" olmaya fırsat bulamayan memur ço-

cuklarındandır. Orhangazi’de başladığı ilkokulu Terme’de, ortaokulu Siirt’te bitirir.

Yahya Bey, son olarak tayin edildiği Şebinkarahisar’ın iklimi sağlığını olumsuz etkileyince emekliliğini isteyip yerleşmek kararıyla memleketi Siirt’e göç eder. Hilmi Yavuz, ilk defa gördüğü baba yurdunda ilk izleniminin şehre tuhaf bir şekilde hakim olan beyazlık olduğunu söylüyor. Beyazlık ve korkunç mezarlıklar. Sonra ailenin yarısı harabeye dönmüş konağı. Konaktaki yaşama biçiminin ayrılmaz bir parçası olan efsaneler. Yahya Bey, hergün Kur’an okumakta, evde eş dost ve akrabalar arasında çeşitli dinî meseleler konuşulmaktadır. Hilmi Yavuz, ailesinin Müslümanlığı yaşaması yolunda kendisine hiç baskı yapmadığını, ancak geceleri annesi Vecide Hanım’ın öğrettiği duaları okumadan yatmadığını ve evde konuşulanlara ister istemez kulak misafiri olduğu için dinî mesele ve kavramlara yabancı kalmadığını söylüyor. Daha da ilgi çekicisi, Vecide Hanım ehl-i tarik olduğu için, bugün birçok insanın tüylerini diken diken eden Kadiri zikirleri de Hilmi Yavuz’un dünyasına yabancı değildir.

Siirt’te lise bulunmadığı için kısa bir süre sonra Yavuz ailesine tekrar yol görünür. Ya Diyarbakır’a, ya İstanbul’a taşınılacaktır. Yahya Hikmet Bey, Hilmi’yi Galatasaray’da okutmak istediği için İstanbul’u tercih eder. Ve Kızıtaşı’nda kiraladıkları eve yerleşirler. O yıl liseler dört yıla çıkarılmıştır. Üstelik Galatasaray’ın hazırlık sınıfı da vardır; beş yıllık lise tahsili Hilmi’nin gözünde büyür ve babasına lisan öğrenme sözü vererek Kabataş Erkek Lisesi’ne paralı yatılı olarak girer. Şanslıdır, çünkü burada Behçet Necatigil gibi bir edebiyat öğretmeninin “tehzib”inden geçecektir. Hilmi Yavuz’un bir şair ve kültür adamı olarak hamurunda, Necatigil mayası vardır dersem, abartmış olmam. Antik mitolojiye ve İslamî menâkıba düşkünlüğü, divan şiiri zevki ve dile tasarrufunda, gerçekten bu seçkin edebiyatçının derin izlerini hemen seğebilirsiniz.

On üç yaşından beri şiirle ilgilenen ve bir süre kahverengi kaplı şiir defterine tanınmış şairleri i şiirlerini kendi adıyla yazarak “temellük” eden Hilmi Yavuz’un *Sabahların Tür-küsü* adlı ilk şiiri, Kabataş Erkek Lisesi öğrencileri tarafın-

dan çıkarılan ve şair Özdemir Asaf'ın matbaasında basılan *Dönüm* dergisinde yayımlanmıştır (1 Aralık 1952). Böylece adı şaire çıkan Hilmi'nin şair kimliği onaylanmış olmaktadır. Ancak şairlik sevdası yüzünden, liseyi bitirdikten sonra babasının arzusu üzerine girdiği Hukuk Fakültesi'nde anfileri değil, Erdal Öz, Kemal Özer, Adnan Özyalçın, Onat Kutlar, Doğan Hızlan, Demir Özlü gibi müstakbel şöhretlerin yer aldığı "solcu" edebiyat çevresince mekan tutulan fakülte kantinini tercih edecektir. *A* dergisi bu çevrede doğar. Her yeni dergi gibi, *A* da, putları yıkmak, yani edebiyat dünyasında köşe başlarını tutmuş eskilerin saltanatına son vermek için çıkarılmaktadır. Dram Tiyatrosu olayının arkasında da aynı heyecan vardır.

Aralarında Hilmi Yavuz'un da bulunduğu genç edebiyatçılar, başkanlığını Yakup Kadri'nin yaptığı Türk Edebiyatçılar Birliği'nin Tepebaşı'ndaki Dram Tiyatrosu'nda düzenlediği şiir gecesinde, gecenin kişiliksizliğini protesto etmek amacıyla, paradiden, Behçet Kemal Çağlar'ın şiir okuduğu sırada "Matine dörüterleri essalamün aleyküm" yazılı bir pankart açarlar. Ancak bu protesto önceden haber alındığı için polise haber verilmiştir. Derhal derdest edilirler. Hilmi Yavuz kargaşadan faydalanarak sınışımayı başarır da, ertesi gün *Ekspres* gazetesinde manşetten verilen "Komünistler Dram Tiyatrosu'nu bastı" haberini görünce dehşete kapılır. Korktuğu başına gelecek, ertesi gün polislerce evden alınarak sorguya çekilecektir. Bu, onun ilk ve son Sansaryan Han tecrübesidir. "Galiba, diyor Hilmi Yavuz, elebaşı olarak Attila İlhan'ın adını söyletmek istiyorlardı."¹

Hukuk Fakültesi'ne devam ettiği yıllarda *Vatan* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde çalışan Hilmi Yavuz, 1963 yılında Londra'ya gitmiş, beş yıl süreyle bir yandan BBC'nin Türkçe bölümünde spikerlik ve tercümanlık yaparken, bir yandan da Londra Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde okumuştur. Bu arada sık sık Londra ve Paris'teki öğrenci hareketlerine katıldığını saklamıyor. Ancak kendi ülkesinin tarihine, kültürüne yabancılaşmaya başladığının da farkındadır. Bu farkında oluş, onu, çocukluğunda iç dün-

¹ Bu hadiseyi Tahir Alangu, *Yenilik* dergisinin Mayıs 1956 tarihli sayısında, Salah Birsal ise *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* adlı kitabında bütün ayrıntılarıyla anlatmışlardır.

yasını besleyen kültürün köklerine inmeye zorlayacak, hatta Londra'dan *Yeni Ufuklar*'a gönderdiği bir yazıda, "Bâkî'yi, Nefî'yi, Naimâ'yi bilmeyen, fakat Kant, Wittgenstein, Hegel deyince bülbül kesilen aydınlarımızı gördükçe, sizi bilmem ama, benim utançtan yüzüm kızarıyor" diyecektir.

Bu düşünüş biçimi ve bir "kitap kurdu" olarak İslâm kültürüne, özellikle bu kültürün Osmanlı versiyonuna ilişkin okuma faaliyeti, Hilmi Yavuz'u solcu ve Batıcı çevrelerde ayrıcalıklı bir konuma yükseltecektir. Özellikle Boğaziçi Üniversitesi'nde, yönetim başka birini bulamayınca üstlendiği İslâm Düşüncesine Giriş dersi, onun bu kültürün dünyasına sağlam bir "giriş" yapmasını da sağlamıştır. Artık Türk tarihinden, kültüründen, inanç sisteminden söz ederken gaf üstüne gaf yapan "cahil" Batıcı ve solcuların baş belası bir "külyutmaz"dır. Eski kültürden söz ederken iri iri çamlar deviren aydınlarla tatlı tatlı alay etmek, kültürlü, alafranga bir İstanbul beyefendisi tiplemesi olan İrfan Külyutmaz'ın en büyük zevkidir.

Hilmi Yavuz, Osmanlı Türkçesi'ni iyi bilir ve eski kelimeleri gerektiği zaman yerli yerinde kullanmakta mahirdir. Ancak öztürkçeden hiç vazgeçmediğini de söylemeliyim. Ve ben bu takır tukur Türkçe'yi onun nasıl bu kadar güzel konuşabildiğine hep hayret etmişimdir. 1988'in 14 Aralık'ından beri hiç yakmadığı sigarasını mıcıklaya mıcıklaya yaptığı birçok konuşmayı dinledim ve teklediğini hemen hiç görmedim dersem, inanın. Hilmi Yavuz, belki de öztürkçeye Osmanlı inceliğini kazandıran ilk ve son adamdır.

Hasılı Hilmi Yavuz, "İrfan"ıyla bizim dünyamıza, alışkanlıklarıyla Bodrum ideolojisine bağlı, babası gibi iki had arasında yaşayan bir Tanpınar adamıdır.

Bir Şair Politikaya Soyunsa
Gör Başına Neler Gelir

YAVUZ BÜLENT BÂKİLER

Yavuz Bülent Bakiler'i galiba ilk defa 1969 seçimleri öncesinde, Adalet Partisi'nin meydan toplantılarından birinde dinledim; daha önce görüşmüş müydüm, hatırlamıyorum. Herkes ondan övgüyle söz ediyordu; Hukuk Fakültesi mezunuymuş, ama TRT'de çalışıyormuş. Belediye başkanlığı seçimlerinde Adalet Partisi'nden aday olmak için istifa ederek memleketi Sivas'a yerleşmiş, ancak adaylığına hukukî bir engel çıkmış. Ve şairmiş!

Siyaset kurtlarının belediye başkanlığına aday göstermek va'diyle işinden ayırdıkları, ancak hesapları tutmayınca ustalıkla bir manevrayla milletvekilliğine aday göstereceklerini söyleyip atlattıkları genç adamın o gün dinlediğim propaganda konuşmasından çok etkilenmiştim. Fevkalâde tesirli konuşuyordu, mikrofonic bir sesi vardı, dili sürçmüyor, merramını ee, aa, ıı etmeden şaşırtıcı bir belâgatle anlatabiliyordu. Fiziği, şöhreti ve hitâbetiyle göz dolduran genç, cerbezeli bir politikacı... Kendisi de, çevresi de seçileceğinden ve parlak bir politik geleceğe sahip olduğundan yüzde yüz emindi. CHP'nin iki, Adalet Partisi'nin altı milletvekili çıkardığı Sivas'ta yeni kurulan Birlik Partisi'ne hiç şans tanın-

miyordu. Ve Yavuz Bülent, beşinci sıradaydı! Yani milletvekilliği çantada keklik!

Sonuç: Önceki seçimlerde altı milletvekili çıkaran Adalet Partisi, 1969'da dört milletvekiliyle yetinmek zorunda kaldı. Birlik Partisi, beklenmedik bir atak yapmış ve Sivas'tan parlamentoya iki milletvekili göndermişti. Yavuz Bülent'in canı sağolsundu! Bu sefer olmazdysa, bir dahakine inşaallah!

Politikaya iyiden iyiye ısınan Yavuz Bülent, henüz nasıl bir batağa saplandığının farkında değildir; aynı yıl, partisinin il başkanlığına aday olur ve Genel Merkez'e rağmen dört oy farkla seçilir. Genel Merkez'e rağmen diyorum, çünkü muhalifleri Süleyman Demirel'e onun Koca Reis ekibinden olduğuna dair "hilâf-ı hakikat" bir haber uçurmuşlardır. Yavuz Bülent şairdir, haysiyetli ve mağrur bir adamdır; kendisini defterden ebediyen silen genel başkanına gidip Bilgiç'çi olmadığını, bütün kongrelerde istisnasız kendisine oy verdiğini söylemeyi gururuna yedirememiştir.

Aramızdaki ağabey kardeş münasebeti, ya o yıl, ya da 1970'te başladı. Seçimlerinden sonra, bir yandan AP İl Başkanlığı'nı yürütürken, bir yandan da avukatlık yapıyor ve haftalık *Hizmet* gazetesine yazdığı ateşli başmakalelerde solcularla sıkı polemiklere giriyordu. Her konferansı bir heyecan fırtınasıydı ve harikulâde bir şiir okuyuşu vardı. Adalet Partili bile olsa, genç ülkücüler olarak onu kendimizden sayıyor, *Ben Doğuluyum*, *Kerkük Ağıtı* ve *Antepli Şahin* gibi, yüreklerimizi titreten şiirlerini ezberliyorduk:

*Ben Antepliğim, Şahin'im ağam
Mavzer omuzuma yük
Ben yumruklaımla dövüşeceğim
Yumruklaım memleket kadar büyük*

Sivas Nüfus Müdürü Cezmi Bey'in oğlu olarak 23 Nisan 1936'da Sivas'ta dünyaya gelen Yavuz Bülent, 1830 yılında Karabağ'ın Ruslar tarafından işgali üzerine Anadolu'ya göç ederek Maraş'a yerleşen Mehmed Sâbir'in soyundan geldiklerini, Bâkiler soyadının da Karabağîler'den bozma olduğunu söylüyor. *Eski Ramazanlar ve Çocukluğum*, *Sivas Hasreti*, *Anamın Namazları*, *Anamın Türküleri* gibi şiirlerinde

anlattığı çocukluğunu bir Müslüman evinin huzurlu ikliminde yaşayan ve babasının *Serdengeçti* dergilerini okuya okuya koyu bir milliyetçi olarak yetişen Yavuz Bülent'in ilk şiiri liseden mezun olduğu yıl (1953) *Türk Sanatı* dergisinde çıkmış, üniversite tahsili için gittiği Ankara'da ilk aradığı ise Osman Yüksel Serdengeçti olmuştur. Onun vasıtasıyla Türk Ocağı çevresine girerek Hamdullah Suphi, Galip Erdem, Halide Nusret Zorlutuna ve Ârif Nihat Asya gibi önemli kültür ve edebiyat adamlarıyla tanışır. Artık o bir Turancı'dır. Kökleriyle bağlı olduğu ve annesi Hayriye Hanım'ın yanık türkülü masallar dünyası içinde tanıyıp sevdiği Azerbaycan'a, Karabağ'a ve bütün Türk dünyasına şiirler söylemeye başlar. Gözyaşı ve hasret dolu şiirler. Gözyaşı dedim de... Ben Yavuz Bülent kadar kolay ve içten ağlayan başka birini tanımadım. Hem ağlar, hem ağlatır. Yanılmıyorsam, Struga Şiir Akşamları dolayısıyla gittiği Makedonya'dan döndükten sonra Ankara Aydınlar Ocağı'nda izlenimlerini anlatmıştı. Toplantıya biraz gecikerek gitmiştim. O gün salona girince gördüğüm manzarayı hiç unutamıyorum: Yavuz Bülent'in de, dinleyicilerinin de gözleri ağlamaktan şişmişti ve mendiller sırlıslıkladı.

Beni önce bu yiğit edalı, fakat gözyaşlarıyla yıkanmış şiirleriyle yakalayan Yavuz Bülent, her şeyden önce yazmayı o kadar istediğim *Hisar*'da sürekli şiirleri çıkan *Yalnızlık* (1962) şairiydi. Ve onun başyazarlık yaptığı *Hizmet*'te benim de kırık dökük şiirlerim yayımlanıyordu. Bir süre sonra, yazdığım şiirleri göstermek için Belediye Sitesi'ndeki yazıhanesine sık sık uğramaya başladım. Yalnız yakalayabildiğim zamanlarda, şiir diye yazdığım saçmalıkları büyük bir sabırla satır satır okuyup düzeltir, tavsiyelerde bulunur, hatta hâlâ hayret ettiğim bir alçakgönüllükle kendi şiirlerini gösterip fikrimi sorardı. Avukat olarak müşterileri boldu ve parlak bir avukat olarak tanınıyordu. Ama aslında son derece dürüst olduğu ve hakkaniyet gözettiği için bu meslekte de dikiş tutturamamıştı. Müvekkillerinin haksız olduğuna kanaat getirince kendi kendini reddederek hem karşı tarafı, hem de savcı ve hakimleri hayret ve dehşet içinde bıraktığı çok olmuştur.

Sivas İl Başkanı olarak partisine de tam dört yıl aynı dü-rüslükle hizmet eden Yavuz Bülent, 1973 seçimlerinde dör-düncü sıradan aday gösterilmiştir. Yine herkes -tabii seçme-nin nabzını tutmakta mâhir kurt politikacılar hariç- onun parlamentoya gireceğinden emindir. Milli Selamet Partisi mi? Avucunu yalar! Sonuç: AP ve MSP'ye üçer milletveki-li... Büyük bir hayal kırıklığına uğrayan şair politikacı, 73 se-çimlerinden sonra Sivas'ta fazla kalamamış, 1974 yılında Ankara'ya "nakl-i hâne" etmiştir. Ve bir yıl süren işsizlik dönemi... 1975 yılında Başbakanlık Toprak ve Tarım Refor-mu Müsteşarlığı'nda hukuk müşaviri olarak göreve başlayan kahramanımız, Nevzat Yalçıntaş'ın kısa genel müdürlük dö-neminde TRT'ye program yapımcısı olarak döner. Yolları-mız bu kurumda tekrar birleşmiş ve bir süre beraber çalış-mışızdır.

Yavuz Bülent, devlet memurluğuna dönmüştür dönme-sine, ama içindeki politika kurdu hâlâ kıpır kıpırdır; 1977 seçimleri gelip çatinca, o kadar hayal kırıklığına rağmen şansını bir daha denemeye karar verir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin atak yapabileceği tahmin edilmediği için, artık Sivas'ta herkes ona milletvekili gözüyle bakmaktadır. Ne var ki MHP bir milletvekili çıkarınca, AP ikiye düşer. Üçün-cü sıradaki şair yine açıkta kalmıştır. Yeniden TRT... Ama gün dönmüş, devran değişmiştir. Büyük emekler vererek hazırladığı *Anadolu'da Eski Türk Başkentleri* adlı program, Şaban Karataş döneminin acısını (!) çıkarmak istercesine su başlarını daha sıkı bir şekilde tutan solcuların hisşına uğ-rar. Kendisini de Güniz Sokak'taki TRT Misafirhanesi'nin bodrum katına sürgün ederler. Aynı günlerde ben de asker-den dönüp eski görevime başlamak istemiştim. Üç ay bek-lettikten sonra Van Radyosu'na memur olarak tayin etmiş-lerdi. Gözükara bir bekâr olarak hiç düşünmeden istifa et-miştim, fakat Yavuz ağabey, tam iki buçuk yıl, inatla, o kü-mese benzeyen, rutubetli, karanlık bodrum katında diren-mişti. Hemşehrimiz Doğan Kasaroğlu TRT Genel Müdür-lüğü'ne tayin edilinceye kadar...

1979 yılında, yani ikinci MC döneminde Kültür Bakanlı-ğı'na Sivas Milletvekili Tefvik Koraltan getirilince bu ba-kanlığa müsteşar yardımcısı olarak atanan Yavuz Bülent, 12

Eylül'den sonraki tasfiyede görevden alınıp müşavir yapılacaktır. Okuyucularım belki inanmayacaktır ama, Yavuz Bülent'in içindeki politika kurdu o günlerde hâlâ hareketlidir; 1983 seçimlerinde, rahmetli Özal'ın Sivas'ta Anavatan Partisi'nin başına geçme teklifini reddederek Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden aday olur. Bu sefer ikinci sıradadır ve 12 Eylül yönetiminin Özal'a geçit vermeyeceğine inanıldığı için parlamento'ya gireceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Ne var ki, şair politikacı yine yanlış ata oynamıştır. ANAP dört, MDP bir milletvekili çıkarır. Bu, artık Yavuz Bülent'in son denemesidir. Seçimlerden sonra Kültür Bakanlığı'ndaki görevine döner ve politikadan tamamen koparak kendini eserlerine verir.

Yavuz Bülent'le yollarımız Kültür Bakanlığı'nda da kesişmiştir. Gökhan Maraş döneminde bakanlık müşaviri olarak atandığım Kültür Bakanlığı'nda, aynı kaderi paylaştık. DYP-CHP koalisyonunun ilk günlerinde Kültür Bakanı Fikri Sağlar tarafından "görevlendirme" adı altında, o Batman'a, ben Van'a sürgün edildik. O direndi, direnen diğer müşavirlerle birlikte Başbakanlık'ta görevlendirildi; ben hiç düşünmeden istifa ettim ve *Türkiye* gazetesinde çalışmaya başladım. Bir süre yollarımız yeniden birleşti: *Türkiye*'de aynı köşeyi paylaşmaya başladık. Yönettiğim kültür sayfasında ben pazartesileri yazıyordum, o cumartesileri.

1994'te emekli olarak İstanbul'a yerleşen Yavuz Bülent Bakiler, aynı yıl by-pass ameliyatı geçirmesine rağmen, yazar olarak *Türkiye* gazetesinde, programcı olarak da Samanyolu Televizyonu'nda çalışmaya devam ediyor. Bir daha politika mı? Aman, Allah göstermesin!

Yiğit İken Ölen
Büyük İlim Adamı

EROL GÜNGÖR

Tarih 24 Nisan 1983; TRT Televizyonu'nda ana haber bülteninin sonlarına doğru spikerin birkaç saniyede okuyup geçtiği kısacık bir haber: "Konya Selçuk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erol Güngör, bu sabah geçirdiği kalp krizi sonucu İstanbul'da vefat etti."

Donup kalmıştım; bir ilim ve fikir adamı, en verimli çağında, misyonunu tamamlamadan nasıl ölebilirdi? O gün, o haber Erol Güngör'ü gerek şahsen, gerekse eserlerinden tanıyan herkesi perişan etti. Aslında rektörlüğü kabul edince, altına girdiği ağır sorumluluğun zayıf kalbini zorlayabileceğini düşünmüştük. Söz ondan ve rektörlüğünden açılınca "Keşke biraz daha düşünseydi!" diye diye hayıflandığımız çok olmuştur. Çünkü genç yaşında ciddi bir kalp krizi ve by-pass ameliyatı geçirmişti.

Bana biri çıkıp "Gerçek Türk aydını nasıl olmalıdır?" diye sorsa, hiç tereddüt etmeden "Erol Güngör gibi!" derim, evet Erol Güngör gibi. Onu yakından tanımış ve aşağı yukarı bütün yazdıklarını okumuş biri olarak söylüyorum bunu. İmzasıyla ilk defa *Töre*'de mi karşılaşmıştım, *Hisar*'da mı, emin değilim; ancak o zamana kadar gözümüzde fazla büyüttüğümüz Ziya Gökalp hakkında *Töre*'de çıkan ağırbaşlı

eleştirisini ve bu eleştirinin uyandırdığı aptalca tepkileri çok iyi hatırlıyorum. Ondan sonra Erol Güngör imzasını taşıyan hiç bir yazıyı kaçırmamaya çalıştım. Benim neslimin ilk gençlik yıllarına ve heyecanlarına tekabül eden *Ortaoğlu* gazetesine yazdığı başmakaleleri okumak için sabahları iple çekerdim. O yıllarda, okuduğum Erol Güngör imzalı her yazıdan sonra dünyayı daha aydınlık ve hayatı daha güzel bulmuşumdur.

Erol Güngör'ü en iyi tarif edecek kelimeleri bulmakta zorlandığımı itiraf ederim; yalnız beylik de olsa, şu sözü kullanmayı zaruri görüyorum: "O bizden biriydi." Anadolu'nun tam göbeğinde, Kırşehir'de, Hacıhafızlar diye bilinen, geleceği en özlü biçimiyle tevarüs etmiş köklü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi (24 Kasım 1938). Yakın dostlarından Ali İhsan Yurt, büyük dedesinin Ahi tekkesinin son şeyhi olduğunu, dolayısıyla Erol Güngör'ün asırlarca Kırşehir esnafına peştemal kuşatan bir aileden geldiğini yazmıştır. İlk ve orta tahsilini doğduğu şehirde yaptıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'ne giren Erol Güngör'ün hiç vakit kaybetmeden sağdaki kültür ve edebiyat mahfillerine girip çıkmaya başladığı ve çok geçmeden, bir neslin yetişmesinde büyük emeği bulunan Fethi Gemuhluoğlu ile tanıştığı anlaşılıyor. O inanılmaz adam sarrafının bu çelimsiz delikanlıdaki cevheri ilk görüşte sezdiğinden ve Hukuk Fakültesi'nde harcanmasına gönlünün razı olmadığından eminim. Onu Prof. Dr. Mümtaz Turhan'la tanıştırmasını başka türlü izah etmek zordur.

Mümtaz Turhan, Kırşehirli delikanlıyı tanıdıktan sonra fakültesini değiştirip kendisiyle birlikte çalışmasını tavsiye edecek ve Erol Güngör, sınıfını geçtiği halde Hukuk'tan ayrılarak Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne girecektir. Böylece daha birinci sınıftayken, sosyoloji ve sosyal psikoloji alanında Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük ilim adamlarından biri olan Mümtaz Turhan'ın âdeta asistanı olarak çalışmaya başlayan Erol Güngör, akademik kariyerini yaparken, üniversitenin duvarları dışındaki hayattan da kopmamış, bir yandan gazetelerde yazarken, diğer yandan başta Marmara Kiraathanesi olmak üzere, alternatif bir kültür hayatının canlı bir şekilde yaşandığı mahfillere girip çıkmaya başla-

mıştır. Bu mahfillerde Ziya Nur, Ali İhsan Yurt vb. gibi Osmanlı irfanını devam ettiren birçok insandan faydalanmak için çok özel bir gayret sarfeden ve kitaplardan edinilemeyecek bilgileri onlardan öğrenen Erol Güngör'ü birgün İskenderpaşa cemaatiyle sohbet ederken, bir başka gün Yahya Efendi Dergâhı'nda Mesnevi dersi dinlerken yahut Ziya Uygur'la Tevrat, Yahudilik ve masonluğa dair meseleleri tartışırken görmenin mümkün olduğunu yakın dostlarından dinlemiştim. Bir ara Nihal Atsız'a da gidip gelmiş. Türk musikisiyle ilgilendiğini, hatta uzunca bir süre tanburla meşgul olduğunu, divan tarzında şiirler yazdığını ve tarih düşürmeye meraklı olduğunu bilmezdim. Babasından öğrendiği ve hemşehrilerinden kütüphaneci Lutfi İkiz'le çalışarak ilerlettiği eski yazıyla derslerde ve konferanslarda, tek kelime kaçırmadan not tutabildiğini onu yakından tanıyanlar bilirler. Hocası Hilmi Ziya Ülken iki ciltlik *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*(1966)'ni Erol Güngör'ün tuttuğu notları tadil ederek meydana getirmiştir. Çok hızlı ders anlatan ve kimse soru sormasına fırsat vermeyen Hilmi Ziya'nın derslerinde eski yazıyı bildiği için not tutabilen tek öğrenci odur. Daha sonra bu notları Latin harfleriyle teksir ederek arkadaşlarına dağıttığı gibi, bir nüshasını da hocasına veren Erol Güngör'ün Osmanlıca bilgisi Mümtaz Turhan'ın da işine çok yarayacak, hatta bu büyük hoca eski yazıyla okumuş nesilden olduğu halde, birçok müşkülünü genç talebesi ve asistanı sayesinde çözecektir. Piyade Okulu'nda Erol Güngör'le aynı sırayı paylaşan Hidayet Nuhoglu da derslerde birlikte Osmanlıca not tuttuklarını, bunu gören keşif hocası albayın "Size hayatta aç kalmak yok, tapu dairesinde rahatlıkla iş bulursunuz" dediğini söylüyor.

Erol Güngör, 1961 yılında mezun olur; aynı yıl hocası Mümtaz Turhan'ın yanında Tecrübi Psikoloji asistanı olarak göreve başlar ve doktorasını tamamladıktan sonra (1965) ABD'ye giderek iki buçuk yıl kadar kaldığı Colorado Üniversitesi'nde ihtisas tahsili ve araştırmalar yapar. Bu üniversitenin hocalarından Prof. Kenneth Hammond, Prof. Dr. Sabri Özbaydar'a gönderdiği mektupta, Erol Güngör'ün sadece Türkiye'de değil, dünyanın bütün birinci sınıf üniversitelerinde ders verecek seviyede bir ilim adamı olduğu-

nu yazmıştır. Ne var ki, İstanbul Üniversitesi'nde ideolojik sebeplerle doçentliği bir yıl bekletilecek, sahasındaki yetkinliği inkâr edilemediği için ertesi yıl ister istemez kabul edilecektir. Küçüklük kompleksinin ifşasından başka bir şey olmayan bu tür davranışlarla her zaman karşılaşabileceğini tahmin ettiği için, doçentliği kabul edilinceye kadar asıl adıyla pek yazmayan Erol Güngör, 1968'e kadar genellikle A. Buğra ve E. Kırşehirlioğlu müstearlarını kullanmış, Türkiye'de misyonerlik faaliyetlerine dair kitabını E. Kırşehirlioğlu imzasıyla yayımlamıştır.

Benim Erol Güngör'ü okumaya başladığım tarih, onun Erol Güngör olarak dergilerde ve gazetelerde yazmaya başladığı tarihtir. Birçok meslektaşının aksine ve hocası Mümtaz Turhan'ın akademik seçkinciliğine rağmen, onun, bilgisini ve düşüncelerini geniş kitlelere ulaşmayan akademik dergilere hapsedmeyi doğru bulmadığı anlaşılıyor. Esasen gazeteciliğe talebelik yıllarında bulaşmış, yayın hayatına 1960 yılında başlayan *Yeni İstanbul* gazetesinde müstear imzalarla yazmıştır. Geceleri de Marmara Kiraathanesi'ne gider, dostlarıyla buluşarak geç vakitlere kadar sohbet edermiş. Marmara sohbetleri uzun yıllar devam edecek, Ziya Nur, Dündar Taşer ve Ail İhsan Yurt gibi önemli "marmaratör"lerin katıldığı tadına doyum olmaz sohbet halkaları, 1980'lerin başlarına kadar kurulacaktır.

Erol Güngör'ün bir ilim ve fikir adamı olarak başarısını, sadece zekâsına, engin tecessüsüne ve Mümtaz Turhan gibi bir hocanın rahle-i tedrisinden geçmiş olmasına bağlayarak açıklamak zordur. Bana sorarsanız, o, üniversitenin dışına çıkarak sokaktaki adamla ve kahvedeki entelektüelle içiçe yaşamayı seviyor, bu yolla, toplumun kılcal damarlarına kadar yayılan yeni fikirleri, yeni eğilimleri ve yeni heyecanları asıl kaynağında yakalayabileceğini biliyordu. Daha da ötesi, Osmanlı'nın hâlâ yaşayan temsilcileriyle tanışarak edindiği hurda teferruatı kullanarak, ictimai tarihin gizli kapaklı köşelerine nüfuz etmenin yollarını da bulmuştu. Osmanlı kültürü ve medeniyetiyle ilgili her konuda yetkinlikle konuşup yazabilirdi. 1980'lerin hemen başında *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri* (1981) ve *İslâm Tasavvufunun Meseleleri* (1982)'ni

yazarak bir sosyal bilimci olarak bugün gündemimizi işgal eden meseleleri o gün görmüştü.

Ve yazdı; 1970'ten sonra ayrılmaz bir ikili teşkil ettikleri Mehmet Genç'in aksine, sürekli yazdı. Bildiğini iyi bilen ve iyi ifade eden bütün aydınlar gibi, son derece aydınlık bir üsluba sahipti. O yıllarda konjonktürün kendilerine sağladığı haksız bir kültürel iktidarın tadını çıkaran solcu aydınlar, bilgi ve üslup fukaralıklarını gizlemek için kullandıkları, daha çok argoya benzeyen, hatta argodan başka bir şey olmayan çetrefil Türkçeleriyle en basit meseleleri bile anlaşılmaz hale getirirlerken, Erol Güngör, en karmaşık meseleleri dolambaçlı yollara sapmadan ve yabancı kelime kullanmadan, herkesin anlayabileceği bir dil ve üslupla anlatırdı. Onun yazdıklarını okurken, zihnimdeki karanlıkların önce yavaş yavaş ağardığını ve sonra birden kuvvetli bir ışıkla silindiğini hissedirim.

Erol Güngör, asıl mânâsında ilim adamı haysiyetine sahip olduğu için, Türkiye'de pozitivist ilim ideolojisinin âdetâ yasakladığı alanlara büyük bir cesaretle girmiş, Türk toplumunun kimliğinde asıl belirleyici olan İslâm'a ve tasavvufa bir sosyal bilimci olarak eğilmek ihtiyacı hissetmiştir. Çünkü, İslâm'ı tasavvufi yorumları da dahil olmak üzere derinliğine kavramadıkça, Türk toplumunun karakter çizgilerini anlamının mümkün olmadığını çok iyi biliyordu. Yani Erol Güngör, ayaklarını yere basan bir ilim adamıydı. Hocası ve dostu Sabri Özbaydar'ın şu cümleleri, bence Erol Güngör'ü çarpıcı bir biçimde tarif etmektedir: "Kırşehir'in bir mahallesindeki çocukluk arkadaşlarını ve ihtiyaçları sık sık hatırlar, bitişik komşudaki çok çocuklu ailenin sabahın erken saatlerinde çay içişlerini hatırlar ve hep beraber çay bardaklarındaki şekeri karıştırırken çıkardıkları sesin müziğine daldardı. Ve buradan sosyal psikolojiye döner, ama çay bardağından çıkan müziği de unutmazdı."

Konya Selçuk Üniversitesi'ne rektör olarak atanması, her ne kadar hasta kalbini düşünerek endişeye kapılmışsak da, bizi çok sevindirmişti. Galiba onun rektörlüğünü yepyeni ve mutlu bir başlangıç, bir müjde gibi algılamıştık. Sevinçimiz ne kadar kısa sürmüştü! Yunus bir şiirinde:

*Şu dünyada bir tek şeye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi*

diyor; yiğit iken ölen, bir de Erol Güngör gibi az bulunur cinsten bir zekâ, az yetişir cinsten bir ilim adamıysa, i imiz daha çok yanar,  z m z daha çok g yn r.

Evet, Erol Güngör, öldüğünde 45 yaşındaydı. Arkasında çok sayıda telif, bir o kadar tercüme ve binlerce makale bıraktı. Ama asıl kitaplarını henüz yazmamıştı.

 h o yazılmamış kitaplar!

Eski Günlerin ve
Hatıraların Tapu Sicil Muhafızı

HÜSREV HATEMİ

Esmer çehresinde zekice parıldayan gözleri, içindeki çok renkli dünyaya açılan iki küçük pencere gibidir. Eşref saatlerinden birini yakalar da konuşturmayı başarabilirseniz bu renkli dünyada uzun bir seyahate çıkma şansınız olabilir. Eğer onunla ilk defa karşılaşmışsanız, konuşma tarzındaki ve ses tonundaki biteviyeliği önce yadırgayacak, fakat bir süre sonra sohbetin orijinal buluşlar, espriler, yakası açılmadık benzetmeler ve hafıza kudretiyle bir Hüsrev Hatemi solosuna dönüşerek sizi nefes almadan dinlemeye icbar ettiğini hayretle farkedeceksiniz.

Hüsrev Hatemi'nin iç dünyası, çocukluğunun Feriköy'ünden bir Evliya Çelebi tecessüsüyle bütün Osmanlı coğrafyasına açılan çok zengin bir imajlar dünyasıdır. Buna bir de onun Güney Azerbaycanlı bir ailenin çocuğu olarak tevarüs ettiği, Aşık Garip Coğrafyası'nda yeşermiş zengin kültürü ilave ederseniz, hayal ufuklarının genişliği hakkında daha açık bir fikir edinebilirsiniz. Ancak Evliya Çelebi ve Aşık Garip coğrafyalarının çok büyük bir kısmı kaybedilmiş olduğu için, Hüsrev Hatemi'nin hayal dünyasına sünbülü bir hüznün ve bu hüznle yoğrulmuş derin bir nostalji hakimdir.

Baba Ali Asgar Hatemi, kökleri Güney Azerbaycan'ın

Dilmegân şehrinde, kolları ise Kuzey Azerbaycan'a, Gürcistan'a ve Türkiye'ye uzanmış geniş bir aileye mensuptur. Amcasının oğlu Kâzım Recevî İzmed, bazı Türk şairlerinin şiirlerini Farsça'ya çeviren ünlü bir şairdir ve hâlen Tahran'da yaşamakla beraber -Şah devrinde Şahpur adı verilmişse de devrimden sonra eski adına kavuşan- ata yurdu Dilmegân'a gidip gelmektedir.

Azerilerin çoğu gibi ticarete yatkın bir adam olan Ali Asgar Hatemi, 1918 yılında gittiği Tiflis'in Kızılordu tarafından işgali üzerine kaçıp kendisinden iki yıl önce İstanbul'a yerleşmiş olan babasına sığınır. Bir süre sonra, ölümüne kadar devam edeceği kırtasiyecilik işine girer ve 1930'ların başında Cemile Hanım'la evlenir. Güney Azerbaycanlı bir ailenin ikizlerinden biri olan Cemile Hanım, Ali Asgar Bey'e, biri erkek, diğeri kız¹ iki çocuk verdikten sonra, irsiyetinin gereğini yerine getirerek ikiz doğuracaktır (1938).

İlk iki çocuk Yedikule'de, ikizler ise Feriköy'de, Çobanoğlu Sokağı'ndaki iki katlı evde doğmuşlardır. İki de erkek olan ikizlerin yirmi dakika önce doğanına Hüseyin Perviz, diğesine de Hasan Hüsrev adı verilir. Üniversiteye girinceye kadar lügatlerinde ben kelimesi bulunmayan ikizler kendilerini bildiklerinde savaş dünyayı kasıp kavurmakta, Tek Parti diktatoryası altında karanlık günler geçiren Türkiye ise katılmadığı savaşın bütün sıkıntılarını eksiksiz yaşamaktadır.

İkizlerin yaşamadıkları tek sıkıntı kağıt ve defter sıkıntısıdır; kırtasiyeci babanın zeki çocukları belki de bu imtiyaz sayesinde okumayı okula gitmeden önce söker ve Talatpaşa İlkokulu'nda öğretmenlerinden aldıkları ilk aferin sayesinde, babaları tarafından *Kerem ile Aslı*, *Aşık Garip* ve *Koroğlu* kitaplarıyla ödüllendirilirler. Maarif Kitaphanesi halk hikâyeleri serisinde çıkan -ve babaları tarafından kopup geldikleri coğrafyayı hatırlattığı için özellikle seçildiği anlaşılan- bu kitaplar, kağıtlarının âdiliğine, resimlerinin ve baskıları-

¹ Çocuk hastalıkları mütehassısı olan Prof. Dr. Nadir Hatemi 1981 yılında, henüz 48 yaşındayken ölmüştür. Hüsrev Hatemi, ağabeyinin kısacık hayatına çok şey sığdırdığını, Türk müziği ile ilgilendiğini, hatta bir de besatesinin bulunduğunu söylüyor. Ablaları Güzin Hanım ise hayattadır.

nın ilkelliğine rağmen, onların hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır: Kitaplı dönem..

Komşu teyzelerden Sahure Hanım'ın hediye ettiği zarif kamaş kalem ve mürekkep hokkalarının dibine konulan ham ipekten örölmüş likalar, yine komşulardan daha sonra tarih profesörü olacak olan Muammer Kemal Özeren'in okumaları için verdiği çeşitli kitaplar ve Celile Hanım'ın ezberlettiği beyitler, kitaplı dönemin çok renkli yaşanmasını sağlamıştır. İkizler, Trabzonlu Yelkencizâde ailesinden Darüşşafaka kurucusu Ali Nâki Bey'in yeğeni Sahure Hanım'ı ve onu sık sık ziyarete gelerek kendilerine beyitler ezberleten Celile Bolayır'ı hiç unutmayacaklardır. Tevfik Fikret'in *Şermin*'ini hediye ederek eski harfleri öğrenmelerine vesile olan Celile Hanım, Namık Kemal'in gelini, yani Ali Ekrem Bolayır'ın eşidir. Eski harfleri ilk söken Hüseyin olur.

Ve Hâfız, Şeyh Sâdi ve Hayyam.. Ali Asgar Bey'in her hafta sonu kütüphanesindeki taşbaskısı *Divan*, *Gülîstan* ve *Rubâiyyat*'tan ikişer üçer sayfa okuma alışkanlığı vardır. Bazen başını kaldırıp bir beyti yahut bir rubaiyi aile fertlerine yüksek sesle okuduktan sonra "Ne güzel demiş!" deyip o güzelliği hazmetmek için kitabı kapatır. Babalarının bir çeşit ritüel haline getirdiği bu alışkanlığı sayesinde, ikizlerin benzersiz hafızaları, çocuk yaşta bu üç şairden çok sayıda mısra ve beyitle bezenmiştir. Hüsrev'in şarkiyatçı olmak istemesinin temelinde, belki de Ali Asgar Bey'in bu Hâfız, Sâdi ve Hayyam seansları vardır.

Evde yaşanan dinî atmosferin ikizler üzerindeki derin tesirlerini unutmamak gerekir. Abdestsiz adım atmayan çok dindar bir anneanneninin etrafında, iki dünyanın âdeti birbiriyle kesiştiği noktadaki flu'lukta yaşanan bir çocukluk. Anne Cemile Hanım ise, Hüsrev Bey'in tabiriyle morbid bir dindardır, dini psikopatolojik bir biçimde yaşar; ikizleriyle çıktığı akşam gezintilerinde, aklına, Feriköy Mezarlığı'ndan başka yere gitmek gelmez.

Halbuki o yıllarda İstanbul hâlâ eski İstanbul'dur ve Feriköy civarında bile gezilip görülecek çok yer vardır. Gece-leri ailecek yıldızları ve karartma gecelerinde projektörlerin kesişen ışıklarını seyrettikleri balkondan baktıklarında gördükleri, şimdiki gibi beton yığınları değil, bir yeşillik denizi-

ne benzeyen bahçe ve bostanlardır. Çobanoğlu Sokağı, Çarşamba'dan Süleymaniye'ye kadar büyük bir dilimi görür.

Cemile Hanım'ın ürpertici mezarlık gezintilerine önce Hüseyin isyan etmiştir, sonra Hüsrev. Hüseyin, Hüsrev'e göre daha daha zırlı, hakkını daha güçlü bir biçimde savunan, daha dışa dönük ve sistem adamlığına daha yatkındır. Çocukken sevdikleri şarkılarda bile kişiliklerindeki bu belirgin farklılık açıkça görülebilir. Hüseyin "Şu güzele bir bakın bakışı nur saçıyor" gibi neşe telkin eden şarkıları seçer. Hüsrev'inkiler ise "Gurbet elde her akşam battı bağrımda güneş" gibi hüznü şarkılardır.

Yaşadıkları çok renkli çocukluğun Hüseyin ve Hüsrev'i şair olmaya zorladığı söylenebilir. İlk şiirlerini altı buçuk, yedi yaşlarında yazarlar. Hüseyin mahallenin manavını tasvir etmiştir:

*Manavın adı Sıtkı'dır
Onun eli sıkıdır.*

Daha büyük laflar peşindeki Hüsrev ise şiir mâcerasına

*Birgün ben de indim bir dere kenarına
Kapılmışım bülbüller gibi olmamak âhüzarına*

diyerek başlar. Atatürk Erkek Lisesi yıllarında aruzu kullanan ve aruzla yazılmayan şiiri şiir saymayan Hüsrev Hatemi, kardeşinin yakaladığı lirizme bir türlü ulaşamadığı için önce heceye, sonra da serbeste geçtiğini söylüyor.

Liseyi bitirdiklerinde, ikizler hâlâ kendileri için biz, başkaları için siz'dirler. Ben ve sen olabilmek için, her ne olursa olsun, ayrı fakültelere girmeye karar verirler. Bu kesin bir karardır; Hüseyin Hukuk Fakültesi'ni, Hüsrev ise -şarkiyatçı olmayı çok istemesine rağmen- şartlar öyle gerektirdiği için ağabeyi Nadir Hatemi'nin yolunu takip ederek Tıp Fakültesi'ni seçer. Ve fakültelerini başarıyla bitirip sahalarında profesörlüğe kadar yükselirler. Şiirde sonuna kadar ısrar eden Hüsrev Hatemi'dir.

Tıp tahsili ve kariyeri, Hüsrev Hatemi'nin içindeki şarkiyatçılık özlemini külleyecek yerde beslemiştir. Şairliğinin yanısıra seçkin bir entelektüel, unutulmuş değerleri tozlu

kitaplar arasında bulup gün ışığına çıkaran bir edebiyat arkeoloğu ve bir “anılar kuyumcusu” olarak kültür dünyamızda ayrı bir yere sahip olan Hüsrev Hatemi’nin bir özelliği de, ölçüyü hiç bir zaman kaçırmamasıdır. Kendimizi överken kantarın topuzunu kaçırınca “Yok O Kadar da Değil” adlı hayalî kitabının birinci cildini, yabancılar veya içimizden biri bizi küçük görmeye kalkışırsa ikinci cildini hiç tereddüt etmeden açıp doğrusunu gösterir.

Hüsrev Hatemi bir çeşit vak’anüvistir; şiirinde yaşadığımız sosyal değişmeyi adım adım takip edebilirsiniz. Ve bir tapu sicil muhafızı: Sadece eski günler ve anıların değil, bütün kültürümüzün gözlüklü ve siyah kolluklu tapu sicil muhafızı...

Titiz,
Mükemmeliyetçi ve Müşkölpesent...

CİNUÇEN TANRIKORUR

Doğrusu kendimi titiz ve mükemmeliyetçi sanırdım. Aslında ne kadar dağınık, ne kadar dikkatsiz, itinasız, yaptığı işleri ne kadar baştan savma yapan bir adam olduğumu Cinuçen Tanrıkorur'u tanıyınca anladım.

Bana hep Yahya Kemal'in "*Çini bir kâsede bir Çin çayı içmekteydi*" mısraını hatırlatan Cinuçen adını, 1970'lerin başından beri biliyorum, ama onu yakından ilk defa on yıl kadar önce, Bursa'da, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde verdiği resital sırasında görmüştüm; yürüyüşünden dinleyicilerini selamlayışına, pantolonunun ütüsünden saçlarını tarama biçimine, kelimeleri telaffuzundan kurduğu cümlelere kadar, her şeyi, her jesti, hatta her mimiği, milimetrik olarak hesaplanmış gibi ölçülü biçiliydi. Ve usta parmakları zarif hareketlerle ud'un tellerinde gezinmeye başlayınca, salon çok farklı bir mızrabın etkileyici titreşimleriyle doldu. Yeni ve çok farklı bir icra idi, ama dikkatle kulak verirsiniz, kadim bir gelenceği, tarihin derinliklerinden gelip sizi kalbinizden yakalayan esrarengiz bir tını olarak duyabiliyordunuz.

İstanbul'a geldikten sonra yakından tanıdığım ve dostluğunu kazandığım Cinuçen Bey'i en kestirme yoldan nasıl ta-

rif edebilirim, bilmiyorum: İlginç diyeceğim ama, ne kadar dar bir kelime! Eskilerin nev'i şahsına münhasır, frenklerin, sui generis dedikleri cinsten bir adam. Aslında farklılık, onun genlerinde vardır. Tepedelenli Ali Paşa'dan inme bir aileye mensup olan ve bir ara Halep Jandarma Kumandanlığı yapan dede Hacı Tâhir Cidâli Bey, Sultan II. Abdülhamid'e suikast hazırlığı içindeyken elbombasıyla yakalanıp Fizan'a sürülmüş ve İstanbul'a ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra dönebilmiş yaman bir İttihatçı ve heccav bir şairdir. Ve en büyük merakı, çocuklarına Lutf-ı Hak, Savn-ı Hüdâ, Şân-ı Zafer, Dürr-i Semîn, Mecd-i Nevîn gibi, ebced hesabıyla doğum tarihlerini veren isimler koymaktır.

Yakınlarının kısaca Zaferşan dedikleri Şân-ı Zafer Bey'in ilginçlikte babasından aşağı kalmadığı anlaşılıyor. Fransızca'dan geçemediği için lise son sınıftan ayrılan Zaferşan Bey, terzilikten kunduracılığa, mobilyacılıktan ciltçiliğe kadar, kırka yakın meslekte birinci sınıf sanatkâr ve geç kalmış bir entelektüeldir. Babasından devraldığı orijinal isim merakını, 2 Şubat 1938'de dünyaya gelen oğluna, dil devriminin de etkisiyle, kimsenin bilmediği öztürkçe bir isim vererek devam ettirir: Cinuçen, galip ve muzaffer anlamına gelen yenuçen/yenici kelimesinin şark Türkçesinde aldığı biçimdir.

Zaferşan Bey, edebiyat merakını da oğluna uzun uzun şiirler ezberleterek tatmin etmiş ve Cinuçen, altı yaşındayken Paşabahçe İlkokulu müdiresine Mehmed Âkif'in *Çanakkale Şehitlerine* şiirini başından sonuna kadar hatasız okuyunca, ikinci sınıfa başlatılmıştır. Şiirle beraber musiki de Cinuçen'in kişiliğini şekillendiren sanatlardan biridir; kulaklarını, onu doğurduğu gündөн başlayarak güzel sesi ve farklı okuyuş üslubuyla besleyen Adalet Hanım, daha sonra bestekâr Mustafa Sunar'dan ud dersleri almaya başlayacak ve böylece Cinuçen, ud'la tanışacaktır.

Annesi sayesinde küçük yaşta zengin bir repertuar edinen Cinuçen, bir ara Fatih'te oturan Yesari Asım Arsoy'a götürülmüş, ancak maddî sebeplerle ders alması sağlanamamıştır. Bununla beraber, 1948 yılında ilkokulu bitirince babası tarafından Çarşıkapı'daki Güleryüz Radyo Mağazası'nda yetmiş sekiz devirli bir hatıra plağı ile ödüllendirilir.

Henüz on yaşındadır ve ikinci şarkının meyânında Hicazkâr'dan okuduğu gazel, şaşırtıcı bir kulak, ses ve irtical kabiliyetini müjdelemektedir.

Zaferşan Bey, Cinuçen'i, en iyi şekilde yetişmesi ve yabancı dil öğrenmede kendisi gibi sıkıntı çekmemesi için ilkokuldan sonra İtalyan Lisesi'ne gönderir. Hayatının önemli bir dönüm noktası saydığı bu lisede, İtalyanca, Latince ve Fransızca öğrenen Cinuçen'in hocaları arasında çok etkilendiği biri vardır ki, yıllar sonra İtalya'da ziyaretine de gitmiştir: İtalyanca ve Latince hocası Dr. Giuseppe Garino. Arapça, Farsça ve Türkçe dahil olmak üzere yedi dil bilen Garino, *Kur'an-ı Kerim*'i dört defa baştan sona okumuş ve sınıfta bazı âyetleri öğrencilerine de okuyup açıklamıştır. Cinuçen, onun özellikle bir cümlesini hiç unutmayacaktır: "Sizin bütün kültürünüz eski harflerinizle yazılmıştır. Eğer bu harfleri öğrenmeden ölecek olursan, öbür tarafta karşılaştığımızda seni tanımam, başımı çeviririm!"

İşte Cinuçen'i, yabancı bir okulda okuduğu halde, devletin okullarında yerli öğretmenlerin horlayıp unutturmaya çalıştığı değerlere sımsıkı bağlayan, hafızasına bir kitabe gibi kazıdığı bu cümledir.

Cinuçen Bey, İtalyan Lisesi'ne başladığı yıl (1956), kistli böbrek hastalığı çeken annesi Adalet Hanım'ı kaybeder. Bu hastalık ailede irsîdir ve kendisi de ileride aynı hastalığa yakanarak Amerika'da böbrek nakli ameliyatı geçirecektir. Ud'u ilk defa annesinin ölümünden sonra eline alır ve alış o alış! Artık bu perdesiz, gövdesi âdeta geçmiş zamanların derûnî âhengiyle memlû sazın ses coğrafyasında uzun ve rehbersiz bir keşif yolculuğu başlamıştır. Aynı yolculuğa konservatuvarda devam etmek isteyince, Zaferşan Bey'in şiddetli muhalefetiyle karşılaşan Cinuçen'in tercih şansı yoktur; ya mimarî tahsili, ya güle güle! Çarnaçar boyun eğer. Yine de Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'ndeki öğrencilik yılları, babasının yaptığı iki başarısız evlilik yüzünden çok sıkıntılı geçecektir. Üvey annelerle yaşanan huzursuzluk, onu evden uzaklaştırır. "Öyle ki" diyor Cinuçen Bey, "Akademi'nin tahta sıralarında uyuyarak sabahladığım günler oldu. Beni, o dönemde iltica ettiğim musiki kurtarmıştır!"

Maddî ve manevî sıkıntılar ve hastalıklar yüzünden dört yıllık Akademi'yi, son üç yılda çocuklarına İtalyanca dersi verdiği bir ailenin yanında kalarak ancak yedi yılda bitirebilen kahramanımız, başlangıçtaki isteksizliğine rağmen, mimarî tahsili yapmış olmayı en büyük şanslarından biri olarak kabul ediyor. Zira bestelerindeki yapı sağlamlığını büyük ölçüde bu formasyonuna borçludur.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra İmar ve İskân Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Dairesi'nde şehirci mimar olarak devlet hizmetine giren ve Ankara'ya yerleşen Cinuçen Bey, 1973'te TRT'ye geçer, 1982'deki istifasına kadar programcılıktan daire başkanlığına kadar çok çeşitli görevlerde bulunur. Bu arada başarısız bir evlilik de yaşamıştır. İkinci evliliğini TRT'den ayrıldığı yıl yapan Cinuçen Bey, Bârihüdâ Hanım'ı hayatı boyunca çektiği sıkıntıların mükafatı olarak gönderilmiş ilâhî bir lütuf sayıyor.

1946 yılında Çinli bir babanın kızı olarak Jamaika'da doğan ve Boston Wellesley College'da sanat tarihi eğitimi gören Bârihüdâ Hanım'ın asıl adı Charmaine Angela Moo'dur; California Üniversitesi'ndeki resim ve heykel hocalığı sırasında, havaalanında tesadüfen karşılaştığı Konyalı Mevlî şeyhi Süleyman Hayatî Dede eliyle Müslüman olur ve 1976 yılında Konya'ya gelerek Hacı Fettah Mahallesi'nde, mezarlık duvarına bitişik kerpiç bir evin kızı olarak Mevlevî çilesine soyunur. Cinuçen Bey, Bârihüdâ diyor, "Sanki çilesi bitmemiş gibi benimle evlenerek ikinci bir çileye başladı." Ancak Jamaikalı hanımefendi, eşinin titizliğinden, müşkül-pesentliğinden, hatta pantolon ve gömleklerini kendisine ütöletmemesinden hiç şikayetçi değil. Biliyor ki, "Hiç kimse Cinuçen Bey'den daha iyi pantolon ve gömlek ütöleyemez."

Bârihüdâ Hanım, Cinuçen Bey'in biri bitmeden diğeri başlayan hastalıklarında da hep bir melek sabrı ve şefkatiyle başucundadır. Henüz mimarlık öğrencisiyken kanserle tanışan ve cenin kanseri teşhisiyle orşiektomi ameliyatı geçirerek otuz bir seanslık kobalt şua tedavisi gören Cinuçen Bey, sonuncusu 1995 yılı başlarında olmak üzere, bugüne kadar sekiz ameliyat geçirmiştir ve bunların üçü kanser yüzündendir. Düşünüyorum da, bu hastalıklardan sadece biri bile, herhangi bir insanı çökertmeye yeterdi. Ama Cinuçen Bey

hepsini bir “imtihan” olarak görüp inanılmaz bir metanet ve mümince teslimiyetle karşılamış, hatta ABD’de dializ tedavisi gördüğü iki yıl içinde 117 beste yapmış, Maryland ve Princeton üniversitelerinde örnekli iki konferans vermiş, iki büyük makale yazarak *Turkish Music Quarterly* dergisinde yayımlamış, hocası Garino’nun tavsiyesine uyarak öğrendiği eski yazıyı geliştirmek için dostlarına eski harflerle sürekli mektup yazmış, dahası, ABD’li hattat Muhammed Zekerriya’dan hat dersi almıştır.

Cinuçen Bey, müzikte kelimenin tam mânâsıyla bir otodidakt olmasına rağmen, bestecilik dehâsı, ud icrasında eriştiği virtüozite, Türk ve Batı müziği alanlarındaki derin bilgisi, orijinal görüşleri ve üslup sahibi bir müzik yazarı olarak, dost kazandığı kadar, mebzul miktarda muhalif edinmeyi de başarmıştır. Çünkü düşündüklerini hatır gönül dinlemeden söyleyiverir ve oklarının ucu genellikle zehirlidir.

Aslına bakılırsa, seslerini hiç çıkarmasalar bile, pestenkerâni ve alelâdenin baş tacı edildiği, adam sendeciliğin, baştan savmacılığın kol gezdiği Türkiye’de, Cinuçen Bey gibi yaptığı işi en iyi şekilde yapmaya çalışan, dolayısıyla titizliği, mükemmeliyetçiliği, müşkülpesentliği hayat tarzı haline getirmiş adamların yığınla düşman kazanmaları mukadderdir.

Batıya Gide Gide
Doğuya Çıkan Kadın

AYŞE ŞASA

Ayşe Şasa'yı birkaç yıl önce tanıdım; ilk izlenimlerimi şöyle özetleyebilirim: Kıvrak bir zekâ, müthiş bir tecessüs ve bilgi açlığı, içine girdiği yeni çevreyi daha iyi tanımak için son derece samimi bir çırpınış. Ve gözlerinde, yalnız nekahet dönemini yaşayan hastalarda görülebilir cinsten çok renkli mutluluk pırıltıları ve samimi dindarlara has ışıltılar.

Gayrettepe'de, lenduha bir apartmanın on üçüncü katında eşi Bülent Oran'la mütevazı bir hayat yaşadığı dairenin şizofrenik dağınıklığını hiç yadırgamadığımı daha sonra farkettim. Kitaplar, resimler, dergiler, gazete yığınları ve bu dağınıklığı ailenin epeyce eskilere kök salmış geçmişiyile irtibatlandıran, yenileriyle tuhaf bir şekilde kaynaşmış eski eşyalar.. Ve Zubin, Ayşe Şasa'nın, götürdüğüm çiçeklerle kırk yıldır hasretmiş gibi oynayıp koklaşan sevimli kedisi...

Ziyaretine ilk defa Mustafa Kutlu'yla birlikte gitmiştim. O gün neler konuştuğumuzu pek hatırlamıyorum ama, galiba daha sonra da sık sık döneceğimiz trajedi meselesine girmiştik. *Aşk Estetiği*'nde benim çok farklı bir açıdan ele aldığım bu mesele Ayşe Şasa'yı çok ilgilendiriyordu, çünkü derin bir trajedinin içinden çıkıp gelmişti.

Bu trajedi, 1941 yılında, zengin bir ailenin çocuğu olarak Amerikan Hastahanesi'nde doğan Ayşe'nin daha anne şefkatini ve sıcaklığını hissetmeden Macar Yahudisi bir mürebbiyenin eline teslim edildiği gün başlamıştır. Çocuklarına en yüce değer olarak spor tutkusunu aşılayan modern baba, sonsuz bir iyiniyetle, sevgili kızının mükemmel bir batılı olarak yetişmesini istemektedir. Yazık ki Ayşe'yi o gün kaybettiğinin farkına bile varamaz.

O yıllarda, tam bir cinnet halinde savaşan Avrupa'dan kaçıp Türkiye'ye sığınan kadınlar, İstanbul'da mürebbiyeliğe soyunmuşlardır. Hâlâ Tanzimat kalıntısı bir alafrangalığı yaşayan aileler nezdinde sırf Avrupalı oldukları için büyük bir itibar gören bu kadınlar, bir süre sonra mürebbiyelik teklifi aldıkları ailelere "Çocuklarınızı bize teslim edecek ve hiç bir şeye karışmayacaksınız!" diye şartlar bile koşarak kendilerini ağırdan satmaya başlamışlardır.

Böyle kayıtsız şartsız teslim edildiği Yahudi, Katolik, Protestan, Gregoryen mürebbiyelerin disipliner eğitimi altında, kâbusa benzer bir çocukluk yaşayan Ayşe Şasa, Yahudi-Hristiyan hayat tarzının trajik muhtevasıyla çok erken karşılaşmış ve aslında batılıların ne kadar bedbaht olduklarını bizzat yaşayarak anlamıştır: Soluk alışlarını bile bizimkinden çok farklı kılan müthiş bir kasvet, ızdırap kültürü, trajik ve şiddet.. Alafranga Türk ailelerinin aczini çok iyi bilen mürebbiyeler, kendilerine teslim edilen çocukları, hiç sevmedikleri müslüman Türk toplumunun değerlerinden koparmak için her yolu denemiş, elçiliklerde Noel ve Pasalya gibi vesilelerle düzenlenen eğlencelere, hatta kiliseye götürdükleri gibi, zaman zaman başta dayak olmak üzere çeşitli işkence metodlarına başvurmaktan da çekinmemişlerdir.

Ayşe, on ikinci yaşına geldiğinde mürebbiyelerden kurtulacak, fakat bu sefer de kendini Amerikalılarca kurulan Arnavutköy Kız Koleji'nde bir yatılı olarak bulacaktır. Burada, öğrencilerini savaş sonrası edebiyata kanalize eden Amerikalı hocaların telkinleriyle, Sartre, Camus, Kafka gibi yazarların eserlerini okuyan Ayşe, çocuk denecek bir yaşta, bu yazarların eserlerinden âdeta taşan müthiş karamsarlık ve nihilizmle, daha da önemlisi, batının günahı cazip hale

getiren demonik büyüyle karşı karşıya gelir. Aile ve gelecek düşmanı bir edebiyattır bu.

Ayşe şimdi çok küçük yaşlarda başlayan ve gitgide derinleşen, ailesinin hiç bir zaman farkına varamadığı bir nevrozun içinde çırpınmaktadır. On dört yaşındadır ve birgün aynanın karşısına geçip ailesinden öç almaya yemin eder. İçinden çıktığı zümrenin sahip olduğu imtiyazlardan ve kibirden nefret etmektedir. Artık o bir âsidir. Bu yüzden on sekiz yaşındayken aykırı bir yol tutmaya karar verir: Sinemayla ilgilenilecektir. Çünkü kendisini özel hocalar tutarak çoksesli batı müziğine ve resme yöneltmek isteyen ailesi sinemayı horgörmektedir.

Aslında yazarlığa eğilimi olduğunu farkedenden annesi onun oyun yazarı olmasını istemektedir. Nitekim kollejin son sınıfında, yakın çevresinde çok beğenilen bir oyun yazar ve bu oyun, bir arkadaşının evinde karşılaştığı Halit Refiğ'le dostluk kurmasını sağlar. Onun *Yasak Aşk* adlı filmi için yazdığı, ancak başarısız olduğu için kullanılmayan, dialoglar, Ayşe Şasa'nın sinema dünyasına ve Marksist aydınlar çevresine attığı ilk adımdır, denebilir. "Burjuvazi karşısında, küçük burjuvazinin yaptığı muhalefet ve onun ideolojisi solculuktur" ve Ayşe, sinema kanalıyla, hiç tereddüt etmeden o ittifakta yerini alır.

Şimdi, son derece trajik bir noktadadır; ailesinin de mensup olduğu batı taklitçisi burjuvaziye ve batı kültürüne tepki duyarak solcu olan Ayşe'nin solculuğunun temelinde, aslında, mürebbiyeler tarafından kendisine aşılana ve *Çarmıhtaki İsa* figüründe somut ifadesini bulan çatışma fikri vardır.

Solculuğun da bir çeşit batıcılıktan başka bir şey olmadığını anlayınca, Ayşe'nin yaşadığı buhran daha da derinleşmiştir. Çevresine girdiği Kemal Tahir'in, genelgeçer solcu yaklaşımlarla karşılaştırıldığında çok farklı olan görüşleri de onu tatmin etmez. Büyük romancının etkisiyle, yerli ve köklü bir gelenek peşine düşerse de, geleneğe Marksist ve materyalist bir yaklaşımla bakmanın kendisini yeni çıkmazlara sürüklediğini çok çabuk farkedecektir. Bu arada evlendiği Atif Yılmaz'ın asistanlığını yapmakta ve filmlerinin senar-

yolarını yazmaktadır. *Gurbet Kuşları* ve *Ah Güzel İstanbul* gibi filmler bu dönemde doğar.

Ayşe Şasa, çocukluğunda ve ilk gençliğinde aldığı Yahudi-Hristiyan tesirleriyle hesaplaşmaya da bu dönemde girmiş, özellikle 1968 yılında senaryosunu yazdığı *Utanç* filminde kendi ruh çelişkilerini görerek ağır bir kimlik buhranına sürüklenmiştir. Birgün, Türk toplumunun ve Türk sinemasının yaşadığı şizofreniyle ilgili bir makale üzerinde çalışırken zihni âniden bulanır ve şiddetli bir şizofreni nöbeti geçirmeye başlar.

O gün hemen hastahaneye kaldırılan genç kadın, koruncu hastalıkla yıllarca bir odada yalnız başına boğuşacak ve dış dünya ile bağlantısını sadece telefonla kurabilecektir. Büyük acılar, tam on sekiz yıl süren bir inziva ve sürekli bir iç hesaplaşması.. Derken birgün cline Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı kitabı geçer ve âdeta kudsîyet izafe edilen Batı biliminin aslında ideolojik bir kurgudan başka bir şey olmadığını anlayıverir. Eskisinden çok farklı bir bilgi anlayışına ilk adımını atmıştır. Ne var ki asıl büyük dönüşümü, 1980 yılında, sebebini bilmediği şiddetli bir arzuyla yurt dışından getirttiği *Füsûsü'l-Hikem* tercümesini okuduktan sonra yaşayacaktır. Bu, İbnü'l-Arabî'nin eserinin nefis bir İngilizce tercümesidir. Okudukça, kozmik bir şiire ve semâvî bir mimariye benzeyen o eşsiz metafizik gözlerini kamaştırır, bir daha, bir daha, bir daha okur!

Batıya gide gide sonunda doğuya çıkan ve *Füsûs*'u on yıl elinden düşürmeyen Ayşe Şasa, 1990'ların başında da *Waldo Sen neden Burada Değilsin*'i okumuş ve bütün cesaretini toplayıp yazarı İsmet Özel'i aramıştır. Çünkü o da eski bir Marksisttir ve kendisinin son derece dramatik bir biçimde yaşadığı dönüşümün bir başka çeşidini yaşamıştır.

İsmet Özel'in gösterdiği samimi ilgi, Ayşe Şasa'nın hayatında yepyeni bir dönemin başlamasına yol açar. Bütün sorularını büyük bir sabırla cevaplandıran şairi, onun vasıtasıyla *Dergâh* dergisi çevresini ve başka insanları yakından tanıyan Ayşe Şasa artık o kadar mutludur ki, tipik mi, atipik mi olduğu konusunda ayrılışlar da, hastalığına her zaman şizofreni teşhisi koyan ve iyileşme ihtimali görmeyen dok-

torların hayret dolu bakışları altında hızlı bir iyileşme sürecine girer. Ve evet, şifa!

İdrak edemedikleri bir ızdırap içinde kıvramp basık bir labirentin koridorlarında dönenen insanlardan koparak "mesut insan reflekslerine sahip" yeni dostlar edinen Ayşe Şasa, artık sosyal ve entellektüel hayatını sağlıklı bir biçimde sürdürüyor. Ancak acılarla dolu on sekiz yıllık inzivadan onda çok belirgin bir iz kalmıştır: Telefon bağımlılığı.

Telefonunu elinden alırsanız, Ayşe Şasa yaşayamaz.

Bir İstanbul Beyefendisi:
Hem Mistik, Hem Teknokrat

SAADETTİN ÖKTEN

Tanışır tanışmaz kaynaştığım insanlar da vardır, yıllardır tanımama rağmen kanımın kaynamadıkları da. Saadetdin Ökten Hoca birinci gruptandır; muârefemiz beş on seneyi geçmediği halde, onu sanki kendimi bildim bileli tanyorum. Galiba aralarında ruh akrabalığı bulunan insanlar, birbirlerini görür görmez tanıyor ve sarsılmaz dostluklar kuruyorlar. Boşuna “ezelden âşinânım” dememiş şair.

Saadettin Ökten, eğer bir Doğu-Batı sentezi mümkünse, bunu kişiliğinde gerçekleştirebilmiş nâdir Müslümanlardan biridir; sûfiyâne murakabelere dalarken de kendisidir, Mimar Sinan Üniversitesi’ndeki kürsüsünde öğrencilerine en son teknolojik gelişmeleri anlatırken de, dersem hakikati ifade etmiş olurum.

Bu iç barışıklık, ona babasından miras kalmıştır; hakiki bir Osmanlı ve bir mümin olmakla beraber yeni felsefe akımlarını takip edebilmek için Fransızca öğrenen ve İslam felsefesi hakkında orijinal görüşlere sahip olan Celal Hoca, çocuklarına, Batı dünyasına körükörüne hayranlık kadar, körükörüne düşmanlığın da yanlış -ve doğrusunun bu farklı

dünyayı anlamaya çalışmak- olduğunu öğretebilmiş bilgi bir şarklıdır.

Saadettin, Soğanağa'daki apartman dairesinde dünyaya geldiğinde (1 Eylül 1942) Celal Hoca tam altmış yaşındadır. Bu sonbahar meyvasının, ilk oğlunu çok küçük yaşında toprağa veren ve iki kızı bulunan merhumu ne kadar sevindirdiğini tahmin edebiliriz. Esasen onun bu büyük sevinci kendini Saadettin adında ele vermiyor mu?

İmam-Hatip okullarının kurucusu ve mükemmel bir Arapça hocası olarak tanınan, Kabataş, Vefa ve Darüşşafaka Liseseleri'nde de yıllarca edebiyat öğretmenliği yapan Celalettin Ökten (Celal Hoca), çok sevdiği Atıkali'ndeki Türk evinden Beyazıt Soğanağa'daki apartman dairesine, kızlarının okuduğu İstanbul Kız Lisesi'ne yakın olmak için taşınmıştır. O yıllarda Soğanağa da, üniversite, Devlet Kütüphanesi, Sahhaflar Çarşısı, Küllük ve daha sonra da Marmara Kahvesi'yle İstanbul'un en etkili kültür çevresi sayılan Beyazıt'ın hemen yanbaşı, yerli dokusunu hâlâ koruyan, görgülü, hâli vakti yerinde bir semttir.

Soğanağa'da, eski muaşeretin bütün inceliklerini öğrenerek tam bir İstanbullu olarak yetişen Saadettin, elif cüzünü annesi Emine Mahmude Hanım'dan okumuştur. Aslen Filibeli bir ailenin kızı olmasına ve zaman zaman yanık Rumeli türküleri mırıldanmasına rağmen, muaşereti ve mutfakıyla katıksız bir İstanbul hanımefendisi olan Emine Hanım, evin içinde varlıklarını hiç hissettirmeyen, ancak yokluklarında ne büyük varlık olduklarını anladığımız o kanaat-kâr, fedâkâr, mütedeyyin ve mütevekkil Türk annelerinden biridir. Saadettin Hoca, annesinin pek fazla yemek çeşidi bilmese de, bildiklerini çok iyi pişirdiğini söylüyor. Celal Hoca'nın dostlarından özellikle Nurettin Topçu ve Mahir İz, Emine Hanım'ın etli pilavlarına ve kömür ateşinde büyük bir maharetle pişirdiği patlıcan kebablarına bayılırlarmış.

Kışları Soğanağa'daki apartman dairesi, yazları da Kanlıca'da kiralanan yalı, Celal Hoca'nın dostları sayesinde, Saadettin için âdeta ikinci bir üniversite olur. Özellikle Kanlıca'daki yalı, Boğaziçi'ni ve Boğaziçi kültürünü tanıma imkânı vermesi bakımından, Saadettin Ökten'in hayatında ayrı

bir yere sahiptir. Ömrünün sonuna kadar yazlık alışkanlığından vazgeçemeyen Celal Hoca, on yıl kadar Heybeliada'ya gitmiş, daha sonra Mahir İz'in delaletiyle, Kanlıca'daki Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü Efendi Yalısı'nın bir bölümünü kiralamaya başlamıştır.

Henüz Boğaziçi'nin keşfedilmediği yıllardır; su ve elektrigi bulunmayan, ahşap oldukları için bakımları son derece zor, ulaşım imkanları da (tek ulaşım aracı âdetâ fısıltıyla çalışan buharlı vapurlardır) kısıtlı olan hârikulâde yalıların çoğu o yıllarda kendi hallerine terkedilmiştir ve öğretmen maşıyla bile kiralanabilmektedir. Aslen Trabzonlu olmakla beraber, İstanbul'un yaşama kültürünü özümsemiş bir Osmanlı bakiyyesi olan Celal Hoca, Boğaziçi'nin hakiki bir İstanbullu için ne ifade ettiğini çok iyi bilmektedir. Yegâne lüksü, yazları, Boğaz'a nâzır bir yalıda oturmak, okumak ve dostlarıyla sohbet etmektir.

Kanlıca'daki yalıyı sık sık ziyaret edenlerden biri, küçük Saadettin'in "dede" dediği, astragan kalpağı, beyaz sakalı ve siyah pardesüsüyle dikkati çeken *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya* müellifi Ziya Şükun'dur. Mihrâbâd yokuşundaki dar bir sokakta, ahşap bir evde oturan Ziya Bey, şapkaya sonuna kadar direnenlerdendir. Erzurum mebusu Raif Hoca ve kayınbiraderi Mahir İz'in de dahil olduğu küçük Kanlıca sosyetesine, Saadettin Ökten'in ruhunda "mührün balmumunda bıraktığı gibi iz bırakan" Nurettin Topçu da zaman zaman katılır. Ve daha birçok dost... Hepsi de Osmanlı bakiyyesi, hayatlarını İslâmî esaslara göre tanzim ettikleri için yeni dönemin ağır baskısını sürekli üzerlerinde hisseden, genel akışın dışında bırakılmış, dürüst, çok bilgili, sabırlı ve mütevekkil insanlardır. Küçük Saadettin'in hamuru bu çevrede yoğrulur.

Burada, Celal Hoca'nın, Saadettin'i ilkokulu bitirdikten sonra fikir babası ve kurucusu olduğu İmam-Hatip Okulu'na değil, Vefa Lisesi'ne, lise bittikten sonra da İstanbul Teknik Üniversitesi'ne kaydettirmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bana öyle geliyor ki, Celal Hoca, kendi üzerinde hissettiği baskıyı oğlunun üzerinden uzaklaştırmak istemiştir. Onun gibi düşünenlerin, sistemin içinde Müslüman aile çocuklarının

yol alabileceği bir kanal açtıkları, merhum Turgut Özal'ın da aralarında bulunduğu İTÜ'den yetişme muhafazakâr bir neslin daha sonra Türkiye'nin kaderine hakim olduğu unutulmamalıdır. İlginç olan, Celal Hoca'nın liseyi bitiren Saadettin'i elinden tutup Mehmet Zahit Kotku'ya götürerek dua istemesi, çok daha ilginç olan da Zahit Kotku Hoca'nın sözleridir: "Dua ederim ama, yeter ki gitsin Teknik Üniversiteye girsin!"

İTÜ İnşaat Fakültesi'nden 1964 yılında Yüksek İnşaat Mühendisi olarak mezun olan Saadettin Ökten, Mimarlık Fakültesi Betonarme Kürsüsü'nden aldığı bir teklif üzerine aynı üniversiteye asistan olarak girecek, kazandığı bir bursla Amerika'ya giderek Lehigh Üniversitesi'nde önemli araştırmalar yaptıktan sonra, akademik kariyerini Türkiye'de tamamlayacaktır.

İçinden çıkıp geldiği çevreyle İTÜ'de girdiği çevrenin dünya görüşleri ve yaşama biçimleri birbirinden o kadar farklıdır ki, Saadettin Ökten'in bizim tek bir cümleyle özetleyiverdiğimiz dönemi son derece sancılı yaşadığı muhakkaktır. Demokrat Parti, aynı yıllarda askeri bir darbeye iktidardan uzaklaştırılmış ve muhafazakârlar için zor günler yeniden başlamıştır. Babasını da öğrenciliğinin ikinci yılında (21 Kasım 1961) kaybeden ve kendini birden derin bir boşlukta bulan Saadettin, yaşadığı gerilimden, bir dostu vasıtasıyla girdiği Üniversite Korosu'nda Türk Musikisi'ne iltica ederek uzaklaşmaya çalışır. Bu arada, Yahya Kemal'in kitap olarak peşpeşe yayımlanan şiir ve yazılarını okuyarak Osmanlı kültürü üzerinde yeniden düşünmeye başlamıştır. Ardından Belediye Konservatuarı'na girer ve 1969 yılında evleneceği Edebiyat Fakültesi öğrencisi Meriç Hanım'la tanışır.

Celal Hoca'nın çevresi, ölümünden sonra ister istemez dağılmıştır. Birgün Nurettin Topçu ve Mahir İz, genç Saadettin'e "Artık sen bize geleceksin!" deyiverirler. Bu ihtar, onun cemiyete açılmasını sağlayacaktır. 1960'larda, muhafazakâr kesimdeki yeni oluşumları yönlendiren derneklere, özellikle Milliyetçiler Derneği'ne gidip gelmeye başlayan Saadettin Ökten'in en büyük şanslarından biri, şüphesiz, bu dernekte Nurettin Topçu'yla dostluğunu ilerletmesi, diğeri

merhum Fethi Gemuhluoğlu'nu tanıması olmuştur. Amerika'ya gitme imkanı doğunca ilk danıştığı Fethi Bey'dir ve aldığı cevap kelimenin tam manasıyla Fethi Bey'cedir: "Güle güle git, güle güle gel, ancak erenlere bir fatiha üç ihlası eksik etme!"

Batı'yı ve Batı kültürünü Amerika ve Belçika'da bulunduğu yıllarda tanıyan Saadettin Ökten, Türkiye'de sözde Batılaşmış çevrelerce dayatılan Batı'nın gerçeğine hiç benzemediğini hayretle görmüştür. Üstelik tek bir Batı yok, içiçe geçmiş birçok Batı vardır. Doğu'yla Batı, kafasında bu gerçeği farkettikten sonra barışır; artık bir Yesârîzâde hatııyla bir Van Gogh'dan, yahut Dede'nin bir âyîniyle Beethoven'in bir senfonisinden aynı zevki alabilmektedir.

Saadettin Hoca, bütün bilgiler gibi, bilir ki "Doğu ve Batı Allah'ındır".

Bir Bilim Adamının
Romana Benzer Hayatı

EKMELEDDİN İHSANOĞLU

Kahire’de doğup büyümüş zarif bir Türk, Ekmeleddin İhsanoğlu. Dostları ona kısaca Ekmel Bey derler. İstanbul Üniversitesi’nde kurduğu Bilim Tarihi Bölümü’nün başkanı, İslam Konferansı Teşkilatı’na bağlı İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi(IRCICA)’nin Genel Direktörü, aynı teşkilata bağlı İslam Kültür Mirasını Koruma Komisyonu’nun sekreteri, Paris İlim Tarihi Akademisi ve Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Milletlerarası Danışma Kurulu üyesi...

Ekmel Bey’in unvanlarını, üye olarak yer aldığı vakıfların, derneklerin, milletlerarası bilim kurumlarının, yayın kurulunda bulunduğu ilmî dergilerin tamamını saymaya kalkışsam, Aksiyon’un bana ayırdığı iki sayfa herhalde çolardı. Bu dernek, vakıf, dergi ve kurumların faaliyet gösterdiği ülkeler arasında mekik dokuyarak Türkiye’nin gönüllü bilim ve kültür elçiliğini yapan Ekmel Bey’in dinamizmi hayret vericidir. Vaktinin çok büyük bir kısmı yolculuklarda geçtiği halde o kadar makale ve bildiri yazmak, editör olarak imza attığı kitapları hazırlamak, daha da önemlisi IRCICA’nın faaliyetlerini planlamak için nasıl vakit bulur, doğrusu, mü-

meyyiz vasfı tembellik olan yeni Türk insanının anlayabileceği iş değil.

Ekmel Bey'in romanı, 1943 yılında Kahire'de başlar. Babası İhsan Efendi, Yozgat'ta başlayıp İstanbul'da devam ettiği tahsilini Ezher Üniversitesi'nde tamamlamak için, 1924 yılında, Mehmed Âkif'i de taşıyan gemiyle Mısır'a gitmiş ve orada Rodoslu bir Türk ailesinin kızı olan Seniye Hanım'la evlenmiştir. Rodos, yakınlığı dolayısıyla, asrın başlarında Mısırlı Türk aristokrasisi tarafından sayfiye olarak kullanılmaktadır. Seniye Hanım'ın teyzesi ve ablası yazları Rodos'a tatil için gelen Mısırlı Türk ailelerine gelin giderler. Bu güzel ada İtalyanlar'ın eline geçince, Seniye Hanım'ın ailesi, tabii olarak iki kız verdikleri Mısır'a sığınmayı tercih edecektir.

İhsan Efendi, Ezher'den mezun olduktan sonra, kraliyet sarayının Osmanlı Arşivleri Bölümü'nde görev alır. Bir yandan da Sultan Mahmud Medresesi'nde müderris ve yönetici olarak çalışmaktadır. 1951 yılında kurulan Ayn Şems Üniversitesi'nin Şarkiyat Bölümü'nde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nü de İhsan Efendi kurmuş ve ölümüne kadar (1961) burada görev yapmıştır. 1952 ihtilalinden sonra, saraydaki görevinden ayrılarak Millî Kütüphane'nin Şarkiyat Bölümü'nde çalışmaya başlayan ve burada Türkistanlı Nasrullah Tırâzî ile birlikte dört ciltlik *Osmanlı Yazmaları Kataloğu*'nu hazırlayan İhsan Efendi'ye, Demokrat Parti döneminde Menderes tarafından dolaylı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı teklif edildiğini biliyoruz.

Mehmet Âkif, Mısır'da kaldığı sürece en büyük yakınlığı Yozgatlı İhsan Efendi'den görmüştür. Ekmel Bey, babasıyla Âkif arasındaki dostluğun çok derin olduğunu, bunun karakter bakımından birbirlerine çok benzemelerinden ileri geldiğini söylüyor. Nitekim Âkif, yayılmasını istemediği *Kur'an-ı Kerim* tercümesini ondan başkasına emanet edememiştir.

Ekmel Bey, Âkif'in ölümünden yedi yıl sonra doğar; ama doğduğu ev, onun hatıralarıyla doludur. Mısır'da yaşayan ve Kahire'ye okumak için gelmiş Türkler bir araya geldiklerinde hep büyük şairden söz eder ve şiirlerini okurlar. İhsan Efendi, doğduğu günden itibaren kulakları Âkif adıyla

la ve onun şiirinin sesiyle dolan küçük Ekmel'in edebî Türkçe'yi en iyi şekilde öğrenmesi için bütün gayretini göstermektedir. Ekmel Bey, çocukluğunda *Saatli Maarif Takvimi*'nin çok önemli bir yeri olduğunu, takvim yapıtlarının arkasındaki beyitleri, dörtlükleri, atasözlerini, yemek tariflerini babasıyla birlikte okuyup Arapça'ya çevirdiklerini, daha sonra bunu kendisinin tek başına yaptığını söylüyor.

Esasen evde hep Türkçe konuşulmaktadır. Bu bakımdan anadilini öğrenme konusunda hiç sıkıntı çekmeyen küçük Ekmel, zamanla *Saatli Maarif Takvimi*'nden babasının kütüphanesindeki kitaplara geçer ve Hâmid, Namık Kemal, Fikret, Âkif, Rıza Tevfik, Yahya Kemal gibi birçok önemli Türk şair ve yazarını okur. Süleyman Şevket'in *Güzel Yazılar* adlı antolojisindeki metinleri de okuya okuya âdeta ezberlemiştir.

Mısır'da, Ekmeleddin Bey'in yakından tanıdığı son Osmanlı nesli, Devlet-i Aliyye'nin batış yıllarını bütün acılarıyla yaşamış bir nesildir. Mensup oldukları köklü kültürü bütün incelikleriyle ifade eden bir yaşama üslubuna, davranış âdâbına ve konuşma tarzına sahip, çok kültürlü, çok dil bilen, geniş ufuklu, olgun, derinlikli, seçkin insanlar. Herkes-ten saygı görseler de, hep bir hüsrân duygusu içindedirler. Ne maddî imkânları vardır, ne teşkilatları. Gözleri her zaman dâüssıla duygusuyla buğulu, zaman içinde kaybolup gitmeye mahkum bir nesil. Üstelik Nâsır rejiminin ağır baskısını yaşamış, Mısır'ın düştüğü bütün felâketleri Osmanlı'ya bağlayan ırkçıların insafsızca suçlamalarına hedef olmak talihsizliğine de uğramışlardır.

Ekmel Bey, Mısır'da yaşayan Türkler için çok zor geçtiğini söylediği 1950'li yılları, Hidiv İsmail Paşa tarafından kurulan ve Kahire'nin en iyi liselerinden biri sayılan Hidiviye Lisesi'nde yaşar. Fakat başarılı bir öğrencidir, geleceğe dair ümitleri vardır ve süper güçlerin uzay yarışını heyecan ve tecessüsle takip ederken fen bilimlerine büyük bir ilgi duymaya başlamıştır. Bunun için liseyi bitirince hiç tereddüt etmeden Ayn Şems Üniversitesi Fen Fakültesi'ne yazılır. Ne var ki, aynı yıl, babasının ölümüyle derinden sarsılacak, üstelik ailenin bütün yükü omuzlarına binecektir. İhsan Efendi Mısır vatandaşlığına geçmediği için Seniye Hanım'a

emekli maaşı bağlanamaz. Böylece çalışmak zorunda kalan Ekmeleddin, babasının da görev yaptığı Millî Kütüphane’de iş bularak Türkçe yazma ve basma kitapların kataloglanmasında Nasrullah Tırâzî ile birlikte çalışmaya başlar (1962-1966). Bu çalışma sırasında Türk kültürünün temel kaynaklarını yakından tanıyan ve yazma, basma, binlerce eseri gözden geçiren genç Ekmel’in ilgi alanı sürekli genişlemiştir.

Hem okumak, hem çalışmak zorunda kalmasına rağmen, İngilizce öğretim yapan Fen Fakültesi’ni 1966’da pekiyi dereceyle bitiren Ekmel, bu iki yönlü çalışma sayesinde yeni bir disipline, bilim tarihine yönelir. Mezuniyetinden hemen sonra birçok iş teklifi alırsa da, o, fen bilimleri, bilim tarihi ve edebiyat çalışmalarını birlikte yürütmek niyetindedir. Bu arada Ezher Üniversitesi’nden gelen teklifi kabul eder ve master’ını asistan olarak girdiği bu üniversitede tamamlar. Ezher’deki görevi sırasında, mezun olduğu Ayn Şems Üniversitesi’nde de Türk Dili ve Edebiyatı okutmanı olarak görev almıştır.

O yıllarda Mısır’da yaşanan canlı fikir hayatına katkıda bulunmak için hummalı bir faaliyet içine giren Ekmel Bey’in, bir yandan bilim tarihiyle ilgili çalışmalar yaparken, diğer yandan da Türk kültürünü Araplar’a tanıtmak için Hâmid, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Necip Fazıl gibi şairlerden birçok eseri Arapça’ya tercüme ettiğini ve Türk edebiyatıyla ilgili etüdler yayımladığını görüyoruz. Genç Ekmel’in bu faaliyeti, çok geçmeden büyükelçi Semih Günver’in dikkatini ve ilgisini çekecektir. Birgün Nazım Hikmet’in *Ferhat ile Şirin*’ini Ekmel Bey’e veren Semih Günver, çok beğendiği bu eserin Arapça’ya çevrilmesinde fayda gördüğünü söyler. Yıl 1968’dir. Ekmel Bey, kitabı okur, herhangi bir sakınca görmediği için çalışmaya başlar ve kısa sürede tamamlanan tercüme, önemli bir incelemeyle birlikte basılır. Ekmel Bey, gülerek, “Kitap basıldıktan sonra” diyor, “Semih Bey, nedense benden bucak bucak kaçmaya başladı.”

Ekmel Bey, daha sonra on üç Türk yazarından birer hikâyenin yer aldığı bir antoloji hazırlar. 1970 yılında Mısır Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan bu antolojinin ba-

şında elli sayfalık bir etüd vardır. Kültür Bakanı'nın imzasını taşıyan önsöz, aslında o sırada bakan danışmanı olan Necip Mahfuz tarafından yazılmıştır.

1970 yılında, master'ını tamamlayan Ekmel Bey, artık Mısır'daki misyonunu tamamladığını düşünerek annesi Seniye Hanım'ı alıp o güne kadar hiç görmediği anavatana gelir ve doktorasını yapacağı Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde göreve başlar. İki yıl sonra da Prof. Dr. Emin Bilgiç'in kızı eczacı Füsün Hanım'la hayatını birleştirir. Doçentliğini de aynı fakültede alan Ekmel Bey, 1984 yılında da İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne profesör olarak intisap ederek Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nı kuracaktır. Türkiye'nin ilk Bilim Tarihi Kurumu da Ekmel Bey'in damgasını taşımaktadır.

Ekmel Bey, asıl büyük hizmetlerini, şüphesiz, mükemmel Arapça'sı, İngilizce'si ve İslam dünyası hakkındaki derin bilgisi dolayısıyla 1980 yılında başına getirildiği IRCICA bünyesinde gerçekleştirmektedir. On beş yıl içinde Türk ve İslam kültürü konusunda benzersiz bir ihtisas kütüphanesine ve arşivine sahip olan IRCICA, yayımladığı kitaplar, düzenlediği milletlerarası ilmî toplantılar, yarışmalar, geliştirdiği projeler ve İslam ülkeleri arasında kurduğu sağlam kültür köprüsüyle bugün dünya çapında bir itibara sahiptir ve bunu öncelikle Ekmel Bey'e borçludur.

Ve siz bu yazıyı okurken, Ekmel Bey, eğer herhangi bir İslam ülkesinden gelen kalabalık bir heyeti ağırlamıyorsa, kendisini mesela Malezya'ya götüren bir uçakta, bir gün sonra toplanacak milletlerarası kongrede yapacağı konuşmayı hazırlıyor olabilir.

Bir Hikâyecinin
Doğuşu Üzerine Bir Deneme

SEVİNÇ ÇOKUM

Tercüman'ın kötü günleriydi, maaş alamıyorduk. Bunalmıştık, bunalmıştım. Başkalarını bilmem ama, benim hâlimi hiç soran yoktu. Ve birgün bir telefon: "Ben Sevinç ablan..."

Sevinç Çokum, yakınlık hissettiği insanların "Sevinç Hanım" gibi resmiyet ifade eden hitaplarından hiç hoşlanmaz, kendisinden yaşça küçükseler "Sevinç Abla" demelerini ister. Evet, telefondaki Sevinç ablamdı ve "Ne yapıyorsun, ne ediyorsun?" diye soruyordu. İstanbul gibi yerde, hele bir de kiracıysan, maaş almadan yaşanır mıydı hiç? İstersem benim için çalıştığı gazetenin patronuyla konuşabilirdi. Doğrusu çok duygulanmıştım, teşekkür ettim; Kültür Bakanlığı'na danışman olarak tayinim çıkmak üzereydi, onun için şimdilik herhangi bir teşebbüste bulunmasına gerek yoktu. Ancak danışmanlığım pek uzun sürmeyecek, 1991 seçimlerinin ardından kurulan koalisyon hükümetinde Kültür Bakanlığı'na Fikri Sağlar getirilince istifa etmek zorunda kalacaktım. Sevinç Hanım artık patronuyla konuşabilirdi; konuştu, görüşmemi sağladı ve ben yeni işime başladım.

Sevinç Abla'yla tanışıklığımız epeyce eskilere, 1970'lerin başlarına kadar uzanır. Türk Edebiyatı Yayınları arasında

Bölüşmek (1974) adıyla çıkan ikinci hikâye kitabı hakkındaki ilk eleştirilerden birini ben yazmıştım ve bu yazı galiba “eleştiri” denebilecek ilk yazımdı benim. Onun için Sevinç Çokum, yazarlık hayatımda özel bir yere sahiptir. Gencecik bir edebiyat heveslisi olarak onun gibi usta bir hikâyeciyle tanışıyor olmaktan doğrusu gurur duyardım. Sonraları hem kendisiyle, hem de eşi Rifat Çokum’la dostluğumuz bir hayli ilerledi. Ve hakkındaki bilgilerim arttıkça aslında onu ne kadar iyi tanıdığımı anladım; Sevinç Çokum hikâyelerindeydi; bütün çocukluğu, koşup oynadığı sokaklar, komşu teyzeler ve ablalar, sıcak insan ilişkileri, eski evlerin pencerelelerinden taşan sardunyalar, küpe çiçekleri, fesleğenler, duvarlara tırmanan hanımelleri... Yani İstanbul, kaybettiğimiz İstanbul.

Sevinç Çokum doğma büyüme İstanbul’ludur; Beşiktaş, Çırağan Caddesi’nde bir ahşap evde dünyaya gelir (25 Ağustos 1943). Bir Ermeni madamına ait birkaç katlı, bahçeli ahşap bir ev. Yoksul bir hayat, fakat biraz ötede deniz, takalar, mavnalar ve evle deniz arasındaki caddeden geçen tramvaylar: Sevinç Çokum’un gözlerinde hiç kaybolmadan duran ilk İstanbul resmi budur. Ve bir başka resim: Ev sahibinin üst katta sofada duran kuyruklu piyanosu. Küçük Sevinç’i müzikle buluşturan, fakat aynı zamanda tatsız bir hâttirasi bulunan kocaman bir piyano. Bir keresinde merakını yenemeyerek tuşlarına dokunduğu için Ermeni madam kendisini merdivende yakalayıp korkutmuş ve içine hâlâ belli belirsiz devam eden bir merdiven korkusu koymuştur.

Sevinç henüz dört yaşındayken babası Abdürrahim Bey’in Tuzbaba’da, Meddah İsmet Yokuşu’nda satın aldığı küçük ahşap eve taşınırlar. Burası başka bir âlemdir; türbeli, çeşmeli bir mahalle, civarda yangınlardan nasılsa paçayı kurtarmış konak yavruları, duvarlarından hanımellerinin, güllerin sarktığı bahçeler, bülbül sesleri ve hemen yakınında İhlamur Köşkü. İstanbul’un henüz bahçe-şehir kimliğini koruduğu yıllar. Zaman zaman ailecek İhlamur Deresi’nin yamından yürünüp Fulya Tarlası’ndan geçilerek dut ağaçlarıyla bezeli bir yeşillik denizine benzeyen Mecidiyeköyü’ne pikniğe gidilmektedir. O yıllarda Tuzbaba, İstanbul’un bütün diğer mahalleleri gibi çocuklar için ayrı bir

mekteptir. Sevinç Çokum'un çocukluk hâtıralarında ayrı bir yeri olan Neşe Abla (ki mahallenin en sevilen ablalarından-
dır; bilir misiniz o eski ablaları?) ve Binbaşı Burhan Bey'in
öncülük ettiği müsamereler, kartondan kesilmiş suretlerle
evin taşlığında oynatılan Karagöz'ler...

Tuzbaba'da oturdukları yıllarda, boya-cila imalatıyla uğ-
raşan Abdürrahim Çerçioğlu'nun, yani Sevinç Çokum'un
babasının işleri bir hayli yoluna girecektir. Aslen Siirt'in Til-
lo ilçesinden olan Abdürrahim Bey, babasının ve iki ağabe-
yinin beklenmedik ölümleri üzerine üçüncü ağabeyi ile bir-
likte İstanbul'a gelir; çünkü hocalar aileden hayatta kalan
erkeklerin Tillo'dan uzaklaşmasını uygun görmüşlerdir. An-
cak kader hükmünü yürütür, askere alınan üçüncü ağabey
de Çanakkale'de şehit düşünce, tek kelime bile Türkçe bil-
meyen yedi yaşındaki Abdürrahim hiç tanımadığı koca şe-
hirde tek başına kalır ve hemşehrilerinin yardımıyla hayata
atılır. Mücadeleli bir ilk gençlik döneminin ardından Kasta-
monulu bir ailenin kızı olan Saadet Hanım'la evlendirilen
Abdürrahim'in ilk evi bir vagondur. Sonra Ermeni mada-
mın ahşap evi ve üç kız çocuk: Sadiye, Saime, Sevinç.

Sevinç Çokum çocukluğunda babasıyla yıldızlar altında
uzun uzun konuştuklarını, İslâm'ı, doğruluğu, temizliği, in-
san sevgisini, ileriye bakmayı, cömertliği, kavgasız mücade-
leyi, ilkokul diploması bile bulunmayan bu Yunus bakışlı
adamda gördüğünü, Abdülhamid'in Kızıl Sultan olmadığını,
Bediüzzaman'ın büyük İslâm âlimi, Necip Fazıl'ın kudretli
bir şair, *Cingöz Recai*'lerin yazarının ise Peyami Safa oldu-
ğunu ilk defa ondan işittiğini söylüyor.

İlkokulu Büyük Esmâ Sultan'da, liseyi ise Çırağan Cad-
desi'ndeki Beşiktaş Kız Lisesi'nde okuyan Sevinç Çokum,
daha ilkokulda yazdığı şiirler ve kompozisyonlarla öğret-
menlerinin dikkatini çekmişti. Şüphesiz bu ilgilerinin kay-
nağında evde okunan kitapların büyük payı vardır. Refik
Halit, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Muazzez Tahsin Ber-
kant, Kemalettin Tuğcu gibi yazarların romanları, evin bü-
yük kızı Sadiye tarafından yüksek sesle okunmakta ve aile-
nin bütün fertleri tarafından zevkle dinlenmektedir. Daha
sonra Cronin'ler, Steinbeck'ler... Türkçe öğretmeni Necmi
Seren'in Macarca'dan çevirdiği *Pal Sokağı Çocukları*, özel-

likle bu romanın kahramanlarından Nemeçek, küçük Sevinç'i çok etkileyecektir. Ancak onu bütün benliğiyle kuşatan ilk kitaplar, tam da 27 Mayıs'ın acılı günlerinde okuduğu Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi*'yle Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı olur.

Sevinç'in genel olarak sanata (resim, müzik, tiyatro, edebiyat) yatkınlığını ilk hisseden ve onun tiyatro sanatçısı yahut müzisyen olmasını isteyen büyük ablası Sadiye'dir. Bu keşif ve biraz da evin en küçüğü olmanın getirdiği imtiyaz, Sevinç'in yedi yıl özel hocalardan keman dersleri almasını sağlamıştır. İstanbul Amatör Senfoni Orkestrası'nda ikinci keman olarak birçok konsere de çıkan Sevinç'in yazar olacağını kimse aklından bile geçirmez. Ancak evde okunan romanlar, onun içinde yazarlık ateşini çoktan yakmıştır. Henüz lise öğrencisidir; *Kudret* gazetesinin açtığı "CHP Niçin İktidara Gelmemelidir?" konulu makale yarışmasına katılır; sonuç, ikincilik. Beş yüz lira tutarındaki ödülü almak için Ankara'ya gittiğinde gazete yöneticileri küçük dillerini yutayazarlar; çünkü yetişkin birini beklerken karşılırlarına ufak tefek bir liseli kız çıkmıştır. Beş yüz lira o zamana göre küçümsenemeyecek bir paradır; bir trençkot alınır, eskiyen keman yayı yenilenir ve arkadaşlara pastahanede nefis bir ziyafet çekilir.

Liseli Sevinç'in bu yarışmaya büyük bir istekle katılması, politikaya duyduğu ilgiyle ve politik eğilimleriyle açıklanabilir. Nitekim, Demokrat Partili bir ailenin çocuğu olarak 27 Mayıs darbesinin, Yassıada mahkemelerinin, idamların acısını derinliğine yaşayan ve sıkı bir CHP muhalifi olarak yetişen Sevinç, liseyi birincilikle bitirip İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'ne girdikten sonra kendini birden politikanın içinde bulacaktır. Derslerini ihmal etmek bahasına Adalet Partisi Beşiktaş Gençlik Teşkilatı'nı kurar, başkanlığını üstlenir, daha sonra il teşkilatına geçer ve orada Rifat Çöküm'la tanışır. Rifat Bey de o sırada İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde okumaktadır ve Adalet Partisi Şişli Gençlik Teşkilatı Başkanı'dır. Birlikte geçirdikleri bir deniz kazası onları birbirlerine sımsıkı bağlar. Evlendiklerinde ikisi de okullarını henüz bitirmemişlerdir (7 Ekim 1967). Bu arada babası hastalanır, bir süre sonra da vefat eder. Maddî sıkıntılar yeniden başlamıştır.

Lisede çok parlak bir öğrenci olan Sevinç Çokum, şöhreti Türkoloji'ye edebiyat öğretmeni Suzan Karamanlioğlu (merhum Doç. Dr. Ali F. Karamanlioğlu'nun eşi) sayesinde kendisinden önce gitmesine rağmen, siyasete bulaşması, babasının hastalığı ve ölümü, maddî sıkıntılar, öğrenci olayları, öte yandan nişanlılık ve evlilik telaşları yüzünden başarılı bir öğrenci olarak sivrilemez; üstelik sinirleri bir hayli zayıflar. Bú rahatsızlık, hem Rifat Çokum'un sevgisi, ihtimamı ve sağladığı huzurlu ortam, hem de yeniden hikâye yazmaya başlaması sayesinde büyük bir buhrana dönüşmeden atlatılmıştır. Fakat elinde biriken hikâyeleri günışığına nasıl çıkaracaktır? Tanınmış yazarlara ulaşmak, dergilere yollamak cesaretini kendisinde bir türlü bulamaz. Yakın arkadaşlarından hikayeci Nursel Duruel'in Tarık Buğra'nın yeğeni olduğunu öğreninceye kadar.

Önce Nursel Duruel okur Sevinç Çokum'un hikâyelerini ve "İstersen, der, dayıma göstereyim!" Tarık Buğra'dan uzunca bir zaman ses çıkmaz; neden sonra yeğeni vasıtasıyla bir mektup gönderir. Hikâyeleri beğenmiştir, bu haliyle de kitaplaşabilirler. Ama zamanla ufku genişleyecek ve buna bağlı olarak üslubu da zenginleşecektir. Aslında bu yüreklendirici ve ümit verici ifadeler "Acele etmeyin!" anlamına gelmektedir. Tarık Buğra bununla da kalmaz, hikâyelerden birkaçını seçip Gültekin Samanoğlu vasıtasıyla Mehmet Çınarlı'ya gönderir. Sevinç Çokum, "Bir Eski Sokak Sesi" adlı hikâyesini *Hisar* dergisinin Şubat 1972 tarihli sayısında görünce şaşırarak ve çok heyecanlanacaktır. Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım* (1979) adlı kitabında ilk hikâyenin macerasını ve sonrasını uzun uzun anlatmıştır. Bu, bir hikâyecinin doğumudur.

Ve bu hikâyeciden bütün Türk dünyasını kucaklayan bir romancı doğar¹.

¹ Sevinç Çokum'un ilk hikâye kitabı *Eğik Ağaçlar* (1972)'dir. Onu, *Bölüşmek* (1974), *Makina* (1976), *Derin Yara* (1984), *Onlardan Kalan* (1987) ve *Rozalya Ana* (1993) takip eder. Romanları ise şunlardır: *Zor* (1977), *Bizim Diyar* (1978), *Hilâl Görününce* (1984), *Ağustos Başağı* (1984), *Çırpıntılar* (1991). *Beyaz Sessiz Bir Zambak* ve *Yeniden Doğmak* adlı senaryolarını hatırlatmak isterim. İkinci senaryo dizi olarak çekilip TRT'de yayımlanırken, Türkiye ile Bulgaristan arasında, Aysel'in Türkiye'ye gönderilmesiyle sonuçlanan politik bir mesele haline gelmişti.

3

46 SONRASI

Bir Başbakan
Oğlunun Trajik Hayatı

AYDIN MENDERES

•htilalde yedi yaşındaydım; annemin küçük radyomuzun başında ajans haberlerini dinleyerek hüngür hüngür ağladığını hatırlarım.

J Menderes adı zihnime o günlerde bu gözyaşlarıyla birlikte yerleşmiştir. Tek Parti'nin amansız baskısını üzerinde herhangi bir şekilde hissetmiş herkesin kalbinde çok hususi bir yere sahip olan ve âdeta bir çeşit kudsiyet ifade eden güzel, şiirli bir ad, bir efsanenin adı... Bunun için Aydın Menderes'le tanıştığımız gün yaşadığım heyecanı hiç unutmam. 1980 sonrasıydı; birkaç dostla birlikte, Ankara'daki bürosunda ziyaretine gitmiştik. Belki de Menderes soyadını taşıyan biriyle tanışmış, kısa bir süre de olsa, onunla aynı mekânı paylaşmış olmanın verdiği heyecan yüzünden, o gün neler konuşulduğunu hiç hatırlamıyorum. Hatta ziyaretin sebebi ne idi? Yanında ne kadar kaldık? Bürosu hangi semtteydi? Tamamen unutmuşum. Sadece büyük bir heyecan! Adnan Menderes adı geçince hâlâ derin derin iç geçiren anneme onun oğluyla tanıştığımı övünerek söyleyince gözleri parlamıştı.

Aradan yıllar geçti; galiba Büyük Değişim Partisi'nin kuruluş arefesiydi; İstanbul Dedeman Oteli'nde yaptığı bir ta-

nışma toplantısında ikinci defa karşılaştık. Ve Aydın Bey beni hatırladı; hayretler içinde kalmıştım, adımlı bile unutmamıştı. Halbuki kendisini ziyaret ettiğim günlerde adı sanı pek duyulmamış genç bir edebiyat heveslisinden başka bir şey değildim. Anladım ki o, babasının kumaşından, yani lider olarak doğanlardandı.

Aydın Bey'i artık yakından takip etmeye başlamıştım; kurucuları arasında birçok dostumun da yer aldığı Büyük Değişim Partisi'ne ilgi duyuyor, başlatacağı hareketin özellikle Turgut Özal'ın ölümüyle doğan büyük boşluğu dolduracağına inanıyordum, çünkü o bir "misyon"un sahibiydi. Fakat bir türlü harekete geçmiyor, ümitlerimiz gitgide ümitsizliğe dönüşüyordu. Anlaşılan, Aydın Bey bu işi başaramayacaktı!

Fakat ANAP-DYP koalisyon hükümetinin programı üzerine Meclis kürsüsünden yaptığı o belâgatlı ve muhtevalı konuşma... Galiba Aydın Bey, herkesin farkedemediği bir gerçeği, Refah Partisi'nin içten içe yaşadığı büyük dönüşümü ve Demokrat Parti'nin temsil ettiği misyonu devralmak üzere olduğu gerçeğini çok erkenden farketmiş, işi ağırdan almıştı, adımlarını çok ihtiyatlı atıyordu. Büyük iddialarla yapacağı bir çıkışın sonuçsuz kalması, muhtemel bir başarısızlık, Menderes adının büsbütün tarihe gömülmesine yol açabilirdi.

Düşünüyorum da, çok partili sistemle yaşıt olan ve doğar doğmaz (3 Mayıs 1946) siyaset havası solumaya başlayan, dahası, büyük acıların ateşinde pişen Aydın Bey'in sevgilerinin ve politik gelişmelerle ilgili tahminlerinin daha güçlü ve daha isabetli olması çok tabiidir. Unutmamak gerekir ki, şuuru uyandığında, o, kendini bir başbakan oğlu olarak buldu, yani imtiyazlı (fakat bu imtiyazı kullanmaması telkin edilen, bunun için de normal bir ilkökula gönderilen) bir çocuktı; çok iyi yetiştiriliyordu. Çankaya İlkokulu'ndan arkadaşı olan Gülper Refiğ, Kavaklıdere'deki evlerinin bahçesinde onunla zaman zaman oynadıklarını, birgün küçük Aydın'ın yere bir çubukla haritalar çizerek kendisine Selçuklu tarihini uzun uzun anlattığını söylüyor ve diyor ki: "Bu hadiseyi hiç unutmamışımdır, düşünebiliyor musunuz, ben ikinci sınıftaydım, o henüz okula gitmiyordu. Daha son-

ra ikinci sınıftan başladı. O kadar zeki ve bilgiliydi ki, hiç aklımdan çıkmaz.”

Tarihî hadiseleri, hurda teferruatına kadar bilen ve bilgisini yüksek tefekküre dönüştürebilen Aydın Bey, hafızası ve geniş tarih bilgisiyle kendisini tanıyan herkesi şaşırtmıştır. Esasen o yakın tarihimizi iliklerinde hissederek bizzat yaşamış değil mi? Bu yazıyı okuduktan sonra, o meşhur fotoğrafa bir daha bakarsanız, Aydın Bey’i yakın tarihin trajik bir anında, trajik bir kahraman olarak göreceksiniz: İki ayakta, dördü oturur vaziyette olmak üzere, altı kişinin yer aldığı, hiç unutulmaması gereken bir fotoğraftır bu. Ortada, içinde zalim bir gardiyan beslediğini defalarca isbat etmiş olan Albay Tarık Güryay, zafer kazanmış bir komutan edasıyla oturuyor. Berrin Hanım’la oğulları Yüksel ve Mutlu Bey’ler de oturtulmuş. Albayın sağında ayakta duran eski başbakan: Yaşadığı bütün acılar yüzündeki ifadede kördüğüm olmuş gibi. Solunda ise delikanlılık dönemine ilk adımlarını attığı hissedilen bir çocuk, Aydın Menderes. Ve yüzlerindeki ifadeden, hepsinin bunun son buluşma olduğunu hissettikleri anlaşıyor.

Ben, Aydın Menderes’in o gün çocuk olarak ayak bastığı Yassıada’dan babasının temsil ettiği ağır misyonu yüklenmiş bir yetişkin olarak ayrıldığını düşünüyorum. Onu bir daha hiç göremeyecekti, kendisine bir başbakan oğlu gibi davranmamayı öğreten, her sözünü düstur edinip her davranışını örnek aldığı sevgili babasını... Adnan Bey, eve geç geldiği günlerde küçük Aydın’ı uyandırır, onunla uzun uzun konuşur ve konuştururmuş. İlkokuldan sonra yatılı olarak verdiği Robert Kolej’de de hiç ihmal etmemiş; daha sonra park olarak düzenlenen Yıldız mesiresinde sık sık uzun yürüyüşlere çıkmışlar. Adnan Bey, kandillerden birine rastlayan 1960 yılbaşında ise, oğluna, akşam namazından sonra “Seninle şöyle bir çıkalım, demiş. Bu gece hem mübarek bir gece, hem yılbaşı. Bakalım halkımız hangisine rağbet ediyor?”

İstanbulcular’ın camilere akın ettiklerini gördükçe babasının yüzünde beliren hoş tebessümü ve mutluluk ifadesini hiç unutmayan Aydın Menderes, halkın da yaşadığı bu derin mutluluğun hazmedilemediğini ve asla affedilmeyeceğini o günlerde hissetmiş miydi, bilmiyorum.

Aydın'ın Robert Kolej'de son ziyaretçisi, 27-28 Nisan olaylarının hemen ardından İstanbul'a gelen annesi Berrin Hanım'dır; birlikte Ankara'ya dönerler. Tam imtihanların yaklaştığı bir sırada okuldan alınması onu bir hayli endişelendirmiştir. Sıkıntılı bir bekleyişle gölgelenen upuzun bir ay... Ve 26 Mayıs! Babası Eskişehir'de, ağabeyleri ise yurt dışındadır. Gecenin ileri bir saatinde annesi tarafından telaşla uyandırılır: "Oğlum, kalk, ihtilal oluyor!"

Kâbus başlamıştır! Kelimelerle tarif edilemeyecek derecede dehşet verici bir kâbus! Bin karabasan! Sıradan vatandaşlar olarak bizim yaşadığımız dayanılmaz acıyı, öfkeyi, isyanı, o günlerde delikanlılığa ilk adımlarını henüz atmış olan Aydın'ın nasıl yaşadığını, ruhunda nasıl fırtınaların koptuğunu, nasıl girdapların dönendiğini tahmin edebilir misiniz? Kâbus, 17 Eylül gecesi doruk noktasına ulaşır: Radyo 19.00 bülteninde o meş'um haberi verince, birkaç saniye süren ve derin, karanlık bir kuyuya benzeyen sükutun ardından çığlıklar... Bizim çığlıklarımız!

Menderes'ler, çaresiz, içlerinde o çığlıklarla yaşamayı öğreneceklerdir. Hiç biri hayata küsmez; kimseye kin beslemeden, ama taviz de vermeden mücadeleye devam ederler. Babalarının cenazesini bile kendilerine teslim etmeyen zihniyete karşı, haysiyet ve iade-i itibar mücadelesi. Sonuna kadar...

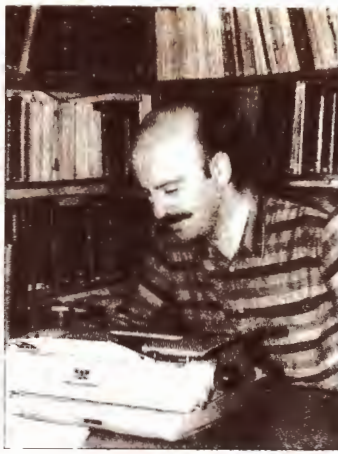
Aydın Menderes, Robert Kolej'den alındıktan sonra, Yassıada duruşmaları devam ederken Ankara Koleji'nin orta kısmını dışarıdan bitirmiş, daha sonra lise kısmına devam etmiştir. Dostlarının bile onlardan uzak durmaya çalıştıkları sıkıntılı yıllar... Hatta Aydın, Ankara Koleji'nde okurken kimse velisi olmaya yanaşmadığı için, o sıralarda ODTÜ'de okuyan ve zaman zaman derslerinde yardımcı olan Ekrem Pakdemirli imdadına yetişir. Ankara Koleji'nin ardından Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İskenderun'da deniz yedeksubay olarak askerlik... Ve iki büyük acı daha: Ağabeylerinin şüpheli ölümleri...

Babasının zengin hatıralarını taşıyan Çakırbeyli Çiftliği'nde toprakla kurduğu derin dostluğun ve bilgece ilişkinin Aydın Menderes'i hayata yeniden bağladığı ve öfkeden, kinden, intikam duygularından arındırdığı düşünülebilir. Toprağın dostluğu güzeldir, bir süre sonra kendi dilini öğretme-

ye başlar. Ağaçların, kuşların, rüzgârın, bulutların dilini... Bakar “Yağmur var” der; bakar “Kar yağacak” der, yahut mevsimin kurak geçip geçmeyeceğini söyler. Güneşin doğarken ve batarken aldığı renklerin ertesi gün nasıl bir havaya delâlet edeceğini, rüzgâr ne taraftan eserse yağmur geleceğini bilir. Bildiği birşey daha vardır Aydın Bey’in: Halkının dili. Yörüklerle, çobanlarla, çiftçilerle düşüp kalkmış, onlarla oturup konuşmuş, sofralarını ve dertlerini paylaşmıştır. Onu hiç umulmadık bir zamanda, herhangi bir köyde veya ücra bir semtte, bir çiftçiyle yahut esnaftan biriyle halleşirken görmek mümkündür.

Aydın Menderes, aktif politikaya Demokratik Parti’nin Aydın il başkanı olarak girmiş, partisi AP ile birleşince, 1977 seçimlerinde Konya’dan milletvekili seçilmiştir. Ancak bu ilk politika denemesi uzun sürmeyecek, 12 Eylül darbesinden sonra yasaklılar arasında yerini alacaktır. Daha sonraki macerası bilinen bir macera: Büyük Değişim Partisi, Demokrat Parti’nin 16 Ocak 1994’teki kavgalı olağanüstü kongresinde genel başkanlık, 1995 seçimleri, Refah Partisi’nden İstanbul Milletvekilliği ve.. ve o meş’um kaza!

Eğer bir misyonu varsa -ki olduğuna bütün kalbimle inanıyorum- Aydın Bey iyileşecektir. Dualarımız onunla!

Bir Hikâyecinin
Çocuk ve Genç Adam Olarak Portresi

MUSTAFA KUTLU

Önceleri *Hareket*'teki hikâye ve desenleriyle tanıdığım Mustafa Kutlu'yla ilk nerede ve nasıl karşılaştığımızı hatırlamıyorum, ama karşılaşır karşılaşmaz aramızdaki ruh akrabalığını hissetmiş olmalıyım. Zaten aynı iklimin ve aynı duyarlıkların beslediği bir coğrafyanın çocuklarıyız. Aynı şartlarda büyümüş, aynı kültür kaynaklarıyla beslenmiş, hatta eminim, hayatımızın belli dönemlerinde aynı kitapları okumuş, aynı şeyleri özlemişizdir. Ve aramızdaki dostluk ilerledikçe, aynı meselelere kafa yordüğümüz, aynı sancıları yaşadığımız ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan Mustafa Kutlu'yu anlatmak, mahrumiyetlerle yüklü çocukluklarını çok partili döneme geçişin ve değişimin sancılarını iliklerinde hissederek, gençliklerini ise 1970'lerin kaotik ortamında pişerek yaşamış bir aydın neslinin dramatik macerasını anlatmak demektir.

Erzincan'ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde, nahiye müdürü Nurettin Bey'in oğlu olarak çok partili hayatın hemen başında doğan (6 Mart 1947) Mustafa Kutlu'nun çocukluğu, yedi yaşına kadar, babasının sık sık yer değiştirmesi yüzünden, o nahiye senin, bu nahiye benim, dolaşmakla geçer. Şuuru uyandığında, Kemah'ın Kamerik nahiyesinde,

yörenin ünlü beylerinden Sağıroğulları'nın geniş bir arazi ortasındaki kır evinde oturmaktadırlar. Nahiyede kiralık ev bulunamadığı için yerleşmek zorunda kaldıkları bu "yalnız ev", Kutlu'nun hayatında ve hayal dünyasında çok önemli bir yer tutar. Bâkir tabiat ortasında yalnız bir çocuk.. Komşuları yakınlardaki Cebesoy İstasyonu'nun lojmanlarında oturan demiryolculardır. Bu ev, bu istasyon, asker dolu trenler, biraz öteden geçen Fırat, karanlık geceler, kar, gecenin sessizliğinde yankılanan tren düdükları ve kurt ulmaları...

Sağıroğulları'nın evinde oturdukları iki yıl boyunca toprakla haşır neşir olan ve harman vakitlerinde sırt üstü yatıp gökyüzünü ve göçmen kuşların güneye doğru uçuşlarını seyretmekten büyük zevk duyan 'yalnız çocuk', bütün ağaçların, kuşların, kır çiçeklerinin adlarını (yani şimdiki çocukların hiç bilmediği şeyleri) tek tek öğrenecek ve hepsiyle derin bir dostluk kuracaktır. Medeniyet, biraz öteden geçen ve tuhaf bir biçimde Tek Parti dönemini simgeleyen kara trenlerden ibarettir. Birgün Erzincan'a giden Nurettin Bey, elinde karton bir kutuyla döner. Açarlar, pırıl pırıl bir gazocağı. İspirtoyu koyup kibriti çakınca mavi bir alev yükselir ve başlık kızarmaya başlar. "Eğilip baktım, diyor Mustafa Kutlu, olağanüstü, büyümlü bir şeydi!"

Babasının yine bir Erzincan dönüşü getirdiği gaz sandığı büyüklüğündeki radyo da onun küçük dünyasına büyük (ve soyut) bir pencere açmıştır; evdeki herkesin büyük dikkat ve tecessüsle dinlediği seslerin geldiği bir pencere. Gazocağı ve radyo, aslında yeni bir devrin simgesi, birşeylerin değişmeye başladığının işaretidir.

Nurettin Bey emekli olur olmaz Erzincan'a taşınır ve 1939 depreminden sonra yapılmış, sağlam, fakat henüz elektrik bile bağlanmamış soğuk yüzlü prefabrik evlerden birine yerleşirler (1953). Dağın yamacına doğru planlı bir biçimde inşa edilen bu evlerin çoğu hâlâ boştur. 'Yalnız çocuk', ilk arkadaşlarını yeni Erzincan'ın ortasında kalan ve bütün karakteristik özelliklerini devam ettiren köyün çocukları arasından edinir. Ve ilkokul. Bir süre sonra mahalleye Erzincan'a yeni tayin edilmiş bir hâkim taşınacak ve Mustafa onun iyi eğitilmiş çocuklarıyla arkadaş olacaktır.

Adlarıyla (Atalay, Çağlayan, Ercüment) bir bakıma modern Türkiye'yi temsil eden bu çocukların kitap sevgisi, ona yeni bir dünyanın kapılarını aralar. Emekli olduktan sonra Cihan Kıraathanesi'nde istidacılık yapmaya başlayan Nurettin Bey'in çocuklarına okulda okutulanlar dışında kitap alacak ekonomik gücü kalmamıştır.

Atalay, Çağlayan ve Ercüment, babalarının verdiği harçlıklarla kitap almaktadırlar; hatta evlerinin bodrumunu kütüphane haline getirerek kendilerine rüyalarını yaşayabilecekleri bir mekân edinmişlerdir. Burada Michel Zevaco'ları, Feridun Fazıl'ları, Abdullah Ziya'ları ve Türkiye Yayınevi'nin *Kâşifler Âlemi* gibi kitaplarını okur, Karagöz oynatır, hatta tiyatro yaparlar. Derken mahalleye yeni bir çocuk düşer: Şeker Fabrikası Muhasebe Müdürü'nün oğlu Atalay. Mahallenin tek meşin topu onundur; daha da önemlisi, haftalık *Pekos Bil* dergisine abonedir. Mustafa Kutlu, Atalay'ın "hanım evlâdı" cinsinden bir çocuk olduğunu ve topuyla kimseyi oynatmak istemediğini söylüyor: "Biz de onu kaptan yapar, öyle razı ederdik. Pekos Bil'lerini de bütün mahalleli çocuklar, yalvar yakar okurduk sırayla."

Çocuk küçük yaşta resim kabiliyetiyle çevresinin dikkatini çeken küçük Mustafa'nın rüyalarını, sadece meşin top değil, şık kutular içindeki boya kalemleri de süslemektedir ve ilkokul üçüncü sınıfta, böyle bir takım sadece savcının oğlu Tunç'ta vardır. Benzer bir çocukluk dönemi yaşayan herkesin hayatında, toplarıyla oynatmayan, bisikletlerine bindirmeyen, boya kalemleriyle kışkırtan memur çocuklarının önemli bir yeri vardır; adlarıyla da başka bir dünyadan geldikleri izlenimini uyandıran Tunç'lara, Atalay'lara, özenerek büyümüşüzdür.

Mustafa, ortaokulda çok başarılı bir öğrencidir; özellikle iki derste, resim ve edebiyatta temayüz eder. Ne var ki ikinci sınıfta babasını kaybedecektir. Bu büyük acının üzerine, bir de geçim sıkıntısı eklenir. Annesinin yükünü biraz olsun hafifletmek için yazları sebze halinde çalışmaya başlayan küçük Mustafa, sinemayla da o günlerde tanışmıştır. Karpuz indirir ve kasa başına yüz para olmak üzere domates diker; 35 kuruşu tamamladı mı ver elini Bezirci Sineması. Bu bir çeşit firardır; beyaz perdenin büyüğü dünyasında, kor-

sanlarla, kovboylarla vb. yaşanan heyecan verici serüvenlere firar. Ancak onun sinemaya tutulan diğer arkadaşlarından bir farkı vardır; yerli filmleri yabancılara tercih eder.

Sıkı bir Fenerbahçeli olan Mustafa Kutlu'da ortaokul sıralarında başlayan sinema ve futbol merakı hâlâ devam ediyor. *Yeni Şafak*'ta futbol yazıları çıkmaya başlayınca hayret edenler, onun mahallî ligde sağ hafığa kadar ulaşan eski bir futbolcu olduğunu bilmezler. Fenerbahçeliliğine gelince; ortaokul sıralarında, mahallenin bıçkınlarından "Yılmaz abi" bisikletine yalnız Fenerlileri bindirdiği için o yıllarda bütün mahalle çocuklarıyla birlikte Fenerli olmuştur. Fakat futbol onu kitaplardan koparmaz. Hatta lise yıllarında okumak tam bir tutku haline gelir; her gece bir kitap bitirilmektedir. Reşat Nuri'ler, Peyami Safa'lar ve başta Rus klasikleri olmak üzere bütün klasikler...

Mustafa'nın hayatındaki önemli bir olay da, lise birinci sınıfta, hiç kimseden etkilenmeden ve hiç bir telkine kapılmadan namaz kılmaya başlamasıdır. İlkokul yıllarında, *Kerem İle Aslı*, *Kan Kalesi Cengi* gibi halk kitapları satan bir çerçiden aldığı *Kıyamet ve Âhiret* adlı kitabı okuduğu günden beri, içinde dinî ve mistik kıpırdanmalar hisseden liseli delikanlının resim ve futbol tutkusu da devam etmektedir. Mezun olduktan sonra, bir arkadaşıyla birlikte Güzel Sanatlar Akademisi imtihanlarına girmek niyetiyle İstanbul'a gider. İlk uzun yolculuk, İstanbul'u ilk görüş... Akademi'nin daha kapısında paniğe kapılan ve o kapıdan içeri adım atmadan önce bir şeylerden soyunmak gerektiğini hisseden Erzincanlı Mustafa, kapağı Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne atar.

Erzurum, 1939 depremiyle birlikte asıl nüfusunu kaybeden Erzincan'la mukayese edilemeyecek kadar güçlü bir şehir kültürüne sahiptir. Ve ne de olsa bir üniversite şehridir. Boyacı İsmail Usta, Hatem Emmi, Meddah Behçet Efendi gibi, halk irfanını hakkıyla temsil eden ilginç şahsiyetler vardır. Üstelik Edebiyat Fakültesi'nde Niyazi Akı, Kaya Bilgegil, Orhan Okay ve Selahattin Olcay gibi her biri kendi sahasında birinci sınıf olan hocalar, güçlü bir entellektüel çevrenin oluşmasını sağlamışlardır. Yani Mustafa'nın edebiyata bulaşması için bütün şartlar hazırdır; ancak o, ümitsiz bir

çaba olduğunu bile bile resim yapmaya devam eder; hatta iki arkadaşıyla birlikte Halk Eğitim Merkezi Salonu'nda sergi bile açar. Ancak birgün Orhan Okay Hoca'nın odasında *Hareket* dergisinin sahibi Erzurumlu Ezel Erverdi'yle karşılaşacak ve önünde yepyeni bir ufuk açılacaktır.

O günlerde felsefeyle ilgilenen ve Nietzsche okuyan Mustafa, hiç bir şeyi beğenmeme havalarındadır. Ezel Bey'in kendisine sonradan anlattığına göre, Erzurumlu entellektüellerin uğrak yeri olan Hemşin Pastahanesi'nde müthiş bir *Hareket* dergisi eleştirisi yapar. Çünkü bu dergiyi daha önce amcasının oğlunda görmüş, desensiz mesensiz diye pek beğenmemiştir. Ezel Erverdi, o gün gözüne kestirdiği Mustafa Kutlu'dan *Hareket*'e desen göndermesini ister ve gönderdiği ilk deseni de kapakta kullanır. Bu, onun için olağanüstü bir şeydir. Peki, ressam olarak katıldığı *Hareket*'in kendisini yazıya yönelteceğini hiç düşünmüş müdür? “İnanır mısın, diyor Mustafa Kutlu, ne zaman yazmaya başladığımı hatırlamıyorum. İlk hikâyemde, Erzurum'da yarı meczup bir Abdurrahman vardı, onu anlattım, adı O'dur ve hemen yayımlanmıştır. Yani *Hareket* sayesinde, yazdıklarımı yayımlatmak gibi bir derdim hiç olmadı. Bütün yazdıklarım yayımlandı.”

Nurettin Topçu'nun önderliğinde bir sanat ve fikir çevresinin görüşlerini yansıtan ve Mustafa Kutlu için gerçek bir mektep olan *Hareket*, toprağa bağlılık, sosyal adalet, seviyeli sanat ve yüksek bir fikir zemini teklif etmekte, üstelik bütün bunların Müslüman kalarak da mümkün olduğunu göstermektedir. Yani belli bir sosyal tabana mensup genç bir adamın bütün arayışlarına cevap veren bir platform...

Mustafa Kutlu, hikâye ve desen çalışmalarını bir süre birlikte yürütürse de, resim kabiliyeti ve heyecanı yavaş yavaş hikâyesinin içinde eriyerek onu besleyen bir kaynak haline gelecektir. Bitirme tezini *Sait Faik'te Plastik Unsurlar* konusunda vermesi bu bakımdan ilginçtir.

Ve “o şimdi hikâyeci”dir ve hikâyesinin önemli ipuçları yukarıda, anlattıklarımızdadır.

Kitap Kurdu
Bir Karadeniz Uşğı

ALİ BİRİNCİ

● İstanbul'da, ağustos sonlarında veya eylül başlarında
J Başbakanlık Arşivi'ne yahut mezarlıklara yolu düşen-
ler, kırk yaşlarında, orta boylu bir Karadenizliyi belge-
lere gömülmüş halde, yahut Rus pazarından satın alın-
mış küçük dürbünüyle mezartaşı kitabelerini okurken göre-
bilirler. Bulduğu bilgileri, üçüncü hamur kağıt artıklarından
kestirilmiş 12.5x20 cm. ebadındaki bilgi fişlerine ince uçlu
bir kurşunkalemle (fakat kötü bir elyazısıyla) sürekli kayde-
den bu sempatik adamın yüzü, işini yaparken, özellikle üye-
rinde çalıştığı herhangi bir konuda yeni bir bilgi yakalamış-
sa, dünyanın en mutlu adamının yüzüdür.

Çok şöhretli birinden değil, Ali Birinci'den söz ediyorum. Şöhretli değildir, ama kitaplarla şöyle veya böyle ilişkisi olanlar onu mutlaka tanır. En iyi dostları sahhaflar ve kitap kurtlarıdır. Meslektaşları, yani yakın tarihle meşgul üniversite hocaları ve araştırmacılar arasında pek fazla dostunun olduğu söylenemez; çünkü herhangi bir şekilde birbirlerini eleştirmişlerdir. Eleştirilerin çoğu okuma hatalarından kaynaklanır. En ufak bilgi ve okuma hatalarını bile affetmezler.

Ali Birinci'nin Karadenizli olduğunu anlamak için hatırı sayılır bir burunla bezenmiş yüzüne bakmak kâfidir; ancak ailesinin 1941 kıtlığında yerleştiği Hendek'te doğup büyü müştür (25 Ağustos 1947). Şeker Bey'in Müzeyyen Hanım'la evliliğinden doğan Ali'nin ailesi gerçekten ilgi çekicidir. Dede Tütüncü Nazmi, geleneğe uyarak, ölen kardeşinin eşi Havva Hanım'la evlenmiştir. Bu yüzden, Ali'nin anneanesi, aynı zamanda üvey babaannesidir. Çünkü Müzeyyen Hanım, dedesinin üçüncü hanımı olan üvey babaannesinin kızıdır.

Tamamen içedönük bir hayatın yaşandığı Balıklıseyh Köyü'nde, babasının içgüveyisi olarak girdiği amca evinde geçen bir çocukluk, camide köy imamından okunan elifba, köyde başlanan, Hendek'te tamamlanan ilkokul, öğretmenlerden birinin oğlundan ödünç alınarak okunan Kemalettin Tuğcu'lar, Oğuz Özdeş'ler ve aynı yıllarda Hendek pazarına gelen Darendeli seyyar kitapçılardan satın alınan âşık ve cenk kitapları..

Ortaokulu da Hendek'te bitiren, ancak ilçede lise bulunmadığı için aile dostlarından bir polisin delaletiyle yatılı olarak Ankara Polis Koleji'ne giren Ali'nin kitap açlığını, kolejin fakir kütüphanesi giderecek gibi değildir. Hafta sonları kendini kitapçılara zor atan polis adayı, köyden gelen harçlığın hemen tamamını kitaplara yatırdığı için yeni harçlık gelinceye kadar, üç-dört hafta üstüste izne çıkmadığı çok olmuştur. Polis Koleji'ni 1966'da bitiren ve üniversite imtihanını kazanarak Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girmeyi başaran Ali'nin tarihe yönelişi, burada okuduğu İktisat Tarihi ve İktisadî Düşünce Tarihi gibi derslere duyduğu büyük ilginin sonuçlarından biridir.

Genç Mülkiyelinin ayakları onu hep Kocabeyoğlu Pasajı'na sürüklemektedir. Sahhaflar ve kitap kurtları, tarihle daha içli dışlı olabilmek için Osmanlıca öğrenmek gerektiğini çok çabuk farkedenden ve eski harfli kitaplar toplamaya başlayan bu ufak tefek gençle yakından ilgilenmeye başlarlar. Özellikle Darüşşafaka'da Tahirü'l-Mevlevi'nin öğrencisi olan ve meraklılar arasında Orman Mühendisi Fahri Bey diye tanınan Fahri Başaran, Ali Birinci'nin çok şey öğrendiği, ilk sayfaları eksik kitapları bile ilk bakışta tanıyan hakiki bir

kitapseverdir ve tavsiyeleriyle Mülkiyeli genç dostuna devamlı yol göstermiştir.

Ali Birinci'nin en büyük şanslarından biri de, eskilerin tabiriyle “meşâhîr-i meçhûle”den ve müzmin bekâr kitap meraklılarının son temsilcilerinden biri olan Necmettin Hilav'ı tanımış olmasıdır¹. Arapça, Farsça, Almanca ve İngilizce'yi çok iyi bilen ve Ali Emîrî'yi aratmayacak bir hafızaya sahip olan Necmettin Bey'in asıl mesleği mühendisliktir ve Ali Birinci, eski kitaplar hakkındaki geniş bilgisinin büyük bir kısmını ona borçludur.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin İktisat ve Maliye bölümünden mezun olduktan sonra, mecburi hizmeti bulunduğu için devlet hizmetine Emniyet Genel Müdürlüğü'nde komiser yardımcısı olarak başlayan Ali Birinci'nin polislikte kalmaya niyeti yoktur ve sahhaflardan ayağını hiç kesmemiştir. Çünkü kitapçılar, yaşadığını hissettiği mekânlardır. 1971 yılında, geleneğe uyarak akrabasından Güzide Hanım'la evlenir ve bu evlilikten üç çocuk sahibi olur. 1974 yılında da Hacettepe Üniversitesi'ne başvurarak tarih dalında yüksek lisansa başlayacaktır. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, o sıralarda kuruluş safhasındadır. Hocalarından Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün tavsiyesiyle bu üniversiteye asistan olarak girer (1976). Yedi yılı Hacettepe'de misafireten olmak üzere, yaklaşık on üç yıl Cumhuriyet Üniversitesi'nde görev yapan, ancak doktora ve doçentliğini Hacettepe Üniversitesi'nden alan Ali Birinci, halen Polis Akademisi'nde Türk Siyasi Tarihi dersleri okutmaktadır.

Birinci'ye göre, insan-kitap ilişkisi çeşit çeşittir; kağıttan mamül her şeyi toplayan meraklılar vardır ki, onlara selülozofil denir. İşe yarayıp yaramadığına bakmadan her çeşit kitabı gözü kapalı satın alıp kapaklarını bile açmadan üstüste yığanlar da bibliyomanlardır. Bibliyofillerse kitabı hayatlarının tek ve büyük zevki haline getirmiş, okumasalar bile kıymetini bilen, değerli kitabı görür görmez farkedenden hakiki kitapseverlerdir. Onların bir adım ötesinde, Ali'ye göre, belli konularda belli kitapları şuurla toplayanlar vardır ki, her biri bir “ehl-i vukuf”tur.

¹ Salih Necmeddin Hilav, felsefeci Selahaddin Hilav'ın küçük kardeşidir.

Tevazu göstererek kendisini bibliyofil olarak nitelendiren Ali Birinci, gerçekte, çoktan Ali Emîrî'lerin, Muallim Cevdet'lerin, İbnülemin'lerin zümresine dahil olmuştur. Kitabı bir çeşit yatırım aracı olarak gören ve müzayedelerde büyük paralar ödeyip satın alarak hem fiyatların aşırı derecede yükselmesine sebep olan, hem de aldıkları kitapları hapsederek başkalarının faydalanmasını engelleyen sahte kitapseverlerden nefret eder.

Ali Birinci, tarihçidir ve aldığı kitabın öncelikle işe yaramasını ve araştırdığı konularda kendisine ışık tutmasını ister. Yani tek ölçüsü, kitabın nâdir oluşu değildir. Başkaları için hiç bir anlam ifade etmeyen üç-beş sayfalık bir risâle bile, onun için paha biçilemez bir kaynak olabilir. Kitap kendi işine yaramıyorsa, çok değerli de olsa, ihtiyacı olanlara hediye etmekten kaçınmaz, ben şahidim.

Osman Nuri Ergin'in *Muallim Cevdet*'i gibi, yıllarca bıkıp usanmadan aradığı kitaplar vardır. Bazı kayıtlara alınarak hiç olmayan kitapların peşine düştüğünü de biliyorum. Mesela *Bir Köy Risalesi*. Hasan Refik Ertuğ'un *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*'nde söz ettiği bu kitap, 1802'de açılan Üsküdar Matbaası'nda basılmış ilk kitaptır ve harkeli olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Ali Birinci, aynı zamanda, bizde köy meselesi hakkında yazılmış ilk kitap olabileceğini düşünerek bu kitabın peşine düşer ve aramadığı kütüphane, bakmadığı katalog kalmaz. Yıllarca aradıktan sonra, sözü edilen kitabın *Birgivi Risalesi* olduğunu anlayacak ve hayretler içinde kalacaktır. Ertuğ, kef harfi biraz ayrı düştüğü için Birgivi kelimesini "bir köy" diye okumuştur.

Yıllarca peşinde koşulan bir kitabın ele geçirilmesi, Ali Birinci'nin jargonunda "operasyon çökertmek"tir ve çökertilen operasyonların sayısını bilen yoktur. Arayarak buldukları kadar, aramadan bulduğu çok değerli kitaplar, gazete ve mecmua koleksiyonları da vardır. "Nüsha-i yegânesi ben dedir" derken duyduğu zevkin derecesi ancak kitap kurtlarınca idrak edilebilir. Mesela Paris'te 1828 yılında basılmış *Türk Dilinde Güzide Meseller*, Ali Birinci'ye göre, belki de Türkiye Türkçesi'yle basılmış ilk fıkra kitabıdır. Kitabı bas-

tıran Letellier hakkında bilgi aramış, bulamadığı için kitap hakkında tanıtma yazısı yazmamıştır. Çaylak Tevfik'in kütüphanelerde birkaç sayısı bulunan *Asır* (1870) gazetesinin altmış dokuz, Edirne'de çıkmış *Ordu* (1908) mecmuasının on dört, Sivas'ta 1909'da çıkmış *Vicdan*'ın yirmi beş ve Adana'da çıkmış *İtidal*(1908)'in yetmiş altı sayılık tam koleksiyonu Ali Birinci'nin kütüphanesini "tezyin" etmektedir.

Ali Birinci'ye göre, fiyatı ne olursa olsun, iyi kitap hemen alınmalıdır, nasıl olsa ödenir. Kitabı açmanın da usulü vardır; sol ele alınır, kapak asla 180 derece açılmaz. Sayfalar, sağ elin işaret ve baş parmakları vasıtasıyla sağ üst köşeden açılmalıdır. İyi okuyucular, okudukları her kitapta, mutlaka kurşun kalemle tashih ve ikmallerde bulunmalıdır. Böylece matbu kitaplar, kıymetli notlarla yarı matbu-yarı yazma, daha kıymetli kitaplar haline gelecektir. Ve hakiki kitapsever ödünç vermez.

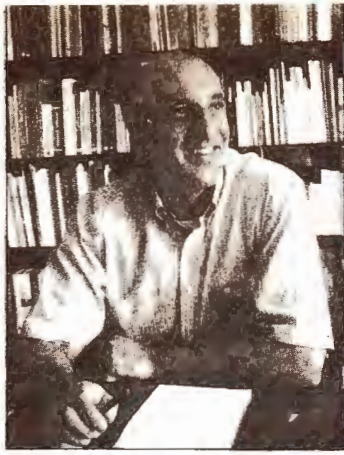
Yıllardır taşıdığı ve yanından hiç ayırmadığı meşin çantasında, sahhaflarda ya çok ucuza, yahut isyan ettirecek kadar pahalıya satın alınmış kıymetli kitap, risâle ve mecmuaların yanı sıra, küçük bir dürbün, bir lub, bilgi fişleri, akıl defteri ve mutlaka birkaç limon bulunur. Akıl defterinde neler bulunmaz ki? Kütüphanesindeki süreli yayınların eksik sayılarının tarihleri, araştırdığı şahsiyetlerin torunlarına ait telefon numaraları ve adresler, vefayat listesi, taradığı gazete ve dergilerdeki ölüm ilanlarıyla ilgili notlar.. Bu notlardan yola çıkarak araştırdığı kişilerin ailelerini tesbit ettiği gibi, vefat tarihlerini ve nereye defnedildiklerini de hatasız bir biçimde öğrenir. Son olarak çok önemli bir sözlük olan *Yeni Türkçe Lügat*'ın müellifi M. Bahaeddin'in kızını bu yolla bulmuştur ve hanımefendi, lüğatin tashihli ve ikmal edilmiş nüshasını kendisine armağan edecektir.

Bir süredir, Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey'in peşinde olan Ali Birinci'yi, son buluşmalarımızdan birinde çok üzgün görmüştüm, çünkü merhumun Eğrikapı Mezarlığı'ndaki kabrini bulamamıştı. Bu, düşünülen makalenin ka- bir bulununcaya kadar yazılmayacağı anlamına gelmektedir.

Böyle, eksik bilgiler yüzünden beklettiği kitap ve makalelerin sayısını kimse bilmiyor¹.

Ali Birinci'ye göre, yeni bir bilgi ve farklı bir görüş getirmedikten sonra, yazmanın hiçbir anlamı yoktur. Anlayana ne büyük ders!

¹ Üç kitabı ve çok sayıda makalesi bulunan Ali Birinci'nin en önemli eseri, Dergâh Yayınları arasında çıkan "*Hürriyet ve İtilaf Fırkası/II. Meşrutîyet devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*" (1990)'dır.

Kösedağ Yaylalarından
Bürokratik ve Politik Zirvelere

İLHAN KESİCİ

Avrupa Ekonomik Topluluğu nezdinde Türkiye Temsilciliği ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı gibi çok önemli görevlerde bulunmuşsa da, kamuoyu, onu daha çok ANAP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı adayı ve Demirel ailesinin dâmâdı olarak tanıyor. Ben tanıdığımda henüz ODTÜ öğrencisi ve “dâvâ”ımızın önde gelenlerinden biriydi; Sivas’a gelişlerinde ya İstasyon Caddesi’nde turlayarak, yahut Cıbıllar Parkı’nda birkaç masayı birleştirip geniş bir halka teşkil ederek davadan konuşurduk. Daha doğrusu o, sorularımızı kendine has konuşma üslubuyla ve herhangi bir şekilde itiraz etmemizi önleyen sıkı bir mantık düzeni içinde cevaplandırırdı. Her zaman şık, bakımlı ve moderndi. Ben mesela portföy dedikleri el çantasını ilk defa onun elinde görmüşümdür.

İlhan ağabeyle tanışıklığımız 1960’ların sonlarında başlamıştı, ama ailelerimiz Zara’dan tanışıyorlardı. Bizim evde, özellikle dedesi Molla Hüseyin’den sık sık söz edildiğini hatırlarım. Babası Osman Nuri Bey de annemin ilkokuldan sınıf arkadaşısıymış. İlhan Kesici, dedesi Molla Hüseyin’in kendi gayretiyle zengin olmuş, ticaretle uğraşmakla beraber mülk edinmeye, özellikle toprak satın alarak ortakçılara ek-

tirip biçirmeye meraklı, atak, teşebbüs ruhu son derece gelişmiş bir insan olduğunu söylüyor. Nitekim 1949 yılında, Halk Partisi'nin oy kaygısıyla hac yasağını kaldırması üzerine, "Hicaz"da soluğu ilk alan Molla Hüseyin olmuş ve o tarihten sonra hep Hacı Molla Hüseyin diye anılmıştır.

Üç oğlu, dört kızı olan Hacı Molla Hüseyin'in büyük oğlu Osman Nuri Bey, İlhan Kesici'nin babasıdır. Nüfus kağıdında doğum tarihi olarak 22 Kasım 1948 kaydı varsa da, Kesici, ay ve gününden emin değil. Çünkü annesi Halise Hanım, onun "Harman vakti" dünyaya geldiğini söylemiş. Harman vakti, yani büyük ihtimalle eylül... 1956 yılında Sivas'a göçen Kesici ailesinin Zara'yla irtibatı hiç kesilmemiştir. İlhan, yaz tatillerini hep Kösedag'daki yaylaklarda geçirir ve Çamşılı ağzı türkülerle büyür. İç dünyasının teşekkülünde dert ve hasret yüklü türkülerin son derece önemli bir yeri vardır; meşhur Zaralı Halil'e yetişmiş ve onun dizinin dibinde türküler söylemiştir.

İlhan Kesici'nin ilk kültür kaynakları bu türküler ve dedelerinin *Saatli Maarif Takvimi*'nden öğrenerek anlattıkları dinî ve tarihî anekdotlardır. Daha sonra cami avlularında satılan Hazreti Ali Cenkleri, bir ara da Amerikan çizgi romanları. Özellikle Çelik Bilek'in maceralarına meraklı olan küçük İlhan, bir süre sonra *Mike Hammer* tiryakisi olur. Lise yıllarında ise yakın tarihle ilgili kitaplara ve hâtıratlara merak salacak, öte yandan dünya görüşünün teşekkülünde Ziya Gökalp ve Nihal Atsız'la birlikte Bediüzzaman'ın eserleri eş zamanlı olarak rol oynayacaktır.

Aile Demokrat Parti'lidir; 1960'dan sonra tabii olarak Adalet Partisi saflarında yer alır. Osman Nuri Bey, 1950-1960 arasında DP'den, 1961-1971 arasında da AP'den İl Genel Meclisi üyesidir. Halk Partisi'ne duyulan öfke, Kesici ailesinde, dolayısıyla İlhan Kesici'de kaçınılmaz olarak bu partinin damgasını taşıyan resmî tarih üzerine şüpheler uyandırır. Özellikle Kâzım Karabekir'in *İstiklal Harbimiz*'ini okuduktan sonra, tarih ders kitaplarını ciddiye almamaya başlayan genç İlhan, lisede itirazcı, cedelci, atak ve isyankâr bir öğrencidir. Babası Osman Nuri Bey de, resmî tarihin unutturmaya çalıştığı tarihî gerçekleri çeşitli yollarla öğrenerek oğluna aktarmaktadır. "Babamın" diyor İlhan Kesici,

“Can oğul diye söze başlayarak anlattıklarının hepsi daha sonra doğrulanmıştır. Bu bilgileri kimlerden nasıl edinirdi, hâlâ bilmiyorum. Hayret edilecek şeydir!”

Harf inkılabının yapıldığı yıl ilkokul üçüncü sınıfta olduğu için eski harfleri de, yeni harfleri de en iyi şekilde yazıp okuyacak kadar öğrenen Osman Nuri Bey, bundan oğlunu da mahrum bırakmamıştır. Öyle ki, bir ara yarım hafız sayılacak kadar hıfza çalışan ve uzun süre beş vakit namazını ihmal etmeyen İlhan, üniversite yıllarında babasını memnun etmek için mektuplarını eski harflerle yazacaktır.

Ve üniversite. 1965 yılında Ortadoğu Teknik Üniversite-si’ne giren İlhan Kesici, küçük Anadolu şehir, kasaba ve köylerinden gelen bütün gençlerin kaçınılmaz olarak yaşadığı şoku yaşar. Tamamen yabancı olduğu bir ortama düşmüştür; ODTÜ’de okuyanların çoğu yüksek hayat standartlarına ulaşmış ailelerin çocuklarıdır ve büyük bir kısmı kolej çıkışlıdır. Anadolu’nun düz liselerinden mezun olup da nâsılsa ODTÜ’ye girmeyi başaranlar, Ankara Koleji (ki bu kolej ODTÜ’ye öğrenci yetiştirmesi için özel olarak dizayn edilmiştir), Robert Kolej, Tarsus Amerikan Koleji gibi imtiyazlı okullardan mezun, bütün yerli değerlerden koparılmış ve hemen hepsi modaya uyarak sosyalist olmuş öğrenciler arasında, uzaylı yaratıkları gibi yabancıdırlar. Yoğun dinî hayatın yaşandığı bir aile ortamında, Kâzım Karabekir’in hatıratını, Bediüzzaman’ın *Risale*’lerini, Ziya Gökalp’i vb okuyarak yetişmiş, hatta hıfza çalışmış namazlı niyazlı İlhan, kolejlilerin yaşadıkları modern hayata ve sosyalizme şiddetle muhalif, beraberinde getirdiği değerleri sonuna kadar korumaya kararlı bir taşralı psikolojisiyle, hiç tereddütsüz antikomünist-milliyetçi cenahta yerini alır.

Ülkeyi 12 Mart muhtırasına götüren 1970 öncesi öğrenci hareketlerinin yaşandığı sıkıntılı yıllardır. ODTÜ’ye başlar başlamaz, öğrenci hareketlerinin içine, bağlı olduğu değerleri korumak gayesiyle “balıklama” denecek bir hızla dalan genç İlhan, bir süre sonra, olup bitenlerin öğrenci iradesini çok aştığını ve birileri tarafından kullanıldıklarını farkederek. Masum öğrenci hareketleri olarak başlayan olaylar, bazı güçler tarafından profesyonelce yönlendirilmektedir. Bunu fark eder etmez kendini geri çekti ve bu arada okudukları

arasına nedense Nietzsche, Scophenhauer gibi karamsar filozofları ve Dostoyevski'nin romanlarını ekleyen İlhan Kesici, Dosto'dan, mutlak kahraman bulunmadığını, insanı zaafı ve meziyetleriyle birlikte kabul etmek gerektiğini ve dünyayı -ara tonları atlayarak- sırf siyah-beyaz olarak görmenin yanlış olduğunu öğrenir.

1971 yılında Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nden kazasız belasız mezun olan İlhan Kesici, aynı üniversitede master'ını da yaptıktan sonra Devlet Demir Yolları'nda çalışmaya başlayacaktır. Etliye sütlüye karışmadığı "sade vatandaşlık dönemi".. Bu arada kazandığı bir bursla İngiltere'ye giderek Bradford Üniversitesi'nde "Ekonomik Kalkınma ve Altyapı Projeleri" eğitimi gören Kesici, 1980 öncesini politikanın uzağında bir bürokrat olarak yaşamıştır. 12 Eylül gelip çatığında DPT'de İktisadi Planlama uzmanı olarak çalışmaktadır. Bir süre sonra aynı kurumda Daire Başkanı olur ve Londra Kraliyet Kamu Yönetimi Enstitüsü'nden Devlet Yüksek Kademe Yöneticiliği diploması alır. Merhum Turgut Özal'ın da çok yakınında bulunan ve onun döneminde AET nezdinde Türkiye temsilcisi olarak görevlendirilen Kesici, belki biraz da aileden gelen alışkanlıkla kendisini Süleyman Demirel'e daha yakın hissetmekte ve onun "yasaklı" oluşuna tahammül edememektedir. Politikaya o yıllarda yeniden ısınmaya başlar. Özellikle Turgut Özal'ın ünlü referandumda, yasakların devamı yönünde çalışması, Kesici'yi ondan uzaklaştıracak ve çok fazla haksızlığa uğradığına inandığı Süleyman Bey'e yaklaştıracaktır.

Bu yakınlık meyvelerini vermekte gecikmez; Demirel, genç ve parlak bürokratinin 1987 seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili adayı olmasını, 1990 yılında da DYP Genel İdare Kurulu'na seçilmesini sağlar. Koalisyonun birinci döneminde DPT Müsteşarı olarak gördüğümüz İlhan Kesici, Turgut Özal'ın beklenmedik ölümüyle sarsılan dengelerde politik bir açmazın içine düşecektir. Süleyman Bey'in Köşk'e çıkması ve Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığı'na seçilerek Başbakanlık koltuğuna oturması, onu yepyeni bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. O sıralarda Şevket Demirel'in kızı Binhan Hanım'la nişanlı olan Kesici, bütün görüş-

lerine karşı olduğu Çiller'e "Millî Damat" damgası yemeden muhalefet edebilmek için partiden ayrılmayı tek çıkar yol olarak görmüştür. Ve biz onu birden karşımızda Anavatan Partisi'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı olarak buluruz.

Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na soyunduğu günlerde, Ümmühan Binhan Hanım'la dünya evine girerek Köşk'e dâmât olan İlhan Kesici, şimdilerde ANAP Genel Başkanı'na Ekonomi Danışmanlığı yapıyor ve Çamlıca'daki evinde, kütüphane olarak düzenlediği büyük salonda -hep böyle bir kütüphane odasına sahip olmayı özlemiştir- çoğunu Amerika'dan getirttiği, tarihe, siyasete ve ekonomiye dair kitapları okuyarak çevresindeki herkesin çok parlak olacağına inandığı politik geleceğine hazırlanıyor.¹

Güçlü bir hafızaya ve zengin bir tarih kültürüne sahip olan İlhan Kesici'yi, şüphesiz, birçok politikacıdan ayıran en önemli özellik, içinden çıktığı toplumu çok yakından tanıması, diline, örfüne, inancına yabancı olmaması, istediği an onun diliyle konuşup Çamşır ağzıyla türküler söyleyebilmesidir.

Kesici'nin içinde hâlâ Köseadağ yaylalarının rüzgârları eser.

¹ Kesici, 24 Aralık seçimlerinde Anavatan Partisi Bursa milletvekili olarak Meclis'e girdi.

Mülkiye'yi
Ankara Terminali'nde Bitiren Adam

MUSTAFA ÇALIK

Bazı insanlar vardır ki karamsarlık mikrobi taşırlar; dünyayı felaketin eşiğindeymiş gibi görmemiz için onlarla beş on dakika beraber olmanız yeter. Bazılarının da heyecanları sâfîdir; sislerin dağılıp ufkunuzun açılmasını ve geleceğe dair ümitlerinizin canlılık kazanmasını sağlarlar. Mustafa Çalık ikinci gruba girer. Onu yaklaşık yirmi yıldır tanırım, fakat bir gün olsun karamsarlığa düşmüş halde görmedim. Her zaman yapacak birşeyler olduğuna ve mutlaka bir çıkış yolu bulunaçağına inanır ve bulur da.

Mustafa, her şeyini kaybetse bile ümidini ve heyecanını kaybetmeyecek cinsten bir adamdır. Ve cüssesinden umulmayacak kadar iştahlı (bir oturuşta üç adamı doyuracak kadar yemek yer), cesur, cedelci, mücadelecî... Ağzı iyi laf yapar; inanılmaz bir ikna kabiliyetine sahiptir. Demokrasinin gerekliliğine inanır, fakat heyecanlarını biraz da gizli kalmış komitacılık ruhundan aldığını söyleyebilirim. Teşkilatçıdır; şaşırtıcı bir hızla insanları biraraya getirip organize edebilir.

Kimdir Mustafa Çalık? Hangi ayın hangi gününde doğduğunu bilmeyen o kavruk Anadolu çocuklarından biri. Annesi Muazzez Hanım, 1955 veya 1956 yılında "kara güz vak-ti" doğduğunu söylemiş, Gümüşhane'nin fakir dağ köyle-

rinden Çalık'ta. Ve köyden şehre, şehirden köye defalarca göç. Çalık köyü, Ankara ve Gümüşhane arasında, her seferinde taşı tarağı toplayarak mekik dokuyan "seyyar" bir aile.

Mustafa'nın çocukluğu hastalıklarla boğuşarak geçmiş- tir; bu yüzden akranlarına göre epeyce çelimsizdir, ama ha- şarılıkta eline kimse su dökemez. Bir seferinde güya vaktin- den evvel oğul vermelerini sağlamak için arı kovanlarından birine çomak sokmuş ve yüzlerce arının saldırısına uğraya- rak ölümlerden dönmüştür. İşin kötüsü, bu tecrübe "alış- kanlık yapacak" ve Mustafa sık sık arı kovanlarına çomak sokacaktır. 12 Mart Muhtırası'nın verildiği yıl, siyasî cere- yanlara karşı büyük bir ilgi duymaya başlar; "âdeta içindeki şeytanlar dışarı uğramıştır". Ortaokul üçüncü sınıfta kendi- ni birden MHP hareketinin içinde bulur, giriş o giriş! MHP, Mustafa'ya, Ortega y Gasset'nin ifadesiyle, "hem yuva hem mapushane" olacaktır; çok daha önce başlayan fikrî ve siya- sî farklılaşmaların tabii sonucu olarak bağlarını bütünüyle kopardığı 1983 yılına kadar...

Çok küçük yaşta siyasete bulaşan Mustafa, aslında son derece başarılı bir öğrencidir; 1968 yılında ilkokulu birinci- likle bitirdiği gibi, aynı yıl *Milliyet* gazetesinin açtığı bilgi ya- rışmasında il birinciliğini kazanmıştır. Orta ikinci sınıfa ge- çerken not ortalaması 9.2'dir ve yıllardır Gümüşhane Orta- okulu'nda hiç bir öğrenci bu ortalamayı tutturamamıştır. Ancak "ülkücü"lüğü yüzünden özellikle lisede sıkıntılı gün- ler yaşayacaktır. Nitekim son sınıfta Gümüşhane Lise- si'nden kovulur. Bayburt Lisesi bu "başbelası"nı almamak için binbir müşkilat çıkarırsa da sonunda "def-i belâ" kabi- linden kabul edip diplomasını verir.

Liseyi bitirdiği yıl on yaşından beri ihtirasla istediği ve ilk sırada tercih ettiği Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanan Mustafa Çalık, adını ilk defa babasından duyduğu bu fakül- tenin rüyasını görerek büyümüştür. Kazandığını öğrendiği zaman, Gümüşhane'nin Çalık köyünden garip Mustafa'nın ne kadar sevindiğini tahmin etmek zor değildir. Üstelik SBF'ye giren üç yüz kişi içinde 89'uncu sıraya yerleşerek kü- çümsenemeyecek bir başarı kazanmıştır. O yılki kod num- rasını bile hatırlayan Mustafa, bu rüyanın hiç bir ayrıntısını unutmadığını söylüyor. Çünkü bu başarı ona kaymakamlık,

valilik ve siyasetin yolunu açmıştır. Ne var ki ikinci sınıfta okutulan Siyasi Fikirler Tarihi dersine çalışırken hayatla ilgili tasavvurlarını yeniden gözden geçirerek vali ve siyasetçi olmaktan vazgeçecek, fakülteyi bir an önce bitirip siyaset ilmi doktorası yapmaya karar verecektir. Ancak 1980 öncesinin en karanlık günleridir; okula sokulmayan “faşistler”den olduğu için, SBF’ye dört yıl boyunca, otuz dokuz günü birinci sınıfta, iki günü de ikinci sınıfta olmak üzere toplam 41 (kırk bir) gün devam edebilir.

Mustafa’yla tanışıklığımız o dehşet günlere tesadüf eder; içinde yer aldığımız hareketle ilgili rahatsızlıklarımız benzer sebeplere dayandığı için doğrusu çok çabuk kaynaşmışızdır. Ben *Hergün* gazetesinde çalışıyor ve aylık *Divan* dergisini yönetiyordum. *Divan*’ın ilk sayılarındaki yazarlardan biri Mustafa, diğeri de Ahmet Turan Alkan’dı. O yıl SBF’nin son sınıfında olan Mustafa’nın Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali’nde İstanbul yolcusunu beş liraya, Erzurum yolcusunu on liraya sattığını öğrenince hayretler içinde kalmıştım. Bu işin terminal lügatindeki adı “yolcubaşı yapmak” veya “kellecilik”miş. Babası Fazıl Bey’in uzun yol şoförü olması dolayısıyla şoför dünyasını ve argosunu çok iyi bilen Mustafa’nın şoförlüğüne gelince, hafazanallah! Onun kullandığı arabaya binerseniz yüreğiniz ağzınıza gelir!

Terminalde yolcubaşı yapan, ama bir söze başladı mı, daha ilkokuldayken bütün teferruatıyla öğrendiği Fransız İhtilali’ni eksiksiz anlatabilen, Weber’leri, Aron’ları, Duverger’leri okumuş “ülkücü” Mülkiyeli, 1970’lerin sonlarında, partininkinden epeyce farklı bir “söylem”e sahip, sosyal değişmeden, demokrasiden, insan haklarından söz eden ve tarih, sosyoloji, siyaset bilimi gibi disiplinlerle ilgilenen küçük bir gruba dahildir. Bu grup, yayın hayatına 1989’da başlayan *Türkiye Günlüğü*’nün çekirdek kadrosunu teşkil edecektir.

Türkiye Günlüğü’ne geçmeden önce hikâyeyi tamamlamalıyım: Bütün zor şartlara rağmen, Mülkiye’yi dört yılda iyi dereceyle bitiren Mustafa, 1979 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nin siyaset ilmi doktora imtihanını da birincilikle kazanmış ve Mümtaz’er Türköne’yle birlikte Hazırlık Okulu’na başlamıştır. Mustafa, “Buraya devam ettiğimiz üç buçuk ay içinde yaşadığımız sefalet ve perişanlık roman olur”

diyor. Her şeye rağmen devama kararlıdır, fakat terör daha fazlasına izin vermez. Ve büyük bir hevesle başladıkları Boğaziçi'ni terketmek zorunda kalırlar.

Yeniden kürkçü dükkânı, yani Ankara. 1980 yılında kaymakamlık ve Devlet Planlama Teşkilatı uzman yardımcılığı imtihanlarına girerek ikisini de birincilikle kazanan, ancak DPT'yi tercih eden Mustafa, 1985'te ABD'ye giderek Denver Üniversitesi'ne bağlı Graduate School of International Studies'de milletlerarası politika dalında master yapmıştır. Daha önce Mülkiye'de başladığı siyaset ilmi doktorasını ise 1992'de tamamlayabilecektir.

Mustafa, Denver'deki hüzünlü günlerde bir yandan sigara ve demli çay refakatinde memleket türküleri dinlerken, bir yandan da çıkarmayı düşündüğü dergiyle ilgili hüylalara dalıp yazı kurulları oluşturduğunu söylüyor. Ekim 1987'de dönüp DPT'deki işine başladığında kafasında tek şey vardır: Dergi çıkarmak. İlk işi, böyle bir dergide beraber olabileceği kim varsa, listesini çıkarıp hepsiyle bir bir görüşmek olur.

1988 yılında, birgün *Tercüman*'daki telefonum çaldı, karşımda yıllardır görmediğim Mustafa Çalık. Galiba o gün akşam bizim evde buluştuk. Ankara'da bir dergi çıkarmak üzere uzunca bir süredir yapılan toplantılardan ve çıkarmayı planladığı, daha sonra birçok isim arasından seçtiğimiz *Türkiye Günlüğü* ismiyle çıkacak olan dergiden söz etti. Uzun uzun konuşup tartıştık ve anlaştık. Yazı kurulunda ben de yer alacaktım. Mustafa'nın Amerika'daki yalnızlık günlerinde kafasına koyduğu, Ankara'da, İzmir Caddesi'ndeki Girgin Kırathanesi'nde, sigara dumanları arasında pişirilen *Türkiye Günlüğü*'nün, Adakale Sokak'ta tutulan ve bitpazarından satın alınmış eşyalarla tefriş edilen bürosunda küçük bir arkadaş grubunun hazırladığı ilk sayısı Nisan 1989 tarihini, dosya konusu ise "Gerçekleşmeyen Rüya: Demokrazi" başlığını taşıyordu.

Beklenmedik ölçüde büyük bir ilgiyle karşılanan *Türkiye Günlüğü*, Türk fikir hayatında damgasını vuran dergilerden biri olmuştur. Dergiyle rahatça ilgilenebilmek için bir süre sonra DPT'deki görevinden istifa ederek ayrılan ve Cedit A.Ş.'yi (kısa bir süre önce de Cedit Vakfı'nı) kuran Çalık, Turgut Özal'ın da dikkatini çekmiş, özellikle cumhurbaş-

kanlığı döneminde merhumun yakın çevresinde yer almıştır. Bazı okuyucularım belki hatırlar; *Türkiye Günlüğü* tarafından düzenlenen bir açık oturumu bizzat Turgut Özal yönetmişti. Bana sorarsanız, cumhurbaşkanını açık oturum yönetmek gibi teamülleri altüst eden bir işe ancak Mustafa Çalık razı edebilirdi.

Mustafa, galiba, Mülkiye'nin ikinci sınıfındayken verdiği siyasetle uğraşmama kararını Turgut Özal'la tanıştıktan sonra bozdu. Parti programı üzerinde birlikte çalıştıklarını biliyorum. Eğer Özal yaşasaydı, Mustafa şu anda belki de aktif siyasetin içinde olacaktı.

Bir ara Aydın Menderes'le birlikte siyaset yapmayı da deneyen Mustafa'nın çomağı, bakalım ne zaman hangi kovana dalacak.

Zirvelere
Taşrada Göz Diken Yazar

AHMET TURAN ALKAN

Çocukluğumuzu Altıncı Şehir’de, aynı yıllarda, aynı mânevî ve kültürel havayı soluyarak yaşadık; kumaşlarımız aynı.

Zihnimde onunla ilgili ilk imaj, tekkenin avlusunda tek başına oynayan beyaz tenli tombiş bir çocuk imajıdır. Aynı Nakşî şeyhine bağlı olan annelerimiz bizi de zaman zaman Taşlısokak’taki koyu yeşil kapılı tekkeye götürürlerdi; orada karşılaştık. Ama aynı mahallelerde oturmadığımız ve aynı okullara gitmediğimiz için dostluğumuz çok sonraları sıkı bir tavla maçının ardından “dâvâ” arkadaşlığı olarak başlamıştır.

Devlet Demiryolları Fabrikası ustabaşlarından Talat Bey ile Zeynep Hanımın oğlu olarak 24 Mart 1954’te doğan Ahmet, üç kızdan sonra gelen tek erkek evlat olduğu için evin kıymetlisidir ve galiba Ahmed-i Turan türbesinde fatihalar okunarak ve kuşburnu çalısına çaputlar bağlanarak dilenilmiştir. Yüz Ahmet Turan’dan doksan dokuzunun Sivashlı olduğunu söyleyebilirim; çünkü çocuğu olmayan, çocukları yaşamayan veya erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, Soğuk Çermik civarındaki bir tepede yatan ve Battal Gazi’nin yoldaşlarından olduğu rivayet edilen Ahmed-i

Turan Gazi'nin türbesine gider, fatiha okuduktan sonra başucundaki kuşburnu çalısına çaput bağlar, taşlardan minik evler ve beşikler örerek dilek dilerler. Ve doğan çocuk erkek olursa mutlaka Ahmet Turan adı verilir.

Adaklar adanarak, dilekler dilenerek sahip olunan ve anne, ablalar ve haladan oluşan müşfik bir kadın kalabalığı arasında el bebek gül bebek büyüyen Ahmet'in mutlu çocukluk dönemi uzun sürmeyecektir; bir çocuğun başına gelebilecek en büyük felaketlerden biri Ahmet'in başına gelir; altı yaşındayken, yani şuurunun henüz uyanmaya başladığı çağda babasını kaybeder. Yetim Ahmet, çocukluğunda annesinden çok halasıyla halvet olmuştur. "Halamın romanı niçin yazılmadı?" başlıklı nefis denemesinde anlattığı bu mübarek kadına duyduğu büyük sevginin sebebi, herhalde onda babasından birşeyler bulmasıdır.

Ahmet hayal meyal hatırladığı babasının çevrede "hasta" bir demokrat olarak tanındığını ve 1960 ihtilalinden bir ay önce öldüğünü söylüyor. Demokrat Partililik ruhu, ailede, şüphesiz, Talat Bey'in ölümünden sonra da devam etmiş ve Ahmet'in kumaşında, bu ruhun renk verdiği ilk desenler halasının tezgâhında şekillenmiştir. Süs olarak, kudretten sürmeli gözlerine arasına sünnettir kavliyle Kâbe sürmesi çeken, ömrünün sonuna kadar beş vakte ilave ettiği tehecüd, işrak, duha ve evvabin namazlarında niyaz gözyaşları dökmüş, çocuksuz -ve çocuksuzluğun acısını kardeşinin yetiminde gideren- bir hala..

Ahmet o yıllarda Sivaslı her çocuğun geçtiği bütün ameliyelerden geçmiş, sokakların kuytu köşelerinde doya doya aşık oynadığı gibi, Kızılırmak'ta gizli gizli çimmiştir de. Kitabı da aynı yıllarda keşfeder; Kızılırmak İlkokulu'nun kütüphanesine nasıl dadandığını, eniştesinin kitaplığındaki *Bütün Dünya*'ları yutarcasına nasıl okuduğunu, bir ara *Teksas* ve *Tommiks* gibi Amerikan çizgi romanlarına nasıl tutulduğunu bana defalarca anlatmıştır. Ben de aynı yollardan geçtiğim için sohbetlerimiz hâlâ zaman zaman bir nostalji fırtınasına dönüşür. İkimiz de *Hazreti Ali Cenkləri*'yle başlayıp *Teksas* ve *Tommiks* ciltleriyle devam eden, *Binbirgece Masalları*'ndan, *Kelile ve Dimne*'lerden, *Grimm* ve *Andersen* masallarına, Jules Verne'lerden Doğu ve Batı klasiklerine

uzanan heyecanlı bir okuma serüveni yaşamışsızdır. Şimdiki çocuklar pek bilmez, okumak ne büyük bir zevk, ne büyük bir saadetti!

Ahmet'le tanıştığımızda, yetişme tarzlarımızın bizi kaçınılmaz olarak getirip bıraktığı yerdeydik, ülkücüyduk. Çünkü bağlı olduğumuz değerleri MHP'nin temsil ettiğine inanıyorduk. Gençliğimizi 1970'lerin kaosunda dâvâ uğruna paranteze aldık. Korkunun dağları beklediği günlerdi; çok zaman bir bardak çay ve bir simide katık edecek yüz gram peynir için para bulamadığımız günlerde, dâvâya hizmet için dergiler çıkardık. Ama içimizde hep bir şüphe vardı; bir yerlerde yanlış yapıldığını hissediyorduk, fakat kendi ayaklarımız üzerinde durmaya cesaretimiz yoktu.

Ahmet Mülkiye'yi düşse kalka o kaos ortamında bitirdi ve Sivas'a kapandı. Tatvan'da yedeksubaylık günleri ve zorunlu olarak yaptığı kısa süreli seyahatler sayılmazsa, o gün bugündür Sivas'ta yaşıyor ve yazıyor. Uzunca bir süre mahallî *Hakikat* gazetesinde çalıştı ve şaşırtıcı güzellikte köşe yazıları yazdı. Deneme tadındaki bu kısa yazılar daha geniş kitlelere ulaşmalıydı! Ama Ahmet tuhaf bir atalet içindeydi, bu yönde herhangi bir şekilde harekete geçmeye yanaşmıyordu. İşin kötüsü, birkaç yıl sonra enişterelerinden biriyle muhasebecilik yapmaya başladı. Sivas'a gidişlerimde, bu mesleğe ruhen ne kadar yabancı olduğunu ve ne kadar azap çektiğini görür, onun hesabına üzülürdüm. Bu azaptan, 1985 yılında, Cumhuriyet Üniversitesi'ne tayin edilen tarihçi Ali Birinci sayesinde kurtulmuştur. Bütün kitap kurtlarının yakından tanıdığı Ali Birinci, iyi kitabı ve hakiki kitapseveri ilk bakışta farkedene o zarif dost, Ahmet'i hemen keşfetmiş ve üniversiteye intisap etmesini sağlamıştır.

Ve sonra *Türkiye Günlüğü*... Ahmet'in yıldızı, müşterek dostumuz Mustafa Çalık'ın teşebbüsüyle çıkan ve kısa sürede Türk entelektüel hayatına damgasını vuran, yazı kurulunda birlikte yer aldığımız *Türkiye Günlüğü*'nde parladı. Bu dergide bunca yıllık dostumuzun bir başka tarafını öğrendik: Ahmet, aynı zamanda usta bir mizahçıydı; Recai Güllapdan müstear adıyla yazdığı yazılarda, ülke meselelerine bir megaloman olarak bakışı ve Molla Kasım'la atışmaları çok hoştu.

Bu arada *Revak* gibi mahallî dergilerde eski Sivas hakkında nefis yazıları çıkıyordu. Birçoğunu henüz yazılış safhasında veya yayımlanmadan önce okumuş ve çok sevmiş, hatta birini *Tercüman*'daki köşemde iktibas etmiştim. Bu yazılar biraraya getirildiği takdirde nefis bir kitap olabilirdi, fakat Ahmet, Sivas'ın "iç hayat"ına dair yazdıklarının Sivaslılar'dan başka kimsenin ilgisini çekmeyeceğini zannediyordu. Bense tam aksini düşünüyor, bütün Anadolu şehirlerinde benzer bir hayatın yaşandığına, böyle bir kitapta, Erzurumlusunun da, Erzincalınsının da, Diyarbakırlısının da, Burusalısının da kendisini bulacağına inanıyordum. Üstelik Ahmet, folkloru aşamayan herhangi bir "mahallî" yazar değil, geniş bir ufka ve kültüre daha da önemlisi son derece şahsî bir üsluba sahip, üstelik bilgilerini sosyolojik bir zemine oturtabilen, sosyoloji ve siyaset bilimi formasyonu almış, tarih sahasında da doktora sahibi bir entelektüeldi. Yazdıklarında eski Sivas'tan söz ederken bile, Sivas'ı aşan ve bütün Türkiye olarak yaşadığımız değişim depremini merkez üsünde yakalayan maharetli bir gözlemciydi. Nitekim Ötügen Neşriyat'ın sahibi Nurhan Alpay dosyayı okuyunca çarpıldı; çünkü Ahmet'in Sivas hakkında yazdıklarında İspir'de yaşadığı çocukluğunu bulmuştu.

Uzun sözün kısası, *Altıncı Şehir* dosyasını Ahmet'in elinden zorla aldığımı söylersem, abartmış olmam. Hatta kitabın "Efendi Hazretleri" başlıklı bölümünü de benim ısrarım üzerine daha sonra yazmıştır. *Altıncı Şehir*'le kitaplaşma sürecinde -kapak kompozisyonu hariç- yakından ilgilendim, sevgiyle ve hayranlıkla. Çünkü o kitapta benim yitik cennetim de var.

Altıncı Şehir'in Ahmet'i de şaşırtan olağanüstü bir ilgiyle karşılandığını ve kısa sürede ikinci baskısını yaptığını söylemeye gerek var mı, bilmiyorum?

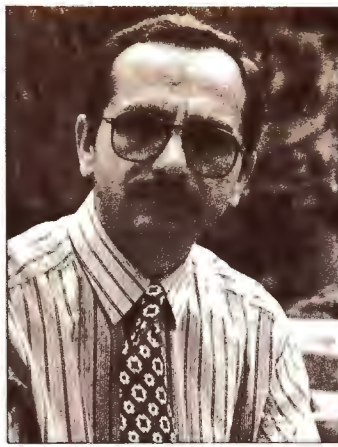
Ahmet bugün hârika bir üsluba ve çok özel bir okuyucu kitlesine sahip bir yazar ve seçkin bir entelektüeldir, ama Sivas'ta tam bir Sivaslı gibi yaşar; rahatına düşkündür, kolay kolay yerinden kımıldatamazsınız. Benim İstanbul'a nasıl tahammül edebildiğime hiç akıl erdirememiştir; İstanbul'a yolu düştüğünde yaşadığı saatler dehşet saatleridir ve işi neyse bir an önce görüp Sivas'a dönmek için can atar. Gidip

fildişi kulesinde, sevgili Macintosh'unun (Ahmet bir Macintosh fanatığıdır ve aramızda daktiloya ilk ihanet eden odur) başına geçecek ve -inanın- birkaç günde edindiği izlenimlere dayanarak, İstanbullu birçok yazarın beceremeyeceği yetkinlikte bir İstanbul yazısı çıkaracaktır.

Doğrusu, Ahmet kadar hızlı yazabilen başka yazar tanımadım. Benim bir haftada yazdığım bu yazıyı o bir oturuşta çıkarabilirdi. Ve daha güzel bir yazı olurdu, bundan eminim.

Ahmet yalnızlığı sever; iyi bir konuşmacı ve sohbet adamı değildir; yazdıklarını okuyan birinin onu dinlediğinde hayal kırıklığına uğraması muhtemeldir. Zaten konuşurken, biraz sıkılır veya heyecanlanırsa, hafiften kekelemeye başlayacaktır. Kekemeliği yenmeyi başarmış eski bir kekemedir Ahmet; kendisi yazarak anlatmadaki başarısını, çocukluğunda yaşadığı ağır kekemelik yüzünden meramını yıllarca doğru dürüst anlatamamış olmanın azabına bağlar. Kağıtla, kalemle ve kelimelerle yaşadığı inanılmaz muaşaka, ona Türkçe'nin bütün gizli kapaklı köşelerini öğretmiş, bütün büyüüne ve sırlarına âşina kılmıştır.

Ahmet, Türkçe'nin dehâsını taşrada yeniden keşfeden ve taşrada kalarak da zirvelere göz dikilebileceğini ispat eden adamdır.

Hıfzını Tamamlamış
Bir Siyaset Bilimci

İSMAİL KARA

Bazı insanlar vardır, ne kadar yaşlanırsa yaşlansınlar, yüzlerindeki çocuksuluk değişmez; İsmail Kara onlarıdır. 1978 yılından beri gidip geldiğim Dergâh Yayınevi'nin bendeki ilk hatıra ve imajları, onun her zaman kısa kesilmiş sarıya yakın kumrallıkta saçları, zeki bakışlı yeşil gözleri ve sevimli bir gülümseyişin hiç eksik olmadığı değerli yüzündeki çocuksu ifadeyle şaşırtıcı bir biçimde örtüşüyor. Ve küçük masası.. Yayınevinin adresi birkaç defa değişmiş, fakat her zaman düzenli bir biçimde istif edilmiş kallâvi kitaplar ve dergilerle dolu küçük masa değişmemiştir. Şairlerin, yazarların, gazetecilerin, üniversite hocalarının uğrak yerlerinden biri olan Dergâh'ın hareketli trafiği onun çalışmasına engel olmaz; esasen İsmail çok konuşan biri değildir; hem işiyle meşgul olur, hem de kulak misafirliği ettiği hararetli sohbetleri zaman zaman zekice müdahaleleriyle renklendirir.

Aslında geçmiş zaman sigasını kullanmalıydım; çünkü artık Dergâh eski Dergâh değil; İsmail Kara da, değişmez bir ikili teşkil ettikleri Mustafa Kutlu da işleri başlarından aşkın olduğu için haftada en fazla iki gün uğrayabiliyorlar. Müdavimlerin çoğu da ayaklarını kesmiş gibi. Kendimden

biliyorum; eskisi kadar çok uğramaya vaktim yok; vakit bulsam bile *Dergâh*'taki o eski havayı bulamıyorum.

"O eski hava"yı ancak solumuş olanlar bilebilirler. Rahmetli Nurettin Topçu'nun etrafında ve fikirleri istikametinde oluşan bu hava, yansımaları, Divanyolu'nda, şimdi yerinde başka bir binanın yükseldiği Ersoy Pasajı'ndaki küçük yazıhanede çıkarılmaya başlanan *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisinde bulacak, böylece bir *mektep* denilemezse de, farklı bir tavır alış, farklı bir duyuş tarzı doğacaktır. Zamanla *Dergâh* Yayınevi'ne dönüşerek yayımladığı kitaplarla kültür hayatımıza çok büyük katkılarda bulunan grup, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* gibi büyük bir işe soyunduktan sonra, işin tabiatı icabı, çok farklı çevrelerle temas kurmuş, ideolojik kampların dışında kalmak için gösterdiği özel gayretle de, bu farklı kesimler arasında, 1970'lerde tek iletişim kanalı olmuştur. O kaosta, Kemal Tahir ve Halit Refiğ gibi "solcu"ların adlarını sevdiğimiz *Hareket* dergisinde görünce ne kadar şaşırmıştık!

İsmail Kara şanslıdır; çünkü İstanbul'a düşer düşmez, kendini daha önce ağabeyi Mustafa Kara'nın keşfettiği Ersoy Pasajı'ndaki küçük yazıhanede, o havanın içinde bulur. 1969 yılının Mart ayıdır; korka korka gittiği *Hareket* Yayınları'nda, yazılarından tanıdığı birçok *Hareket*'çiyi, ve en önemlisi, Nurettin Topçu'yu görür. İsmail o gün yaşadığı duyguları anlatırken "Dehşet bir şeydi, rüyada gibiydim!" diyor. Başlayış o başlayış; ilk günlerde belki pek fazla dikkati çekmeyen sarışın, yeşil gözlü küçük İmam-Hatip'li zamanla grubun ayrılmaz parçası haline gelecektir. Ezel Erverdi, İsmail'i gözüne o günlerde kestirmişti.

İsmail Kara, bugün belli konularda fikrine mutlaka müraaat edilen güçlü bir bilim adamı ve seçkin bir aydın oluşunu, hiç şüphesiz büyük ölçüde çok erken dahil olduğu bu yüksek kültür muhitine borçludur. Ancak kendini babası Kutuz Hoca'dan aldığı sağlam bilgi ve inanç temeli üzerine inşa ettiğini unutmamak gerekir. Büyük bir şehirde, müreffeh ve kültürlü bir aile ortamında doğanlardan değil, doğum tarihini bile kesin olarak bilmeyen, yoksulluğu tatmış kavruk Anadolu çocuklarından biridir; ama babasının Hacışeyh köyü Merkez Camii'nde imamlık eden Kutuz Hoca olduğu-

nu söylersem bunun ne mânâya geldiğini o köyü ve o çevreyi bilenler hemen anlayacaklardır.¹

Sahilden elli kilometre kadar içerde, bütün Karadeniz köyleri gibi dağınık bir köy olan Hacışeyh'in en önemli özelliği, Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin önemli halifelerinden birinin köyü olması ve bu zatın başlattığı güçlü hafızlık geleneğidir. Of ve Çaykara nasıl bol bol "Ofli Hoca" yetiştiren medreseleriyle tanınmışsa, Hacışeyh de yetiştirdiği güçlü hafızlarla ün salmıştır. Ailenin dördüncü çocuğu olarak 1955 yılının "Yeni yıl gecesi" dünyaya gelen ve Kutuzun Gelini'ne zaman zaman "Yeni yıl gecesi o kadar eziyet çekeceğime çamura taş koysaydım daha iyi olurdu" dedirtecek kadar yaramaz bir çocuk olan İsmail, zapt u rapt altına alınması için beş yaşında gönderildiği ilkokulu bitirir bitirmez babasının dizleri dibine çöküp hıfza başlar (1965).

İsmail kitapların ve dergilerin dünyasına da, İstanbul İmam Hatip Okulu'na 1963 yılında başlayan ve ilk yaz tatilinde köye bir yığın kitapla gelen ağabeyi Mustafa'nın delaliyle girmiştir. Gerçi evde babasının kitapları vardır, fakat hepsi medreselerde okutulan ulaşılmaz Arapça kitaplardır. Mustafa eski sandıklardan birinin içine raflar çıkararak bir kütüphane yapar. İsmail Kara o günlerden özellikle *Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Oku* ve *Tohum* dergilerini hatırlıyor. Ağabeyinin tavsiyesiyle bu dergilerden bazı küçük yazı ve hikâyeleri okumuş ve Necip Fazıl, Sezai Karakoç gibi belli başlı isimleri çok erken öğrenmiştir. Sonra, o sıralarda Mısır'da yargılanmakta olan Seyyid Kutup'un adını duyar. Özellikle ağabeyinin gazete ve dergilerden kestiği fotoğraf ve yazıları bir harita metod defterine yapıştırarak meydana getirdiği albüm onu çok etkilemiştir. Defalarca baştan sona gözden geçirip okuduğu bu albümde "İslam'ın yumruğu" Muhammed Ali Clay'in göğüs kabartıcı fotoğraflarının yanı sıra, Seyyid Kutup'u darağacında gösteren sarsıcı fotoğraflar da vardır. Ve Seyyid Kutup'tan zihnine bir daha silinmeyecek bir biçimde yerleşen bir söz: "Nâsır'dan özür dilemektense darağacında can vermeyi tercih ederim!"

İsmail, hafızlığını tamamladığı 1967 yılında açılan Rize İmam-Hatip Okulu'na ilk kaydedilen öğrencilerden biri

¹ Rize İkizdere'ye bağlı bir köy olan Hacışeyh'in günümüzdeki adı Güneyce'dir.

olur; numarası 32'dir. Hem kavi bir hafız, hem de az çok okumuş, İmam-Hatip'lilere biçilen misyon için hazırlıklı, bulunmaz bir öğrenci. Başkaları gibi ne çizgi roman okumuştur, ne masal kitabı. Doğrudan Seyyid Kutup'larla başlayan bir macera. Bu hazırlık sayesinde, bütün İmam-Hatiplilerin bir süre sonra hissettikleri "dünyayı kurtarma" misyonunu o başlar başlamaz farkeder. Halkın, yaptırma ve yaşatma dernekleri kurup çocuklarını kendi dünyasından koparan resmî eğitim kurumlarına alternatif olarak açtığı, siyasî iktidarlar tarafından hem oy kaygısıyla, hem de denetimin altında tutup "müsbet ilimlerle mücehhez, gerçek din bilgisine sahip aydın din adamı" yetiştirmek için sisteme dahil edilen İmam-Hatip Okullarının artık oturduğu ve şaşırtıcı derecede yüksek bir eğitim seviyesine ulaştığı yıllardır. Ancak Kutuz Hoca, yeni açılan Rize İmam Hatip Okulu'nun istediği seviyede eğitim veremeyeceğini düşünerek İsmail'i, yarım yıllık yatılı ücreti olan 500 lirayı beline sıkı sıkı bağlayarak İstanbul'a gönderir; her isteyenin kolay kolay kabul edilmediği bir okul olan İstanbul İmam-Hatip'e, Beyazıt Camii'nde imamlık yapan hemşehrileri meşhur Sarı Hoca'nın delaletiyle girebilen İsmail, sözünü ettiğim misyon hissini burada daha güçlü bir biçimde hissedecektir.

O yıllarda sayıları otuzu bulan İmam-Hatip Okulları arasında İstanbul İmam-Hatip'in seçkin yeri ve üstünlüğü tartışılmaz; başarılarıyla, kültürel ve sportif faaliyetleriyle göz doldurmuş ve gerçekten parlak mezunlar vermiştir. Bugün İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'la İsmail Kara'nın aynı dönemde mezun olduklarını belirtmekle yetiniyorum. Ancak İsmail, altınca sınıfta yedinci sınıfın imtihanlarına da girerek bir yıl erken mezun olan "süper"lerdendir ve farklı alanlara yönelmek isteyen bütün İmam-Hatip mezunları gibi, aynı yılın eylülünde "fark derslerini vererek" Rize Lisesi'nden de diploma almıştır (1973).

Üniversite imtihanlarında da başarılı olarak aynı anda hem İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'ne, hem de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydını yaptıran İsmail Ka-

¹ Sarı Hoca, Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın babasıdır.

ra, 1977 yılında ikisini de bitirir ve İstanbul'a gelir gelmez devamla başladığı Hareket Yayınları'nda, yayınevinin sahibi Ezel Erverdi'nin teklifiyle çalışmaya başlar. Ancak yayınevinin adı artık Hareket değil, Dergâh'tır. "Yazı yazmaya da Ezel Bey'in teşvikiyle başladım, diyor İsmail Kara, birgün Mannan'ın İslam Ekonomisi adlı kitabı hakkında bir yazı istedi, oturdum yazdım. Hareket'te yayımlanan bu yazı, benim ilk yazımdır".

Dergâh çevresi ve kültürel atmosferinin İsmail Kara için ikinci bir üniversite olduğu ve onu "klasik" bir İmam-Hatipli olmaktan kurtardığı muhakkaktır. Bir yandan yayıncılığı bütün incelikleriyle öğrenirken, diğer yandan *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* ile *İslamî Bilgiler Ansiklopedisi*'nin hazırlıkları sırasında yüzlerce bilim, kültür ve edebiyat adamıyla temas ederek yakın dostluklar kurmak, birikimlerinden istifade etmek şansını yakalamıştır. Bu arada 1977 yılında devamı bitirdiği halde bitirme imtihanlarına girmediği Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden diplomasını alarak yüksek lisans yapan ve ardından siyaset bilimi doktorası veren (1993) İsmail Kara, halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor ve aynı üniversiteye bağlı Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü'nde düşünce tarihi sahasında yüksek lisans ve doktora dersleri veriyor.

1980'lerin sonlarıyla 1990'ların başlarında Dergâh Yayınevi'ne uğradıkça, İsmail'i *Sırat-ı Müstakim*'in kalın ciltlerine gömülmüş görürdüm; birkaç yıl boyunca sürekli olarak o muhteşem koleksiyonun labirentlerinde gezindi, tamamını satır satır okuyup fişledi. O ne sabırdı Yarabbi! Ve sonuçta ortaya *İslamcıların Siyasî Görüşleri* (1994) adıyla kitap olarak da yayımlanan nefis bir doktora tezi çıktı¹.

İsmail Kara, kendini çalıştığı sahaya (hatta konuya) hapseden bilim adamlarından değil; ilgi alanları son derece geniştir ve öteden beri ilgilendiği meseleler, şahıslar ve olay-

¹ İsmail Kara'nın *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi* adlı üç ciltlik önemli bir antolojisi, çok sayıda makalesi ve editör olarak katkıda bulunduğu çalışmaları vardır. Kara, yakın zamanlara kadar *Yeni Şafak* gazetesinde de köşe yazısı yazıyordu.

larla ilgili hiç bir şifahî bilgiyi, notu, yazıyı ve kitabı kaçırmaz, hemen bir bilgi fişlerine kaydeder yahut fotokopisini edinir. Dikkatli, titiz ve takipçidir. Yakın Plan'da yazdığım bazı şahsiyetlerle ilgili ön notlarımı bile isteyip gerektiği zaman kullanmak üzere ilgili zarflara yerleştirmiştir. Ve ben onun ilgilendiği alanlarda herhangi bir bilgiye ihtiyaç duysam hemen ona giderim.

İnanır mısınız, hiç elim boş dönmemiştir.

Çünkü o İsmail Kara'dır, daa.

Kendini Çocuklara Adayan Adam

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

Soyadını Mustafa kadar haketmiş başka birini tanıımıyorum; ömrünü çocuklara adanmış, onlar için şiirler, hikâyeler yazan, radyo programları yapan ve vakıf kurran "Şirin" bir Karadenizli. Esasen, havasından mı suyundan mı bilmem, Karadenizliliğin özünde şirinlik vardır. Mustafa'nınki ilave bir Şirin'lik. Ama şirinliği haksızlıklar karşısında şiddetli tepkiler göstermesine engel değildir; öfkelen-diği zaman, eğer onu iyi tanıımıyorsanız, şaşar kalırsınız. Gözleri ateş saçarken alnı pençe pençe kızarır. Mücadelecidir, başladığı işi sonuna kadar götürür ve tuttuğunu koparmasını bilir. Becerikli, teşkilatçı ve ataktır.

Sanırım 1978 yılında Ankara'da tanıştık; ben *Hergün* gazetesinde çalışıyor ve *Divan* dergisini çıkarıyordum; Mustafa ise TRT'de görevliydi. Ancak bu tanışıklık birkaç görüşmenin ötesine geçmemiştir. Zaten ben bir süre sonra İstanbul'a gitmiş, 1979 sonlarına doğru da evlenip gazetecilikten ayrılarak Bursa'ya yerleşmişim; hayatımı öğretmen-yazar olarak idame ettirme niyetindeydim. Bu arada İstanbul Radyosu'na prodüktör olarak tayin edilen Mustafa'nın çocuk edebiyatıyla ilgili çalışmalarını yakından takip ediyor-

dum; hatta yanlış hatırlamıyorsam mektuplaşmıştık da. Mutad İstanbul seyahatlerimden birinde tekrar karşılaştığımızda artık dosttuk. 1983 veya 1984'tü. Tuhaftır, yatılı misafirliği hiç sevmediğim, hatta en yakın arkadaşlarımın evlerinde bile kalmaktan çekindiğim halde, o günün gecesi Şirin'ler-deydim. Çok tatlı bir Karadeniz şivesiyle konuşan annesi Meryem teyzeyi de ilk ve son olarak o gün görmüştüm. Gencecik yaşında kocasını kaybedince altı çocukla kalakalan çilekeş bir Anadolu kadını...

Meryem Hanım'la Mehmet Bey'in beşinci çocukları olarak 2 Ocak 1955'te Of'un Uğurlu köyünde doğan Mustafa, çocukluğunu doyasıya yaşayamayan çocuklardan olduğunu söylüyor; kalabalık bir ailenin içine doğduğu için annesinin ve babasının ilgisini paylaşmak ve çabuk büyümek zorunda kalan bir çocuk, haylazlığa vakit bulamayan minyatür bir yetişkin. Rüyaları, kendi kendine uydurduğu masalları ve oyunları vardır. Aslında masal nedir bilmez çocuk Mustafa, hiç kimse ona masal anlatmamıştır. Ya köydeki beyaz badanalı evlerinin duvarlarına kömürle resimler çizer, yahut bol kuşlu Çukurdere'nin kıyısında Aytmatov'un *Beyaz Gemi*'sindeki çocuk gibi hülyalar kurar. Yaz kış eksilmeyen suyunun tatlı şırıltısında âdeta uzak ülkelerden derleyip getirdiği masalları anlatan bir dere.. ve gölcükler. Küçük Mustafa'nın en büyük zevklerinden biri eski resim defterlerinin yapraklarını koparıp küçük kayıklar yaparak dereye salıvermektir. Büyüyünce gemileri olacak, gemilerinde kuş resimli bayraklar dalgalanacaktır.

Yorgun annesinin ve kalp hastası babasının sevgisini ister istemez beş kardeşiyle paylaşan Mustafa'nın çocukluğu, her şeye rağmen ağaçlarla, kuşlarla, böceklerle içiçe yaşamış, apartmanlarda doğup büyüyen çocukların hiç tanımadıkları saadetlerle dolu, daima hasretle hatırlanan bir çocukluktur. Birgün bahçelerindeki ceviz ağacının altında sırtüstü yatıp daldığı uykudan tuhaf gürültülerle uyanır: Bir karakarga sürüsünün saldırısından kurtulmak için daldan dala sıçrayan kocaman kırmızı kuyruklu bir sincap "Viç! Viç! Viç!" diye çılgınlık atmaktadır. Mustafa onu kurtarmak için gömleğini çıkarıp sallayarak kargaların üzerine yürür ve aldığı darbelerle yaralanıp ağacın dibine düşen sincabı kaptığı

gibi var gücüyle eve doğru koşmaya başlar. Karga sürüsü de peşinden. Alfred Hitchcock'un *Kuşlar* filmindeki gibi bir saldırı. O sırada çay toplamakta olan annesinin olayı farkedince sopasını kapıp koşması, bir yandan da "Mustafa, çabuk uzaklaş oradan!" diye haykırıışları. Sonunda kendilerini eve atıp kapıyı kapatarak kargaların saldırısından kurtulurlar. Şimdi Mustafa'nın bir arkadaşı vardır, küçük, sevimli, fındığa bayılan bir arkadaş. Ne var ki bir gün duvara kömürle arkadaşının resmini çizmeye kalkışınca olanlar olur. Kurtarıcısı çizgilerin içini kömürle karalarken tuhaf sesler çıkarmaya başlayan sincap küskün bir tavırla ağır ağır uzaklaşmaya başlar ve sonra birden gözden kaybolur. Mustafa, o gün hiç bir zaman iyi bir ressam olamayacağını anlamıştır, çünkü duvardaki resim sincaptan çok uzun kuyruklu bir fareye benzemektedir.

Mustafa'nın ilkokul öncesi çocukluğu büyük bir acıyla noktalanacaktır; henüz ölümün ne demek olduğunu öğrenmeden babasının öldüğünü öğrenir. Sarsıla sarsıla ağlayan bir anne, ağabey ve ablalar, gözlerinden yaşlar süzülen akrabalar, konu komşu.. Küçük Mustafa da koroya katılmıştır; büyük amcası "Ağlama, der, sana masal anlatacağım!" Masal mı? Masal da ne? Ablası kucağına alıp evlerinin büyük odasına götürürken Mustafa masal kelimesine o anda yüklediği masalı yaşamaktadır. Aradan günler, haftalar geçer, fakat büyük amca söz verdiği masalı bir türlü anlatmaz. Esasen büyük amcanın masal bildiği de şüphelidir. Yeniden kendi masallarına dönen çocuk artık ağabeyinin himayesindedir. O sırada Maçka'da öğretmenlik yapan Memduh Şirin ailenin bütün yükünü omuzladığı gibi kardeşini de yanına alır. Mustafa ilkokulu Maçka ve Ahlat'ta ağabeyinin yanında, ortaokul ve liseyi ise Of'ta okumuştur.

Kitapla ilkokulda tanışan ve önceleri hepimiz gibi *Kızıl Maske*'lere vb. tutulan Mustafa'nın okuduğu kitap denebilecek ilk kitap, yıllar sonra sebepsiz yere incitilmesine yol açacak olan *Küçük Prens*'tir. Kemalettin Tuğcu ve Cahit Uçuk gibi yerli çocuk edebiyatı yazarlarını da o yıllarda okuyan ve çok etkilenen Mustafa, yazarların gözlüklü, uzun boylu ve çok şişman adamlar olduklarını sanırmış. Masalcılar ise hâyalinde minimini ihtiyarcıklarmış. Sonra Ömer Seyfettin'ler,

Reşat Nuri'ler, Peyami Safa'lar, batı klasikleri.. Ama o hep amcasının kendisine söz verip de anlatmadığı masalın peşindedir; çocukluğunu da beraberinde sürüklediğini ve içindeki çocuğun hiç büyümediğini, 1976 yılında *Koş Gel Buna* adlı şiirini yazdığında farkeder; fakat artık o çocuk değil, Ankara'da, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Radyo Televizyon Program Uzmanlığı bölümünde öğrencidir ve Birinci Amatör Küme'de şimdi Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı olan Melih Gökçek'le birlikte top koşturmaktadır.

Çınarspor ve Cihanspor'un hızlı sağ açığı hayata da hızlı atılır. Henüz üçüncü sınıftayken TUSAŞ'a basın müşaviri olarak girer. Ve aynı yıl Nermin Hanım'la evlenir. Hayatının yönü ilk çocukla çizilir; sanki oğluyla birlikte o da yenisinden doğmuş, gitgide uzaklaştığını hissettiği çocukluğuyla arasındaki mesafe birden kısalmıştır. "İçimdeki çocuğa dönüş, diyor Mustafa, benim için müthiş bir çoğalma, müthiş bir yolculuktu. İki mutluluğu bir arada yaşadım. Hem oğlum hem çocukluğum doğmuştu. Artık hiç yalnızlık çekmeyecektim."

Mustafa, hastahaneden dönüp bebeği beşiğine yatırdıklarında bütün yeni babalar gibi şaşkınlık içindedir; birden, dünyadan habersiz bir biçimde uyuyan bebeğin içinde konuşmaya başladığını hisseder; alır kalemi eline, yazar, yazar! Bir çeşit trans hali. Bu, bebeğin annesine mektubudur ve ardından yenileri gelecektir. 1983 yılında *Masal Mektuplar* adıyla yayımlanan ilk kitap ve çocuk edebiyatı yazarı Mustafa Ruhi Şirin böyle doğar. Artık o hep çocuklar için yazacak, çocuklar için yaşayacaktır. Yüzünü bile göremeden kaybettiği, o günden beri içinde kendi çocukluğuyla birlikte yaşayan ikinci oğlu Ömer, Mustafa'nın kalbini çocukların dünyasına büsbütün bağlamıştır, denebilir. Bu arada TUSAŞ'tan naklen TRT'ye geçer. Okulunu 1978 yılında bitirir ve 1981 yılında İstanbul Radyosu'na atanır. Bu kurumun çeşitli kademelerinde yıllardır yönetici olarak görev yapan Mustafa, çocuklarla ve çocuk edebiyatıyla ilgili beş yüzden fazla programa imza atmış, Erdem Yayınları tarafından yayımlanan yüz kitaplık dizinin editörlüğünü üstlenmiş ve 1987'den başlayarak üç yıl üst üste *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*'nı yayımlamıştır.

Çocuk Vakfı'na gelince... O, birlikte atıldığımız çocuksu bir maceranın güzel sonucu.. Aslına bakılırsa, yemeği pişirip önümüze getiren Mustafa oldu. İtiraf ederim, Çocuk Vakfı Genel sekreteri olarak ben, imza atmaktan başka bir iş yapmadım, yapamadım. Başarı bütünüyle Mustafa'nın başarısıdır. Resmen 23 Aralık 1990'da kurulan ve açılışı merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından yapılan Çocuk Vakfı, bugün projesinde Turgut Cansever gibi büyük bir mimarın imzasının bulunduğu yedi katlı zarif bir binaya sahiptir ve yakında bu bina, çocuk radyosundan çocuk dokümantasyon merkezine, mini bir çocuk kliniğinden konferans ve sergi salonlarına kadar birçok birimin faaliyet gösterdiği bir kültür merkezi olarak hizmete sunulacak.

Düşünüyorum da, Mustafa'nın çocuk şiiri ve hikâyesi yazmak, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* yayımlamak, Çocuk Vakfı kurmak ve dostlarının yardımına koşmak için (hiç üşenmez Mustafa, kendisinden herhangi bir şekilde yardım isteyen herkesin işine canla başla koşar) kullandığı meziyetlere ve harcadığı enerjiye sahip olan herhangi bir Karadenizlinin çok kısa bir sürede köşeyi dönmesi işten bile değildir. Ama köşe dönmek, Karadenizli Şirin kardeşimin lügatinde olmayan bir deyim; Afrika'da açlık, Bosna'da ve Çeçenistan'da acımasız savaş binlerce çocuğun ölümüne sebep olurken köşe dönmek ne kelime? Bırakın Afrika'yı, Bosna'yı, Çeçenistan'ı, Türkiye'deki kimsesiz çocuklar bile, kalbinde biraz merhamet kırıntısı kalmış bir insanın uykularını kaçırmaya yeter de artar bile. Mustafa kalbi merhametle, gözpınarları yaşla dolu nadir bulunur adamlardan biridir.

Hani Sezai Karakoç bir şiirinde "*Bir insan al onu çöz çöz çocuk olsun*" der ya Mustafa o insanlardandır, çünkü içindeki çocuğu öldürmemiş, aksine sürekli çoğaltmış, ve.. inanır mısınız, 1977'den beri, biri hariç bütün seçimlerde oy pusulasına Çocuk Partisi diye yazıp imzalamıştır.

4

ONLAR DA BİZDEN

Kedisever Bir Oryantalist
Yahut Nam-ı Diğer Cemile Bacı

ANNEMARIE SCHIMMEL

Amerikalı romancı Ernest Hemingway evinde tam kırk kedi beslemiş. Mark Twain'in de birçok kedisi vardı. Fransız ressam Henri Matisse'in, korku hikâyelerinin büyük ustası Edgar Allen Poe'nun ve Emile Zola'nın kedilere düşkün oldukları ve çalışırken yanlarında daima birer kedi bulundurdıkları biliniyor. Fransız romancı ve maceraperest Pierre Loti'nin kedisi de ünlüdür. Bizde ise Tanburî Cemil Bey'den Âsaf Hâlet Çelebi'ye, İsmail Saib Efendi'den Nurullah Ataç'a kadar, kedi severlikleriyle tanınan çok sayıda sanat ve kültür adamı vardır.

Peki, büyük Alman oryantalisti Annemarie Schimmel'in de kedileri aşk derecesinde sevdiğini, gittiği her ülkede, kedilere dair şiir, menkıbe, hikâye, resim... ne bulursa topladığını ve *Orientalische Katze* (Şark Kedisi) adlı bir kitabının bulunduğunu biliyor muydunuz? Schimmel, kedileri, sadece yumuşak tüyleri ve tatlı mırıltılarıyla sahiplerini dinlendiren munis hayvanlar olarak değil, Mevlânâ'da olduğu gibi, mistik anlamda birer "dost" olarak görüyor.

Kediseverlik deyince bir mim koymak gerekir; ortalama bir Batılının kediyi değil, köpeği tercih ettiği doğruysa, kedi-

sever Batılılarda Doğulu bir "maya"nın varlığından söz edilebilir. Türkiye’de daha çok Muhammed İkbâl’den Türkçe’ye çevirdiği *Câvidname* ve Türkçe’ye yalan yanlış aktarılan *Tasavvufun Boyutları* adlı önemli eseriyle tanınan Schimmel’in hamurunda bu maya vardır. Aslında dinler tarihiyle ve tasavvufla ilgilenenler, bir de *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*’nin 1954-1960 yılları arasında çıkmış sayılarını gözden geçirenler, onu daha yakından tanır- lar. 1954-1959 yılları arasında İlahiyat Fakültesi’nde Dinler Tarihi okutan Schimmel *Câvidname* (1958) tercümesini ve *Dinler Tarihine Giriş* (1955) adlı önemli eserini o yıllarda hazırlamıştır.

Annemarie Schimmel, 1922 yılında Almanya’nın Erfurt şehrinde Paul adlı bir posta memurunun kızı olarak dünyaya gelmiştir. Doğu’ya yönelişinin temelinde, babasının İslam’a duyduğu ilginin yattığı söylenebilir. On beş yaşındayken Tübingen’li bir oryantalistin yanında Arapça öğrenmeye başlayan ve liseyi bitirdikten sonra oryantalizm tahsil etmek üzere Berlin’e giden Schimmel, 1941 yılında, yani henüz on dokuz yaşındayken *Memlûk Mısırı’nda Halife ve Kadınların Durumu* konulu teze doktorasını verir. Savaş yıllarında onu Dışişleri Bakanlığı’nda mütercim olarak görürüz. Genç oryantalist, savaştan hemen sonra, Marburg Üniversitesi’nde *Memlûk Devleti’nde Asker, Emir ve Sultanların Sosyal ve Kültürel Roller* konulu tezini vererek doçent olacak, 1953 yılında da İslamî İlimler ve Arap Filolojisi dallarında Associate Profesör unvanını kazanacaktır.

Annemarie Schimmel’in inanılmaz bir çalışma azmi ve öğrenme ihtirası vardır; Marburg Üniversitesi’nde ilahiyat doktorası da vermiş, bu arada Türkçe’yi mükemmel bir biçimde öğrendiği gibi, İstanbul’a gelerek tasavvuf üzerine çalışmalar yapmıştır. *Tercüme Dergisi*’nin Mayıs-Temmuz 1953 tarihli sayısını görenler, Annemarie Schimmel imzalı Almanca bir gazelle bir rubaiyi okuyunca epeyce şaşırmış olmalıdırlar. Çünkü Selahattin Batu’nun Türkçe’ye çevirdiği bu şiirlerde, bir İslam mistiğinin duyarlığı ve Mevlânâ’ya atıflar vardır:

*Ben de bir zaman ışıttım neyden
Nasıl acıydı şarkıları
Her nağmede sevmeyi öğretti bana
Güven bu şarkıya, ey kalbim, korkma!*

Schimmel, rubâisinde ise Vahdet-i Vücut'u terennüm ediyordu:

*Sen bir denizsin, ben dalga ucunda bir köpük
Bir tomurcuğum ben dalında ey ağaç!
Sen ışıksın, ben ayna, karşında
Sen yüce gerçeksın, bense bir düş.*

Genç oryantalist bir süre sonra *İstanbul* dergisine Cemile Kıratlı müstear adıyla *Almanya Mektupları* yazmaya başlar. *Marburg'a Davet* başlığıyla derginin Nisan'54 tarihli sayısında yayımlanan ilk mektubunda, bu küçük üniversite şehrini şaşırtıcı güzellikte bir Türkçe'yle tasvir etmiştir:

"Mayıs'ta gelerseniz bütün şehir çiçek açan leylaklar, koncalanan güllerle doludur. Yumuşak tepeler arasında küçücük bir nehrin kenarına serpilen Marburg, Almanya'nın en romantik şehirlerinden biridir. Geçen asrın ilk senelerinde romantik şairlerin çoğunun arasına burada ikamet etmeleri şaşırtıcı değildir."

Ve aynı derginin Ocak 1955 tarihli sayısında, Annemarie Schimmel imzalı bir yazı: *Garbın Mevlânâ Görüşü..* Yazının başında yer alan açıklamada, *İstanbul* okuyucularının Almanya'dan gönderdiği Cemile Kıratlı imzalı yazılarıyla tanıdığı Marburg Üniversitesi profesörlerinden Annemarie Schimmel'in Aralık ayında Türkiye'ye geldiği ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başladığı bildirilmektedir. Dergide yar alan yazısı ise, ayağının tozuyla Konya'ya gidip 27 Aralık'ta yapılan Mevlana İhtifali'nde yaptığı konuşmanın metnidir.

Ankara'da kaldığı yıllarda Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Behçet Necatigil, Selahattin Batu, Halide Nusret Zorlutuna, Samiha Ayverdi, Mehmet Önder, Nihat Sami Banarlı, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi şair ve yazarlarla yakın dostluklar kuran ve Türk dostlarının kendisine "Cemile Bacı" veya "Cemile Sultan" diye hitap etmelerinden çok hoşla-

nan Schimmel, Tarım Bakanlığı'nda çalışan genç bir mühendisle, Osman Tarıyla da hayatını birleştirmiş, ancak bu evlilik, bir Türk hanımı gibi bütün görevlerini yerine getirmek için çırpınmasına rağmen, gelip gidenlerin çokluğu yüzünden ilmî çalışmaları aksayınca bir süre sonra boşanmayla sonuçlanmıştır.

Schimmel, 1950'lerin sonunda ülkesine döner ve 1961 yılında Bonn Üniversitesi İslamî İlimler Bölümü'ne profesör ve akademik danışman olarak tayin edilir. Bu görevi sırasında *Fikrun Wa Fann* (Fikir ve Fen) adlı Arapça derginin editörlüğünü üstlenmiş, 1967 yılında da Harvard Üniversitesi'nin teklifini kabul ederek Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Harvard'da tam yirmi beş yıl *Indo-Muslim Culture* profesörü olarak görev yapan Schimmel, uzun yıllar, Milletlerarası Dinler Tarihi Cemiyeti'nin başkanlığını da yürütür. Bu arada New York'taki Metropolitan Museum'da İslamî hat ve hattatlık konularında uzman olarak çalıştığı gibi, Londra'daki İslam Enstitüsü'nde de dersler verecektir.

1992 yılında emekli olarak Almanya'ya dönen "Cemile Bacı", Joseph von Hammer-Purgstall'ın *Zwei Abhandlungen zur Mystik und Magie Des Islam*, Friedrich Rückert'in *Orientalische Dichtung* adlı eserlerini ve *Siret-i İbn Hafî Şirazi*'yi editör olarak yayımlamış, hepsi de İslam kültürüyle ilgili otuz altı esere imza atmıştır. Bu eserlerden biri de, *Nimm eine Rose und nenne sie Lieder* adıyla neşrettiği *İslam Ülkelere Şiir Antolojisi*'dir. İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Hollandaca, İsveççe, Çekçe, eski Yunanca, İbranice, Türkçe, Farsça, Arapça, Peştuca, Sindice ve Urduca bilen ve bu dillerde yazılmış bütün kaynaklara çok rahat ulaşabilen Schimmel'in klasik oryantalizmin kalıplarını kırmak için çok samimî bir gayret gösterdiğini özellikle belirtmek gerekir. Dinler arasında sağlam bir diyalogun kurulması için bütün gücüyle çalışan ve Salman Rüşdi ile Teslime Nesrin'i öldürülmeleri için fetva verilmesini doğru bulmamakla beraber- hiç bir şekilde tasvip etmeyen Schimmel, bu iki yazarın, yazar olarak bir değer taşımadıklarını, sansasyon yoluyla şöhret kazanmak için milyonlarca insanın duygularına ve inançlarına hakaret ettiklerini söylüyor.

Annemarie Schimmel, 1995 yılında Alman Yayıncılar Birliği tarafından Barış Ödülü'ne layık görülmesi üzerine, Salman Rüşdi ve Teslime Nesrin'le ilgili görüşleri yüzünden bazı Alman aydınları tarafından şiddetli bir karalama kampanyasıyla yıpratılmak istendi. Türk basınına da akseden bu olay, Batı'nın İslam hakkındaki peşin hükümlülüğünün, dolayısıyla Annemarie Schimmel'in bu peşin hükümlere son vermek için verdiği mücadelenin büyüklüğünü göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Ülkesinde 1992 yılından beri emekli hayatı yaşayan ve ilerlemiş yaşına rağmen çalışmalarına aynı hızla devam eden Schimmel, öylesine bizden biridir ki, Türk dostlarının hâlâ kendisine "Cemile Bacı" diye hitap etmesini istemekte ve bundan büyük bir zevk almaktadır.

Tolomış Okayev,
Kar Leoparının Soyı ve

CENGİZ AYTMATOV

Birgün telefonum çaldı; Halit Refiğ Bey Mimar Sinan Üniversitesi Sinema Televizyon Merkezi'nde, Kırgız yönetmen Tolomış Okayev'in iki filminin gösterileceğini, ayrıca yönetmenin de katılacağı toplantılarda bu filmlerin tartışılacağını söylüyor, katılıp katılamayacağımı soruyordu. Heyecanlıydı; adı pek duyulmamış olsa da, rahatlıkla Tarkovski ve Akira Kurosawa gibi büyük yönetmenlerle kıyaslanabilecek bir seviye gösteren Tolomış'ı bütün dostlarına tanıtmak niyetindeydi.

Halen, Kırgızistan'ın büyükelçisi olarak ülkemizde görev yapan Tolomış'ın filmlerinden sadece birini, *Kar Leoparının Soyı*'nu seyredebildim. Sinema Televizyon Merkezi'nin o güzel salonunda, bir avuç sinema meraklıısıyla birlikte yaşadığımız o "görsel şölen"i keşke anlatabilsem. Duygularımı tek kelimeyle ifade edebilirim: Büyüledim. Gerçek sinema işte bu olmalıydı; abartmasız, dingin, dupduru bir anlatım ve hiç bir efekt "numara"sına başvurulmadan elde edilmiş muhteşem görüntüler... Tiyenşan Dağları'nın ve Kırgız hayatının son derece sinematografik yapısını şaşırtıcı bir ustalıkla görüntüleyen Tolomış Okayev, büyüklüğünü, basit fa-

kat çok anlamlı bir hikâyeyi anlattığı filmin her karesinde hissettiriyordu.

Halit Refiğ Bey'in görüşlerine katılıyorum; eğer Tolomış bir Kırgız Türkü değil de, bir Rus, hele hele bir Avrupalı veya Amerikalı olsaydı, bugün bütün dünyanın yakından tanıdığı, ödüllere boğulmuş bir yönetmen olurdu. Biz de onun bir avuç meraklıyla değil, salonu tıklım tıklım dolduran, yarı ayakta kalmış seyirci kalabalığıyla birlikte seyrederdik. Aslında yaşadığımız bir çeşit körlük; Avrupa'nın parmağını gözümüze sokarcasına işaret ettiklerinin dışında hiç bir değeri görmüyor, görsek bile onun bir değer olduğunun farkına varamıyoruz.

Tolomış'ın büyük hemşehrisi Cengiz Aytmatov da, eğer Aragon tarafından tanıtılmasaydı, belki bugün adını bile duymadığımız bir yazar olarak kendi ülkesinin sınırları içinde çabalayıp duruyor olacaktı. Halbuki o şimdi, Nobel Edebiyat ödülleri dağıtılırken hiç hatırlanmasa da, dünya edebiyatına mal olmuş bir yazardır. *Cemile'nin, Gün Olur Asra Bedel'in, Dişi Kurdun Rüyaları'nın* yazarı.

Cengiz Aytmatov'la, Türk Dünyası Edebiyatına Hizmet Ödülü'nü almak üzere Türkiye'ye geldiğinde tanışıp görüşme imkânı bulmuştum. Soğuk savaşın sona erdiği ve önümüzde birden büyük ufukların açıldığı -veya öyle olacağını zannettiğimiz- günlerdi. Bir gazeteci olarak niyetim onunla Türk dünyasını yakından ilgilendiren politik meseleleri enine boyuna konuşmaktı. Fakat Aytmatov, edebî kimliğinin politik kimliğinden önce geldiğini ve her şeyden önce bir yazar olduğunu belirterek sanatıyla ilgili sorular beklediğini söylemişti. Bunun üzerine, politik kimliğini edebî kimliğinden nasıl kolayca ayırabildiğini sordum. "Aslında politikasız hayat yok" dedi. "Biliyorum, ama mümkün olduğu kadar politikadan kaçmaya çalışıyorum. Yine de o gelip, buluyor beni".

Kırgızlığını bütün çizgilerinde yansıtan yüzünde anlamlı bir tebessüm vardı. İstese de rahat konuşamayacağını anlamıştım, çünkü Kırgızistan'ın değil, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Lüksemburg büyükelçisiydi ve pek yalnız bırakılmıyordu. Ancak onun da, Sovyet yazarlarının çoğu gibi, Stalin dönemi hakkında korkusuzca konuşacağından emindim.

Çünkü hem Sovyet İmparatorluğu'nun bütün günahlarını Stalin'e yükleyip rahatlamak kestirme ve tehlikesiz bir yoldu, hem de Aytmatov, babası Törekul'u 1937'de, Stalin'in estirdiği terör fırtınasında kaybetmişti.

1928 yılında, başkent Frunze'nin bir köyünde doğan Aytmatov, babasını kaybettikten sonra, üç kardeşiyle birlikte annesi Necime Aytmatova tarafından büyütülmüş ve ilk tahsilini doğduğu köyde yapmıştır. Çocukluğunu dolduran İkinci Dünya Savaşı'nın bütün acılarını ailesiyle birlikte yaşayan ve gençler askere alındığı için henüz on beş yaşındayken köyünün kolhozunda sekreter olarak çalışmak zorunda kalan Cengiz, savaşın sinema ve kitaplarda anlatılanlardan çok farklı, çok karmaşık bir hadise olduğunu anlar. Daha da önemlisi, çoluk çocuk, kadın erkek, yaşlı genç, bütün halkın gösterdiği fedakârlıklara ve cephedekileri doyurmak için aç kalma pahasına yapılan çalışmalara rağmen Alman ordularının Moskova'ya doğru ilerlemeye devam etmesi, hiç hata yapmayacağı öğretilen partinin de yanılabilceğini göstermiştir. Genç Cengiz, devletin ve partinin öncelikleri konusunda o yıllarda şüpheyne düşer. İlk hikâye denemelerine de aynı yıllarda başlamıştır.

Aytmatov, savaştan sonra Kazakistan'daki Cumbul Veteriner Teknik Okulu'nu bitirir ve Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam eder. Öğrenciliği sırasında Kırgız Türkçesi'yle yazdığı bir hikâyesi Rusça'ya çevrilmiş ve 1952 yılında *Pravda*'da yayımlanmıştır. Bir yıl sonra Tarım Enstitü'nden mezun olur ve hayvan yetiştirme uzmanı olarak göreve başlar. Böylece ülkesini ve insanlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Çocukluğunda çobanlık yaparken yakaladığı, tabiat-insan ilişkilerine dair ipuçları, bu görevi sırasındaki gözlem ve tecrübeleriyle birleşerek eserlerinin zengin malzemesini teşkil edecektir. 1956-1958 yılları arasında Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde staj imkânı bulan genç yazar, "halk düşmanının oğlu" damgasını taşımasına rağmen yükselişini sürdürür ve Enstitü'ye başladığı yıl Moskova Edebiyat Fakültesi'ne de girer. Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Yazarlar Birliği'ne ve Sovyet Komünist Partisi'ne kabul edilir. Artık başarısı herkes tarafından kabul edilen önemli bir yazardır: *İlk Öğretmen, Cemile, Deve Gö-*

zû, Selvi Boylum Al Yazmalım gibi eserleri, Lenin Edebiyat Ödülü'nü almasını sağlar.

Aytmatov, yazarlığının ilk dönemlerinde, kaçınılmaz olarak partinin istekleri doğrultusunda yazmıştır. Ancak son eserlerinde Kırgız hayatının, geleneklerinin ve efsânelerinin ağırlıklı bir biçimde yer aldığı ve bu eserlerde Sovyet sisteminin (dolayısıyla bütün totaliter rejimlerin) ağır bir biçimde eleştirildiği görülmektedir. Gorbaçov'un glasnost ve perestroika politikalarının önde gelen savunucularından biri olarak da önemli roller oynayan yazar, çizgisindeki bu değişikliğin sebeplerini sorduğumda, özellikle Stalin döneminde yazarların hürriyetlerinin son derece kısıtlı ve partinin istekleri dışında yazmanın çok tehlikeli olduğunu söylemişti. Nitekim şartlar değişince kendi soyunun hayatına ve problemlerine yönelik eserler yazdığı gibi, yabancı dillere de çevrilen *Yüzyüze* adlı hikâyesine, tam otuz beş yıl sonra, yani glasnost ve perestroika şartlarında üç yeni bölüm eklemek ihtiyacını hissetmiştir.

Aytmatov'a göre, her yazar kendi milletinin hayatını anlatmak, eserlerini, kendi millî gelenek ve törelerini kaynak olarak zenginleştirmek zorundadır. Fakat orada kalındığı takdirde bir yere varılamaz. Edebiyatın millî hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır: Ufku millî olanın ötesine doğru genişletmek ve evrensel olana ulaşmak! Aytmatov bunu başaran ve çok eski efsâneleri alıp işleyerek insanın özüne, yani "evrensel"e ulaşabilen benzersiz bir yazardır. *Gün Olur Asra Bedel*'de bir Kırgız-Kazak efsanesini, Sovyetler Birliği'nde uygulanan siyasetle paralellikler kurarak anlatmış ve sosyal psikoloji literatürüne yepyeni bir kavram kazandırmıştır: Mankurt.

Göçebe Türkler'in tarihî düşmanları olan Juanjuan'lar, savaşlarda aldıkları esirlerin güçlü kuvvetli olanlarını kendilerine ayırarak dayanılmaz işkencelerle mankurtlaştırdıktan sonra köle olarak kullanırlarmış. Mankurt, yani geçmişini hatırlamadığı gibi, en yakınlarını da tanımayan, hatta efendilerinin emriyle onları öldürebilen bir çeşit robot...

Bugün de kökünden koparılıp duygusuzlaştırılmış, neyi niçin yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar, çağdaş mankurtlar olarak

özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde hâlâ işbaşındadırlar. Ancak bana mankurt kavramını çok daha geniş bir alanda kullanmak mümkün gibi görünüyor. Batı, daha doğrusu Batılı büyük iletişim tekelleri, özellikle eskiden Üçüncü Dünya denilen ülkeleri mankurtlar dünyası haline getirmek için bütün imkânlarını seferber etmişlerdir. Neyi bilmemizi istiyorlarsa onu biliyor, nasıl düşünmemizi istiyorlarsa öyle düşünüyoruz. Bu korkunç gerçeğin farkına varanlar, ne yazık ki seslerini hiç kimseye duyuramıyorlar.

Tolomış Okayev'den onun için haberimiz yok.

Rengi Hintli,
Kültürü Fransız, Duyguları Osmanlı

KENİZE MURAD

Türk kamuoyu, Sultan V. Murad'ın torunlarından Kenize Murad'ı artık yakından tanıyor. Ne var ki Türkçe'ye *Saraydan Sürgüne* adıyla çevrilen ve sadece Fransa'da bir milyonun üzerinde satarak 1987 yılında en çok satan kitaplar listesinin ilk sıralarında yer alan *De la Part de la Princesse Morte* adlı romanı, sanırım Türkiye'de ikinci baskıya ulaşamadı.

Kenize Murad, 1990 yılı sonlarında, romanının Türkçe tercümesinin yayımlanması münasebetiyle İstanbul'a gelmişti. Yayıncısının sağladığı bir buluşma sayesinde kendisiyle uzun uzun görüşmüş ve daha sonra *Saraydan Sürgüne* hakkındaki ilk yazılardan birini ben yazmıştım. Hangi gün görüştüğümüzü de biliyorum, çünkü prenses, kitabını adıma imzalamış ve tarihini kaydetmeyi ihmal etmemiştii: 20 Aralık 1990.

Kenize Murad, dilimize Esin Çelikkan'ın başarıyla aktardığı romanında V. Sultan Murad'ın torunu Selma Hanımsultan'ın hayat hikâyesini anlatıyor; sarayda başlayan ve sürgünde biten "trajik" bir hayatın hikâyesi. Aslında Kenize

Murad'ın trajedisi, büyük dedesi Sultan Murad'ın "tecen-nün" ederek Çırağan Sarayı'na kapatılmasıyla başlamıştır. Çok güzel, zeki ve atak bir prenses olan Hatice Sultan, yani Kenize Murad'ın anneannesi, kendilerini Çırağan'a kapatan Sultan II. Abdülhamid'den intikam almak için gerçekten bir hânedan mensubu için hayal bile edilemeyecek planlar kurarak uygulamaya koymuştur. Bu bakımdan Selma Hanım-sultan'dan önce, kelimenin tam anlamıyla bir "skandal" kadını hüviyetiyle karşımıza çıkan Hatice Sultan'ın hayatı heyecan verici bir roman konusudur¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924'te kabul ettiği 431 sayılı kanun mucibince Türkiye dışına çıkarılan 144 kişilik hanedan mensupları arasında, Hatice Sultan'la oğlu Hayri ve kızı Selma Hanımsultan da bulunuyordu. 1911 doğumlu Selma Hanımsultan, 1930'larda Hintli bir racyayla evlenmiş ve Paris'te, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen başında Kenize'yi dünyaya getirmişti (1939). Kenize Hussein de Kotwara, bir buçuk yaşında iken annesini kaybedecek ve dinî bir okulda bir Fransız gibi eğitim görecektir.

Kenize Murad, sosyoloji ve psikoloji eğitimi gördüğü Sorbon'u bitirdikten sonra, yirmi bir yaşına kadar hiç görmediği babasının ülkesine gider ve uzun bir süre, Kuzey Hindistan'da kaldıktan sonra, Fransa'ya dönerek gazeteciliğe başlar. On iki yıl boyunca Yakındoğu ve Doğu'daki olayları bir muhabir olarak takip eder. Yani prenses, her şeyden önce bir gazetecidir. Romanını okurken de bir gazeteciyle karşı karşıya olduğunuzu hissediyorsunuz. Ancak annesinin hayatını ve yaşadığı çevreleri büyük bir titizlikle araştırdığı her cümlesinde belli oluyor. Sonuçta ortaya çıkan, ulaşamadığı noktalarda muhayyilesini konuşturmuş olmakla beraber, büyük ölçüde gerçeklere dayanan belgesel bir roman.

Saraydan Sürgüne'yi okumadan önce tam bir Fransız gibi yetiştirilen Kenize'nin saray hayatını oryantalizmin bilinen kalıplarını kullanarak anlatmış olabileceği endişesine kapılmadığımı söyleyemem. Ama okumaya başlayınca, bir Osmanlı ile karşılaştım. Kenize Murad, Batı'nın Doğu hakkındaki tasavvurlarından ve peşin hükümlerinden kurtulmayı

¹ Hatice Sultan hakkında geniş bilgi için bkz. Nahid Sırrı Örik: "V. Murad'ın Kızları", *Tarih Dünyası III*, İstanbul 1952.

başarmıştı. Asrın başlarındaki İstanbul'u, saray hayatını, işgal yıllarında halkın psikolojisi ve bağımsızlık mücadelesini, herhangi bir Türk gibi değil, milliyetçilik duyguları epeyce ağır basan bir Türk gibi anlatıyor. Bana sorarsanız, bir insanın hiç yaşamadığı bir ülkeyi, hiç tanımadığı ve dillerini bilmediği insanları bu kadar doğru anlatabilmesi için çok araştırma yapmış olması yetmez; güçlü bir hissî ve irsî bağlılık da gerekir. Kenize Murad'da bunu gördüğümü söyleyebilirim.

O gün yaptığımız görüşme sırasında, Kenize Murad'ın romanyla ilgili düşüncelerimi ve eleştirilerimi büyük bir olgunlukla karşıladığını hatırlıyorum. Oryantalizmin ideolojik kalıplarından ve Batılılar'ın peşin hükümlerinden olabildiğince uzak durmaya çalıştığını, bununla beraber, bazı seyahatlerin Osmanlı ülkesiyle ilgili tasvirlerinden etkilenmiş olabileceğini söylemişti. Fakat bu kitapla Osmanlı hakkındaki birçok yanlış kanaati düzelttiğine, bazı yanlış imajları Batılılar'ın zihinlerinden sildiğine inanıyordu. Daha da önemlisi, Fransız Akademisi tarafından 1987 yılında ödüllendirilen *Saraydan Sürgüne*, Harvard Üniversitesi Sosyal Antropoloji ve Siyaset Bilimi kürsülerinde yardımcı ders kitabı olarak okutuluyordu; yani etki alanı akademik çevrelere kadar uzanmıştı.

Saraydan Sürgüne'de Mustafa Kemal'in sarayla ilişkileri konusunda da ilginç bilgiler var. Sultan Vahdeddin'in kızı Sabiha Sultan'la evlenmek isteyen ve saraylı hanımlar tarafından "Sarı Gül" lakabıyla anılan Mustafa Kemal'in bizzat padişah tarafından Anadolu'ya gönderildiği vb. Prenses bu bilgileri nereden aldığı yolundaki sorumu şifahî kaynaklardan yararlandığını söyleyerek cevaplandırmıştı. Bu rivayetler, ailenin yaşayan temsilcileri arasında hâlâ anlatılıyor, hatta bunları bizzat Sabiha Sultan'ın ağzından duyanlar varmış.

Romanını yazarken Türkçe kaynakları bazı yakın dostlarının yardımıyla kullanan Kenize Murad, İstanbul'a ilk geldiğinde kendini çok yabancı hisseder. Dilini bilmediği, kimse'nin kendisini tanımadığı ülkesinde, yabancılar arasında bir yabancı olarak algılandığını görünce çok teessüre ve ümitsizliğe kapılır: "Yine ilk ziyaretimde -diye devam etmiş-

ti prenses- bir Fransız turist kafilesiyle Topkapı Sarayı'nı geziyordum. Birden içimden oradaki objelerden birine dokunmak geçti. Fiziksel bir temas kurmak için. Rehberler derhal il' ettiler. Çok üzölmüşüm. Daha sonra, portreler galerisini ezerken, rehber, büyük dedem Sultan Murad hakkında bazı yanlış bilgiler verdi. Dayanamadım, düzelttim. Bu bilgileri nereden edindiğimi sorunca kendimi tanıttım. Yaşlı rehberimiz çok duygulanmıştı. Diğerlerini de çağırdı. Etrafımızda bir çember oluşmuştu şimdi. O anda bütün yabancılik hissi yok oldu, kopukluk sona erdi. Bu top- rakların bir parçası olduğumu hissettim."

Vatandan sürgün edilmiş olmanın Osmanlı hanedanı üyelerini son derece sarstığını ve kırdığını ve anneannesi Hatice Sultan'ın Beyrut'ta, vatan hasretinin doğurduğu iç buhran sonucu genç yaşta öldüğünü anlatan Kenize Murad, ailesinin çekilen bütün acılara, yoksulluğa rağmen Türkiye'ye bağlı kaldığını, hiç bir hânedan üyesinin Türkiye aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunmadığını, hatta annesi Selma Hanımsultan'ın *Le Journal l'Orient* gazetesine verdiği bir mülakatta "Önemli olan ailemizin menfaatleri değil, ülkemizin menfaatleridir" dediğini hatırlatmıştı. Hatta Kenize Murad'a göre, bütün hanedan üyeleri, Mustafa Kemal'in başlattığı mücadelenin başarıya ulaşması için dua etmişlerdi, çünkü ülkelerini çok seviyor, ayrıca Mustafa Kemal'in Anadolu'ya Sultan Vahdeddin tarafından gönderildiğine inanıyorlardı. Gerçi zaferden sonra sürgün edilince, Mustafa Kemal hakkındaki hissiyatları değişmişti, ama bunu tabii karşılamak gerekirdi. Kendisi fert olarak Mustafa Kemal'in zaferin bütün meyvelerini toplamasını anlıyordu, fakat tabii karşıladığını söyleyemezdi. Vandeddin'in ve ailenin vatan haini olara : damgalanmasına gelince, işte orada durulmalıydı:

"Bu hakikat değildir. Benim şahsî kanaatimi sorarsanız, Vahdeddin yaşlı bir adamdı, vehimleri ve zaafı vardı. Öldürölmekten korktu. Mahkeme önüne çıkarılmaktan korktu. Eleştirdiğim tarafı, İstanbul'u terketmesidir. Kalmalıydı, idam edilecekse, edilmeliydi. O zaman hiç değilse kahraman olacaktı. İstanbul'u terketmesi yüzünden biraz lekelenmiştir. Bu düşüncemi, aileden birkaç kişi paylaşıyor."

Köklerini yıllar sonra keşfeden ve bir arkeolog titizliği ile çalışarak ailesinin romanını yazan Kenize Murad'ın gayretini son derece saygıdeğer bulduğumu söylemek isterim. Rengi ve yüzündeki hakim çizgiler, Hintliliğinin fizyolojik olarak ağır bastığını gösteriyordu. Aldığı kültür ve yaşama biçimi Fransız'dı, ama o gün gözlerindeki parıltıların, bana ruhundaki Osmanlılığın ipuçları gibi göründüğünü niçin saklayayım?

Doğrusu, *Saraydan Sürgüne*'yi ne hakiki bir Hintli, ne de hakiki bir Fransız yazabilirdi.

İNDEKS

- Abdülaziz. 18
Abdülhalim Çelebi, 43
Abdülhamid II, 17, 90, 133, 154
Abdülhak Hâmid, 35, 36, 149, 150
Abdünnebi Efendi, 15
Ahmed Celâleddin Dede, 20
Ahmed-i Turan Gâzi, 185
Ahmet Hâşim, 70
AKAD Ömer Lütü, 108
AKI Niyazi, 167
AKSEL Malik, 26-29
AKSUN Ziya Nur, 89-93, 123, 124
AKYAVAŞ Erol, 102-105
ALANGU Tahir, 114
Ali Emiri Efendi, 171, 172
Ali Naki Bey, 129
ALKAN Ahmet Turan, 182, 185-189
ALPASLAN Ali, 20
ALPAY Nurhan, 188
ALTUNBEZER İsmail Hakkı, 18
ANDERSEN, 186
ARAT Reşit Rahmeti, 99
ARBAŞ Avni, 81
AREL Hüseyin Saadettin, 75
ARIBURUN Perihan, 47-51
ARIBURUN Tekin, 50
ARLASEZ Nuri, 37-41
ARON R., 182
ARSOY Yeşari Asım, 133
ASAF Özdemir, 114
ASYA Arif Nihat 118
ATABİNEN Reşit Saffet, 96
ATAÇ Nurullah, 44, 67, 203
ATAERGİN Zeki Ârif, 77
ATAY Hüseyin, 193
ATEŞ Ahmet, 99
ATLIĞ Nevzad, 75, 76
ATSIZ Nihal, 123, 176
AYAŞLI Münevver, 33-36, 82
AYAŞLI Nusret, 34, 36
AYTMATOV Cengiz, 197, 208-212
AYVERDİ Samiha, 205
Bâki, 112, 115
BAKİLER Yavuz Bülent, 116-120
Bakkal Ârif Efendi, 16
Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey, 173
BANARLI Nihad Sami, 205
BANGUOĞLU Tahsin, 28
BARAZ Yahşi, 83
BAŞARAN Fahri, 170
BAŞGİL Ali Fuat, 44
BAŞOL Salim, 50
BATU Selahattin, 204, 205
BAYRAK Tosun, 78-83
BAYRAMOĞLU Fuat, 42-46
Bediüzzaman, 90, 177
BEETHOVEN, 146
BEKKİNE Abdülaziz, 99, 101
BERKANT Muazzez Tahsin, 144
BERKER Ercüment, 75
Besim Ömer Paşa, 48
Beşir Fuad, 101
BEYATLI Yahya Kemal, 35, 45, 46, 53, 90, 132, 145, 149, 150, 205

BİLGEGİL Kaya, 167
 BİLGİÇ Emin, 151
 BİRİNCİ Ali, 169-174, 187
 BİRSEL Salah, 114
 BOLAK Ahmet Aydın, 53
 BOLAYIR Ali Ekrem, 129
 Boyacı İsmail Usta, 167
 BUĞRA A., 124
 BUĞRA Tanık, 63, 156
 BURSALI Şefik, 20
 Bursalı Tahir Bey, 47
 Bünyâmin-i Ayâşî, 34

Cafer Tayyar Paşa, 33
 CAMUS Albert, 138
 CANDAN Artaki, 75
 CANSEVER Hasan Ferit, 57
 CANSEVER Turgut, 56-59, 200
 CAYMAZ Kadriye, 51
 CLAY Muhammed Ali, 192
 CORINTH Lovis, 27
 COŞAR Hüsnü, 76
 CRONIN, 154
 ÇAĞLA Cevdet, 76
 ÇAĞLAR Behçet Kemal, 114
 ÇALIK Mustafa, 180-184
 ÇAMLİBEL, Faruk Nâfiz, 27, 49
 ÇAVLI, Emin Âli, 44, 90
 ÇELEBİ Âsaf Hâlet, 35, 203
 ÇELİKALP Zihni, 74
 Çerçöp Sami Bey, 75
 Çerkes Abdi Paşa, 33
 ÇINARLI Mehmet, 65, 156
 ÇİLLER Tansu, 179
 Çoban Mehmet, 79, 80
 ÇOKUM Rifat, 155, 156
 ÇOKUM Sevinç, 152-156

DAĞ Şevket, 27
 DALİ Salvador, 104
 DANIŞMEND İsmail Hami, 35
 Dede Efendi, 77, 146
 DEMİREL Süleyman. 86, 117, 178
 DEMİREL Şevket, 178

DERELİ Cevat, 20
 DERMAN Uğur, 20
 DICKENS Charles, 155
 DIRANAS Ahmet Muhip, 43
 DİKMEN Halil, 52, 54
 DİNO Abidin, 81
 DOĞUER Ahmet, 54
 DOSTOYEVSKİ, 155, 178
 DURAN Feyhaman, 54
 DURSUNOĞLU Cevat, 45
 DURUEL Nursel, 156
 DUVERGER M., 182
 DÜZGÜNMAN Mustafa, 20

Ebu'l-iz, 17
 EBUZZİYA Ziyad, 80
 ECEVİT Bülent, 80, 81
 EGE Nezahet Nurettin, 21-25
 EGE Ragıp Nurettin, 25
 EGE Seyhan, 23
 ELDEM Sedat Hakkı, 35
 ELDENİZ Naci, 47-50
 Enderunî Ali Bey, 77
 ERDOĞAN Recep Tayyip, 107, 193
 ERGUNER Süleyman, 76
 ERBAKAN Necmettin, 86
 ERDEM Galip, 117
 ERGİN Osman Nuri, 172
 ERKSAN Metin, 108, 109, 110
 ERSOY Mehmed Âkif, 15, 133, 148, 149, 150
 ERTUĞ Hasan Refik, 172
 ERVERDİ Ezel, 168, 191, 194
 Esad Muhlis Paşa, 35
 ESİN Emel, 36
 Eş'arî, 112
 Eşref Efendi, 19
 Evliya Çelebi, 127
 EYÜBOĞLU Bedri Rahmi, 80, 82, 205
 EYÜBOĞLU Eren, 82

Fahrettin Paşa, 49
 Filibeli Ahmed Hilmi, 90, 92

FLEMİN Joan, 39
Fuzûlî, 44

GARİNO Guiseppe, 134
GAUGUIN, 29
Gazzalî, 57, 112
GEMUHLUOĞLU Fethi, 122, 146
GENÇ Mehmet, 125
GEZGİN Hakkı Süha, 75
GOETHE, 71
GOGH Van, 92, 146
GÖKALP Ziya, 121, 176
GÖKAY Fahrettin Kerim, 76
GÖKÇEK Melih, 199
GÖLPINARLI Abdülbaki, 66
GÖYÜNÇ Nejat, 171
GRAHAM William A, 21
GRIMM Kardeşler, 186
GÜÇHAN Muzaffer Esat, 76
Gül'ü Şükrü Baba, 18
GÜLER Turgut, 63, 64
GÜLERSOY Çelik, 94-97
GÜLLAPDAN Recai, 187
GÜMÜŞHANEVİ Ahmed Ziyaeddin, 192
GÜNGÖR Erol, 90
GÜNGÖR Şükran, 75
GÜNTEKİN, Reşat Nuri, 100, 154, 199
GÜNVER Semih, 150
GÜRKAN Kazım İsmail, 76
GÜRYAY Tark, 161

Hacı Bayram Veli, 42, 43
Hâfız, 129
HAMMER, 206
HAMMOND Kenneth, 123
Hasan Tal'at Bey, 16
HATEMÎ Ali Asgar, 127, 128, 129
HATEMÎ Hüseyin, 128, 130
HATEMÎ Hüsrev, 127-131
HATEMÎ Nadir, 128, 130
Hayyam, 129
HEGEL, 115

HEIDEGGER Martin, 57
HEISENBERG, 39
HEMINGWAY Ernst, 203
Hezarfen Ahmed Efendi, 17
HIZLAN Doğan, 114
Hidiv İsmail Paşa, 149
HİLAV Necmettin, 171
HİLAV Selahattin, 111, 171
HİSAR Abdülhak Şinasi, 95
HİTCHCOCK Alfred, 198
Hoca Ali Rıza, 16, 17, 54
Hüseyin (Ürdün Kralı), 48
Hüseyin Avni Bey, 50

İbn Arabî, 57
İbnülemin Mahmud Kemal, 76, 77, 172
İHSANOĞLU Ekmeleddin, 21, 22, 24, 147-151
İKBAL Muhammed, 204
İKİZ Lütfi, 123
İLHAN Attila, 114
İmam-ı Şâfi, 112
İNÖNÜ İsmet (Paşa), 51, 108, 109
İsmail Saib Efendi, 203
İZ Mahir, 143, 144, 145
JOHNSON, 109

KABAKLI Ahmet, 63-67
KAFADAR Cemal, 21
KAFKA Franz, 138
KANANDA Swami Vive 38
KANT, 115
KAPLAN Mehmet, 99, 100
KARAKOÇ Sezai, 112, 192, 200
KARA İsmail, 190-195
KARA Mustafa, 191
KARABEY, Laika, 75
KARAMANLIOĞLU, Ali F., 156
KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri, 114
KARAY, Refik Halit, 154
KARATAŞ Şaban, 119
KASAROĞLU Doğan, 119

KAYNAK Saadettin, 77
 KAZANCIGİL Tevfik Remzi, 76, 77
 Kazasker Mustafa İzzet, 77
 Kâzım Karabekir, 176, 177
 KESİCİ İlhan, 175-179
 KILINÇ Erol, 92
 KIRATLI Cemile, 205
 KIRDAR Lütfi, 96
 KİRŞEHİRLİOĞLU E., 124
 KIRDAR Lütfi, 96
 KISAKÜREK Necip Fazıl, 30-32, 35, 80, 150, 154, 192
 Konyalı Vehbi Efendi, 16
 KOPUZ Fahri, 74
 Koca Reis (Saadettin Bilgiç), 117
 KORALTAN Tevfik, 119
 KOTKU Mehmed Zahid, 145
 KOZANOĞLU Abdullah Ziya, 166
 KÖPRÜLÜ Fuat, 76
 Köşklü Mehmed, 19
 KUHN Thomas, 140
 KUNTAY Midhat Cemal, 35
 KUTLAR Onat, 114
 KUTLU Mustafa, 137, 164-168, 190
 KUTLUĞ Fikret, 75
 KUTUP Seyyid, 192, 193
 Kutuz Hoca, 192

 LA CORBUSIER, 57
 Lâgarî Hasan Çelebi, 17
 Lao Tse, 57
 LEGER Fernand, 104
 LENA U N., 71
 LHOUE Andre, 104
 LIBERMANN Max, 27
 LOTI Pierre, 203

 MARAŞ Gökhan, 120
 MATISSE Henri, 203
 M.Bahaeddin, 173
 Meddah Behçet Efendi, 101, 167
 Mehmed Kâmil Paşa (Kıbrıslı), 48, 51

Mehmed Vahdeddin, 48
 MENDERES Adnan, 81, 161
 MENDERES Aydın, 159-163, 184
 MENDERES Berrin, 161
 MENDERES Mutlu, 161
 MENDERES Yüksel, 161
 MERİÇ Cemil, 65
 Mesut Cemil, 77
 Mevlânâ, 50, 57, 104, 203, 204, 205
 Molla Kasım, 187
 MORICKE Eduar, 71
 MOTTAHEDEH Roy Perviz, 21
 MUALLA Fikret, 81
 Muallim Cevdet, 172
 Muhammed Zekeriya, 136
 MURAD Kenize, 213-217
 Mustafa Kemal, 48
 Mustafa Nazmi Efendi, 23

 Nâfi Atuf Bey, 27
 Naimâ, 115
 Nâmık İsmail, 35
 Nâmık Kemal, 129, 149
 Nâsir, 149, 192
 Nasreddin Hoca, 50
 Nâzım Hikmet, 150
 NECATİGİL Behçet, 113, 205
 Necip Mahfuz, 150
 Nedim, 43
 Nef'î, 115
 NESRİN Teslime, 206, 207
 Neyzen Emin Dede, 54
 NEYZİ Ali, 80, 81
 NIETZSCHE Friedrich, 57, 178
 NUHOĞLU Hidayet, 123

 OCAKÇIOĞLU Ali Haydar, 24
 OKAY Orhan, 98-101, 167, 168
 OKURER Cahit, 65
 OKYAR Fethi, 39
 OKYAR Osman, 39
 OKYAY Necmeddin, 15-20
 OKYAY Sacid, 20
 OLCAY Selahattin, 167

ÖZAK Muzaffer, 78, 82
 ÖKTEN Celalettin, 99, 101
 ÖKTEN Saadettin, 91, 142, 143, 144, 145
 Ömer Seyfettin, 79
 ÖNDER Mehmet, 205
 ÖZAL Turgut, 84, 88, 120, 145, 160, 178, 183, 184, 200
 ÖZBAYDAR Sabri, 123, 125
 ÖZEL İsmet 140
 ÖZ Erdal, 114
 ÖZDEŞ Oğuz, 170
 ÖZER Kemal, 114
 ÖZLÜ Demir, 114
 ÖZÖN Nijat, 108
 ÖZTOPRAK Sedat, 74
 ÖZYALÇINER Adnan, 114
 ÖZYAZICI Halim, 99, 101

PAKDEMİRLİ Ekrem, 161
 PEPEYİ Haluk Nihat, 71
 PETROF Grigori, 100
 PICASSO, 104
 POE Edgar Allen, 203
 POLAT Fadime, 51
 Prens Sabahattin, 23
 PROST Henri, 95

Râkım, 20
 RAMAKRİSHNA, 38
 RECAİ Haluk, 76
 REFİĞ Gülper, 106, 160
 REFİĞ Halit, 106-110, 139, 191
 REFİĞ Mehmet, 108
 Rıdvan Nâfız Bey, 27
 RILKE Ranier M., 71
 ROHE Van der, 57
 ROLLAND Romain, 38
 RUCKERT Friedrich, 206
 RÜŞDİ Salman, 206, 207

SAARINEN Eero, 104
 Sadullah Paşa, 34, 35
 SAFA Peyami, 154, 199

SAĞIROĞLU Duygu, 110
 SAĞLAR Fikri, 120, 152
 Said Paşa İmamı, 15
 SAMANOĞLU Gültekin, 156
 Sâmi Efendi, 17
 SARTRE J.Paul, 138
 SAYIN Niyazi, 20, 54
 SCHELER Max, 57
 SCHILLER, 71
 SCHIMMEL Annemarie, 203-207
 SCOPHENHAUER, 178
 SELÇUK Münir Nurettin, 74, 77
 Selim III, 74
 SERDENGEÇTİ Osman Yüksel, 118
 SEREN Necmi, 154
 SEVÜK İsmail Habib, 45
 SİRER Reşat Şemsettin, 45
 SÖZEN Nurettin, 34
 STEINBECK, J., 154
 SUNAR Mustafa, 133
 Sülayman Hayati Dede, 135
 Süleyman Şevket, 149
 Sümbül Efendi, 112

ŞASA Ayşe, 137-141
 Şevkî, 20
 Şeyh Galib, 98
 Şeyh Hamdullah, 40
 Şeyh Hezarfen Edhem Efendi, 16, 17, 19
 Şeyh Sadi, 129
 Şeyh Tayyib Efendi, 43
 Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü Efendi, 144
 ŞİRİN Mustafa Ruhi, 196-200
 ŞÜKUN Ziya, 144

TAGORE Rabindranath, 80
 TAHİR Kemal, 109, 110, 139, 191
 Tahirü'l-Mevlevî, 99, 101, 170
 TAMER Rauf, 103
 Tanburî Cemil Bey, 73, 74, 203
 TANPINAR Ahmet Hamdi, 44, 45,

- 54, 76, 97, 100, 101, 111, 115, 205
 TANRIKORUR Barihüda, 135
 TANRIKORUR Cinuçen, 132-136
 TANRIOVER Hamdullah Suphi, 95, 118
 TANSUĞ Sezer, 29
 TARANCI, Cahit Sıtkı, 44
 TARLAN Ali Nihat, 99
 TAŞER Dünder, 90, 91, 92, 124
 TECER Ahmet Kutsi, 45
 TEK Ahmet Ferit, 36
 Tepedelenli Ali Paşa, 133
 Tefik Fikret, 129, 149
 TIRÂZÎ Nasrullah, 148, 150
 TOKER Metin, 108
 TOPÇU Nurettin, 99, 100, 101, 110, 143, 144, 145, 168, 191
 TOPRAK Burhan, 35
 TOYNBEE Arnold, 39
 TUĞCU Kemalettin, 154, 170, 198
 TUNCEL Bedrettin, 45
 TURHAN Mümtaz, 122
 TULBENTÇİ Feridun Fazıl, 166
 TÜRKÖNE Mümtaz'er, 182
 TWAIN Mark, 203
 UÇUK Cahit, 198
 Udi Şakir Paşa, 48
 UMRAN Sedat, 68
 UYGUR Ziya, 123
 ÜLKER Muammer, 41
 ÜNVER A. Süheyl, 52, 54
 ÜLKEN Hilmi Ziya, 123
 WEBER Max, 182
 WITTGENSTEIN, 115
 YAKUPOĞLU Ahmet, 52-55
 YALMAN Nur, 21
 YAVAŞCA Alaeddin, 73-76
 YAVUZ Hilmi, 111-115
 YAVUZ Yahya Hikmet, 112, 113
 YELKENCİ Raif, 20, 40, 99
 YESARİ Mahmut, 154
 Yesârîzâde, 20, 146
 YETKİN Suut Kemal, 44, 45
 YILMAZ Atif, 108, 109, 139
 YINANÇ Mükrimin İhalil, 76, 90
 Yozgatlı İhsan Efendi, 148
 YILMAZ Atif, 108, 109
 Yunus Emre, 57, 66, 125
 YURT Ali İhsan, 122, 123, 124
 YÜCEL Can, 80, 81
 YÜCEL Hasan Âli, 28
 Zaralı Halil, 176
 ZEVARO Michel, 166
 Zeynüşşeref Hanım, 48
 ZOLA Emile, 203
 ZORLUTUNA Halide Nusret, 118, 205

Beşir
Ayvazoğlu

Defterimde Kirk Sûret

Eskiler insan için "âlem-i sugrâ", yani "küçük âlem" derlermiş, ne kadar doğru. Her insan ayrı bir âleme açılan bir kapı; o kapıdan içeri girdikten sonra lâbirentlerinde kaybolmak işten bile değil.

Sıradan zannettiğimiz insanların bile uçsuz bucaksız iç dünyaları varsa, bilim, sanat ve hareket adamlarının dünyalarındaki büyüklüğü varın siz hesap edin. Onları derinliğine anlamaya çalışmak, galaksiler arası yolculuğa çıkmak gibi bir şey olmalı.

Ben mi? Ben sadece kapıları korka korka aralayıp "hoşca baktım", gözlerim kamaştı.

ISBN 975437193-8

9 789754 371932

